

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

**«Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ, 1828-1922»**

**ΤΟΥ
ΣΠΑΝΑΚΗ ΑΝΤΩΝΙΟΥ (ΑΜ:1222Μ021)**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΥΦΑΝΤΗΣ**

Δεκέμβριος 2023

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπεύθυνη Δήλωση
(άρθρο 8 Ν.1599/1986)

Η ακρίβεια των στοιχείων που υποβάλλονται με αυτή τη δήλωση μπορεί να ελεγχθεί με βάση το αρχείο άλλων υπηρεσιών (άρθρο 8 παρ. 4 Ν. 1599/1986).

Προς ⁽¹⁾ :	Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών								
Όνομα:	ΑΝΤΩΝ			Επώνυμο:	ΣΠΑΝΑΚΗΣ				
Όνομα και Επώνυμο Πατέρα:		Μιχαήλ Σπανάκης							
Όνομα και Επώνυμο Μητέρας:		Βιργινία Σπανάκη							
Ημερομηνία γέννησης:		07/11/1974							
Τόπος Γέννησης:		Ηράκλειο Κρήτης							
Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας:		1029877/ΓΕΣ/Β1			Τηλ:		+306945529957		
Τόπος Κατοικίας:	Ξάνθη		Οδός:	Εθνάρχου Μακαρίου		Αριθ:	8	ΤΚ:	67100
ΑΦΜ:	078399249		Δ/ση Ηλεκτρ. Ταχυδρομείου (E-mail):		a.m.spanakis@army.gr				

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις⁽²⁾, που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές.
Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν τρίτων.

07/01/2024

Ο - Η Δηλ.

ΑΝΤΩΝ ΣΠΑΝΑΚΗΣ

(1) Αναγράφεται από τον ενδιαφερόμενο πολίτη η αρχή ή η υπηρεσία του δημόσιου τομέα όπου απευθύνεται η αίτηση.

(2) Γνωρίζω ότι: Όποιος εν γνώσει του δηλώνει ψευδή γεγονότα ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθινά με έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Εάν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτόν του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τον καθηγητή κ. Κωνσταντίνο Κολιόπουλο, που με τις οδηγίες του συντάχθηκε η παρούσα εργασία που αφορά τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Επίσης, ευχαριστώ θερμά τους συναδέλφους και ιδιαίτερα τους συμμαθητές της τάξης 1996 της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, που με τις συζητήσεις, τα σχόλια, τις παρατηρήσεις και τις επισημάνσεις τους, βοήθησαν στην εκπόνηση του παρόντος πονήματος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ, 1828-1922.»

Το κάθε κράτος προκειμένου να εδραιώσει τη θέση του εντός του άναρχου και ανταγωνιστικού διεθνούς περιβάλλοντος είναι απαραίτητο να διαθέτει ισχυρό στρατό. Την ανάγκη αυτή είχε κατανοήσει εγκαίρως ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας Ιωάννης Καποδίστριας, στις προτεραιότητες του οποίου ήταν η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος το οποίο θα παρείχε στο νεοσύστατο κράτος αξιωματικούς που θα ηγούνταν του ελληνικού στρατεύματος. Ταυτόχρονα, οι αξιωματικοί λόγω των τεχνικών γνώσεων που είχαν αποκτήσει, θα αξιοποιούνταν και για την ανοικοδόμηση του ελληνικού κράτους. Για την κάλυψη αυτών των βασικών αναγκών του νεοσύστατου ελληνικού κράτους ιδρύθηκε η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 1828.

Κατά την ιστορική διαδρομή από το 1828 έως το 1922, η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων εκπαιδευσε αξιωματικούς που με τις τεχνικές τους γνώσεις βοήθησαν στη δημιουργία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Τα τεχνικά έργα που σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν υπό την επίβλεψη αυτών των αξιωματικών – γέφυρες, σχέδια πόλεων, νοσοκομεία, στρατιωτικές εγκαταστάσεις κ.α. – αποτέλεσαν πρωτοποριακά έργα για την εποχή τους. Είναι αξιοσημείωτο ότι, πολλά από αυτά τα έργα ακόμη και σήμερα είναι πλήρως λειτουργικά και χρησιμοποιούνται είτε για το σκοπό που είχαν κατασκευαστεί αρχικά, είτε έχοντας αλλάξει χρήση προκειμένου να ικανοποιήσουν σύγχρονες ανάγκες.

Εκτός όμως από τη συνδρομή τους στη δημιουργία των υποδομών του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, η κύρια αποστολή των προερχόμενων από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων ήταν η στελέχωση τους στρατεύματός με ηγήτορες. Οι αξιωματικοί αυτοί, υπηρετώντας στο στράτευμα ενός νεοσύστατου κράτους, υπηρέτησαν το αλυτρωτικό όραμα του κράτους, τη Μεγάλη Ιδέα. Το αλυτρωτικό αυτό όραμα, στόχευε στην εδραίωση και τη μεγιστοποίηση του ελληνικού κράτους εντός του διεθνούς συστήματος της εποχής. Στο πλαίσιο αυτό, οι προερχόμενοι από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αξιωματικοί, διαδραμάτισαν άλλοτε θετικό και άλλοτε αρνητικό ρόλο στα όσα ιστορικά γεγονότα δημιούργησαν τη σύγχρονη Ελλάδα. Ήταν οι θετικοί πρωταγωνιστές στα πολεμικά γεγονότα της Κρητικής επανάστασης, του Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, του Μακεδονικού αγώνα αλλά και του Κινήματος στο Γουδί που υπήρξε ορόσημο για την ελληνική ιστορία. Ακολούθησαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι και μετά μετατρέπονται σε αρνητικούς πρωταγωνιστές του Εθνικού Διχασμού, που οδήγησε στη Μικρασιατική Καταστροφή και στην οριοθέτηση των ελληνικών συνόρων - σχεδόν - στη μορφή που γνωρίζουμε σήμερα.

Σε κάθε ιστορική στιγμή όμως, τόσο οι μαθητές της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων όσο και ο απόφοιτος της, υπηρέτησαν τη στρατιωτική στρατηγική της Ελλάδας, όπως αυτή εκφράζονταν από την εκάστοτε πολιτική και πολιτειακή ελίτ της.

Για να κατανοήσουμε όμως πως εκπαιδεύτηκαν και πως γαλουχήθηκαν αυτοί οι αξιωματικοί είναι απαραίτητο να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του παραγωγικού σχολείου στο οποίο φοίτησαν. Δηλαδή πρέπει να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων από την αρχική της συγκρότηση το 1828 στο Ναύπλιο, έως και τη λειτουργία της στην Αθήνα το 1922. Στην παρούσα μελέτη διαπιστώνουμε τις προσδοκίες που είχε ο Καποδίστριας όταν προχώρησε στη δημιουργία της Σχολής. Το πώς επηρέασαν την ανάπτυξη της, τόσο οι πολιτικές και πολιτειακές, όσο και οι κοινωνικές αλλαγές που συντελέστηκαν στην Ελλάδα τη χρονική περίοδο από το 1828 έως το 1922. Την επήρεια που είχαν οι εκάστοτε Οργανισμοί λειτουργίας της στην εκπαιδευτική διαδικασία των ευελπίδων. Επίσης, επισημαίνεται ο ρόλος που διαδραμάτιζαν οι διοικητές της που άλλοτε προωθούσαν ή αντίθετα, δημιουργούσαν προσχώματα στην ανάπτυξη της. Τέλος, προσπάθεια έγινε και στο να φωτιστούν και οι μελανές σελίδες του στρατιωτικού αυτού σχολείου, που εκφράστηκαν με την ένοπλη εξέγερση των ευελπίδων.

Συνοψίζοντας, το παρόν πόνημα φιλοδοξεί να περιγράψει την ιστορική διαδρομή της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων από την ίδρυση της το 1828, έως τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 και το ρόλο που διαδραμάτισαν οι απόφοιτοι της στη δημιουργία του σύγχρονου ελληνικού κράτους μέσα από στη συνδρομή τους στην εδραίωση του ελληνικού κράτους αλλά και τη στρατιωτική στρατηγική που υπηρέτησαν. Το αποτέλεσμα της προσπάθειας κρίνεται από τους αναγνώστες.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	1
Σκοπός	3
Κεφάλαιο 1	
Τα πρώτα χρόνια της Σχολής	4
1.1 Σκέψεις και αρχικές ενέργειες του Καποδίστρια	4
1.2 Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο	7
1.3 Στην περίοδο της Αναρχίας 1831 - 1833	10
Κεφάλαιο 2	
Τα χρόνια της Σχολής επί Βασιλείας Όθωνα	12
2.1 Ο νέος Οργανισμός του 1834	12
2.2 Αλλαγή έδρας και ναυτικοί ευέλπιδες	13
2.3 Η μετεγκατάσταση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στον Πειραιά	14
2.4 Η ένοπλη στάση των ευέλπιδων τη νύκτα της 11ης προς 12ης Απριλίου 1846	18
2.5 Προσωρινή μεταστάθμευση της Σχολής	22
2.6 Οι σχέσεις του βασιλιά Όθωνα με τους ευέλπιδες	22
2.7 Το διάστημα μεταξύ των βασιλιάδων Όθωνα και Γεωργίου Α΄	24
Κεφάλαιο 3	
Τα χρόνια της Σχολής επί Βασιλείας Γεώργιου Α΄	26
3.1 Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Γεωργίου Α΄ 1863 - 1881	26
3.2 Αναδιοργάνωση της Σχολής υπό τον Πάνο Κολοκοτρώνη	27

3.3 Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων στην Αθήνα	31
3.4 Ιστορικό της ανοικοδόμησης των κτηρίων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στο Πεδίο του Άρεως	32
3.5 Τα πρώτα χρόνια στην Αθήνα μέχρι το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων	35

Κεφάλαιο 4

Τα χρόνια από το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων έως την Μικρασιατική Καταστροφή	37
4.1 Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι φέρνουν αλλαγές	37
4.2 Μια διοίκηση που άφησε εποχή	39
4.3 Από τον Εθνικό Διχασμό στη Μικρασιατική Καταστροφή	41
4.4 Αλλαγή στο κοινωνικό προφίλ των ευέλπιδων	43

Κεφάλαιο 5

Η συνεισφορά της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων	45
5.1 Η τεχνική συνεισφορά στη δημιουργία του κράτους	45
5.2 Ο εμπνευστής Παύλος Μελάς	48
5.3 Το κίνημα στο Γουδί το 1909	51
5.4 Συνοπτικό ιστορικό του κινήματος στο Γουδί	51
5.5 Τα γεγονότα μετά το κίνημα	57
5.6 Στα χρόνια του Εθνικού Διχασμού	62
5.7 Συνοπτικό ιστορικό των γεγονότων των ετών 1915 - 1917	63

Κεφάλαιο 6

Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και η στρατιωτική στρατηγική της Ελλάδας από το 1828 έως το 1922	73
6.1 Η στρατιωτική στρατηγική επί Καποδίστρια	74
6.2 Η στρατιωτική στρατηγική επί βασιλείας Όθωνα	76
6.3 Η στρατιωτική στρατηγική επί βασιλείας Γεωργίου Α΄	79
6.4 Η στρατιωτική στρατηγική έως τη Μικρασιατική Καταστροφή	86

Κεφάλαιο 7

Εν κατακλείδι	92
7.1 Συμπεράσματα	92
7.2 Επίλογος	95

Παραρτήματα

Παράρτημα I

Πηγές - βιβλιογραφία	I-1 έως I-7
-----------------------------	-------------

Παράρτημα II

Διάταγμα ίδρυσης Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων	II-1 έως II-1
---	---------------

Παράρτημα III

Αριθμητικός πίνακας πεσόντων αξιωματικών αποφοίτων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και ευέλπιδων που έπεσαν για την πατρίδα κατά την περίοδο 1828-1922	III-1 έως III-1
---	-----------------

Παράρτημα IV

Οι στολές των ευέλπιδων κατά την περίοδο 1828 - 1922	IV-1 έως IV-4
---	---------------

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ, 1828-1922.

Εισαγωγή

Ο αγώνας της Εθνικής Παλιγγενεσίας που διήρκησε από το 1821 έως το 1828 διενεργήθηκε από στρατεύματα - τακτικού, αλλά κυρίως του άτακτου στρατού - η ηγεσία των οποίων προέρχονταν, σχεδόν αποκλειστικά, από τις τάξεις των καπεταναίων, των οπλαρχηγών, των αρματολών και των κλεφτών. Ένα μικρό μέρος από αυτούς είχαν προϋπηρεσία στον οργανωμένο στρατό των Ιονίων Νήσων ή στην Αυλή του Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Η στρατιωτική εκπαίδευση των ηγητόρων αυτών ήταν ανύπαρκτη και η ιεραρχική θέση τους στα στρατεύματα καθορίζονταν από τα ηγετικά προσόντα που διέθεταν, την ανδρεία, την πολεμική τους εμπειρία, τη δύναμη επιβολής στους συμπολεμιστές αλλά και τα χρηματικά ποσά που μπορούσαν να δαπανήσουν για τη συντήρηση των στρατιωτικών τους τμημάτων. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι περισσότεροι από τους αγωνιστές αυτούς ήταν αγράμματοι ή διέθεταν στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις¹.

Εξαίρεση στη γενική αυτή εικόνα των ηγητόρων των στρατευμάτων που αγωνίστηκαν για την απελευθέρωση των Ελλήνων από τον Οθωμανικό ζυγό και τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους αποτέλεσαν ελάχιστοι Έλληνες, οι οποίοι είχαν εκπαιδευτεί σε στρατιωτικές σχολές εκτός του ελλαδικού χώρου, είχαν υπηρετήσει ως αξιωματικοί σε ευρωπαϊκούς στρατούς και, υπακούοντας στα κελεύσματα των καιρών, προσέφεραν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

Η συγκρότηση όμως του ελληνικού κράτους απαίτησε και την ύπαρξη τακτικού στρατού, όπως διέθεταν όλα τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη της εποχής. Η επιτακτική αυτή ανάγκη συγκρότησης τακτικού στρατού ήταν ιδιαίτερα οξυμένη για το νεοσύστατο ελληνικό κράτος προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της εποχής του στην προσπάθειά του να εδραιωθεί στο διεθνές περιβάλλον, να οριστικοποιήσει τα σύνορά του και να αντιμετωπίσει τον οθωμανικό κίνδυνος που ήταν ακόμη υπαρκτός.

Η ηγεσία του τακτικού στρατού, δεν μπορούσε να προέρχεται από τους ήδη υπάρχοντες στρατιωτικούς ηγέτες, διότι η έλλειψή τους σε στρατιωτική αγωγή, εκπαίδευση και παιδεία, σε συνδυασμό με τη νοοτροπία και τη συμπεριφορά του «καπετάνιου», την έντονη πολιτικοποίησή τους, τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα και τις φιλοδοξίες, τους καθιστούσαν ακατάλληλους για να δημιουργήσουν ένα ομοιογενές σώμα αξιωματικών σε έναν τακτικό στρατό με ευρωπαϊκά πρότυπα. Δηλαδή έναν τακτικό στρατό που θα υπάκουε στις εντολές

¹Πασχαλίδου Έ. Σ. (επιμ.) (2005). *Η ιστορία της οργάνωσης του Ελληνικού Στρατού (1821-1954)*, (σ.1). Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.

της πολιτικής διοίκησης και ο οποίος θα χαρακτηρίζονταν από ιεραρχία και πειθαρχία. Συνεπώς, υπήρξε η ανάγκη για τη δημιουργία μίας δομής, ενός στρατιωτικού σχολείου που θα παρείχε κατάλληλη εκπαίδευση και θα προετοίμαζε νέους ως αξιωματικούς προκειμένου να στελεχωθεί ο τακτικός στρατός του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Την ανάγκη αυτή κλήθηκε να καλύψει η ίδρυση και η λειτουργία της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αποτελεί το πρώτο εκπαιδευτικό ίδρυμα της σύγχρονης Ελλάδας. Ιδρύθηκε το 1828² πριν ακόμη αναγνωριστεί επίσημα το ελληνικό κράτος ενώ αποτέλεσε για το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε, δηλαδή από το 1828 έως το 1922, το φυτώριο όπου ανδρώθηκαν οι στρατιωτικοί ηγέτες του έθνους που μετουσιώνοντας τα ιδανικά τους σε πράξεις επί του πεδίου, συνετέλεσαν στη δημιουργία της σύγχρονης Ελλάδας.

Τα πεδία, τα οποία οι απόφοιτοι της ΣΣΕ πότισαν με το αίμα τους κατά τη χρονική περίοδο από το 1828 έως το 1922 είναι συνυφασμένα με την επέκταση των ελληνικών συνόρων και την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας.³ Η Κρητική επανάσταση του 1866 - 1869 και του 1897, ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, ο Μακεδονικός αγώνας του 1904 - 1908, οι Βαλκανικοί πόλεμοι του 1912 - 1913, το Μακεδονικό μέτωπο του 1918, το εκστρατευτικό σώμα στην Ουκρανία το 1919 και η εκστρατεία στη Μικρά Ασία το 1919 - 1922 είναι ορόσημα στην ιστορία της Ελλάδας όπου Αξιωματικοί και Ευέλπιδες⁴ κατέθεσαν φόρο αίματος προκειμένου να δημιουργηθεί η σύγχρονη Ελλάδα εντός του γεωγραφικού χώρου - σχεδόν - όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Η συνεισφορά τους αυτή ήταν αποτέλεσμα της υπηρετήσης της στρατιωτικής στρατηγικής, που ως μέρος της υψηλής στρατηγικής του ελληνικού κράτους που εκπονούνταν από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία, αποσκοπούσε στην επίτευξη των τεθέντων αντικειμενικών πολιτικών σκοπών που εξυπηρετούσαν τα εθνικά συμφέροντα.

Εκτός όμως από τα πεδία των μαχών, οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων συνέβαλαν καθοριστικά και στην εσωτερική διαμόρφωση της νεότερης Ελλάδας με την ποικίλη δράση τους. Έτσι, από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας

² Το διάταγμα ίδρυσης της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων παρατίθεται στο Παράρτημα II.

³ Η Μεγάλη Ιδέα ως όρος, πρωτοεμφανίστηκε τη 14η Ιανουαρίου του 1844 στην ομιλία του Ιωάννη Κωλέττη, όταν μίλησε με θέρμη υπέρ των ετεροχθόνων, κατά τη συζήτηση των σχετικών άρθρων του Συντάγματος για τη διάκριση των αυτοχθόνων από τους ετερόχθονες και τα δικαιώματά τους. Δραγούμης Ν. (1879). *Ιστορικοί Αναμνήσεις*, (σ.120-121) Αθήναι: Χ. Ν. Φιλαδελφείως. Ουσιαστικά η Μεγάλη Ιδέα υπήρξε ένα από τα πιο μεγαλόπνοα προγράμματα εθνικής ολοκλήρωσης και ανάπτυξης στη Ν. Βαλκανική, η οποία προέβλεπε την απελευθέρωση και την ενσωμάτωση όλων των ιστορικών ελληνικών περιοχών, δηλαδή της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας, της Θράκης, των Επτανήσων, των Δωδεκανήσων, της Κρήτης, της Κύπρου, της Μικράς Ασίας και του Πόντου στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Επί της ουσίας πρόκειται για τον αλυτρωτικό ελληνικό οραματισμό που παρέμεινε ως στόχος όλων των Ελληνικών κυβερνήσεων μέχρι τον Αύγουστο του 1922, οπότε και εγκαταλείφθηκε οριστικά μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.

⁴ Ο αριθμητικός πίνακας των πεσόντων αξιωματικών αποφοίτων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων καθώς και των ευελπίδων που έπεσαν για την πατρίδα κατά την περίοδο 1828 - 1922 παρατίθεται στο Παράρτημα III.

της και μέχρι την ίδρυση του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου το 1837,⁵ οι απόφοιτοί της συνέβαλαν καθοριστικά στην ανοικοδόμηση της Ελλάδας, αφού χρησιμοποιήθηκαν ως πολιτικοί μηχανικοί στα τεχνικά έργα της εποχής. Όμως, καθοριστικό ρόλο είχαν και στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις δεδομένου ότι αξιωματικοί προερχόμενοι από την Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων πραγματοποίησαν το κίνημα στο Γουδί το 1909, με κύριο αίτημα την ανασυγκρότηση του στρατού και γενικότερα την ανόρθωση του κράτους. Αποτέλεσμα του κινήματος ήταν να εμφανιστεί στα πολιτικά δρώμενα της Ελλάδας ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος με την πολιτική του καθόρισε αποφασιστικά τη μορφή της σύγχρονης Ελλάδας.

Επιπρόσθετα, τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε, καταλυτικός ήταν και ο ρόλος που διαδραμάτισαν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στην υπόθεση του Εθνικού Διχασμού, που ταλάνισε την Ελλάδα για πολλά χρόνια, αφήνοντας βαθιά τα σημάδια του στη συλλογική εθνική μάζ μνήμη.

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να περιγραφεί η συγκρότηση και η ανάπτυξη της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, από την ίδρυση της το 1828 έως το 1922 και να διαπιστωθεί ο ρόλος που διαδραμάτισαν οι απόφοιτοί της στη δημιουργία της σύγχρονης Ελλάδας το προαναφερθέν χρονικό διάστημα.

Στην προσπάθεια αυτή σημαντικό παράγοντα διαδραμάτισε η περιορισμένη βιβλιογραφική αναφορά στην ιστορία της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, δεδομένου ότι δεν υφίσταται πολύπλευρη καταγραφή της ιστορίας των στρατιωτικών θεσμών, καθώς η στρατιωτική ιστορία περιορίζεται στην περιγραφή μαχών. Στην περιορισμένη βιβλιογραφική αναφορά συνέβαλε και η σχεδόν ολοκληρωτική καταστροφή του ιστορικού αρχείου της ΣΣΕ κατά τα Δεκεμβριανά το 1944.⁶

⁵ Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) ξεκίνησε το 1836 (31 Δεκεμβρίου 1836 με το παλιό ημερολόγιο ή 12 Ιανουαρίου 1837 με το νέο ημερολόγιο) ως ένα ταπεινό σχολείο για τεχνίτες, το «Σχολείον των Τεχνών», με μαθητές ηλικίας από 8 έως 40 ετών και με επικρατέστερες τις ηλικίες 11-15 ετών. Είναι σαφές ότι, στα πρώτα στάδιά του, το Πολυτεχνείο, όπως τότε ονομαζόταν λαϊκά το «Σχολείον», δεν ήταν πανεπιστήμιο, ενώ την ευθύνη για τις υποδομές της χώρας είχε το στρατιωτικό σώμα του μηχανικού και μηχανικοί θεωρούνταν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων του όπλου του μηχανικού. Κουστογιάννης Δ. (επιμ.) (2016). Σύντομο ιστορικό της Σχολής. Σχολή Πολιτικών Μηχανικών Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Ανακτήθηκε την 25/12/2022 από: <http://www.civil.ntua.gr/info/history/>

⁶ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. XXVIII).

Κεφάλαιο 1

Τα πρώτα χρόνια της Σχολής

1.1 Σκέψεις και αρχικές ενέργειες του Καποδίστρια

Η κατάσταση του στρατού και η οργάνωση του, στο υπό σύσταση ελληνικό κράτος, αποτελούσε μία από τις κυρίαρχες σκέψεις του Καποδίστρια, πριν ακόμη αφιχθεί στην Ελλάδα. Αυτό διαφαίνεται μέσα από μία σειρά επιστολών με τις οποίες ο Καποδίστριας προσπαθούσε αρχικά να διασφαλίσει ευρωπαίους στρατιώτες και τη χρηματοδότηση αυτών, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον Ιμπραήμ.⁷ Επίσης, μέσα από τις επιστολές αυτές, ο Καποδίστριας εξέφραζε προς τους αποδέκτες τους τον προβληματισμό του αναφορικά με τον τακτικό στρατό που ήταν απαραίτητος στην Ελλάδα για την εκδίωξη του Ιμπραήμ από τα μέχρι τότε απελευθερωμένα εδάφη και τη διάσωση της επανάστασης. Αρχικά, οι σκέψεις του στρέφονταν στη στρατολόγηση αλλοδαπών στρατιωτών, αλλά αυτό μεταβλήθηκε μετά την έκβαση της ναυμαχίας του Ναβαρίνου⁸ οπότε και άρχισε να αναζητά κατάλληλους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς για την οργάνωση και εκπαίδευση του εθνικού Ελληνικού Στρατού. Στο πλαίσιο αυτό αιτείται από τη γαλλική κυβέρνηση τη διάθεση τριών έως τεσσάρων αξιωματικών που θα τον βοηθούσαν ως στρατιωτικοί σύμβουλοι.⁹ Ως μέλος αυτής της βοήθειας ήταν και ο Λοχαγός Πυροβολικού Ερρίκος Πωζιέ,¹⁰ ο οποίος διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη σύσταση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

⁷ Τον Απρίλιο το 1825 ο Ιμπραήμ αποβιβάζεται στις ακτές της Πελοποννήσου και οι Έλληνες επαναστάτες πλέον έχουν να αντιμετωπίσουν έναν τακτικό στρατό, καλά οργανωμένο που βασιζόνταν σε άφθονους πόρους και σε ένα στόλο που χωρίς να αντιμετωπίζει σοβαρή απειλή από τον αντίστοιχο ελληνικό, μπορούσε να μεταφέρει ενισχύσεις, χρήματα και πολεμοφόδια από την Αίγυπτο. Έτσι, το 1827, η ελληνική επανάσταση είχε περιοριστεί στα τείχη του Ναυπλίου και της Ακροκορίνθου, στους βράχους της Μάνης και της Ύδρας. Παπαρηγόπουλος Κ. (2009-2010). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος 20*, (σ.156) Αθήνα: National Geographic Society.

⁸ Το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1827, εκτός από την ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους, προέβλεπε την ειρηνική επίλυση του ελληνικού ζητήματος, την άμεση διακοπή των στρατιωτικών επιχειρήσεων, αλλά και μέτρα καταναγκασμού της Υψηλής Πύλης, για να αποδεχτεί τις αποφάσεις. Για το σκοπό αυτό στάλθηκε στα παράλια της Πελοποννήσου ναυτική δύναμη από τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) για εκφοβισμό. Η ελληνική πλευρά αποδέχθηκε την πρόταση των Μεγάλων Δυνάμεων για κατάπαυση των εχθροπραξιών σε αντίθεση με την Υψηλή Πύλη. Η άρνηση αυτή του σουλτάνου να δεχθεί τους όρους της Ιουλιανής Σύμβασης και η απροθυμία ου Ιμπραήμ να συμμορφωθεί οδήγησαν στη ναυμαχία του Ναβαρίνου την 8η Οκτωβρίου 1827, στην οποία επικράτησαν οι ναυτικές δυνάμεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Η ναυμαχία αυτή ήταν καθοριστική για τις μετέπειτα διπλωματικές και πολιτικές εξελίξεις αναφορικά με το ελληνικό ζήτημα. Παπαρηγόπουλος Κ. (2009-2010), (σ. 183).

⁹ Καστάνης Α. (1995). *Η Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της 1828 -1834* (Διδακτορική Διατριβή), (σ.9-10). Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ανακτήθηκε την 26/10/2022 από <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/7432?lang=el#page/2/mode/1up>

¹⁰ Ο Γάλλος Λοχαγός Πυροβολικού Ερρίκος Πωζιέ είχε έλθει στην Ελλάδα τον Μάιο του 1828 μαζί με τους Λοχαγούς Γκαρνώ και Πειτιέ, ως μέλη της γαλλικής βοήθειας προκειμένου να βοηθήσουν

Έτσι, η έλευση του Καποδίστρια στην Ελλάδα την 12η Ιανουαρίου 1828¹¹ αποτελεί ορόσημο για την ελληνική ιστορία διότι σηματοδοτεί την προσπάθεια εγκαθίδρυσης σύγχρονου ελληνικού ευρωπαϊκού κράτους. Απαραίτητη προϋπόθεση, ως μέρος της οργάνωσης των δομών του νέου κράτους, ήταν και η στρατιωτική ανασύνταξη της Ελλάδας, με την οργάνωση τακτικού εθνικού στρατού, ο οποίος θα επέτρεπε την πλήρη απελευθέρωση των ελληνικών εδαφών από τους Οθωμανούς. Ο εθνικός τακτικός στρατός απαιτούσε την ύπαρξη Ελλήνων αξιωματικών οι οποίοι θα ηγούντο των Ελλήνων οπλιτών. Την ανάγκη αυτή ο Καποδίστριας αποφάσισε να την καλύψει με την ίδρυση ενός «Πολεμικού Καταστήματος» στο Ναύπλιο που θα αποσκοπούσε στη στρατιωτική και επιστημονική εκπαίδευση¹² των νέων, οι οποίοι θα προέρχονταν από καλές οικογένειες και θα εντάσσονταν στον τακτικό στρατό ως αξιωματικοί.¹³

Τον Ιούνιο του 1828, ο Ιωάννης Καποδίστριας ανέθεσε στον Γενικό Διευθυντή του τότε Τακτικού Σώματος, Βαυαρό φιλέλληνα, Συνταγματάρχη Βαρώνο Κάρολο – Γουλιέλμο φον Χέυδεκ την οργάνωση και λειτουργία του Στρατιωτικού Σχολείου στο οποίο ορίστηκε ως πρώτος Διοικητής του, τη 15η Ιουνίου 1828, ο πρώην υπολοχαγός του αγγλικού στρατού, Ρωμόλο ντε Σαλτέλι. Το όνομα του στρατιωτικού αυτού σχολείου ήταν «Λόχος των Προγυμναστών» και στεγάζονταν σε ένα τριώροφο «εθνικό οσπίτιον» στην πόλη του Ναυπλίου. Η λειτουργία του ξεκίνησε την 01η Ιουλίου 1828¹⁴ με μοναδικό εκπαιδευτή τον Σαλτέλι και πέντε

τον Καποδίστρια στο έργο του. Οι τρεις αυτοί Γάλλοι Αξιωματικοί ήταν απόφοιτοι της Γαλλικής Πολυτεχνικής Σχολής. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 5).

¹¹ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1993). *Ο Ελληνικός Στρατός της πρώτης εκατονταετίας*, (σ.23). Αθήνα: Ελεύθερη σκέψις.

¹² Η στρατιωτική εκπαίδευση ως απαραίτητο στοιχείο του επαγγελματισμού σύμφωνα με τη σύγχρονη για την εποχή της θεώρηση των πραγμάτων, ανάγεται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Έτσι ο επαγγελματισμός των στρατιωτικών, όπως και στα περισσότερα επαγγέλματα, ήταν αποτέλεσμα του διαφωτισμού και της βιομηχανικής επανάστασης και είχε ως άμεσο επακόλουθο την εμφάνιση των στρατιωτικών σχολών την ίδια περίοδο. Duruy R. E., & Duruy T. N. (1980). *The encyclopedia of military history*, (σ.742) London: Jane's Publishing.

¹³ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 5).

¹⁴ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 5).

μαθητές¹⁵ τους οποίους ο Καποδίστριας τους ονόμασε «Ευέλπιδες». ¹⁶ Το στρατιωτικό αυτό σχολείο ονομάζεται «Λόχος των Ευέλπιδων» στο Σχέδιο ψηφίσματος «Περί Διοργανισμού των Τακτικών Στρατευμάτων» την 21η Δεκεμβρίου 1828.

Αναφορικά με τους μαθητές του στρατιωτικού σχολείου ο Καποδίστριας έκανε έκκληση προς τους επιφανέστερους στρατιωτικούς και πολιτικούς αρχηγούς του απελευθερωτικού αγώνα προκειμένου να στείλουν τα παιδιά τους. Στην πρόσκληση του αυτή δεν υπήρξε ανταπόκριση διότι η πλειονότητα αυτών αισθάνονταν απέχθεια για τον τακτικό στρατό του οποίου στελέχη ήταν κυρίως φιλέλληνες αξιωματικοί. Επιπρόσθετα, θεωρούνταν βαρύς ο ζυγός ενός στρατιωτικού σχολείου. Για το λόγο αυτό οι πρώτοι ευέλπιδες που κατετάγησαν χαρακτηρίζονταν από ανομοιομορφία, τόσο ηλικιακή όσο και από άποψη γνώσεων, που με σύγχρονους όρους μπορεί να υποστηριχθεί ότι ήταν ακατάλληλοι για στρατιωτική σχολή. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι ηλικίες των πρώτων ευέλπιδων κυμαίνονταν από δώδεκα έως και είκοσι πέντε ετών, ενώ λίγοι από αυτούς είχαν στοιχειώδης γνώσεις γραφής και ανάγνωσης, σε σημείο που τον Οκτώβριο του 1828, ο Γάλλος καθηγητής Ντουτρονέ, ως απεσταλμένος από τα φιλελληνικά κομιτάτα του Παρισιού, παρέδωσε στον συνταγματάρχη Χέυδεκ αλφαβητάρια και

¹⁵ Όταν ο Κυβερνήτης της Ελλάδας πήρε την απόφαση να συστήσει το στρατιωτικό σχολείο, τη γνωστοποίησε στους αδελφούς του Αυγουστίνο και Βιάρρο, όπως επίσης και στον επιστήθιο φίλο του και μεγάλο φιλέλληνα Ελβετό τραπεζίτη Ιωάννη - Γαβριήλ Εϋνλάρδο. Έτσι, οι πρώτοι δεκατέσσερις υποψήφιοι μαθητές του «Λόχου των Προγυμναστών» συστημένοι στον Συνταγματάρχη Χέυδεκ από τους ανωτέρω, συγκεντρώθηκαν στο Ναύπλιο περί της 20η Ιουνίου του 1828 αναμένοντας την έναρξη λειτουργίας του στρατιωτικού σχολείου. Από τους ανωτέρω υποψήφιους ο Χέυδεκ, με προφανώς δικά του κριτήρια και πιθανόν χωρίς την εξουσιοδότηση του Καποδίστρια, επέλεξε εννέα, κυρίως από περιοχές που βρίσκονταν υπό τον οθωμανικό ή αλλοεθνή ζυγό καθώς και παιδιά Ελλήνων της διασποράς. Δηλαδή ετερόχθονες, οι οποίοι κατετάγησαν στον υπό συγκρότηση Λόχο, σε δύο ομάδες των 5 και 4 ατόμων, την 01η και 07η Ιουλίου 1828 αντίστοιχα. Η έγκριση για αυτούς του ευέλπιδες δόθηκε από τον Καποδίστρια την 21η Ιουλίου 1828. Στη συνέχεια και μέχρι την 22α Φεβρουάριου 1828, οπότε και ίσχυσε ο οργανισμός του «Κεντρικού Πολεμικού Σχολείου», όλοι οι υποψήφιοι Ευέλπιδες υπέβαλαν σχετική αίτηση στον ίδιο τον Κυβερνήτη. Μετά από τους πρώτους αυτούς μαθητές και πάντα μετά από την έγκριση του Κυβερνήτη, μέχρι τα τέλη του Δεκεμβρίου του 1828, είχαν καταταγεί συνολικά πενήντα τέσσερις Ευέλπιδες εκ των οποίων φοιτούσαν οι σαράντα ένας. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 25-27).

¹⁶ Η λέξη «Ευέλπις» είναι σύνθετη από το αρχαίο επίρρημα Ευ (καλά, σωστά, όπως πρέπει) και από το ουσιαστικό θηλυκό ελπίς (προσμονή, στήριγμα). Συνεπώς η λέξη σημαίνει αυτός που ελπίζει σε κάτι ή αυτός που υπόσχεται πολλά. Το όνομα Ευέλπιδες χρησιμοποιήθηκε στην Ιόνιο Ακαδημία της Κέρκυρας (1824 -1864) για τους απόφοιτους του Λυκείου, που ενώ είχαν τις γνώσεις η ηλικία τους ήταν μικρότερη από την προβλεπόμενη και για αυτό αποτελούσαν ιδιαίτερη τάξη της Ακαδημίας με το όνομα «Ευέλπιδες». Οι σχέσεις του Καποδίστρια με το πρώτο αυτό Ανώτατο Εκπαιδευτικό ίδρυμα της ιδιαίτερης πατρίδα του μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε γιατί χρησιμοποίησε αυτό το όνομα για να ονομάσει τους μαθητές του στρατιωτικού σχολείου κατά το χρονικό διάστημα από 22 έως 27 Ιουλίου 1828. Το ίδιο όνομα χρησιμοποιείται αναλλοίωτο ως σήμερα για τους μαθητές και τις μαθήτριες της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων που προορίζονται να στελεχώσουν το στράτευμα. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 19-23).

πίνακες ζωγραφικής, από αυτά που χρησιμοποιούσαν τα νηπιαγωγεία στην Ευρώπη, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν από τους ευέλπιδες.¹⁷

1.2 Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο

Τον Δεκέμβριο του 1828 διαπιστώθηκε από τον Καποδίστρια ότι ο Λόχος Ευέλπιδων είχε εκφύγει του προορισμού του και για αυτό αποφάσισε να αναθέσει τη ριζική αναδιοργάνωση του στον Γάλλο Λοχαγό Πυροβολικού Πωζιέ στον οποίο μέχρι τότε του είχε ανατεθεί η δημιουργία της Σχολής Πυροβολικού.¹⁸

Ο Πωζιέ, πρότεινε στον Κυβερνήτη της Ελλάδας να συσταθεί Στρατιωτικό Πολυτεχνείο στα πρότυπα της Γαλλικής Πολυτεχνικής Σχολής. Η πρόταση αυτή έγινε αποδεκτή από την ελληνική κυβέρνηση διότι θεωρήθηκε ότι εξυπηρετούσε τα ελληνικά συμφέροντα και ήταν σύμφωνη με τις αντιλήψεις του Καποδίστρια περί Παιδείας. Επιπρόσθετα, η τεχνική κατάρτιση των Ελλήνων αξιωματικών θα προσέδιδε στο ελληνικό κράτος μηχανικούς οι οποίοι ήταν απαραίτητοι για την οικοδομική και συγκοινωνιακή ανασυγκρότηση της χώρας. Στόχος λοιπόν της κυβέρνησης ήταν η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων να παράγει τεχνικούς αξιωματικούς και παράλληλα δημόσιους μηχανικούς, οι οποίοι θα αναλάμβαναν κρατικά τεχνικά έργα ή τη διεύθυνση των διαφόρων δημόσιων τεχνικών υπηρεσιών, ενώ ταυτόχρονα θα ασχολούνταν με την οχύρωση της χώρας και την ανάληψη εκτεταμένων επισκευών του τεχνικού στρατιωτικού υλικού και κυρίως των πυροβόλων.¹⁹

Ο Πωζιέ συνεπικουρούμενος από τον συνταγματάρχη Χέυδεκ και τον συνταγματάρχη Πυροβολικού Νικόλαο Πιερή²⁰ συνέταξε τον οργανισμό του «Κεντρικού Πολεμικού Σχολείου» στη γαλλική γλώσσα. Αυτός αποτελούνταν από 109 άρθρα, χωρισμένος σε 7 κεφάλαια και είχε συνταχθεί σύμφωνα με την περίφημη γαλλική Πολυτεχνική Σχολή (École Polytechnique) και ιδιαίτερα μετά την στρατικοποίηση της από τον Μέγα Ναπολέοντα το 1804. Υπεγράφη από τον Πωζιέ την 28η Δεκεμβρίου 1828 και η σημαντική διαφορά από την αντίστοιχη γαλλική Σχολή ήταν ότι δεν περιλάμβανε το σύνολο των μαθημάτων της γαλλικής Σχολής. Παρόλα αυτά προβλέπονταν ότι, όταν η κατάσταση της υπηρεσίας το επιτρέψει, θα αυξάνονταν τα μαθήματα και θα συστήνονταν σπουδαστικό συμβούλιο. Επίσης, καθορίζονταν και το χρηματικό ποσό των εκατό τάλιρων που έπρεπε να καταβάλλει εφάπαξ ο κάθε Ευέλπιδης κατά τη φοίτηση του.²¹ Συνοπτικά οι προβλέψεις του πρώτου Οργανισμού της Σχολής αφορούσαν τον αριθμό των φοιτούντων σε αυτήν, που καθορίζονταν στους εξήντα, την ονομασία των μαθητών της, οι οποίοι θα ονομάζονταν Ευέλπιδες, θα κατανέμονταν σε τρεις τάξεις και οι οποίοι μετά την ολοκλήρωση των τριετών σπουδών τους θα ονομάζονταν ανθυπολοχαγοί.

¹⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940). *Η ιστορία της Σχολής των Ευελπίδων (1828-1938)*, (σ.10). Αθήνα: Ιωαν. & Αριστ. Γ. Παπανικολάου.

¹⁸ Καστάνης Α. (1995), (σ. 43).

¹⁹ Καστάνης Α. (2022). *Εκτεταμένη Ιστορική Αναφορά*. Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Ανακτήθηκε την 26/12/2022 από: <https://sse.army.gr/ektetameni-istoriki-anafora/>

²⁰ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 8).

²¹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 82).

Επιπρόσθετα, ορίζονταν τα προσόντα των υποψήφιων ευέλπιδων, η συγκρότηση τους σε λόχο, θέματα ενδιαίτησης και στρατωνισμού, η στολή που θα έφεραν,²² το περιεχόμενο των σπουδών, τα μέτρα πειθαρχίας και τα οικονομικά θέματα λειτουργίας της Σχολής.²³ Ο Οργανισμός αυτός εγκρίθηκε την 12η Ιανουαρίου 1829 με την υπ' αριθμό 8683 πράξη του Κυβερνήτη, αφού έγιναν κάποιες τροποποιήσεις στο αρχικό γαλλικό κείμενο.²⁴

Ήδη, όμως, από τη 12η Ιανουαρίου 1828, είχε διοριστεί ο Πωζιέ ως διοικητής της Σχολής με ταυτόχρονη προαγωγή του στον βαθμό του αντισυνταγματάρχη ενώ έχουμε και τον διορισμό των πρώτων πολιτικών καθηγητών στο σχολείο. Του Δημήτριου Δεσποτόπουλου ως καθηγητή Μαθηματικών, του Σπυρίδωνος Καλλισγούρου ως καθηγητή Γαλλικών, του Βουργχάρδου Ουϊσελλου ως καθηγητή Ιχνογραφίας και του Δημήτριου Γρηγοριάδη ως καθηγητή Ελληνικών.²⁵

Ο Πωζιέ, αμέσως μετά τον διορισμό του, ασχολήθηκε τόσο με θέματα επιμελητείας (προμήθεια υλικών διαβίωσης, εκπαίδευσης, συντήρησης του κτηρίου κ.λπ.) συνολικής δαπάνης 99.520 πιάστρα²⁶ προκειμένου να μπορεί να παρασχεθεί η στρατιωτική εκπαίδευση σύμφωνα με τον νεοσύστατο Οργανισμό του «Κεντρικού Πολεμικού Σχολείου». Ταυτόχρονα, ασχολήθηκε και με το έμπυχο δυναμικό των ευελπίδων ώστε να το ομογενοποιήσει. Έτσι, αύξησε τον αριθμό των ευελπίδων σε εξήντα, ενώ όσοι φοιτούσαν ήδη και ήταν άνω των είκοσι ετών τους συγκρότησε σε ξεχωριστή «δεκανία», όπως το ονόμασε. Οι μαθητές αυτοί θα παρακολουθούσαν τα μαθήματα ως ακροατές και ανάλογα με την επίδοσή τους θα χρησιμοποιούνταν στο στράτευμα ως αξιωματικοί ή υπαξιωματικοί. Επιπρόσθετα, τους μικρότερους τους συγκέντρωσε σε ξεχωριστή δοκιμαστική τάξη και θα εισέρχονταν στο Σχολείο όταν συμπλήρωναν το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας τους, ανάλογα με την επίδοσή τους στη διαγωγή και τη φιλοπονία. Από τους υπόλοιπους, απομάκρυνε αυτούς οι οποίοι ήταν ακατάλληλοι για στρατιωτικές σπουδές.²⁷

Οι ευέλπιδες που τελικά συνέχιζαν τις σπουδές τους ήταν οργανωμένοι σε λόχο, ο οποίος ήταν χωρισμένος σε τρεις δεκανίες. Κάθε δεκανία διέμενε σε ξεχωριστό θάλαμο. Οι ευέλπιδες κοιμόντουσαν σε αιώρες, σκεπάζονταν φλοκάτες και το μαξιλάρι τους ήταν από τζίβα. Το συσσίτιο δεν ήταν το ίδιο για όλες τις τάξεις αφού για την τρίτη τάξη (μικρή) δίνονταν σε κάθε μαθητή ένα σιτηρέσιο, στη δευτέρα ενάμισι και στην πρώτη δύο σιτηρέσια καθημερινά. Τις Κυριακές οι ευέλπιδες εκκλησιάζονταν στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, φέροντας την μεγάλη στολή των Επιλέκτων και μετά τον εκκλησιασμό παρακολουθούσαν τα γυμνάσια του τακτικού στρατού που λάμβαναν χώρα έξω από το Ναύπλιο. Τόσο μεγάλη ήταν η πρόοδος που είχε συντελεστεί από την άοκνη προσπάθεια του προσωπικού της Σχολής,

²² Οι στολές που έφεραν οι Ευέλπιδες από το 1828 έως το 1922 παρατίθενται στο Παράρτημα IV.

²³ Καστάνης Α. (1995), (σ. 49-53).

²⁴ Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. (1938). *Τα εκατόν δέκα χρόνια της Σχολής των Ευελπίδων*, (σ.22). Αθήνα: Τυπογραφία Αδελφών Ρόδη - Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού.

²⁵ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.10).

²⁶ Καστάνης Α. (1995), (σ. 55).

²⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.12).

ώστε τον Απρίλιο του 1828 ο Γάλλος Στρατηγός Μαιζών²⁸ δήλωσε κατά την επιθεώρηση των ευέλπιδων μαζί με τα υπόλοιπα στρατεύματα, ότι «ευρίσκει πάντα αυτά υπέρ τας προσδοκίες μου ...».²⁹

Το διάστημα από την 08η έως τη 18η Οκτώβριου του 1829 πραγματοποιήθηκαν με μεγάλη επισημότητα οι πρώτες εξετάσεις του Σχολείου στις οποίες απορριφθήκαν τρεις μαθητές και αποβλήθηκαν άλλοι πέντε οι οποίοι κρίθηκαν ανάξιοι να μείνουν περισσότερο καιρό σε αυτό προκειμένου τη θέση τους να λάβουν άλλοι μαθητές περισσότερο δραστήριοι. Ταυτόχρονα στους πρωτεύσαντες μαθητές απονεμήθηκαν βαθμοί υπαξιωματικών, οι πρώτοι που δόθηκαν μετά από εξετάσεις. Με αυτό τον τρόπο ολοκληρώθηκε η εκκαθάριση του έμψυχου δυναμικού των ευελπίδων που είχε αρχίσει με την ανάληψη της διοίκησης του σχολείου από τον Πωζιέ. Τα κενά που δημιουργήθηκαν στο έμψυχο προσωπικό ο Καποδίστριας προσπάθησε να τα καλύψει με μαθητές προερχόμενους από τους στρατιωτικούς και πολιτικούς αρχηγούς του αγώνα της ανεξαρτησίας. Όμως και πάλι συνάντησε τη σθεναρή τους αντίδραση,³⁰ οπότε αποφάσισε να εισάγει στο Σχολείο, προς συμπλήρωση των κενών θέσεων, τέσσερα ορφανά αγωνιστών που ευρίσκονταν στο ορφανοτροφείο της Αίγινας.³¹

Υπό αυτές τις συνθήκες άρχισαν τα μαθήματα του δευτέρου χρόνου, την 01η Νοεμβρίου 1829, στο «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο» αποτελούμενο πλέον από δύο τάξεις. Η στρατιωτική εκπαίδευση της δευτέρας τάξης είχε προχωρήσει αρκετά ώστε, οι ευέλπιδες που την αποτελούσαν να λαμβάνουν μέρος στις εκπαιδευτικές

²⁸ Ο Στρατηγός Μαιζών ήταν ο επικεφαλής του Γαλλικού Εκστρατευτικού Σώματος που είχε έλθει στην Ελλάδα την 27η Αυγούστου 1828 και βοήθησε στις στρατιωτικές επιχειρήσεις εκκαθάρισης της Πελοποννήσου από τους Αιγύπτιους. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1993), (σ.26).

²⁹ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.13).

³⁰ Η άρνηση των αρχηγών του απελευθερωτικού αγώνα να στείλουν τα παιδιά τους στο «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο» προέρχονταν από την τριετή φοίτηση και από την πειθαρχία που επέβαλε ο Πωζιέ. Όμως υπήρχε και άλλος τρόπος για τα τέκνα των αρχηγών προκειμένου να καταταγούν στον τακτικό στρατό ως αξιωματικοί. Αυτός ήταν μέσω του Σώματος των Ακολούθων. Αυτό το Σώμα που ιδρύθηκε τη 13η Οκτωβρίου 1829 είχε οργανωθεί σύμφωνα με την πρώτη μορφή οργάνωσης της Σχολής Ευελπίδων, όπως είχε δημοσιευτεί την 21η Δεκεμβρίου 1828. Αιτία για την δημιουργία του Σώματος των Ακολούθων ήταν η ανάγκη εκπαίδευσης Αξιωματικών οι οποίοι θα υπηρετούσαν κυρίως στο Πεζικό, αφού οι απόφοιτοι της Σχολής θα στελέχωναν αποκλειστικά το Μηχανικό και το Πυροβολικό. Ο αριθμός των Ακολούθων θα ανέρχονταν στους είκοσι και η εκπαίδευση τους ήταν κυρίως πρακτική και διάρκειας δύο ετών, οπότε και οι Ακόλουθοι θα εντάσσονταν στο τακτικό στρατό με το βαθμό του ανθυπασπιστή. Το Σώμα των Ακολούθων σταμάτησε τη λειτουργία του τον Ιούνιο του 1832. Καστάνης Α. (1995), (σ. 65-73).

³¹ Ο Ιωάννης Καποδίστριας όταν διαπίστωσε ότι οι μεγαλόσχημοι της εποχής του δεν ήθελαν να στείλουν τα παιδιά τους στο στρατιωτικό σχολείο και προκειμένου να ανταμείψει, αλλά και να παρακινήσει τα ορφανά που έδειχναν επιμέλεια και ήθος, διέταξε τον Οκτώβριο του 1829 να επιλεγούν από επιτροπή του ορφανοτροφείου τέσσερις αριστούχοι μαθητές ώστε να φοιτήσουν στο «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο». Την 01η Νοεμβρίου 1829 έγινε η επιλογή των μαθητών Φραγκίσκου Δαμιάνη, Νικολάου Φλέγκα, Ιωάννη Σκούφου και Ιωάννη Σόκκα που είχαν διακριθεί για την επιμέλεια και το ήθος τους. Τα τέσσερα αυτά ορφανά ακολούθησαν την επόμενη χρονιά δύο και την μεθεπόμενη ένα. Εκτός όμως από τα υπότροφα παιδιά του ορφανοτροφείου και ένας μικρός αριθμός ορφανών παιδιών έγινε δεκτός κατόπιν αίτησης της μητέρα τους ή του κηδεμόνα τους. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.15-16) & Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 91-95).

δραστηριότητες του πυροβολικού. Παράλληλα, οι ευέλπιδες έπαιρναν μέρος και στην κοινωνική ζωή του Ναυπλίου, αφού αντιπροσωπεΐα τους έλαβε μέρος τόσο στην εορτή της Αγίας Βαρβάρας, προστάτιδας του πυροβολικού την 04η Δεκεμβρίου 1829, παρουσία του Υπουργού των Στρατιωτικών όσο και στον χορό της 07ης Ιανουαρίου 1830 που πραγματοποιήθηκε παρουσία του Καποδίστρια. Αφορμή για τη δεύτερη εκδήλωση ήταν τόσο η ονομαστική εορτή του Κυβερνήτη όσο και η συμπλήρωση δύο ετών από την άφιξη του.³²

Οι εξετάσεις για το έτος 1830 έλαβαν χώρα τον Σεπτέμβριο και τις παρακολούθησε εκ του σύνεγγυς ο Κυβερνήτης, γεγονός που αποδείκνυε το ενδιαφέρον του για τα όσα λάμβαναν χώρα στο «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο». Όμως το ενδιαφέρον του Κυβερνήτη δεν εξαντλούνταν μόνο κατά τη διάρκεια των εξετάσεων, αφού πολλές φορές πραγματοποιούσε επισκέψεις στο Σχολείο για να παρακολουθεί την καλή λειτουργία του. Παρακολουθούσε τα μαθήματα μαζί με τους ευέλπιδες και συνομιλούσε μαζί τους, τους συμβούλευε και τους παρακινούσε να γίνονται καλύτεροι με την εργασία τους. Επιθυμία του ήταν να τιμήσει τους πρώτους ευέλπιδες που θα ονομάζονταν ανθυπολοχαγοί και για αυτό αποφάσισε να πραγματοποιηθεί μεγαλοπρεπής τελετή μετά το πέρας των απολυτήριων εξετάσεων που έλαβαν χώρα την περίοδο από την 06η έως τη 10η Ιουλίου 1831.³³ Η τελετή ορκωμοσίας των πρώτων οχτώ ανθυπολοχαγών πραγματοποιήθηκε τη 16η Ιουλίου 1831 και τις επωμίδες των νέων αξιωματικών Σοφιανού Μιχαήλ, Σχινά Ελευθέριου, Κορωναίου Παναγιώτη, Σαπουντζάκη Βασίλειου, Αξελού Ιωάννη, Μομφεράτου Γεώργιου, Βλάχου Αρσένιου και Κυδωνάκη Εμμανουήλ, φόρεσε ο ίδιος ο Κυβερνήτης.³⁴

1.3 Στην περίοδο της Αναρχίας 1831 – 1833

Τη 12η Αυγούστου 1831 ο Πωζιέ, αφού έγινε δεκτή η παραίτηση του, αντικαθίστανται στα καθήκοντα του από τον Ρώσο αντισυνταγματάρχη πυροβολικού Νικόλαο Ραϊκό.³⁵ Ο νέος διοικητής του σχολείου προσπάθησε να συνεχίσει το έργο του προκατόχου του. Όμως όλα ανατράπηκαν την 27η Σεπτεμβρίου 1831 όταν ο Καποδίστριας έπεσε νεκρός, δολοφονημένος από τον Κωνσταντίνο και Γεώργιο Μαυρομιχάλη οπότε η χώρα εισήλθε σε περίοδο εμφύλιου σπαραγμού και χάους. Στην χαώδη αυτή κατάσταση η οποία αποκαλείται Περίοδος της Αναρχίας, ο Ραϊκό απομακρύνεται από τη διοίκηση του σχολείου τον Ιανουάριο του 1832, ενώ είχε ήδη υποβάλλει την παραίτηση του από τον Νοέμβριο του 1831. Αντικαθίστανται αρχικά

³² Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.16).

³³ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.16).

³⁴ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 10).

³⁵ Ο Ρώσος αντισυνταγματάρχης Νικόλαος Αλεξιεγιβιτς Ράικο γεννήθηκε το 1794, σπούδασε στην Φλωρεντία και παρακολούθησε μαθήματα στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας. Υπηρέτησε στο πυροβολικό και το 1824 ήταν αξιωματικός του ιππικού της αυτοκρατορικής φρουράς. Στην Ελλάδα έφθασε το 1827. Η υπηρεσία του στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος άρχισε στον στόλο και συνεχίστηκε στον στρατό. Συμμετείχε στην πολιορκία της Χίου και χρημάτισε φρούραρχος στο Ιτς-Καλέ, στο Παλαμήδι και στο φρούριο Πατρών και Καστελλίου του Μορέως (κάστρο του Ρίο). Κατά την παραμονή του στην Ελλάδα ποτέ δεν δέχθηκε να πληρωθεί. Αναχώρησε για την πατρίδα του το 1832 όπου και πέθανε το 1854. Καστάνης Α. (1995), (σ. 174-175).

από τον λοχαγό μηχανικού Σταυρίδη Δημήτριο και από τον Φεβρουάριο του 1832 από τον λοχαγό πεζικού Αξελό Κωνσταντίνο. Ο τελευταίος παρέμεινε στη θέση του μέχρι την 20η Απριλίου 1832 όταν και αναλαμβάνει καθήκοντα νέου Διοικητού στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, ο Σάξονας φιλέλληνας συνταγματάρχης Βαρόνος Φρήντριχ Εδουάρδος φον Ράινεκ.³⁶ Υπό τη διοίκηση του Ράινεκ το «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο», παρά τις δυσχέρειες και κυρίως τα οξεία οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε, κατάφερε να αποφύγει τη διάλυση, όπως συνέβη στον υπόλοιπο τακτικό στρατό. Μέσα σε αυτό τον εμφύλιο σπαραγμό έλαβε χώρα και η δεύτερη ορκωμοσία εννέα συνολικά ανθυπολοχαγών τον Αύγουστο του 1832.³⁷

³⁶Ο Βαρόνος Φρήντριχ Εδουάρδος φον Ράινεκ γεννήθηκε το 1796 στην Πρωσία και έλαβε πανεπιστημιακή και στρατιωτική εκπαίδευση. Έλαβε μέρος στους Ναπολεόντειους πολέμους ως αξιωματικός του Πρωσικού ιππικού. Στην Ελλάδα έφθασε το 1822 όπου έγινε υπασπιστής του Μαυροκορδάτου. Έλαβε μέρος στην μάχη του Πέτα, ενώ το 1823 στάλθηκε στη Βαυαρία για να προσφέρει το ελληνικό στέμμα στον δούκα Ευγένιο Λαϊχτεμβεργ. Το 1824 επανήλθε στην Ελλάδα όπου και υπηρέτησε σε διάφορες υπηρεσίες και αποστολές. Στάλθηκε από τον Καποδίστρια στην Κρήτη ως στρατιωτικός διοικητής και αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης. Μετά την ατυχή διευθέτηση του Κρητικού Ζητήματος επανήλθε στην Ελλάδα. Χρημάτισε διοικητής της Σχολής Ευελπίδων και πρόεδρος του στρατοδικείου. Έφθασε μέχρι τον βαθμό του υποστρατήγου. Πέθανε στην Αθήνα το 1854. Καστάνης Α. (1995), (σ. 178-179).

³⁷ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 10-11).

Κεφάλαιο 2

Τα χρόνια της Σχολής επί Βασιλείας Όθωνα

2.1 Ο νέος Οργανισμός του 1834

Η περίοδος της Αναρχίας τελειώνει με την άφιξη στην Ελλάδα την 25η Ιανουαρίου 1833³⁸ του Βαυαρού βασιλιά Όθωνα, ως Βασιλέα της Ελλάδας. Λόγω όμως του νεαρού της ηλικίας του, τα πρώτα χρόνια η εξουσία ασκείται από την Αντιβασιλεία³⁹ που έθεσε ως προτεραιότητα της την ανασυγκρότηση του στρατεύματος. Για να πετύχει τον στόχο της, διέλυσε τόσο τον τακτικό όσο και τον άτακτο στρατό⁴⁰ για να τον θεμελιώσει σε νέες βάσεις. Στη διάλυση του στρατεύματος δεν συμπεριλήφθηκε το «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο» για το οποίο καταβλήθηκαν προσπάθειες προκειμένου να βελτιωθεί η λειτουργία του, διατηρώντας στη διοίκηση του τον συνταγματάρχη Ράινεκ. Στο πλαίσιο αυτό, τον Δεκέμβριο του 1833 περάτωσαν τις σπουδές τους εννέα ευέλπιδες, οι οποίοι ονομάσθηκαν ανθυπασπιστές. Η προσπάθεια βελτίωσης του Σχολείου έγινε αρχικά με τη δημοσίευση νέου Οργανισμού το 1834 και τη μεταφορά της έδρας του από το Ναύπλιο στην Αίγινα, λόγω ακαταλληλότητας του κτηρίου που στεγάζονταν μέχρι τότε.⁴¹

Ο νέος Οργανισμός, ο οποίος δημοσιεύθηκε τη 19η Φεβρουαρίου 1834, δεν επέφερε διαφοροποιήσεις στα κύρια συστατικά του Σχολείου που είχε ιδρύσει ο Καποδίστριας και αυτά δεν ήταν άλλα από τον προορισμό του και την ονομασία των μαθητών του. Επέφερε όμως αλλαγή στην ονομασία του, αφού πλέον καθιερώνεται ως όνομα το «Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων» ή «Βασιλική Στρατιωτική Σχολή».⁴² Αλλαγές επήλθαν και στον αριθμό των εισακτέων που ανήλθε στους εκατό σαράντα, εκ των οποίων οι πενήντα μπορούσαν να φοιτήσουν ως υπότροφοι χωρίς να πληρώνουν δίδακτρα τα οποία ανέρχονταν σε χίλιες δραχμές. Τα απαιτούμενα δίδακτρα για κάποιες κατηγορίες και μετά από έγκριση του Βασιλιά μπορούσαν να μειωθούν στο μισό ή στο 1/4.⁴³ Επίσης, ο νέος Οργανισμός αύξανε τα έτη φοίτησης

³⁸ Παπαρρηγόπουλος Κ. (2009-2010). *Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Τόμος 21*, (σ.88). Αθήνα: National Geographic Society.

³⁹ Η Αντιβασιλεία που κυβέρνησε την Ελλάδα από τον Ιανουάριο του 1833 μέχρι την ενηλικίωση του Όθωνα τον Ιούνιο του 1835 ήταν τριμελής και αποτελούνταν από τον κόμη Άρμανσπεργκ ως πρόεδρο, τον Λουδοβίκο Μάουερ και τον υποστράτηγο Έυδεκ. Επίσης υπήρχαν δύο συμπληρωματικά μέλη, ο Άμπελ και ο Γκράινερ. Από αυτούς ο Άρμανσπεργκ ανέλαβε τη γενική εποπτεία και ιδιαίτερα τα θέματα που αφορούσαν τη βασιλική αυλή, ο Μάουερ τη δημόσια εκπαίδευση και την Εκκλησία, ο Έυδεκ το στρατό και το ναυτικό, ο Γκράινερ τα οικονομικά και ο Άμπελ την εξωτερική πολιτική και την εσωτερική διοίκηση. Παπαρρηγόπουλος Κ. (2009-2010), (σ.88).

⁴⁰ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1993), (σ.31).

⁴¹ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.20).

⁴² Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 11).

⁴³ Η κατανομή των 140 θέσεων ανάλογα με τα ετήσια δίδακτρα που κατέβαλε ο κάθε Εύελπης ήταν 50 με έξοδα της Κυβέρνησης, 20 με δίδακτρα 250 δραχμών, 30 με δίδακτρα 500 δραχμών, 20 με δίδακτρα 750 δραχμών και 20 με δίδακτρα 1.000 δραχμών. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933). *Η ιστορία της Σχολής των Ευελπίδων. Εποχή Καποδίστρια και Όθωνος*, (σ.53). Αθήνα: (χ.ε.).

σε οκτώ, εκ των οποίων τα τέσσερα πρώτα ήταν έτη προπαιδείωσης κατά τα οποία οι ευέλπιδες λάμβαναν γενική μόρφωση ενώ τα επόμενα τέσσερα ήταν τα έτη τα οποία αναλώνονταν στη στρατιωτική εκπαίδευση.⁴⁴ Επιπλέον, επήλθαν αλλαγές στα δικαιολογητικά που αφορούσαν την είσοδο των μαθητών στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, αφού θεσπίζεται για πρώτη φορά η εξέταση τους από Στρατιωτική Υγειονομική Επιτροπή⁴⁵ η οποία αποφαινόταν για την καταλληλότητα του υποψηφίου να καταταγεί στη Σχολή. Θεσμοθετείται ακόμη και η δικαστική εγγύηση «ευυπόληπτου πολίτου» με την οποία εξασφαλιζόταν η ανεμπόδιστη καταβολή των τριμηνιαίων διδάκτρων. Απαραίτητη προϋπόθεση για την είσοδο στη Σχολή τέθηκε η δυνατότητα ανάγνωσης και γραφής, η δυνατότητα μαθηματικών πράξεων με ακέραιους και κλασματικούς αριθμούς και η γνώση των βασικών αρχών των θρησκευτικών.⁴⁶ Αλλαγές με το νέο Οργανισμό επήλθαν τόσο στη στολή που έφεραν οι ευέλπιδες όσο και στην εσωτερική λειτουργία της Σχολής αφού διαιρέθηκε σε ενωμοτίες, όπου η κάθε ενωμοτία διοικούνταν από αξιωματικό. Κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης οι ευέλπιδες διαχωρίζονταν σε τάξεις και προβλεπόταν ότι με το πέρασμα των σπουδών τους θα ονομάζονταν ανθυπολοχαγοί ή ανθυπασπιστές και θα κατατάσσονταν στον Στρατό ανάλογα με τις ανάγκες της Υπηρεσίας.⁴⁷

2.2 Αλλαγή έδρας και οι ναυτικοί ευέλπιδες

Την 30η Απριλίου 1834, δύο μήνες μετά τη δημοσίευση του νέου Οργανισμού, η έδρα της Σχολής μεταφέρθηκε την Αίγινα⁴⁸ επειδή κρίθηκε ακατάλληλο πλέον το κτήριο που χρησιμοποιούνταν στο Ναύπλιο. Η μετακίνηση αυτή έγινε κατόπιν εισήγησης του διοικητού της Σχολής λόγω της παλαιότητας και της στενότητας του παλαιού κτηρίου. Η επιλογή της Αίγινας αντί της Αθήνας, όπου μεταφέρθηκε η πρωτεύουσα της Ελλάδας τη 10η Δεκεμβρίου 1834, ήταν πρακτικό διότι η Σχολή εγκαταστάθηκε και λειτούργησε στις εγκαταστάσεις του ορφανοτροφείου που είχαν ανεγερθεί πρόσφατα.⁴⁹

Τη χρονιά που μετακινήθηκε η Σχολή στην Αίγινα είναι η πρώτη κατά την οποία δέχθηκε μαθητές ως «Ναυτικούς Ευέλπιδες». Δηλαδή, νέους οι οποίοι προορίζονταν να εκπαιδευτούν ως αξιωματικοί του Εθνικού Ναυτικού. Η είσοδος των μαθητών αυτών πραγματοποιήθηκε μετά από σχετικές ενέργειες της Γραμματείας Ναυτικών, δηλαδή του αντίστοιχου υπουργείου, με τις οποίες εξασφαλίστηκαν δεκαπέντε θέσεις εκ των πενήντα που ήταν με υποτροφία, προκειμένου να δίνονται στα τέκνα των αγωνιστών της επανάστασης. Με αυτό τον τρόπο τέθηκαν τα θεμέλια για την εκπαίδευση των αξιωματικών του Ναυτικού εντός

⁴⁴ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.20).

⁴⁵ Ισχύει μέχρι σήμερα

⁴⁶ Φωτόπουλο, Χ. (1998), (σ. 85-86).

⁴⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.20-21).

⁴⁸ Η μεταφορά των υλικών πραγματοποιήθηκε με το μπρίκι «Νέλσων» ενώ το προσωπικό μετακινήθηκε με τη μοναδική κορβέτα του στόλου, τον «Πρίγκιπα Μαξιμιλιανό». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.21).

⁴⁹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 11).

του ελλαδικού χώρου,⁵⁰ παρά τις αρχικές δυσχέρειες για εύρεση κατάλληλων υποψήφιων ναυτικών ευέλπιδων.⁵¹ Προκειμένου να δοθεί έμφαση στην ναυτική εκπαίδευση των ναυτικών ευέλπιδων διορίσθηκε ως υποδιοικητής της Σχολής ο Γερμανός πλοίαρχος Κάρολος Μπρόγμαν, ο οποίος ήταν επιφορτισμένος να παραδίδει τόσο μαθήματα Γερμανικών όσο και αυτά που σχετίζονταν με τη Ναυτική Επιστήμη.⁵²

Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων λειτούργησε στην Αίγινα συνολικά για τρία έτη και τέσσερις μήνες, δηλαδή μέχρι τον Αύγουστο του 1837, διάστημα κατά το οποίο παρά το ότι προβλέπονταν εκατό σαράντα θέσεις ευέλπιδων αυτοί δεν ξεπέρασαν τους ογδόντα⁵³ ενώ οι ναυτικοί ευέλπιδες την ίδια περίοδο ήταν δέκα επτά.⁵⁴ Αναφορικά, τόσο με το επίπεδο της πειθαρχίας όσο και με το επίπεδο στρατωνισμού των ευέλπιδων, από επιθεωρήσεις που έλαβαν χώρα την ανωτέρω περίοδο τεκμαίρεται ότι βρίσκονταν σε καλό επίπεδο.⁵⁵ Κατά την ανωτέρω χρονική περίοδο λόγω του νέου Οργανισμού της Σχολής περάτωσαν τις σπουδές τους επτά ευέλπιδες, οι οποίοι και ονομάσθηκαν ανθυπασπιστές. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι πολλοί από τους ευέλπιδες που περάτωναν τις σπουδές τους στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων μετέβαιναν εν συνεχεία στο εξωτερικό για συμπλήρωση των γνώσεων τους σε στρατιωτικά σχολεία εφαρμογής του Μηχανικού και του Πυροβολικού, κυρίως στη Γαλλία και τη Γερμανία, όπως αυτό του Μετς.

2.3 Η μετέγκταση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στον Πειραιά

Η έδρα της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων μακριά από την πρωτεύουσα του κράτους δημιουργούσε δυσχέρειες στη λειτουργία της όπως,

⁵⁰ Ο Ιωάννης Καποδίστριας είχε προτείνει για τη ναυτική εκπαίδευση να οργανώσει αντίστοιχο με το «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο» εκπαιδευτική δομή. Αυτό όμως δεν τελεσφόρησε, ενώ την ίδια περίοδο, πιθανώς με ιδιωτική πρωτοβουλία, λειτουργούσε «Σχολείον Ναυτικού» στη Σύρο. Επιπλέον ο Καποδίστριας, με διάφορους τρόπους χρηματοδότησης, έστελνε παιδιά αγωνιστών, στη «Βαυαρική Στρατιωτική Σχολή» του Μονάχου, τα οποία μετά την αποφοίτηση τους και προκειμένου να εκπαιδευτούν ως αξιωματικοί για το Εθνικό Ναυτικό φοιτούσαν σε Ναυτικές Σχολές ή σε πλοία του Αγγλικού και του Γαλλικού Ναυτικού. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 35).

⁵¹ Παρά τις ενέργειες για την εκπαίδευση των ναυτικών ευέλπιδων ήταν δύσκολο να βρεθούν υποψήφιοι οι οποίοι να διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα της ηλικίας και των γραμματικών γνώσεων και ταυτόχρονα να κατάγονται από ναυτικές οικογένειες αγωνιστών. Είναι χαρακτηριστικό ότι για το έτος 1834 είχε βρεθεί μόνο ένας υποψήφιος ναυτικός εύελπιδης, ο γιός του πυρπολητή Ανδρέα Πιπίνου, ο οποίος και κατατάχθηκε την επόμενη χρονιά. Το 1835 και μετά από ενέργειες των Γραμματειών Στρατιωτικών, Ναυτικών και της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων καταφέρθηκε να καταταγούν τέσσερις ναυτικοί ευέλπιδες ενώ σε αυτούς μετατάχθηκαν άλλοι τέσσερις ευέλπιδες που ήδη φοιτούσαν στη Σχολή και που κατάγονταν από ναυτικές οικογένειες. Αυτοί αποτέλεσαν τους πρώτους οκτώ ναυτικούς ευέλπιδες. Φωτόπουλος, Χ. (1998), (σ. 37-39).

⁵² Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 37-39).

⁵³ Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1940), (σ.22).

⁵⁴ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 12).

⁵⁵ Επιθεώρηση του Στρατηγού Πίζα που πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 1836. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.22-23).

έλλειψη στρατευμάτων για εκτέλεση πρακτικής εξάσκησης, δυσκολία μετακίνησης τόσο των καθηγητών όσο και των αναγκαίων εφοδίων για την επιμελητεία κ.α. Κατόπιν αυτών των προβλημάτων και προς εξάλειψή τους, αποφασίσθηκε να μεταφερθεί η Σχολή πλησίον της πρωτεύουσας. Η απουσία όμως κατάλληλων κτηριακών εγκαταστάσεων στην Αθήνα, αλλά και η ανάγκη της εκπαίδευση των ναυτικών ευέλπιδων που απαιτούσε η θέση της να βρίσκεται κοντά τη θάλασσα, συνηγόρησαν στο να εγκατασταθεί στον Πειραιά. Η νέα θέση της Σχολής για τα επόμενα πενήντα επτά έτη, με ένα μικρό διάλειμμα από τον Ιούνιο του 1854 μέχρι τον Οκτώβριο του 1857, ήταν επί των οδών Μιαούλη – Άρεως – Φίλωνος σε κτίρια που αγοράστηκαν από τον Γάλλο μεγαλοεπιχειρηματία Φεράλδη.⁵⁶

Η μετεγκατάσταση της Σχολής στον Πειραιά επέφερε και άλλες αλλαγές, δεδομένου ότι τη διοίκηση της, από τον Φεβρουάριο του 1840, αναλαμβάνουν πλέον Έλληνες αξιωματικοί. Ο πρώτος που αναλαμβάνει την διοίκηση της ήταν ο αντισυνταγματάρχης Σπύρος Μήλιος,⁵⁷ ο οποίος διαδέχθηκε τον συνταγματάρχη Ράινεκ του οποίου τα τελευταία χρόνια της διοίκησης χαρακτηρίστηκαν από τη χαλάρωση της στρατιωτικής πειθαρχίας και από τη μειωμένη εκπαιδευτική απόδοση των ευέλπιδων, λόγω των απουσιών των καθηγητών και της νοοτροπίας που είχε δημιουργηθεί στους διδάσκοντες της Σχολής.⁵⁸

Ο νέος διοικητής της Σχολής Μήλιος, αντιλαμβανόμενος την κατάσταση και επιθυμώντας να προάγει την εκπαίδευση των ευέλπιδων καταφέρνει με άοκνες προσπάθειες να εφαρμόσει νέο κανονισμό εσωτερικής λειτουργίας. Επίσης, αιτείται επιτακτικά και τελικά πετυχαίνει την επαναλειτουργία των προπαιδευτικών τάξεων ως απαραίτητες για τη διαπαιδαγώγηση των ευέλπιδων διότι πίστευε ότι όταν ο νέος είναι σε τρυφερή ηλικία η πειθαρχία εμπνέεται ευκολότερα.⁵⁹ Οι προπαιδευτικές τάξεις μέχρι τότε είχαν καταργηθεί και είχαν περιορισθεί σε μία. Με την επαναφορά τους τα έτη φοίτησης αυξάνονται σε έξι, διότι από οκτώ που προέβλεπε ο οργανισμός του 1834 είχαν περιορισθεί σε πέντε.⁶⁰ Επιπρόσθετα, έγινε προσπάθεια να εμπεδωθεί η στρατιωτική πειθαρχία η οποία, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είχε χαλαρώσει με την προηγούμενη διοίκηση. Παράλληλα έγιναν προσπάθειες να

⁵⁶ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 12).

⁵⁷ Ο αντισυνταγματάρχης πεζικού Σπύρος Μήλιος (ο επονομαζόμενος και Σπυρομήλιος) είχε σπουδάσει σε ιταλικό στρατιωτικό σχολείο και είχε έρθει ως εθελοντής στην Ελλάδα κατά τον απελευθερωτικό αγώνα. Έλαβε μέρος στην πολιορκία του Μεσολογγίου και κατόπιν ακολούθησε τον Καραϊσκάκη. Χαρακτηρίζονταν ως ακέραιος χαρακτήρας, αυστηρός αλλά δίκαιος. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.27).

⁵⁸ Αναφορικά με την νοοτροπία των καθηγητών που αντιμετώπισε ο Σπύρος Μήλιος στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων κατά την ανάληψη της διοίκησης του, ο ίδιος σε αναφορά του προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, αναφέρει ότι διέταξε τους κυρίους διδασκάλους να κοινοποιούν τη βαθμολογία στους μαθητές. Με αυτή την ενέργεια οι μεν μαθητές ευχαριστήθηκαν διότι είχαν το δικαίωμα να κάνουν παράπονα όταν αδικούνται. Από την άλλη, οι διδάσκαλοι αντέδρασαν υποστηρίζοντας ότι με αυτό τον τρόπο οι μαθητές γίνονταν εχθρικοί απέναντί τους. Κατόπιν αυτού σημειώνει στην ίδια αναφορά ότι, η Βασιλική Γραμματεία είναι σε θέση να διαπιστώσει με ποιους παραλογισμούς και κακές συνήθειες είναι αναγκασμένος να αντιπαλεύει. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.27).

⁵⁹ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.27).

⁶⁰ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 12).

βελτιωθεί η εκπαίδευση των ευελπίδων⁶¹ τόσο με τη βελτίωση του διδακτικού προσωπικού, τη θέσπιση και λειτουργία «συμβουλίου τελειοποιήσεως»,⁶² τη θέσπιση γραπτών προαγωγικών εξετάσεων⁶³ όπου τα θέματα κληρώνονταν ώστε να μην υπάρχουν παράπονα για μεροληψία⁶⁴ και τη θέσπιση κινήτρων⁶⁵ για τους ευέλπιδες που αρίστευαν κατά τις προαγωγικές εξετάσεις. Επίσης κατά τα χρόνια της διοίκησης του Σπύρου Μήλιου, η εισαγωγή των υποψηφίων ευέλπιδων γίνονταν κατόπιν διαγωνισμού, όπου τριμελής επιτροπή έκρινε τους υποψήφιους, οι οποίοι διαγωνίζονταν πλέον όλοι μαζί. Η επιτροπή δεν έκρινε τους υποψηφίους ευέλπιδες μόνο για τις επιδόσεις τους στα μαθήματα των ελληνικών, της αριθμητικής και της ιεράς ιστορίας⁶⁶ αλλά και για την ευφυΐα τους.⁶⁷ Με αυτό τον τρόπο προσπάθησαν να ελαχιστοποιηθούν οι πολιτικές παρεμβάσεις που υπήρχαν τα προηγούμενα έτη, όπου οι υποψήφιοι εξετάζονταν χωριστά μετά την υποβολή της αίτησης κατάταξης τους και η εξέταση είχε ουσιαστικά τυπικό χαρακτήρα.⁶⁸

Η ζωή των ευέλπιδων κατά τα χρόνια φοίτησης στη Σχολή καθορίζονταν από τον νέο Οργανισμό, σύμφωνα με τον οποίο είχαν έξοδο μία φορά τον μήνα και όταν

⁶¹ Ο Σπύρος Μήλιος σε αναφορά τους προς το Υπουργείο την 21η Ιουλίου 1841 αιτείται την άδεια να ξεκαθαρίσει το μαθητικό προσωπικό διότι λόγω της ανοχής της προηγούμενης κυβέρνησης, από τους σαράντα δύο ευέλπιδες μόνο δέκα πέντε κρίνονταν ικανοί για την στελέχωση των τεχνικών όπλων. Επίσης, στην ίδια αναφορά επισημαίνει ότι, η τοποθέτηση των ευέλπιδων που αποφοίτησαν τον 1840 στο όπλο του πεζικού είχε ως αρνητικό αποτέλεσμα την αναχαίτιση της προόδου των επιμελών μαθητών της Σχολής. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933), (σ.61).

⁶² Σκοπός του «συμβουλίου τελειοποιήσεως» ήταν η «βελτίωσιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ σπουδαστικοῦ μέρους, καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν τῆς σχολῆς». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933), (σ.64).

⁶³ Κατά τη διάρκεια της διοίκησης της Σχολής από τον Σπύρο Μήλιο καθιερώθηκαν οι γραπτές εξετάσεις σε αντικατάσταση των προφορικών «ὅπου οἱ διδάσκαλοι χαρίζονται καὶ ὑποβοηθοῦν καὶ τοὺς μαθητὲς δια καταλλήλων ἐρωτήσεων, δια ν' ἀποδείξουν τὴν πρόοδο τῶν μαθητῶν των.» Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933), (σ.63).

⁶⁴ Η διαδικασία αυτή ισχύει ακόμη και σήμερα κατά τη διάρκεια των γραπτών προαγωγικών εξετάσεων στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

⁶⁵ Προκειμένου να έχουν κίνητρα οι ευέλπιδες ώστε να έχουν καλύτερες επιδόσεις στα μαθήματα τους θεσπίσθηκαν ως δώρα. από τον Βασιλιά Όθωνα προς τους διακριθέντες, βιβλία με θέματα ιστορίας, γεωγραφίας, μαθηματικών και κείμενα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Κατά το έτος 1841 τα βιβλία, τα οποία ήταν δερματόδετα γαλάζιου χρώματος με το βασιλικό στέμμα στο εξώφυλλο και από κάτω γραμμένο με χρυσά γράμματα ότι «προσφέρονται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ Βασιλέως», επέδωσε στους δύο πρωτεύσαντες από κάθε τάξη ο Υπουργός Στρατιωτικών. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.28).

⁶⁶ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 81).

⁶⁷ Η επιτροπή διαμαρτυρήθηκε για τη συγκεκριμένη εξέταση υποστηρίζοντας ότι είναι δύσκολο να διαμορφώσει γνώμη για τον βαθμό της ευφυΐας κάποιου, ιδιαίτερα νέου, καθώς δεν είχε τη δυνατότητα να σχηματίσει άποψη για τους υποψηφίους πέρα από τη λίγη ώρα της εξέτασης τους. Παρόλο αυτά το Υπουργείο επέμεινε και κατά τις εξετάσεις του Δεκεμβρίου του 1841 οι υποψήφιοι κατατάχθηκαν ανάλογα με την ευφυΐα τους ως εξάιρετου δύο, καλής εικόσι, μέτριας επτά και περιορισμένης δύο υποψήφιοι. Χαρακτηριστικό είναι ότι για τον Α. Γ. Πετμεζά, ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως περιορισμένης ευφυΐας, στο διάταγμα εισαγωγής του αναγράφει ότι «εἰσέρχεται εἰς τὴν σχολὴν ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν ν' ἀποπεμφθῇ ἂν κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους δὲν ἤθελε νὰ ποδειχθῇ ἱκανὸς πρὸς προβιβασμὸν εἰς τὴν ἄνωτέραν τάξιν». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.28).

⁶⁸ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.28).

επέστρεφαν από αυτή έπρεπε να φέρουν σημείωμα από τους γονείς ή τους κηδεμόνες τους, στο οποίο θα αναφέρονταν η διαγωγή τους κατά τη διάρκεια της εξόδου τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι στους ευέλπιδες απαγορεύονταν κατά την έξοδο τους να εισέρχονται στα καφενεία, ενώ γενικά τους απαγορεύονταν να καπνίζουν, να διαβάζουν εφημερίδες, να χαρτοπαίζουν αλλά και να ρίχνουν πυροτεχνήματα κάτι που ήταν αρκετά διαδεδομένο στους νέους της εποχής. Αναφορικά με την εσωτερική λειτουργία της Σχολής, ο νέος Οργανισμός διατήρησε τις ενωμοτίες για λειτουργικούς σκοπούς και τις τάξεις για τα θέματα εκπαίδευσης.⁶⁹

Τον Ιούνιο του 1844 τον αντισυνταγματάρχη πεζικού Σπύρο Μήλιο, του οποίου η διοίκηση της Σχολής χαρακτηρίστηκε από την υποδειγματική ενσυνείδητη πειθαρχία που ενέπνευσε στο προσωπικό καθώς και από το δυναμικό ρυθμό που είχε δώσει στη λειτουργία της Σχολής, τον διαδέχθηκε ο αντισυνταγματάρχης Πυροβολικού Καρατζάς Γεώργιος.⁷⁰ Κατά τη διάρκεια της διοίκησης του δεν επήλθαν σημαντικές αλλαγές στον οργανισμό της Σχολής παρά μόνο στον αριθμό των ευέλπιδων που εισέρχονταν, ο οποίος περιορίστηκε στους εξήντα.⁷¹

Όμως παρόλο που δεν υπήρξαν τυπικές διαφοροποιήσεις στη λειτουργία της Σχολής, υπήρξαν ουσιαστικές, οι οποίες οφείλονταν στο ότι από τον Καρατζά απουσίαζε η αυστηρότητα που απαιτεί η διοίκηση ενός στρατιωτικού σχολείου προκειμένου να εμψυχήσει την ενσυνείδητη πειθαρχία. Η διοίκηση του ήταν διεκπεραιωτική και κατά τη διάρκεια της δημιουργήθηκαν ποικίλα προβλήματα σε αυτήν. Αρχικά επανήλθε το φαινόμενο της απουσία των διδασκόντων το οποίο είχε εκλείψει κατά την προηγούμενη τριετία. Απουσίες που συχνά συνοδεύονταν από αστείες δικαιολογίες από τους διδάσκοντες όπως ότι δε διέθεταν ρολόι, ότι καθυστέρησε η άμαξα που τους μετέφερε ή ακόμη και ότι είχαν ξεχάσει ότι είχαν μάθημα. Συχνή ήταν και η εγκατάλειψη του μαθήματος από τους διδάσκοντες επικαλούμενοι επίσης αστείες προφάσεις, όπως κοιλόπονους ή πονοκέφαλους οι οποίοι τους εμποδίζαν να συνεχίσουν τη διδασκαλία. Τα φαινόμενα αυτά είχαν πάρει ανεξέλεγκτες διαστάσεις και για αυτό το Υπουργείο των Στρατιωτικών αναγκάστηκε να ζητήσει από τη Σχολή μηνιαίες καταστάσεις απουσιών των καθηγητών συνοδευόμενες από την αιτιολογία της απουσίας στην προσπάθεια του να ελέγξει την κατάσταση. Όμως η χαλάρωση δεν είχε επέλθει μόνο στους καθηγητές αλλά και στους ευέλπιδες. Από τις ημερήσιες διαταγές της Σχολής διαπιστώνεται ότι οι επιβληθείσες ποινές αποδεικνύουν τόσο έλλειψη πειθαρχίας όσο και παραπτώματα χαρακτήρα. Η ζοφερή αυτή πραγματικότητα πιστοποιείται και από έκθεση του Επιθεωρητή Στρατού συνταγματάρχη Ράινεκ⁷² αλλά και από την

⁶⁹ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.29-30).

⁷⁰ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.30).

⁷¹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 61).

⁷² Κατά την επιθεώρηση του Επιθεωρητή Στρατού Συνταγματάρχη Ράινεκ, τον Μάρτιο του 1851, διαπιστώνεται ότι υπήρχε ανεπάρκεια στο διοικητικό και διδακτικό προσωπικό της Σχολής. Επίσης διαπίστωσε ότι μεγάλο μέρος των ευελπίδων ήταν ακατάλληλοι για να γίνουν αξιωματικοί διότι ήταν μεγάλοι σε ηλικία ή είχαν εισέλθει στη Σχολή παρά τη θέληση τους ως μέσο σωφρονισμού. Η κατάσταση αυτή είχε δημιουργήσει ένα εκρηκτικό κλίμα που δύσκολα παρατηρείται σε στρατιωτικά σχολεία αφού ήταν πολλοί αυτοί οι ευέλπιδες που δημιουργούσαν προβλήματα προκειμένου να

ένοπλη στάση των ευέλπιδων που έλαβε χώρα τη νύκτα της 11ης προς 12ης Απριλίου 1846 όπως περιγράφεται παρακάτω και που οδήγησε στην προσωρινή αναστολή λειτουργίας της Σχολής μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1847.⁷³ Εκτός όμως από τη Διοίκηση της Σχολής, μέρος των ευθυνών για την παρακμή της πρέπει να καταλογιστούν και στο Υπουργείο των Στρατιωτικών, το οποίο συνεπικουρούσε με χαριστικές και αμφίσημες διαταγές σε αυτή την διαλυτική εικόνα της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.⁷⁴

2.3 Η ένοπλη στάση των ευέλπιδων τη νύκτα της 11ης προς 12ης Απριλίου 1846

Ένα σπάνιο για στρατιωτικό σχολείο περιστατικό συνέβη επί διοίκησης της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων από τον συνταγματάρχη πυροβολικού Γεώργιο Καρατζά όταν έλαβε χώρα ένοπλη στάση των μαθητών της. Η στάση άρχισε μέσα στο εστιατόριο της Σχολής κατά τη διάρκεια του βραδινού συσσιτίου όπου οι ευέλπιδες συνεννοούμενοι από πριν, άρχισαν να προκαλούν φθορές σπάζοντας τα πιάτα και τα τζάμια του κτηρίου. Στη συνέχεια οι ευέλπιδες μετέβηκαν στους θαλάμους όπου παράλαβαν τα όπλα τους, ενώ ταυτόχρονα κινήθηκαν προς την αποθήκη οπλισμού, την οποία παραβίασαν και παρέλαβαν πυρομαχικά. Επιπλέον, μετακίνησαν ένα μικρό κανόνι από την αποθήκη και αφού το γέμισαν το έστησαν μπροστά από την κεντρική πύλη της Σχολής. Δύο υπαξιωματικοί ευέλπιδες που αντέδρασαν κλείσθηκαν στο πειθαρχείο της Σχολής ενώ ρίχθηκαν και κάποιοι πυροβολισμοί εκφοβισμού στον αέρα.⁷⁵

Το Υπουργείο των Στρατιωτικών ενημερώθηκε για τα τεκταινόμενα από τον Διοικητή της Σχολής. Περί τα μεσάνυχτα μετέβηκε στον Πειραιά, ο φρούραρχος Αθηνών, Γάλλος συνταγματάρχης Ιλαρίων Τουρέ, ο οποίος και παρακάλεσε τους μαθητές να ανοίξουν την κεντρική θύρα της Σχολής και να μιλήσουν με ηρεμία. Αυτοί αρνήθηκαν και του υπέβαλαν μία γραπτή αναφορά που απευθύνονταν προς τον

αποβληθούν από αυτή. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Εύελπης Μπακλαβάνος είχε βάλει φωτιά στο θάλαμο ώστε να αναγκαστεί η διοίκηση της Σχολής να τον αποβάλλει. Στην κατάσταση αυτή συνεπικουρούσε και η ελαστική στάση της Διοίκησης του Καρατζά, ο οποίος με τη στάση του επέτρεπε τα κρούσματα απειθαρχίας. Όμως η επιθεώρηση του Συνταγματάρχη Ραίνεκ επισημαίνει ότι απαιτείται και η επιλογή των αξιωματικών που υπηρετούν στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων να γίνεται με μεγαλύτερη προσοχή ώστε να μπορούν να ανταπεξέρχονται στα καθήκοντα τους. Εκτός όμως από το προσωπικό, η εν λόγω αναφορά παρουσίαζε και τις ελλείψεις που εμφάνιζε η Σχολή στην εσωτερική λειτουργία της, αφού διαπιστώνονταν προβλήματα επιμελητείας αναφορικά με τη συντήρηση των εγκαταστάσεων και την καθαριότητα. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.35-36).

⁷³ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.30-38).

⁷⁴ Το Υπουργείο Στρατιωτικών από τη μία σε έγγραφο του με ημερομηνία 19 Οκτωβρίου 1856 κάνει γνωστό στη Σχολή «ὅτι ἐπιθυμεί νὰ ἰδῇ ταχέως ἀνυψούμενον τὸ στρατιωτικὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν καὶ τὸν δια τὴν σπουδὴν αὐτῶν ζῆλον, καθὼς ὑπῆρχον ἀμφοτέρωι εἰς εὐαρεστον κατάστασιν πρὸ τινων χρόνων, πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἔπαινον αὐτῶν», και από την άλλη επιτρέπει στους αποτυχόντες στις εξετάσεις ευέλπιδες να τις επαναλάβουν αν και αυτό δεν προβλέπονταν. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933), (σ.79).

⁷⁵ Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1940), (σ.37).

υπουργό των στρατιωτικών, το σουλιώτη ήρωα της επανάστασης, στρατηγό Κίτσο Τζαβέλα. Η αναφορά αυτή στρέφονταν κατά του διοικητή και των αξιωματικών της Σχολής, διότι θεωρούσαν ότι ήταν σκληρός και απότομος ο τρόπος που διοικούσαν τους μαθητές. Επίσης, θεωρούσαν ότι ήταν ανεπαρκής η παρεχόμενη τροφή στο συσσίτιο.

Την επομένη ημέρα, την 12η Απριλίου, έφτασε στη Σχολή ο Υπουργός των Στρατιωτικών. Μόλις τον είδαν οι σπουδαστές άνοιξαν την πύλη της και τον υποδέχθηκαν με ζητωκραυγές δίνοντας την εντύπωση ότι η λύση θα ερχόταν μέσω του Υπουργού. Ο Τζαβέλας όμως εισήλθε στη Σχολή μαζί με κάποιους αξιωματικούς που τους είχε ανατεθεί ο σχηματισμός επιτροπής διερεύνησης των αιτιών της στάσης, αλλά και της εύρεσης των πρωταιτίων αυτής. Ο Τζαβέλας αντίθετα από ότι περίμεναν οι μαθητές μίλησε σκληρά, αρνήθηκε να συνδιαλέγει μαζί τους λέγοντας τους ότι η ανάρμοστη συμπεριφορά δεν θα μπορούσε να παραβλεφθεί και ότι θα επιβάλλονταν ποινές ανάλογες των πράξεων τους. Η επιτροπή έλαβε μαρτυρικές καταθέσεις από όλους τους σπουδαστές και αποφάνθηκε ότι η ενέργεια ήταν ομαδική, καθώς εκδηλώθηκε ταυτόχρονα.⁷⁶ Συγκεκριμένα στην έκθεση που υποβλήθηκε την 27η Απριλίου στον βασιλιά Όθωνα αναγράφονταν ότι ήταν «στάσις ένοπλος έκ προμελέτης έκ μέρους όλων των μαθητών, έξαιρουμένων των Γ. Σούτζου και Ι. Γενίσαρλη τής 7ης κλάσεως καί των δι' άδειας άπόντων έκ τής Σχολής μαθητών».⁷⁷

Μετά τα γεγονότα της ένοπλης αυτής στάσης, ανώτατοι στρατιωτικοί πίεζαν για την προσωρινή διάλυση της Σχολής, άλλοι για τρεις μήνες κι άλλοι για ένα έτος, άποψη που επικροτούσαν και οι εφημερίδες της εποχής καθώς έκριναν ότι στη Σχολή επικρατούσε «φατριαστικόν πνεύμα»⁷⁸. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι από τους πενήντα έξι ευέλπιδες - σαράντα εννέα ευέλπιδες και επτά ναυτικοί ευέλπιδες⁷⁹ - της σχολής ήταν συγγενείς βουλευτών ή γερουσιαστών οι οποίοι έδιδαν ως αντάλλαγμα της εισόδου στη Σχολή, τη στήριξή τους προς την κυβέρνηση και ειδικά προς το πρόσωπο και τις αποφάσεις του εκάστοτε Υπουργού των Στρατιωτικών.

Όταν η επιτροπή που είχε συγκροτηθεί ολοκλήρωσε τη λήψη καταθέσεων διαπίστωσε τα εξής. Ουδέποτε σημειώθηκε περίπτωση ανεπάρκειας τροφής ή μη σίτισης των σπουδαστών. Κι αυτό διότι η διατροφή είχε ανατεθεί σε ιδιώτη με συμβόλαιο ύστερα από κρατικό διαγωνισμό. Η ανάληψη αυτής της εργολαβίας απαιτούσε να ορίζεται η ακριβής ποσότητα και ποιότητα των φαγητών. Υπήρχε οικονομικό συμβούλιο που επόπτευε την τήρηση του συμβολαίου και έλεγχε το

⁷⁶ Μίλεσης, Σ. (2020). Η εξέγερση των σπουδαστών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στον Πειραιά (1846). Pireorama ιστορίας και πολιτισμού. Ανακτήθηκε την 02/01/2023 από: <https://pireorama.gr/i-exegersi-ton-spoudaston-tis-stratitokis-scholis-evelpidon-ston-pirea-1846/>

⁷⁷ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.184).

⁷⁸ Σύμφωνα με την εφημερίδα «Αιών» στο φύλλο της 13^{ης} Απριλίου 1846 έγραφε ότι «Η στάσις αυτή είναι άτοπώτερα και σκανδαλωδέστερα πράξεις έναντίον των όρων τής πειθαρχίας. Βεβαίως τοιαύτα πρέπει να περιμένη τις όταν βλέπει μαθητάς τινάς, ανήκοντας είς εύνοουμένους του ύπουργείου, όχι μόνον μη τιμωρούμενους δια τας άταξίας και άπειθείας των, άλλα και προς σκάνδαλον προβιβαζομένους είς άνωτέρας τάξεις κατά διαταγήν άνωτέραν και έναντίον του όργανισμου τής σχολής». Στασινόπουλος 1954 σ.88

⁷⁹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.182).

παρεχόμενο φαγητό. Επικεφαλής του συμβουλίου αυτού ήταν ο συνταγματάρχης Σταυρίδης. Οι ευέλπιδες έτρωγαν τέσσερις φορές την ημέρα, πρόγευμα στις επτά το πρωί, γεύμα στις δώδεκα το μεσημέρι, πρόδειπνο στις πέντε το απόγευμα και δείπνο στις εννιά το βράδυ. Τα παρεχόμενα φαγητά, όχι μόνο ως προς τη συχνότητά τους αλλά και ως προς την ποσότητα, έκλειναν μάλλον προς την πολυφαγία και ουσιαστικά έρχονταν σε αντίθεση με το στρατιωτικό πνεύμα που απαιτούσε ολιγάρκεια. Μάλιστα, είχε τεθεί και το ερώτημα μείωσης του φαγητού καθώς το παρεχόμενο κρίθηκε ότι δεν θα διαπαιδαγωγούσε στρατιωτικά τους ευέλπιδες. Το εβδομαδιαίο πρόγραμμα γινόταν γνωστό με τοιχοκόλληση κάθε Κυριακή στην κεντρική θύρα της τραπεζαρίας. Επίσης διαπιστώθηκε ότι ουδέποτε οι ευέλπιδες είχαν υποβάλλει έγγραφη αναφορά με την οποία εξέφραζαν τα παράπονα τους προς το υπουργείο ή προς την διοίκηση της σχολής, που δεν απαντήθηκε, όπως λανθασμένα είχε διαδοθεί μεταξύ τους πριν την εκδήλωση της στάσης. Οι περισσότεροι ευέλπιδες της συγκεκριμένης σειράς ήταν όντως παιδιά ή συγγενικά πρόσωπα βουλευτών, υπουργών και γερουσιαστών που μόλις είχαν επιστρέψει από τα σπίτια των γονιών τους, από την άδεια που είχαν λάβει για τον εορτασμό του Πάσχα. Ως προς την αυστηρότητα του Διοικητή, οι σπουδαστές δεν κατάφεραν να περιγράψουν στην επιτροπή χαρακτηριστικά παραδείγματα υπέρβασης ορίων αυστηρότητας. Η επιτροπή διαπίστωσε ότι στην ερώτησή της προς τους σπουδαστές «πώς αντιλαμβάνονται την αυστηρότητα», οι περισσότεροι απάντησαν ότι αυτή εκφράστηκε μέσω των βαθμών των τριμηνιαίων εξετάσεων.⁸⁰

Η επιτροπή κατέληξε ότι εξωτερικοί παράγοντες παρενέβαιναν διαρκώς στο ημερήσιο πρόγραμμα, με σκοπό να πλήξουν τον Διοικητή που δεν υποχωρούσε στις πιέσεις τους, διασπείροντας ψεύδη ή διαβάλλοντας τη διοίκηση της Σχολής. Η Επιτροπή που ολοκλήρωσε τις ανακρίσεις την 20η Απριλίου του 1846 δεν διαπίστωσε στρατιωτική ή διδασκαλική υστέρηση, αλλά αντιθέτως, κάθε υπηρεσία εκτελείτο με ακρίβεια όπως προέβλεπαν οι εγκύκλιοι του υπουργείου. Η στάση των σπουδαστών της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής σειράς προήλθε «από την κακώς έννοούμενη πολιτικήν έπήρειαν τών γονέων των καὶ τών συγγενών των, καὶ από κακώς έννοουμένην καὶ κάκιστα ένεργουμένην υπό τών γονέων τούτων καὶ συγγενών φιλοστοργίαν καὶ προστασίαν». Με λίγα λόγια υπήρξε διαρκής παρέμβαση πολιτικών της εποχής για την απαλλαγή των δικών τους παιδιών από καθήκοντα, υπήρχαν διαρκή αιτήματα με σκοπό την ευνοϊκή μεταχείριση, τη μη επιβολή ποινών σε παραπτώματά τους και για τη μεσολάβηση για τη διαμόρφωση επετηρίδας εξόδου μέσω βαθμολόγησης που δεν ανταποκρινόταν στην πραγματική αξία των μαθητών. Η προστασία των πολιτικών προσώπων ήταν τόσο μεγάλη που τελικά καλλιέργησε το πνεύμα της απείθειας στους γιους και συγγενείς των επεμβαινόντων και για αυτό το λόγο εκείνοι ήταν που στάθηκαν πρωταίτιοι της εξέγερσης. Καμιά διοίκηση δεν θα μπορούσε να ευδοκιμήσει σε τέτοιες συνθήκες. «Πᾶσα δὲ ἄλλη φήμη, εἴτε προφορική, εἴτε ἔγγραφος, τείνουσα νὰ προσάψη κατηγορίαν εἰς τοὺς διέποντας τὴν σχολὴν ταύτην, εἶναι παραμόρφωσις τῆς ἀληθείας καὶ συκοφαντία

⁸⁰ Μίλεσης Σ. (2020).

ἀγενής, δόλιον σκοπὸν ἔχουσα, καὶ ἀπὸ πνεῦμα κομματικῶν ἀντιπαθειῶν ὑπηγορευμένη», σύμφωνα με την εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» της 4ης Μαΐου 1846.⁸¹

Τα μέτρα που λήφθηκαν μετά το πόρισμα της εξεταστικής επιτροπής γνωστοποιήθηκαν με Βασιλικό Διάταγμα τη 16η Μαΐου 1846 και περιλάμβαναν την προσωρινή διάλυση της Σχολής για τρεις μήνες και τη μετάβαση των μαθητῶν στις οικίες τους, ενώ το διοικητικό και διδακτικό προσωπικό της παρέμεινε στις θέσεις του. Επίσης, απομακρύνθηκαν οριστικά από τη Σχολή εννέα ευέλπιδες⁸² ανάμεσα στους οποίους βρισκόταν και ο Δημήτριος Τζαβέλας γιος του Υπουργού των Στρατιωτικῶν και ο γιός του Γενικού Επιθεωρητοῦ Στρατοῦ, στρατηγού Θεόδωρου Γρίβα.⁸³

Οι αντιδράσεις τόσο για την προσωρινή παύση λειτουργίας της Στρατιωτικῆς Σχολῆς Ευελπίδων, ἡ οποία εἶχε παραταθεῖ πλέον των τριῶν μηνῶν, ὅσο και για την αποπομπή των εννέα ευέλπιδων συνεχίστηκε και στη βουλή. Μάλιστα στη συνεδρίαση της 19ης Σεπτεμβρίου 1846 ἐξ αἰτίας της σφοδρῆς ἀντιπαράθεσης για τὸ θέμα αὐτὸ μεταξύ των βουλευτῶν Γρίβα και Μαυρομμάτη εἶχαμε τὸν βίαιον διαπληκτισμὸν τους.⁸⁴ Σε αὐτὸ τὸ πλαίσιο και παρά τὴ σθεναρὴ ἀρνήση του βασιλιά Ὁθωνα ἐναντι τοῦ Υπουργείου των Στρατιωτικῶν να ἀπομακρύνει τὸν Καρατζά,⁸⁵ ἐκδόθηκε Βασιλικὸ Διάταγμα τὴν 25η Ἰανουαρίου 1847, στο ὁποῖο προβλέπονταν ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς Σχολῆς. Ἡ Σχολὴ ἐπαναλειτούργησε ἀπὸ τὴν 01 Ὀκτωβρίου 1847, με τὴν εἴσοδον τριάντα οκτῶ παλαιῶν μαθητῶν τῆς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν κριθεῖ κατάλληλοι⁸⁶ να συνεχίσουν τῆς ἐκπαίδευσή τους ὡς ευέλπιδες.

⁸¹ Μίλεσης Σ. (2020).

⁸² Οἱ ευέλπιδες που δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα να ἀνακαταταγοῦν στη Σχολὴ ὅταν ἐπαναλειτούργουσε ἐπειδὴ κριθῆκαν ὡς πρῶτεργάτες τῆς ἐνοπλῆς στάσης ἦταν οἱ Ἰωάννης Βαρούχας, Γεώργιος Πετμεζάς, Δημήτριος Τζαβέλλας, Δημήτριος Γρίβας, Ξενοφὼν Μωραΐτης, Μιλτιάδης Μινώτος και Ἰάκωβος Κώπας. Επίσης στους Πανταλέων Γεωργαντά και Εμμανουὴλ Βουδούρη ἀπαγορεύτηκε ἡ ἀνακατάταξη τους λόγω αἰσχρῆς διαγωγῆς. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.90).

⁸³ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.184).

⁸⁴ Τὴ λεκτικὴ ἀντιπαράθεση μεταξύ των Γρίβα και Μαυρομμάτη που προκλήθηκε ἐντὸς τῆς βουλῆς ἀναφορικὰ με τὴν ἀντιπαράθεση τους για τὴν ἐνοπλὴ στάση των ευέλπιδων ἀκολούθησε πανδαιμόνιο ὅταν ὁ Γρίβας ὄρμησε στο βῆμα ὅπου μιλοῦσε ὁ Μαυρομμάτης βρίζοντας. Ὁ πρόεδρος διέκοψε τὴ συνεδρίαση και ἡ ἀντιπαράθεση συνεχίστηκε στο προαύλιο τῆς βουλῆς ὅπου σύμφωνα με τὰ ἀναγραφόμενα στὴν εφημερίδα «Αἰὼν» «Ὁ κ. Γρίβας προφθάνει τὸν κ. Μαυρομμάτη εἰς τὴν ἔξοδον τῆς Βουλῆς καὶ ἐπιπίπτει κατ' οὔτου μὲ ὕβρεις καὶ γρόνθους. Ὁ κ. Μαυρομμάτης προτείνει τὴν λογχοφόρον βακτηριὰν τοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ κ. Γρίβα, ἀλλ' ἀναστέλλεται ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Μαυρολιθαρίτου. Βουλευταὶ καὶ πολῖται τους διαχωρίζουσιν. Ὁ κ. Γρίβας σύρει τὸ ξίφος του καὶ μετὰ πολλὴν ἀνταλλαγὴν ὕβρεων ἀμοιβαίῶν ἢ σκηνὴ διαλύεται». . Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.91).

⁸⁵ Ἡ ἀρνήση του βασιλιά Ὁθωνα οφείλεται στο ὅτι θεωροῦσε τὸν Καρατζά ἄνθρωπο τοῦ παλατιοῦ. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.92).

⁸⁶ Μετὰ τὴν ἐκδοση τοῦ Βασιλικοῦ Διατάγματος τῆς 25 Ἰανουαρίου 1847, ἐκδόθηκε νέον Βασιλικὸ Διάταγμα με τὸ ὁποῖο ὁρίστηκε ἐπιτροπὴ στη ὁποία προέδρευε ὁ Υποδιοικητὴς τῆς Σχολῆς, ἀντισυνταγματάρχης μηχανικοῦ Σταυρίδης και εἶχε ὡς μέλη δύο ἀξιωματικούς, ἕναν καθηγητὴ και ἕναν διδάσκαλο, που εἶχε ὡς ἀποστολὴ να ἐξετάσει τὴν ευφυΐα των μὴ ἀποκλεισθέντων για ἀνακατάταξη παλαιῶν ευέλπιδων και των υποψηφίων νέων. Ἀπὸ τους ογδόντα πέντε συνολικά υποψήφιους ευέλπιδες που ἐξέτασε ἡ ἐν λόγω ἐπιτροπὴ, κατήρτισε πῖνακα σύμφωνα με τὸν ὁποῖο κατάλληλοι να εἰσέλθουν στὴν Σχολὴ κριθῆκαν ἐξήντα δύο υποψήφιοι ἐνῶ οἱ υπόλοιποι κριθῆκαν ὡς ἀκατάλληλοι. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.190).

2.4 Προσωρινή μεταστάθμευση της Σχολής

Ένα επίσης γεγονός που έλαβε χώρα κατά τη διοίκηση της Σχολής από τον Καρατζά ήταν ή προσωρινή μεταστάθμευση της από τον Πειραιά στην Αθήνα και συγκεκριμένα στο Μέγαρο της Δούκισσας της Πλακεντίας, από τον Ιούνιο του 1854 έως τον Οκτώβριο του 1857, οπότε και επέστρεψε στις εγκαταστάσεις του Πειραιά. Η μεταστάθμευση αυτή έλαβε χώρα λόγω της κατοχής του Πειραιά από τις δυνάμεις των Άγγλων και των Γάλλων κατά τη διάρκεια το Κριμαϊκού Πολέμου, οπότε οι εγκαταστάσεις της Σχολής επιτάχθηκαν για να καλύψουν τις στεγαστικές ανάγκες του Α΄ Γαλλικού Συντάγματος.⁸⁷ Επιπρόσθετος λόγος επιβολής της μεταφοράς αυτής, ήταν η επιδημία χολέρας που παρουσιάστηκε στην περιοχή του Πειραιά που διαδόθηκε μέσω των αγγλικών και γαλλικών στρατευμάτων που είχαν αποβιβαστεί προερχόμενα από την Κριμαία.

Παρά τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν κατά τη διοίκηση της Σχολής από τον Καρατζά αυτός αποτέλεσε τον μακροβιότερο διοικητή της, αφού παρέμεινε στην ίδια θέση μέχρι το 1862,⁸⁸ με μία μικρή απουσία μεταξύ του Μαρτίου 1855 και του Ιουλίου του 1856, όπου διορίστηκε ως Αρχηγός της Βασιλικής Χωροφυλακής. Τα καθήκοντα του διοικητή για το χρονικό αυτό διάστημα ανατέθηκαν στον αντισυνταγματάρχη μηχανικού Σταυρίδη.⁸⁹ Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Καρατζάς ανέλαβε τη διοίκηση ως αντισυνταγματάρχης και όταν απομακρύνθηκε από αυτή έφερε το βαθμό του υποστρατήγου διότι όλα αυτά τα χρόνια ήταν ευνοούμενος του Βασιλιά.⁹⁰

2.5 Οι σχέσεις του βασιλιά Όθωνα με τους ευέλπιδες

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του, ο Όθωνας είχε αναπτύξει στενές σχέσεις με τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων διότι ήταν αυτός που ενέκρινε τόσο την κατάταξη⁹¹ των ευέλπιδων στη Σχολή όσο και για την αποπομπή τους. Ήταν μόνο αυτός

⁸⁷ Μίλεσης Σ. (2012). *Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων Πειραιά (Πολεμικόν Σχολείον)*. Pireorama ιστορίας και πολιτισμού. Ανακτήθηκε την 02/1/2023 από: https://pireorama.blogspot.com/2012/09/blog-post_26.html

⁸⁸ Το Υπουργείο Στρατιωτικών είχε ζητήσει την απομάκρυνση του Καρατζά από τη διοίκηση της Σχολής ιδιαίτερα μετά από την ένοπλη στάση των ευέλπιδων. Το αίτημα δεν έγινε δεκτό από τον Βασιλιά Όθωνα διότι ο εν λόγω Αξιωματικός θεωρούνταν άνθρωπος του παλατιού και αφοσιωμένος στο στέμμα. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Βασιλιάς τον είχε παντρεύει με την κυρία της Αυλής Αικατερίνη Μπότσαρη, κόρη του Μάρκου Μπότσαρη. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933), (σ.75).

⁸⁹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 13).

⁹⁰ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.34).

⁹¹ Στον βασιλιά Όθωνα υποβάλλονταν οι αιτήσεις μαζί με τα απαραίτητα δικαιολογητικά για να αποφασίσει για την κατάταξη των υποψηφίων ευέλπιδων. Συχνά ο Βασιλιάς ήταν η τελευταία ελπίδα για γονείς και κηδεμόνες που δεν διέθεταν τα κατάλληλα ερείσματα (ισχυρά πολιτικά μέσα) ώστε να εισέλθουν οι προστατευόμενοι τους στη Σχολή. Το ύφος των αιτήσεων αυτών ήταν λυρικό και δραματικό προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός για τον οποίο αποστέλλονταν. Παρατίθενται ως παραδείγματα μέρος από δύο αιτήσεις των Α. Γ. Πρεβέτου και Σ. Τρέβεζα στα οποία αναγράφονται αντίστοιχα «Ήμέρα καί νύκτα δέν παύω άπό τοῦ να παρακαλώ τόν Θεό δια την πολυχρόνιον ζωή τῆς

που είχε το δικαίωμα να αποφασίζει. Ειδικά για την περίπτωση της απομάκρυνσης από τη Σχολή κάποιου ευέλπιδος, δίνονταν ιδιαίτερη φροντίδα στο βασιλικό διάταγμα της απομάκρυνσης ώστε να μην προσβάλλεται η φιλοτιμία του.⁹² Επισημαίνεται ότι, την περίοδο του Όθωνα δεν κατάφεραν να αποφοιτήσουν από τη Σχολή ούτε οι μισοί από τους εισερχόμενους σε αυτή ευέλπιδες για διάφορες αιτίες,⁹³ ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων εισέρχονταν τα τέκνα της ελίτ της εποχής.⁹⁴

Η σχέση του Όθωνα με τους Ευέλπιδες δεν περιορίζονταν μόνο στην εισαγωγή ή την απομάκρυνση τους από τη Σχολή. Υπήρχε συνεχής παρακολούθηση της λειτουργίας⁹⁵ της καθώς εξετάζε και τις παραμικρές λεπτομέρειες κατά τις επιθεωρήσεις που πραγματοποιούσε με έμφαση στα οικονομικά της.⁹⁶ Επίσης, παρακολουθούσε την πρόοδο των μαθητών της, ενώ δεν ήταν λίγες οι φορές που ο ίδιος έπαιρνε τα σχέδια των μαθητών της προκειμένου να τα εξετάσει μόνος του για να αντιληφθεί την πρόοδο τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι όταν λάμβαναν χώρα οι εξετάσεις στη Σχολή, το Υπουργείο Στρατιωτικών είχε την υποχρέωση να του αναφέρει καθημερινά για την πρόοδο αυτών. Επιπρόσθετα, ο ίδιος παρακολουθούσε εκ του σύνεγγυς τις εξετάσεις των ευέλπιδων, όπως έγινε τον Ιούλιο του 1841, ενώ ήδη έχει λεχθεί ότι επί της βασιλείας του, στους πρωτεύσαντες μαθητές

‘Υμετέρās Μεγαλειότητος και τῆς Μεγαλειοτάτης Βασιλίσσης» και «Μεγαλειότατε! εἶναι ἡ στιγμή καθ’ ἣν, μέλλει ν’ ἀποφασίσῃ ἡ πατρικὴ καρδιά Σᾶς περὶ τῆς τύχης τοῦ πλέον πιστοῦ καὶ ἀφωσιωμένου ὑπηκόου Σας, τοῦ ταπεινοῦ υἱοῦ μου Νικολάου». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933), (σ.85-86).

⁹² Η συνηθέστερη διατύπωση στα βασιλικά διατάγματα απομάκρυνσης Ευέλπιδων από τη Σχολή ήταν : «Συγχωροῦμεν, ὅπως ὁ μαθητὴς παραιτηθῇ ἐκ τῆς σχολῆς δια νὰ δοθῇ εἰς τὴν σπουδὴν ἄλλου τινὸς ἀντικειμένου ἀρμοδιώτερου καὶ πρὸς τὴν ἰκανότητα καὶ πρὸς τὴν κλίσιν αὐτοῦ.» Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.22).

⁹³ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.21-22).

⁹⁴ Το 1851 σε έγγραφο του Υπουργείου Στρατιωτικών προς τη Σχολή αναγράφεται «Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις διατηροῦσα τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων ἀπεδεχθῇ οὕτως εἶπεν τὴν ἀνατροφὴν τῶν παίδων, τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν.» Για αυτό το λόγο παρά το ότι υπήρχαν εξετάσεις, αυτές συχνά είχαν τυπικό χαρακτήρα αφού το ποιοι θα εισέρχονταν για φοίτηση ήταν προκαθορισμένο. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933), (σ.84).

⁹⁵ Η εμπλοκή του Βασιλιά Όθωνα στη λειτουργία της Σχολής διαπιστώνεται και από την επιστολή της χήρας του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη με την οποία αιτείται από αυτόν τη μείωση των διδάκτρων που κατέβαλε για τον υιό της Πάνο, από 750 σε 230 δραχμές, διότι η σύνταξη των 120 δραχμών που έπαιρνε δεν της επαρκούσε για να πληρώνει τη Σχολή και να συντηρείται. Η εν λόγω επιστολή καταλήγει «Παραλείπουσα ἐπὶ τοῦ παρόντος Μεγαλειότατε, τὴν ἔκθεσιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀντιστρατήγου Θ. Κολοκοτρώνη, προσφεύγω μετὰ πικρῶν δακρύων εἰς τὸ ἔλεος τῆς Μεγαλειότητος Σου, παρακαλοῦσα ὅπως εὐαρεστηθῇ καὶ διατάξῃ τὴν ἐκτέλσιν τῆς μνησθείσης μικρᾶς καὶ εὐτελοῦς αἰτήσεως μου, καθ’ ὅσον ἄλλως ἀπολλύμαι ὡς μὴ ἔχουσα ἄλλην τινα ἐλπίδα προσόδου οὐδέ λαμβάνουσα τί ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ ἀνδρός μου, ἣν, νέμεται ὁ ἀνώτερος τῶν υἱῶν μου. Τολμῶ νὰ ὑποσημειωθῶ ἢ εὐπειθέστατη πιστὴ ὑπῆκοος χήρα Θ. Κολοκοτρώνη - Μαργαρίτα». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1933), (σ.86).

⁹⁶ Σε μία επιθεώρηση ο βασιλιάς Όθωνας διαπίστωσε ότι ο μισθός των 100 δραχμών το μήνα, του δάσκαλου του χορού Δ. Κονοφάου ήταν υπερβολικός και διέταξε να τον περικόψουν σε 80 δραχμές. Απαιτήθηκε ολόκληρη αλληλογραφία ώστε να πεισθεί να του αφήσει τον αρχικό μισθό. Το παράδειγμα αυτό για την παρέμβαση του Βασιλιά στα οικονομικά της Σχολής δεν είναι το μοναδικό αφού στο πνεύμα της οικονομίας, από τα αρχεία της εποχής, διαπιστώνεται εύκολα η φειδῶ με την οποία εγκρίνονταν δαπάνες για τις ανάγκες της Σχολής. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.26).

δωρίζονταν ως επιβράβευση βιβλία.⁹⁷ Το ενδιαφέρον αυτό του βασιλιά Όθωνα παρέμεινε αμείωτο έως την έξωση του, τη 12η Οκτωβρίου 1862.⁹⁸

2.6 Το διάστημα μεταξύ των βασιλιάδων Όθωνα και Γεωργίου Α΄

Η χρονική περίοδος μεταξύ της έξωσης του βασιλιά Όθωνα και της άφιξης του βασιλιά Γεωργίου του Α΄ χαρακτηρίστηκε ως έκρυθμη και η αποφυγή του εμφυλίου πολέμου οφείλονταν στον στρατό, στην εθνοφυλακή ή ακόμη και σε τυχαία περιστατικά. Από τη χαοτική αυτή κατάσταση δεν μπόρεσε να ξεφύγει η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αφού οι πολιτειακές διαμάχες είχαν επηρεάσει τόσο το προσωπικό της διοίκησης όσο και του μαθητές της, έχοντας άμεσο αντίκτυπο στο επίπεδο της πειθαρχίας.⁹⁹ Ο διοικητής της, υποστράτηγος Καρατζάς, απομακρύνθηκε ως υποστηρικτής του Όθωνα αμέσως μετά την έξωση του,¹⁰⁰ ενώ το ίδιο συνέβη και με τους αξιωματικούς οι οποίοι θεωρούνταν προσκείμενοι στο βασιλικό καθεστώς. Έριδες όμως υπήρξαν και μεταξύ των ευελπίδων. Έτσι μαθητές της Σχολής που οι οικογένειες τους θεωρούνταν ως υποστηρικτές του Όθωνα αναγκάστηκαν να απομακρυνθούν από αυτή υπό το φόβο των αντεκδικήσεων από του αντίστοιχους μαθητές που ήταν εναντίον του Βασιλιά και ειδικά από αυτούς που είχαν επιστρέψει μετά την αλλαγή του καθεστώτος. Υπό από αυτές τις συνθήκες, ο νέος διοικητής της Σχολής ταγματάρχης Β. Πετμεζάς¹⁰¹ πρότεινε την προσωρινή διακοπή λειτουργίας της μέχρι να ομαλοποιηθεί η κατάσταση. Η πρόταση αυτή δεν έγινε αποδεκτή από την προσωρινή κυβέρνηση, η οποία αντίθετα επέβαλε αυστηρά μέτρα αποβάλλοντας τους μαθητές που είχαν απομακρυνθεί αδικαιολόγητα.¹⁰² Ταυτόχρονα, προσπαθούσε να βελτιώσει τις συνθήκες λειτουργία της¹⁰³ χωρίς

⁹⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.28).

⁹⁸ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.38-40).

⁹⁹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 14).

¹⁰⁰ Ο υποστράτηγος Γ. Καρατζάς επαύθη από διοικητής της Σχολής με θέσπισμα της Προσωρινής Κυβέρνησης την 19η Οκτωβρίου 1862 και ετέθη σε αργία διά απολύσεως. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954). *Η ιστορία της Σχολής των Ευελπίδων. Τα 125 χρόνια της Σχολής (1828-1953)*, (σ.105). Αθήνα: Ιωσήφ Προδρόμου & Δημ. Μουσουλιάτη.

¹⁰¹ Ο Ταγματάρχης Β. Πετμεζάς υπηρετούσε ως υποδιοικητής στη Σχολή και ανέλαβε τη διοίκηση της μετά την αποπομπή του Καρατζά. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.106).

¹⁰² Στην αίτηση του Πετμεζά το Υπουργείο απέστειλε έγγραφο μεταξύ των οποίων ανέγραφε ότι ο Διοικητής: «οφείλει να καταβάλει κάθε προσπάθειαν ώστε οι μαθηταί να εξακολουθήσωσι τὰς σπουδὰς των μετὰ τῆς δεούσης ἐπιμελείας». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.106).

¹⁰³ Σε έγγραφο του το Υπουργείο Στρατιωτικών, που διέταξε να κοινοποιηθεί στο σύνολο των μαθητών, αναγράφεται ότι: «Ἡ σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητος θέλησις τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ ἰδίως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ἐστὶν ἡ ἀκμαία καὶ εὐήμερος κατάστασις τῆν στρατιωτικῆς Σχολῆς, ἡ διατήρησις αὐτῆς ... καὶ ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Κυβέρνησις καταβάλλουσα πᾶσαν προσπάθειαν καὶ μὴ φειδόμενη οὐδενὸς μέσου πρὸς νοητικὴν ζνάνπτυξιν, ἐκπαιδευσιν καὶ ἐλευθέραν ἀγωγὴν τῶν ἐν αὐτῷ ἐκπαιδευομένων νέων ... ἀπαιτεῖ σύγχρόνως καὶ αὐστηροτάτην πειθαρχίαν». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.41).

όμως επιτυχία, αφού το διχαστικό πνεύμα της εποχής είχε παρεισφρήσει μεταξύ των μαθητών της επηρεάζοντας τους.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Σε αναφορά του Φρουραρχείου της εποχής αναγράφεται ότι :«Ευέλπιδες ἐθεάθησαν εἰς διαδήλῳσιν πολιτῶν φωνάζοντες μετ' ἐκείνων : Βασιλέα θέλομεν κι' ἄς εἶναι καὶ ... κότα!». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.107).

Κεφάλαιο 3

Τα χρόνια της Σχολής επί Βασιλείας Γεωργίου Α΄

3.1 Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Γεωργίου Α΄ 1863 – 1881

Τα πρώτα χρόνια της Βασιλείας τους Γεωργίου Α΄ χαρακτηρίζονται από τις συχνές αλλαγές κυβερνήσεων το οποίο είναι εμφανές και στη λειτουργία της Σχολής με τις διαδοχικές μεταβολές στον Οργανισμό αυτής. Η πρώτη τροποποίηση του Οργανισμού της πραγματοποιείται το 1864 επί διοίκησης της Σχολής από τον αντισυνταγματάρχη πυροβολικού Βασίλειο Σαπουντζάκη, ο οποίος είχε αντικαταστήσει τον Πετμεζά. Σύμφωνα με τον νέο Οργανισμό της Σχολής τα έτη φοίτησης καθορίζονται σε έξι για τα τεχνικά όπλα και σε τέσσερα για το πεζικό και το ιππικό. Επίσης, καθορίζεται ως μέγιστος αριθμός εισερχομένων μαθητών οι εξήντα, οι οποίοι για να γίνουν δεκτοί έπρεπε ηλικιακά να κυμαίνονται από δέκα πέντε έως δέκα οκτώ ετών. Ταυτόχρονα, δόθηκε η δυνατότητα εισαγωγής στους υπαξιωματικούς του στρατού, μέτρο το οποίο ίσχυσε μόνο για το έτος 1865 αφού στη συνέχεια καταργήθηκε.¹⁰⁵

Νέο Οργανισμό για τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων έχουμε μετά από δύο περίπου χρόνια. Ο νέος αυτός Οργανισμός του 1866, χωρίς να έχουμε αλλαγή στη διοίκηση της Σχολής, προέβλεπε πενταετή φοίτηση για το σύνολο των ευέλπιδων. Η φοίτηση χωριζόταν σε τρία χρόνια προπαιδευτικής εκπαίδευσης σε θέματα γενική μόρφωσης και σε δύο χρόνια στρατιωτικής εκπαίδευσης. Επίσης, στο πλαίσιο του γενικότερου προσανατολισμού του στρατού προς τις οργανωτικές δομές του γαλλικού στρατού καθιερώνεται ως ξένη γλώσσα τα γαλλικά αντί των γερμανικών που ήταν μέχρι τότε.¹⁰⁶ Όμως και αυτός ο οργανισμός ήταν βραχύβιος αφού από τον Ιούλιο του 1867 έως τον Ιανουάριο του 1868 αναστέλλεται η λειτουργία της Σχολής εν αναμονή έκδοσης νέου Οργανισμού λειτουργίας.¹⁰⁷ Η κυβέρνηση Βούλγαρη, υπό την πίεση των ενδιαφερομένων, προβαίνει στην επαναλειτουργία της Σχολής από τον Ιανουάριο του 1868 εφαρμόζοντας τον Οργανισμό του 1864. Όμως την ίδια χρονιά έχουμε και αλλαγή στην στολή των ευέλπιδων αφού καθιερώνεται νέα στολή εξόδου με τα συμβολικά βυζαντινά χρώματα. Το βαθύ κυανό για το σύνολο της στολής και το κίτρινο για τις λεπτομέρειες όπως τα διακριτικά, το κολάρο και τα παραράμματα.¹⁰⁸

Η αλλαγή της διοίκησης από τον αντισυνταγματάρχη πυροβολικού Βασίλειο Σαπουντζάκη στον αντισυνταγματάρχη πυροβολικού Χαράλαμπο Ζυμβρακάκη, το

¹⁰⁵ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.41).

¹⁰⁶ Μαλέσης Δ. (2020). *Οι Υπουργοί των Στρατιωτικών στο νεοελληνικό κράτος (1833-1950)*, (σ.58). Θεσσαλονίκη : Επίκεντρο.

¹⁰⁷ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 14).

¹⁰⁸ Η στολή αυτή των Ευελπίδων παραμένει από τότε ή ίδια με μικρές παραλλαγές, έκτος από τις εποχές 1916-1927 και 1945-1951 που ήταν χρώματος χακί και του ίδιου τύπου με των στρατιωτών. Μυλωνάς Ι. (1993). *Ιστορία των στολών της Στρατιωτικής Σχολής των Ευελπίδων*, (σ.7-8). Αθήνα: Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

1870, επιφέρει νέο κανονισμό λειτουργίας. Ήταν ο τρίτος κατά σειρά από τη έλευση του βασιλιά Γεωργίου Α' και αποτέλεσε την απαρχή για μία σύγχρονη Σχολή. Με τον νέο αυτό κανονισμό προβλέπονταν η είσοδος στη Σχολή σαράντα μαθητών, με ετήσια δίδακτρα που κυμαίνονταν από 500 έως 1.500 δραχμές¹⁰⁹ και οι οποίοι έπρεπε να είναι απόφοιτοι του «Σχολαρχείου» και ηλικιακά να είναι από δέκα τεσσάρων έως δέκα έξι χρονών. Τα έτη σπουδών προβλέπονταν επτά, εκ των οποίων, τα πέντε αφορούσαν το θεωρητικό τμήμα και τα δύο το τμήμα εφαρμογής.¹¹⁰ Επίσης, επανήλθε η εκπαίδευση στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων των αξιωματικών που προορίζονταν για τις ανάγκες του πολεμικού ναυτικού, η οποία είχε σταματήσει το 1846 όταν και είχε ιδρυθεί το Ναυτικόν Παιδευτήριον.¹¹¹ Εκτός όμως από την εκπαίδευση των νέων αξιωματικών ο νέος Οργανισμός έδινε τη δυνατότητα σε όσους επιτύγχαναν στις εισαγωγικές εξετάσεις να παρακολουθήσουν το θεωρητικό τμήμα και να εξέρχονται ως ιδιώτες με το δίπλωμα του «Γεωμέτρου» (πολιτικού μηχανικού) ή του «Προλύτου» (καθηγητή των φυσικομαθηματικών). Με τον νέο αυτό Οργανισμό η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων εκσυγχρονίζεται και άρχισε να πλησιάζει το όραμα του Καποδίστρια για αυτήν. Ταυτόχρονα όμως, τα υψηλά δίδακτρα για την εποχή, η πολυετής και επίπονη φοίτηση, κατέστησαν τους αποφοίτους της τα επόμενα χρόνια ως μέλη μία ελίτ, που εκτός των άλλων, διέπρεπαν και στην ακαδημαϊκή μόρφωση.¹¹²

Στην πρώτη αυτή περίοδο της βασιλείας του Γεωργίου Α' καταγράφεται ο θάνατος του υπολοχαγού Αλέξανδρου Πραϊδή που ήταν ο πρώτος αξιωματικός απόφοιτος της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων που έπεσε στο πεδίο της μάχης.¹¹³ Επίσης, ήταν η πρώτη φορά που ευέλπιδες έλαβαν μέρος σε πολεμικές επιχειρήσεις, όταν μερικοί εξ αυτών, συμμετέχοντας εθελοντικά στα Ελληνικά Σώματα, εισέβαλαν στις αρχές του 1878 στην επαναστατημένη Θεσσαλία και βοήθησαν στο σχηματισμό της «Προσωρινής Κυβερνήσεως της Μακεδονίας».¹¹⁴

3.2 Αναδιοργάνωση της Σχολής υπό τον Πάνο Κολοκοτρώνη

46. Τον αντισυνταγματάρχη πυροβολικού Χαράλαμπο Ζυμβρακάκη διαδέχεται στη διοίκηση της Σχολής ο αδελφός του, επίσης αντισυνταγματάρχης πυροβολικού Ιωάννης Ζυμβρακάκης, το 1877. Παρέμεινε στη διοίκηση της Σχολής

¹⁰⁹ Μαλέσης Δ. (2020), (σ.63).

¹¹⁰ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 14).

¹¹¹ Η εκπαίδευση των αξιωματικών του ναυτικού συνεχίστηκε στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων μέχρι το 1884 οπότε και άρχισε να λειτουργεί η Ναυτική Σχολή Δοκίμων. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.43).

¹¹² Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.113).

¹¹³ Ο υπολοχαγός πυροβολικού Αλέξανδρος Πραϊδής γεννήθηκε το 1834 στη Σύρο και ήταν υιός του νομικού και πολιτικού αγωνιστή της Ελληνικής Επανάστασης Γεωργίου Πραϊδή. Το 1852 εισήλθε στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων όπου διέπρεψε, αφού ως μαθητής ήταν επιλοχίας Αρχηγός της. Εξήλθε από αυτήν το 1857 ως ανθυπασπιστής μηχανικού, ενώ το 1859 μετατάχθηκε στο πυροβολικό. Το 1866 κατήλθε ως εθελοντής στην Κρήτη όπου έπεσε ηρωικά μαχόμενος στη μάχη του Βαφέ Αποκόρωνα τη 12η Οκτωβρίου 1866. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 15).

¹¹⁴ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 14).

μέχρι το 1881 οπότε και ανέλαβε τα ηνία της Σχολής ο μικρότερος υιός του ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, αντισυνταγματάρχης πυροβολικού Πάνος Κολοκοτρώνης.¹¹⁵ Η ιστορική συγκυρία τον ευνόησε διότι συνέπεσε με την πρώτη πρωθυπουργία του Χαριλάου Τρικούπη, ο οποίος ως Πρωθυπουργός και Υπουργός των Στρατιωτικών¹¹⁶ έθεσε τις βάσεις για τη συγκρότηση αξιόμαχου Ελληνικού Στρατού. Ανάμεσα στα μέτρα που έλαβε ο Τρικούπης για την αναδημιουργία του Ελληνικού Στρατού ήταν και η καθιέρωση της υποχρεωτικής θητείας, η ψήφιση νέου Οργανισμού για τον στρατό, η απαγόρευση στους αξιωματικούς να πολιτεύονται, η λειτουργία σχολείων εκπαίδευσης για ανώτερα και κατώτερα στελέχη του στρατού, η αποστολή αξιωματικών στην Ευρώπη για μετεκπαίδευση και η μετάκληση γαλλικής οργανωτικής αποστολής υπό τον στρατηγό Βοσσιέρ.¹¹⁷

Στο πλαίσιο αυτό της αναβάθμισης της στρατιωτικής εκπαίδευσης, το 1882, ψηφίζεται νέος Οργανισμός λειτουργίας για τη Σχολή που αποτελούνταν από 25 άρθρα τα οποία ρύθμιζαν τις προϋποθέσεις εισόδου των μαθητών, τη λειτουργία της και ότι άλλο αφορούσε τη φοίτηση και την αποφοίτηση των ευέλπιδων. Στον νέο αυτό Οργανισμό, ο οποίος ήταν προϊόν του Πάνου Κολοκοτρώνη, ορίζονταν ότι οι υποψήφιοι ευέλπιδες έπρεπε να έχουν ηλικία έως δέκα επτά έτη, να κατέχουν απολυτήριο γυμνασίου, πιστοποιητικό υγείας και διαγωγή «ανεπίληπτον». Τα εξεταζόμενα μαθήματα για την εισαγωγή των μαθητών ήταν η ελληνική γλώσσα, τα γαλλικά, η αριθμητική, η γεωμετρία, η άλγεβρα και η κοσμογραφία. Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν ο υποψήφιος να είχε σε όλα τα μαθήματα βαθμό τουλάχιστον καλώς. Τα δίδακτρα προσδιορίζονταν ετησίως σε 800 δραχμές, τα οποία καταβάλλονταν σε τριμηνιαίες δόσεις και 1.000 δραχμές εφ' άπαξ για τις δαπάνες των σπουδαστών. Επίσης, προβλεπόταν η αποβολή του ευέλπιδος σε περίπτωση καθυστέρησης καταβολής της τριμηνιαίας δόσης. Με τον εν λόγω οργανισμό καθιερώθηκε υποχρεωτική η ορκωμοσία των πρωτοετών ευέλπιδων.¹¹⁸ Η φοίτηση προσδιορίζονταν στα πέντε έτη και οι απόφοιτοι ανάλογα με τον βαθμό αποφοίτησης θα κατατάσσονταν στο στράτευμα ως ανθυπολοχαγοί, ανθυπασπιστές ή λοχίες. Επίσης, σύμφωνα με τον νέο Οργανισμό, υπήρχε η δυνατότητα να γίνονταν δεκτοί ως ευέλπιδες για εκπαίδευση και αλλοδαποί μαθητές, χωρίς όμως τη δυνατότητα κατάταξης στον ελληνικό στρατό. Τέλος, ο Οργανισμός είχε προβλέψεις και για το εκπαιδευτικό προσωπικό, το οποίο απαιτούνταν να κατέχει διδακτορικό δίπλωμα,

¹¹⁵ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 14-15).

¹¹⁶ Ο Χαρίλαος Τρικούπης σχημάτισε για πρώτη φορά κυβέρνηση στις 03 Μαρτίου 1882 όπου για λίγες ημέρες ανέθεσε το Υπουργείο Στρατιωτικών στον Σπυρίδωνα Καραϊσκάκη μέχρι να το αναλάβει ο ίδιος και στο οποίο ηγούνταν για τα επόμενα τρία χρόνια. Η απόφαση αυτή του Τρικούπη ήταν ιστορικής σημασίας διότι για πρώτη φορά ένας πρόεδρος κυβέρνησης αναλάμβανε για μεγάλο χρονικό διάστημα και το Υπουργείο Στρατιωτικών, γεγονός που αποδεικνύει τη σημασία που έδινε στο συγκεκριμένο υπουργείο. Μαλέσης Δ. (2020), (σ.77).

¹¹⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.115).

¹¹⁸ Στο άρθρο 13 προβλέπονταν : «Οί μαθηταί, ἅμα τῇ συμπλήρωσιν τοῦ 17ου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν, δίδουσιν τὸν νενομισμένον στρατιωτικὸν ὄρκον καὶ ὑπόκεινται εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς νόμους καὶ κανονισμούς». Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 134).

γεγονός που ήταν πρωτοποριακό.¹¹⁹ Ο Οργανισμός αυτός θεωρήθηκε ως πλήρης και σύγχρονος για την εποχή του και για αυτό εφαρμόστηκε με μικρές τροποποιήσεις μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Με τη λειτουργία του νέου αυτού Οργανισμού ήταν δύσκολο για τα παιδιά που προέρχονταν από χαμηλά και μέσα οικονομικά εισοδήματα να σπουδάζουν στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Συνέχιζε λοιπόν η πρακτική και η άποψη των προηγούμενων ετών που ήθελε τους ευέλπιδες να αποτελούν μέλη μίας κλειστής λέσχης και να αποτελούν «τα χαϊδεμένα παιδιά της αθηναϊκής κοινωνίας που σύχναζαν στα καλύτερα κέντρα και στα πιο διαλεχτά σαλόνια της εποχής εκείνης».¹²⁰ Από τη άλλη όμως, η προϋπόθεση του απολυτηρίου γυμνασίου και η είσοδος στη Σχολή σε ωριμότερη ηλικία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μείωση των ευέλπιδων που εγκατέλειπαν τις σπουδές τους για διάφορους λόγους, αφού από το 1828 έως το 1882, από τους 801 Ευέλπιδες που είχαν καταταγεί μόνο 303 είχαν ονομασθεί αξιωματικοί.¹²¹

Εκτός όμως από τον νέο Οργανισμό της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, ο Χαρίλαος Τρικούπης ίδρυσε το 1882 το Στρατιωτικό Σχολείο των Υπαξιωματικών και το 1884 τη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων.¹²² Με την ίδρυση του Σχολείου των Υπαξιωματικών, η οποία ήταν εφάμιλλη και ισότιμη με τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, δίνεται λύση στην στελέχωση των Μονάδων του πεζικού και του ιππικού από μορφωμένους αξιωματικούς. Αυτό συνέβαινε διότι οι αξιωματικοί οι προερχόμενοι από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων κατατάσσονταν κυρίως στα τεχνικά όπλα, δηλαδή το μηχανικό και το πυροβολικό και όχι σε αυτό του πεζικού ή του ιππικού. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τους 303 αξιωματικούς προερχόμενους από τη Σχολή Ευελπίδων μέχρι το 1882, μόνο 35 είχαν καταταγεί στο πεζικό.¹²³ Δηλαδή αναλογούσε ένας μορφωμένος αξιωματικός ανά δύο έτη. Αυτή λοιπόν την κατάσταση διόρθωσε η ίδρυση της Στρατιωτικής Σχολής Υπαξιωματικών στην οποία εισέρχονταν μετά από προκαταρκτικές εξετάσεις μέχρι εκατό υπαξιωματικοί¹²⁴ οι οποίοι μετά από φοίτηση δύο ετών αρχικά και τριών ετών από το 1885, εξέρχονταν

¹¹⁹ Μάλεσης Δ. (2018). *Μεγάλη ιδέα και στρατός τον 19ο αιώνα*, (σ.238). Αθήνα: Ασίνη.

¹²⁰ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 108-109).

¹²¹ Από την 01η Ιουλίου 1828 έως τη 10η Νοε 1882 στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων είχαν καταταγεί 801 ευέλπιδες εκ των οποίων είχαν αποφοιτήσει 344, ενώ οι υπόλοιποι είτε φοιτούσαν είτε είχαν απομακρυνθεί. Αναλυτικότερα 106 παραιτήθηκαν, 18 απεβίωσαν, 3 μετέβηκαν στην Ευρώπη για εκπαίδευση, ενώ αποβλήθηκαν 23 λόγω διαγωγής, 4 λόγω ηλικίας, 9 λόγω ασθένειας, 30 κρινόμενοι ως ανεπίδεκτοι μαθήσεως, 16 λόγω μη καταβολής διδάκτρων, 28 για παράνομες απουσίες και 81 για άγνωστους λόγους. Επίσης κατά την 10η Νοε 1882 φοιτούσαν 139 Ευέλπιδες. Φωτόπουλος, Χ. (1998), (σ. 285). Ανάλογες πληροφορίες αντλούνται και από ένα σημείωμα του Πάνου Κολοκοτρώνη στο οποίο δεν αναφέρονται οι φοιτούντες ευέλπιδες και αυτοί οι οποίοι αποβλήθηκαν λόγω μη καταβολής διδάκτρων, για παράνομες απουσίες και για άγνωστους λόγους. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.48).

¹²² Μάλεσης Δ. (2020), (σ.81-83).

¹²³ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1993), (σ.55).

¹²⁴ Πολυζώης Κ. (1998). *Ιστορία του Ελληνικού Στρατού 1821-1997*, (σ.66). Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.

ως ανθυπολοχαγοί στο πεζικό και το ιππικό.¹²⁵ Παράλληλα η ίδρυση της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων, η οποία ήταν ανάλογη με τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων βοήθησε στην εξειδικευμένη εκπαίδευση των αξιωματικών που προορίζονταν για την επάνδρωση του πολεμικού ναυτικού και που μέχρι τότε εκπαιδεύονταν στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.¹²⁶

Εκτός όμως από το νέο Οργανισμό η περίοδος της διοίκησης του Πάνου Κολοκοτρώνη και του διαδόχου του, συνταγματάρχη πυροβολικού Θρασύβουλου Μάνου, θεωρείται από τις καλύτερες περιόδους της Σχολής. Εμπλουτίστηκε η βιβλιοθήκη της, έγινε προμήθεια τοπογραφικού υλικού, πραγματοποιήθηκε η κατασκευή λιθογραφικών εγκαταστάσεων ενώ αναδιοργανώθηκαν το χημείο και τα μουσεία της φυσικής και πυροβολικού, η λειτουργία των οποίων είχε ξεκινήσει παλαιότερα.¹²⁷ Το σημαντικότερο ίσως αυτής της περιόδου είναι ότι κάτω από την αυστηρή πειθαρχία που επέβαλαν, τον ζήλο και τις πρωτοβουλίες που πήραν, δημιούργησαν παραδόσεις που διατηρήθηκαν και στα επόμενα χρόνια συντελώντας με αυτόν τον τρόπο στην πλήρη αναμόρφωση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.¹²⁸

Κατά τη διάρκεια της διοίκησης της Σχολής από τον Πάνο Κολοκοτρώνη και ύστερα από πρόταση του προς τον Βασιλιά Γεώργιο Α΄, άρχισαν να παρακολουθούν την εκπαίδευση σε αυτή οι πρίγκιπες Κωνσταντίνος και Γεώργιος. Η επιλογή αυτή της βασιλικής δυναστείας οφείλονταν στην αντίληψη των βασιλικών οίκων εκείνης της εποχής που ήθελαν τα μέλη τους να έχουν στρατιωτική εκπαίδευση και να καταλαμβάνουν ηγετικές θέσεις στο στράτευμα προκειμένου να σφυρηλατήσουν ισχυρούς φιλοδυναστικούς δεσμούς με το στρατό αλλά και το λαό. Εκτός όμως από αυτό, υφίσταντο και πρακτικοί λόγοι, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη μόνο η Σχολή Ευελπίδων και Ναυτικών Δοκίμων αποτελούσαν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα όπου θα μπορούσαν να λάβουν ανώτατη μόρφωση οι βασιλόπαιδες.¹²⁹ Έτσι, μετά την παρακολούθηση της πενταετούς φοίτησης¹³⁰ ο διάδοχος Κωνσταντίνος ορκίζεται ως ανθυπολοχαγός πεζικού¹³¹ τον Ιούλιο του 1886. Οι απολυτήριες

¹²⁵ Οι σπουδαστές υποβάλλονταν σε εξετάσεις στο τέλος κάθε χρόνου προκειμένου να κριθούν κατάλληλοι για προαγωγή, ενώ το εκπαιδευτικό προσωπικό αποτελούνταν τόσο από στρατιωτικούς όσο και από πολιτικούς καθηγητές της Σχολής Ευελπίδων. Μάλεσης Δ. (2018), (σ.235).

¹²⁶ Μαλέσης Δ. (2020), (σ.83).

¹²⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.117).

¹²⁸ Κοκκόρης Α. κ.α. (1962), (σ.22).

¹²⁹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 67).

¹³⁰ Σύγχρονοι αξιωματικοί του διάδοχου Κωνσταντίνου μας αναφέρουν ότι οι βασιλόπαιδες δεν φοιτούσαν κανονικά στη Σχολή αλλά έφεραν τη στολή του ευέλπιδος και συμμετείχαν δύο φορές την εβδομάδα στις ασκήσεις των ευέλπιδων. Μαζαράκης - Αινιανός Α. (1948). *Απομνημονεύματα*, (σ.29). Αθήνα: Ίκαρος. Επίσης ο επιλοχίας ή λοχίας Εύελπης 7ης Τάξεως Πάτροκλος Κοντογιάννης ο οποίος ήταν επικεφαλής του τμήματος που εκπαιδεύονταν οι πρίγκιπες Κωνσταντίνος και Γεώργιος μετέβαινε τις Κυριακές στα ανάκτορα όπου τους δίδασκε στοιχειώδη στρατιωτικά μαθήματα. Κοντογιάννης Π. (1924). *Ο Στρατός και οι τελευταίοι πόλεμοι*, (σ.16). Αθήνα: (χ.ε.).

¹³¹ Η επιλογή αυτή έγινε προκειμένου να τιμήσει το όπλο του πεζικού το οποίο ήταν το κύριο όπλο του στρατεύματος αλλά και το πλέον παραμελημένο. Κοκκόρης Α., Αλογοραστός Ε., Πεντελέας Ε., Σταματιάδης Π. & Κιτισιέλης Ι. (1962). *Ιστορία της Στρατιωτικής Σχολής των Ευελπίδων 1828-1962*, (σ.22). Αθήνα: Εκ του στρατιωτικού τυπογραφείου.

εξετάσεις του διαδόχου Κωνσταντίνου πραγματοποιήθηκαν στη βασιλική έπαυλη στο Τατόι παρουσία πλήθους κόσμου αφού συνδυάστηκε με την ενηλικίωση του.¹³² Αργότερα, ο αδελφός του Γεώργιος ορκίστηκε ως αξιωματικός του Βασιλικού Ναυτικού.¹³³ Συνολικά, μέχρι το 1912 άλλοι τέσσερις βασιλόπαιδες¹³⁴ ονομάστηκαν ανθυπολοχαγοί του στρατού έχοντας παρακολουθήσει τα μαθήματα της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

3.3 Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων στην Αθήνα

Οι βελτιώσεις που επέφερε ο οργανισμός του 1882, η ανάγκη σε ειδικές αίθουσες και σε εργαστήρια τα οποία απαιτούνταν για τις εφαρμοσμένες επιστήμες σε συνδυασμό με την αύξηση του αριθμού των ευέλπιδων σε εκατό εξήντα, έκανε επιτακτική τη μετεγκατάσταση της Σχολής σε νέο κτήριο διότι αυτό του Πειραιά δεν κάλυπτε πλέον τις στεγαστικές της ανάγκες.¹³⁵ Επιπρόσθετα, δεν υπήρχε πλέον η ανάγκη να βρίσκεται πλησίον της θάλασσας αφού από το 1884 η εκπαίδευση των αξιωματικών που προορίζονταν για το πολεμικό ναυτικό πραγματοποιούνταν στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων.¹³⁶ Έτσι, κατόπιν δωρεάς του Γεωργίου Αβέρωφ, αποφασίζεται η ανοικοδόμηση στην Αθήνα και ειδικότερα επί του Πεδίου του Άρεως,¹³⁷ ενός συγκροτήματος κτηρίων το οποίο θα χρησίμευε για την εκπαίδευση των ευέλπιδων. Η θεμελίωση του κτηρίου πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1889 και μετά από τέσσερα έτη, τη 14η Σεπτεμβρίου 1894, πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια των νέων κτηρίων της Σχολής ενώ το ιστορικό της κατασκευής του

¹³² Οι εξετάσεις του διαδόχου Κωνσταντίνου έλαβαν χώρα στο Τατόι και σύμφωνα με ένα σύγχρονο χρονικογράφο «διήρκησαν επί ημέρας καὶ ἐγένετο σχεδὸν δημοσία ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν παρευρεθέντων ἐπισήμων προσώπων». Την ονομασία του Διαδόχου ως ανθυπολοχαγού χαιρέτησε ο τύπος με ενθουσιώδη άρθρα. Δεν άφησε ασυγκίνητο ούτε τον ποιητή Σουρή ό οποίος σ' ένα ποίημα του λέει για τον διάδοχο Κωνσταντίνο

«Καὶ ὅπως Ἕλληνες σοφοὶ μᾶς βεβαιοῦν καὶ ξένοι
στὴ γνῶσιν καὶ στὴ μάθησιν κανένας δὲν τοῦ βγαίνει
Καὶ ὁ Μεγαλειότατος μὲ γέλοια καὶ καμάρι
εὐθὺς τὸν ἐπροβίβασε ἀνθυπολοχαγὸ
κι' ὁ δοῦλος κι' ὁ ἐλεύθερος Ἕλληνισμὸς ἔχαρην

κι' ἐπέταξα τὴ σκούφια μοῦ ἀπὸ χαρὰ κι' ἐγὼ ...». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.118).

¹³³ Ενδεχομένως να παρακολουθήσε επιπλέον μαθήματα στη νεοσυσταθείσα τότε Σχολή Ναυτικών Δοκίμων. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 67).

¹³⁴ Οι δύο γιοί του βασιλιά Γεωργίου Α' και οι δύο του βασιλιά Κωνσταντίνου. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 67).

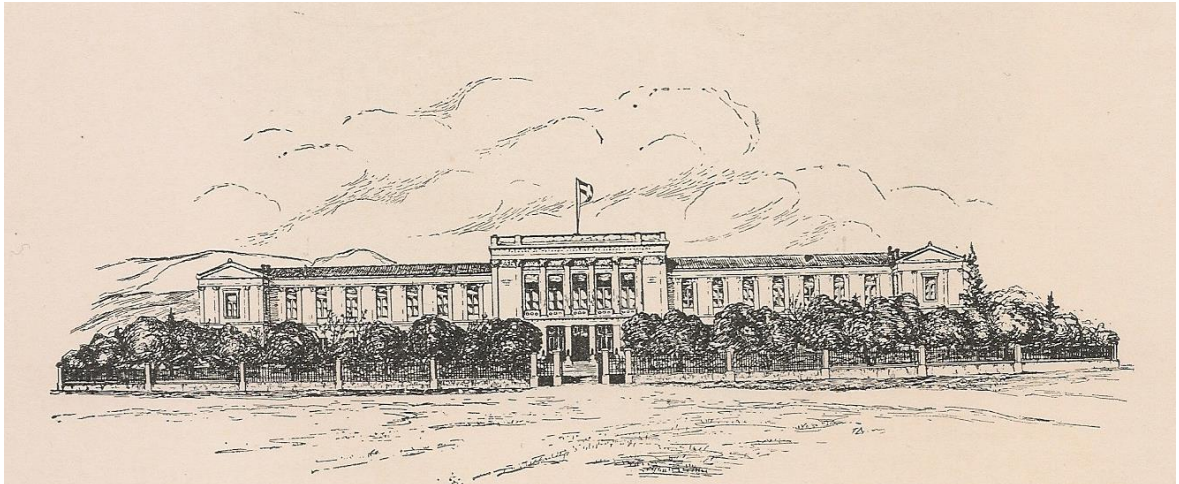
¹³⁵ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.49).

¹³⁶ Κοκκόρης Α. κ.α. (1962), (σ.23).

¹³⁷ Η περιοχή που ανεγέρθηκε το κτηριακό συγκρότημα της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων ήδη χρησιμοποιούνταν από στρατιωτικές μονάδες της φρουράς Αθηνών. Ειδικότερα, μετά την μεταφορά της πρωτεύουσας της Ελλάδας από το Ναύπλιο στην Αθήνα το 1834, η ακατοίκητη έκταση στις δυτικές υπώρειες των Τουρκοβουνίων που πήρε το όνομα «Πεδίον ή Πλατεία του Άρεως» χρησιμοποιήθηκε από μονάδες της φρουράς Αθηνών ως χώρος για γυμνάσια, συγκεντρώσεις, παρατάξεις και παρελάσεις. Η καθιέρωση αυτής της περιοχής ως στρατιωτικής, οδήγησε με την πάροδο του χρόνου στη ανέγερση του «Στρατιωτικού Ιπποδρόμιου» το 1861, το οποίο συγχωνεύτηκε στο «Σχολείο Ιππευτικής» το 1884, που λειτούργησε στην ίδια περιοχή. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 249).

κτιριακού συγκροτήματος που αποτέλεσε την έδρα της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και περιγράφεται στην επόμενη παράγραφο.

3.4 Ιστορικό της ανοικοδόμησης των κτηρίων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στο Πεδίο του Άρεως¹³⁸

(Το κτήριο του διοικητηρίου της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στο Πεδίο του Άρεως σχεδιασμένο από τον ζωγράφο Γ. Διομήδη¹³⁹)

Η απαίτηση για τη μετακίνηση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων υπήρχε αλλά η δυνατότητα για να πραγματοποιηθεί αυτή δόθηκε μετά το 1886 όταν τον Δεκέμβριο, ο εθνικός ευεργέτης Γεώργιος Αβέρωφ¹⁴⁰ απέστειλε στον διάδοχο Κωνσταντίνο με αφορμή την ενηλικίωση του, εκατό χιλιάδες δραχμές προκειμένου να τις διαθέσει όπως αυτός ήθελε. Ο διάδοχος Κωνσταντίνος, ο οποίος την ίδια χρονιά είχε αποφοιτήσει από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και γνωρίζοντας τις ελλείψεις του κτηρίου της στον Πειραιά, αποφάσισε να διαθέσει το ποσό αυτό για την ανέγερση νέου κτηρίου για τις ανάγκες της Σχολής. Επειδή το ποσό δεν επαρκούσε, γνωστοποίησε την απόφαση του στον Αβέρωφ ενώ παράλληλα κατέθεσε το ποσό των εκατό χιλιάδων δραχμών στην Εθνική Τράπεζα. Ο Αβέρωφ αφού έμαθε την πρόθεση του Διαδόχου, διέθεσε επιπρόσθετα το ποσό των τετρακοσίων χιλιάδων δραχμών για την ανέγερση του κτηρίου και ταυτόχρονα ανέθεσε στον Γερμανό αρχιτέκτονα Ερνέστο Τσίλερ¹⁴¹ την εκπόνηση των απαιτούμενων σχεδίων και του προϋπολογισμού για την ανέγερση του κτηρίου.¹⁴²

¹³⁸ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.50-54) & Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 249-256).

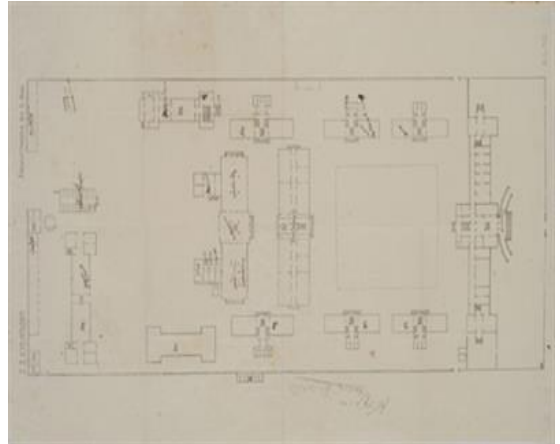
¹³⁹ Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (1938), (σ.39).

¹⁴⁰ Ο Γεώργιος Αβέρωφ ήταν ομογενής από την Αλεξάνδρεια. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.249).

¹⁴¹ Στον Τσίλερ οφείλονται τα ωραιότερα κτίρια της εποχής εκείνης στην Αθήνα. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.122).

¹⁴² Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1940), (σ.50).

Τα σχέδια και ο προϋπολογισμός του έργου που ξεπερνούσε το ένα εκατομμύριο χρυσών δραχμών παραδόθηκε στον Αβέρωφ, ο οποίος ανέλαβε τη χρηματοδότηση του. Η κατασκευή του έργου ανατέθηκε στον μηχανικό και εργολάβο Σ. Γουναράκη έναντι του ποσού του ενός εκατομμυρίου πενήντα οκτώ χιλιάδων δραχμών. Η επίβλεψη της κατασκευής του έργου ανατέθηκε από του υπουργείο Στρατιωτικών σε τριμελή επιτροπή αποτελούμενη από τον συνταγματάρχη μηχανικού Ιφικράτη Κοκκίδη, τον αντισυνταγματάρχη πυροβολικού Σταμάτιο Παπάζη, ο οποίος ήταν και αντιπρόσωπος του Αβέρωφ ως συγγενής του και τον ταγματάρχη μηχανικού Αλέξανδρο Αμπελά.¹⁴⁴ Οι εργασίες επί του πεδίου άρχισαν τον Οκτώβριο του 1889 και η επίσημη τελετή θεμελίωσης έλαβε χώρα την 06η Μαΐου 1890. Μετά από τέσσερα χρόνια το επιβλητικό κτηριακό συγκρότημα είχε ολοκληρωθεί και οι κάτοικοι της περιοχής το ονόμαζαν «άσπρο χωριό». Την ονομασία αυτή την οφείλει στο ότι εκείνη την εποχή ήταν το μεγαλύτερο και πλέον σύγχρονο κτήριο της Αθήνας.¹⁴⁵

(Τοπογραφικό σχέδιο Σχολής Ευελπίδων¹⁴³)

Η κατασκευή του κτηρίου της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων ακολούθησε την τάση της εποχής, που επέβαλε στα μεγάλα δημόσια έργα να προτιμάται η κατασκευή περισσοτέρων του ενός κτηρίου με ανοικτούς χώρους επειδή αυτό θεωρούνταν υγιεινότερο. Στο συγκρότημα των κτηρίων της Σχολής εκτός από το διοικητήριο¹⁴⁶ κατασκευάστηκαν ακόμη άλλα δέκα κτίρια για διάφορες χρήσεις (θάλαμοι, εστιατόρια, αίθουσες διδασκαλίας, αναρρωτήριο κ.α.) τα οποία κατά-

(αεροφωτογραφία της Σχολής Ευελπίδων του 1938¹⁴⁷)

¹⁴³ Ανώνυμος (χ.χ.). Τοπογραφικό σχέδιο, παλαιό αντίγραφο. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Ανακτήθηκε την 08/3/2023 από: <https://nhmuseum.gr/tmimata/mesa-stis-syloges-tou-mouseiou/item/3210-ipalaiiascholieuelpidonsimeradikastirastopedioto-uareostopografikoschediopalaioantigrafo>.

¹⁴⁴ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.250).

¹⁴⁵ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.251).

¹⁴⁶ Ο διάκοσμος του διοικητηρίου ήταν ένα καλλιτεχνικότατο διακοσμητικής τέχνης και μία εφημερίδα της εποχής έγραψε «Είναι άφελής, άπερίτοπος, άνευ περισσοῦ φόρτου καὶ τελείως ἄρμονικός. Ὁ συνδυασμός των χρωμάτων εἶναι τόσο θαυμασίως ἐπεξεργασμένος καὶ τόσο ἄρμονικὸς πρὸς τὴν ἀνεπιτήδευτον πολυτέλειαν, ὥστε ὁ ὀφθαλμὸς διατίθεται εὐαρέστως ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡ δὲ ποικιλία τῶν χρυσώσεων καὶ κοσμημάτων καὶ τῶν γραμμῶν τέρπει τὴν ψυχὴν χωρὶς νὰ ἐπιβαρύνῃ αὐτήν.» Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.122).

¹⁴⁷ Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. (1938), (σ.117).

λάμβαναν συνολικό χώρο τριάντα έξι χιλιάδων τετραγωνικών μέτρων και από μαντρότοιχο μήκους διακοσίων ογδόντα μέτρων και πλάτους εκατό τριάντα μέτρων.¹⁴⁸ Συνολικά τα κτίρια είχαν περίπου διακόσια δέκα δωμάτια (αίθουσες, θάλαμοι, γραφεία, αποθήκες κ.λπ.) ενώ ανάμεσα στα κτίρια υπήρχε πλατεία χιλίων τετραγωνικών μέτρων ο οποίος θα χρησιμοποιούνταν ως χώρος αναφοράς των ευέλπιδων.¹⁴⁹ Αξιοσημείωτο είναι ότι στην κατασκευή των στάβλων της Σχολής, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το τσιμέντο ως οικοδομικό υλικό.¹⁵⁰

Τα σχέδια του Τσίλλερ προέβλεπαν την κατασκευή κτηρίων για την εξυπηρέτηση εκατό πενήντα μαθητών. Το Υπουργείο Στρατιωτικών κατά τη διακήρυξη είχε περιορίσει τους θαλάμους των ευέλπιδων από τους προβλεπόμενους τέσσερις σε δύο, λόγω κόστους. Τελικά αποφασίσθηκε να εφαρμοστούν τα αρχικά σχέδια οπότε το κόστος της κατασκευής έφτασε στο ποσό του ενός εκατομμυρίου διακοσίων χιλιάδων δραχμών. Η εργασία κατασκευής που χαρακτηρίστηκε από επιμέλεια και ευσυνειδησία είχε ως αποτέλεσμα να υποστεί οικονομική ζημία ο εργολάβος περί τις εβδομήντα χιλιάδες δραχμές. Λόγω όμως της καλής κατασκευής αναγνωρίστηκε στον εργολάβο από το Υπουργείο Στρατιωτικών οικονομική ζημία πενήντα χιλιάδων δραχμών,¹⁵¹ ενώ και ο Αβέρωφ την ημέρα των εγκαινίων του έδωσε ως δώρο ακόμη είκοσι πέντε χιλιάδες δραχμές.¹⁵²

Στα νέα κτίρια της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων οι ευέλπιδες μεταφέρθηκαν τη 10η Σεπτεμβρίου 1894 ενώ τα επίσημα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν τη 14η Σεπτεμβρίου παρουσία του διαδόχου Κωνσταντίνου, της πριγκίπισσας Σοφίας, του Μητροπολίτη και του υπουργικού συμβουλίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι αναφορικά με τα κτίρια της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων η εφημερίδα «Παλλιγενεσία» στο φύλλο της 14ης Σεπτεμβρίου έγραφε «... 'Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων λόγω κατεχόμενης ύπ' αυτής έκτασεως καὶ καλλιτεχνικῆς οἰκοδομῆς εἶναι τὸ τελειότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον κτήριο ὅπερ κοσμεῖ τὴν πρωτεύουσαν ...».¹⁵³

Σήμερα το κτηριακό συγκρότημα της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων χρησιμοποιείται για τη στέγαση των δικαστικών υπηρεσιών της Αθήνας, εκτός από το διοικητήριο της, το οποίο έχει χαρακτηριστεί με την, από την 25η Νοεμβρίου 1970 υπουργική απόφαση, ως ιστορικό διατηρητέο κτήριο και στεγάζει τη Σχολή Εθνικής Άμυνας.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1940), (σ.51).

¹⁴⁹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.251).

¹⁵⁰ Αναφορικά με τη χρήση του τσιμέντου στους στάβλους της Σχολής Ευελπίδων μία εκ των εφημερίδων της εποχής έγραψε «έγένετο κατά σύστημα πρώτην φοράν ἐφαρμοζόμενον ἐν Ἑλλάδι καὶ παρέχον πασῶς τᾶς ἐγγυήσεις καὶ καθαριότητα». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.52).

¹⁵¹ Σύμφωνα με την επιτροπή παρακολούθησης του έργου η ζημία των πενήντα χιλιάδων δραχμών που αναγνωρίστηκε στου εργολάβο ήταν «ὀφειλόμενη τὸ μὲν ἕνεκεν τῆς ἀποτόμου ὑψώσεως τοῦ νομίματος, τὸ δὲ ἕνεκα τῶν συμπληρωματικῶν ἔργων καὶ τῆς εὐσυνειδησίας ἐν τῇ ἐργασίᾳ». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.123).

¹⁵² Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1940), (σ.52).

¹⁵³ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.254).

¹⁵⁴ Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. (1981), (σ.123).

3.5 Τα πρώτα χρόνια στην Αθήνα μέχρι το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων

Τα πρώτα χρόνια που ακολούθησαν την εγκατάσταση της Σχολής στα νεότευκτα κτίρια δεν παρουσιάστηκε κάποια σημαντική διαφοροποίηση στη λειτουργία της.¹⁵⁵ Η εκπαίδευση συνέχιζε να είναι εντατική και επίπονη όπου κατά τα τρία πρώτα έτη γίνονταν η διδασκαλία των μαθημάτων των θετικών επιστημών¹⁵⁶ και τα υπόλοιπα δύο αναλώνονταν σε στρατιωτικά μαθήματα. Αξιομνημόνευτο είναι ότι τα στρατιωτικά μαθήματα διδάσκονταν με θεωρητικό τρόπο. Για παράδειγμα η πολεμική τέχνη διδάσκονταν χωρίς τακτικό θέμα και η οχυρωματική χωρίς πρακτική εφαρμογή επί του εδάφους, ενώ μόνο κατά το τέλος του εκπαιδευτικού έτους γίνονταν εξάσκηση στο πεδίο επί δεκαήμερο σε τοπογραφικές εφαρμογές και σε ασκήσεις επιπέδου Λόχου. Εκτός από την έλλειψη της πρακτικής εκπαίδευσης, την εποχή εκείνη παρατηρήθηκε και έλλειμμα στις εκδηλώσεις που είχαν επίδραση στο ηθικό των ευέλπιδων. Συγκεκριμένα, δεν λάμβαναν χώρα τελετές τόσο κατά τη διάρκεια των εθνικών επετείων ούτε ακόμη και κατά τις ορκωμοσίες τόσο των νέων ευέλπιδων, όσο και των νέων ανθυπολοχαγών.¹⁵⁷ Όμως παρά ταύτα, η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αποτελούσε πρότυπο στρατιωτικού και εκπαιδευτικού ιδρύματος.¹⁵⁸

Αυτό επιβεβαιώθηκε και μετά από τον «ατυχή» ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 κατά τη διάρκεια του οποίου τα μαθήματα της Σχολής είχαν διακοπεί από την 8η Μαρτίου 1897 έως την 21η Αυγούστου 1897 και οι μαθητές μετέβησαν με άδεια στο σπίτι τους.¹⁵⁹ Μετά την επαναλειτουργία της Σχολής και παρά τη γενική διάλυση και παράλυση που παρουσίαζε ο στρατός έπειτα από τις δυσμενείς επιπτώσεις του πολέμου, τα μαθήματα συνεχίστηκαν κανονικά ενώ σημειώθηκαν και σημαντικά βήματα προόδου. Αυτή ή θετική εικόνα, η οποία έρχεται σε αντίθεση με τη γενικότερη πολιτική και στρατιωτική πραγματικότητα της εποχής, οφείλεται κυρίως στην

¹⁵⁵ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.125).

¹⁵⁶ Τα μαθήματα των εφαρμοσμένων επιστημών που διδάσκονταν οι ευέλπιδες ήταν ανώτερη άλγεβρα, αναλυτική γεωμετρία, παραστατικής γεωμετρία, μηχανική, θερμοδυναμική, χημεία και φυσική. Πολυζώης Κ. (1998), (σ.104).

¹⁵⁷ Κοκκόρης Α. κ.α. (1962), (σ.25).

¹⁵⁸ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.125).

¹⁵⁹ Η περιγραφή για το τί έπραξαν οι ευέλπιδες κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 αποτυπώνεται στο απόσπασμα που ακολουθεί από τα απομνημονεύματα του Στρατηγού Στυλιανού Γονατά: «Όλίγον πρίν τελειώσουν τά μαθήματα τής τελευταίας τάξεως ἐκηρύχθη ο Έλληνο-τουρκικός πόλεμος του 1897, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀλυτρώτου τότε ἀκόμη Κρήτης, και οὕτω διεκόπησαν τά μαθήματα μας. Ὁ πρῶην ὁμως διοικητής μας καί τότε Ὑπουργός τῶν Στρατιωτικῶν Νικολάος Μεταξᾶς δεν ἠθέλησε να ἐξέλθωμεν ἀξιωματικοί και να μετᾶσχωμεν τοῦ Πολέμου, ἐνῶ ὁ στρατός εἶχε μεγίστην ἀνάγκην ἀξιωματικῶν, και τοῦτο διότι ἀπό τῶν πρώτων ἡμερῶν ἔλαβε δυσμενῆ διὰ τά Ἑλληνικά ὅπλα τροπήν καί κατέληξε τελικῶς εἰς την ἦτταν τῆς Ἑλλάδος. Ἐχρησιμοποιήθημεν ὁμως ὡς προγυμνασταί τῶν ἐθελοντῶν και τῶν νεοσυλλέκτων εἰς τά ἐν Ἀθήναις ἔμπεδα ... Μετά την ἀνακωχὴν και την ὀριστικὴν συνθηκολόγησιν μετὰ τῆς Τουρκίας εἰσῆλθομεν πάλιν εἰς την Σχολήν, ἔπερατώσαμεν τά ὀλίγα μαθήματα τά ὁποῖα ἀπέμεναν καί κατόπιν ἐξετάσεων ὠνομάσθη μεν ἀνθυπολοχαγοί τήν 10ην Νοεμβρίου τοῦ 1897, καταταγέντες ὅλοι ὑποχρεωτικῶς εἰς τό Πεζικόν». Γονατάς Σ. (1958). *Απομνημονεύματα Στυλιανού Γονατά*, (σ.5-7). Αθήναι: (χ.ε.).

εξαιρετική προσωπικότητα του νέου διοικητή της, αντισυνταγματάρχη πυροβολικού Νικόλαου Ζορμπά.¹⁶⁰ Ο Ζορμπάς διοίκησε τη Σχολή από το 1898 έως το 1906 και οι προσπάθειες του κατάφεραν να κρατήσουν το λίκνο των νέων αξιωματικών μακριά από την εθνική κατάπτωση και την αποσύνθεση της εποχής του, προετοιμάζοντας τους νέους στρατιωτικούς ηγέτες που, όπως απέδειξε η ιστορία, είχε ανάγκη η Ελλάδα για την εκπλήρωση των εθνικών στόχων της τα επόμενα χρόνια.¹⁶¹

Τον Αύγουστο του 1910 η Στρατιωτική Σχολή Υπαξιωματικών συγχωνεύθηκε με τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, συνεχίζοντας όμως με διαφορετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα την εκπαίδευση της υπό τη διοίκηση του Διοικητή της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, αλλά με δικό της Υποδιοικητή μέχρι τη 18η Σεπτεμβρίου 1912 οπότε και ανεστάλησαν τα μαθήματα με τη κήρυξη της γενικής επιστράτευσης. Οι εννέα μαθητές της τελευταίας τάξης κατατάχτηκαν¹⁶² στο στράτευμα ως ανθυπολοχαγοί του πυροβολικού ενώ οι σαράντα ένας μαθητές της αμέσως κατωτέρας τάξης ως ανθυπασπιστές πεζικού με βάση βασιλικό διάταγμα. Την 25η Σεπτεμβρίου 1912 με αναγκαστικό διάταγμα¹⁶³ επιτράπηκε η κατάταξη στο στράτευμα και των ευέλπιδων των κατωτέρων τάξεων με το βαθμό του λοχία, υπό την προϋπόθεση ότι είχαν συμπληρώσει το δέκατο έβδομο έτος της ηλικίας τους και είχαν δώσει τον στρατιωτικό όρκο. Με αυτόν τον τρόπο έλαβαν μέρος στους βαλκανικούς πολέμους οι ευέλπιδες των τεσσάρων τάξεων αποδίδοντας φόρο αίματος κατά του αγώνες του έθνους αφού έπεσαν ηρωικά μαχόμενοι το 1912 ο λοχίας εύελπις Σκαρλάτος Ρουσσέτης, ενώ το 1913 ο ανθυπολοχαγός πεζικού Προκόπιος Προκοπάκης και οι ανθυπασπιστές Συμεών Μαλαμής και Άγγελος Μήττας.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Πρόκειται για τον μετέπειτα αρχηγό της επανάστασης στο Γουδί το 1909 τον οποίο ο στρατηγός Θεόδωρος Πάγκαλος χαρακτηρίζει ως μορφωμένο, με εξαιρετική ευφυΐα, με οξύτατη αντίληψη και κρίση, εργατικό, ευγενικό αλλά του έλλειπε το ατομικό θάρρος. Το μειονέκτημα αυτό το αντιστάθμιζε η ευθύτητα, η εντιμότητα του χαρακτήρα του και η εξαιρετική του φιλοτιμία ώστε με αυτόν τον τρόπο επέβαλλε την εκτέλεση του καθήκοντος έναντι της διστακτικής του φύσης. Πάγκαλος Θ. (1950). *Τα απομνημονεύματά μου 1897-1947*, (σ.87). Αθήνα: Αετός Α.Ε.

¹⁶¹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 17).

¹⁶² Το Βασιλικό Διάταγμα της κατάταξης των δύο τελευταίων τάξεων των ευέλπιδων στο στράτευμα καθόριζε ότι «μετά την λήξιν τῆς ἐπιστρατεύσεως, οἱ ἀνωτέρω θέλουσιν ἐξακολουθήσει ἐκπαιδευόμενοι ἐν τῷ αὐτῷ σχολείῳ τῶν Εὐελπίδων πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν των καὶ ὀριστικὴν κατάταξιν εἰς τὰ διάφορα ὄπλα». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.56)

¹⁶³ Το Βασιλικό Διάταγμα της κατάταξης των κατωτέρων τάξεων των ευέλπιδων στο στράτευμα καθόριζε ότι «ἐκλειψάσης τῆς ἀνάγκης, οὗτοι ἐπανέρχονται εἰς τὸ σχολεῖον πρὸς ἐξακολουθήσιν τῶν σπουδῶν τους». Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.127).

¹⁶⁴ Καστάνης Α. (2022).

Κεφάλαιο 4

Τα χρόνια από το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων έως την Μικρασιατική Καταστροφή

4.1 Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι φέρνουν αλλαγές

Ήδη από τον Νοέμβριο του 1910 την πρωθυπουργία είχε αναλάβει ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος μετά τον Τρικούπη και τον Θεοτόκη, ανέλαβε ως πρωθυπουργός και το Υπουργείο των Στρατιωτικών, απόδειξη της σημασίας που έδινε στον συγκεκριμένο τομέα.¹⁶⁵ Επίσης, στην προσπάθεια του να αναδιοργανώσει τον Ελληνικό Στρατό φέρνει στην Ελλάδα από τις αρχές του 1911 γαλλική αποστολή αποτελούμενη από είκοσι αξιωματικούς με επικεφαλής τον Στρατηγό Εντού. Οι Γάλλοι αξιωματικοί επιφορτίζονται ανάμεσα στα άλλα καθήκοντα της αναδιοργάνωσης του στρατού και με την εποπτεία των Στρατιωτικών Σχολών.¹⁶⁶ Έτσι διοικητής της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων αναλαμβάνει από το 1912 έως το 1914 ο Γάλλος συνταγματάρχης Λ. Ζενέν¹⁶⁷ ο οποίος, όπως και οι υπόλοιποι Γάλλοι αξιωματικοί, διαπνέονταν από το εκπαιδευτικό πνεύμα της Γαλλικής Στρατιωτικής Ακαδημίας του Σαιν-Συρ. Το πνεύμα αυτό έφερε επαναπροσανατολισμό στην εκπαίδευση των ευελπίδων αφού από την καθαρά θεωρητική εκπαίδευση των ευελπίδων που προορίζονταν για τα τεχνικά όπλα, σύμφωνα με το πνεύμα της γαλλικής Πολυτεχνικής Σχολής πάνω στην οποία είχε θεμελιωθεί η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, στρέφεται τώρα στην πρακτική εκπαίδευση η οποία έδινε έμφαση στην εξοικείωση με τις συνθήκες μάχης, όπως απαιτούσαν οι ανάγκες του πεζικού και του ιππικού. Εξάλλου, αυτό είχε προκύψει και ως απαίτηση από την εμπειρία που είχε αποκτηθεί κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων.¹⁶⁸

Υπό αυτό το πνεύμα συντάχθηκε ο νέος Οργανισμός του 1914, ο οποίος ήρθε να αντικαταστήσει αυτόν του 1882 που ήδη μετρούσε, με κάποιες μικροτροποποιήσεις, πάνω από τριάντα χρόνια ζωής. Ο νέος αυτός Οργανισμός επέφερε ριζικές αλλαγές στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων¹⁶⁹ τόσο στην οργάνωση όσο και στη λειτουργία της. Σύμφωνα με τον νέο Οργανισμό γίνονταν δεκτοί στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων απόφοιτοι γυμνασίου, τόσο ιδιώτες όσο και οπλίτες, κατόπιν εξετάσεων. Απαραίτητη προϋπόθεση για τους οπλίτες ήταν να έχουν περισσότερη από δεκάμηνη στρατιωτική υπηρεσία. Για τους ιδιώτες, αλλά και τους οπλίτες που δεν διέθεταν την απαιτούμενη στρατιωτική εμπειρία, με τον νόμο 344

¹⁶⁵ Μαλέσης Δ. (2020), (σ.116).

¹⁶⁶ Μαλέσης Δ. (2017). *Ήττα - Θρίαμβος – Καταστροφή. Ο Στρατός στο Ελληνικό Κράτος από το 1898 έως το 1922*, (σ.79). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

¹⁶⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.128).

¹⁶⁸ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.57)

¹⁶⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 28 καταργήθηκε η Σχολή Υπαξιωματικών και παρέμεινε μόνο το Σχολείο Ευελπίδων ως παραγωγική Σχολή αξιωματικών. Οργανισμοί Λόχου Υποψηφίων Ευελπίδων και Στρατιωτικού Σχολείου Ευελπίδων/1915, (σ.11).

της 31ης Οκτωβρίου 1914, καθιερώνεται η λειτουργία του «Λόχου υποψηφίων μαθητών του Στρατιωτικού Σχολείου», διάρκειας 10 μηνών, στον οποίο εισάγονταν προκειμένου να αποκτήσουν την απαραίτητη στρατιωτική προπαίδευση.¹⁷⁰ Κατόπιν αυτής της στρατιωτικής εκπαίδευσης το σύνολο των μαθητών εισέρχονταν στη Σχολή, όπου παρακολουθούσαν τα μαθήματα για τα επόμενα δύο έτη, όπως όριζε το άρθρο 6 του νέου κανονισμού.¹⁷¹

Εκτός όμως από τα ανωτέρω, οι κυριότερες τροποποιήσεις που επέφερε ο νέος Οργανισμός ήταν η κατάργηση των διδάκτρων, δεδομένου ότι η εκπαίδευση των μαθητών θα πραγματοποιούνταν με δαπάνη του δημοσίου σύμφωνα με το άρθρο 7. Ακόμη προβλέπονταν με το άρθρο 14 του Οργανισμού ότι, για τους υποψήφιους ευέλπιδες απαιτούνταν να διαθέτουν άμεμπτο διαγωγή, καλή υγεία και σωματική διάπλαση, απολυτήριο γυμνασίου και ηλικία μεταξύ δέκα έξι και είκοσι δύο ετών. Αλλαγές επήλθαν και στην κατάταξη στο στράτευμα των αποφοιτησάντων ευέλπιδων μετά τη Σχολή. Έτσι, οι ευέλπιδες που περάτωναν τις σπουδές τους οι οποίοι κατά την είσοδο τους ήταν οπλίτες, ορκίζονταν ανθυπολοχαγοί και κατατάσσονταν στο όπλο από το οποίο προέρχονταν, ενώ οι υπόλοιποι κατατάσσονταν σε διάφορα όπλα ανάλογα με τις ανάγκες του στρατεύματος βάση του άρθρου 24. Επίσης, με το άρθρο 25, οι νέοι ανθυπολοχαγοί υποχρεώνονταν να φοιτήσουν μετά το πέρας των σπουδών τους στο Σχολείο εφαρμογής¹⁷² του όπλου που θα υπηρετούσαν μετά την αποφοίτηση τους.¹⁷³

Ο Λόχος υποψηφίων μαθητών του Στρατιωτικού Σχολείου συγκροτήθηκε και λειτούργησε κατά τα έτη 1914 και 1915 στην Κέρκυρα, ενώ στη συνέχεια μεταφέρθηκε στην Αθήνα και είχε την έδρα του στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Το 1920 συγχωνεύτηκε με τη Σχολή¹⁷⁴ Ευελπίδων οπότε και αυξήθηκαν τα έτη φοίτησης της Σχολής σε τρία.¹⁷⁵ Ήταν η πρώτη φορά που η Σχολή συγκροτήθηκε σε Τάγμα τριών Λόχων, λόγω των αλλαγών που επέφερε ο νέος Οργανισμός αλλά και του αυξημένου αριθμού των ευελπίδων που εισήλθαν σε αυτή. Αναφορικά με τον αριθμό των ευελπίδων που εισήλθαν στη σχολή μετά τους Βαλκανικούς πολέμους σημειώνεται ότι, το 1914 κατετάγησαν τριακόσιοι είκοσι έξι ευέλπιδες,¹⁷⁶ ενώ τα επόμενα δύο έτη εισήλθαν συνολικά τριακόσιοι τριάντα μαθητές.¹⁷⁷ Από το 1918,

¹⁷⁰ Φωτόπουλος Χ. (1998). *1828-1998 Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Αφιέρωμα για τα 170 χρόνια από την ίδρυση της. Β' τόμος*, (σ.326). Αθήνα: 7ου ΕΓ/ΓΕΣ.

¹⁷¹ Οργανισμοί Λόχου Υποψηφίων Ευελπίδων και Στρατιωτικού Σχολείου Ευελπίδων/1915, (σ.6).

¹⁷² Τα Σχολεία Εφαρμογής πεζικού, πυροβολικού, και μηχανικού είχαν ως αποστολή να εκπαιδεύσουν τους νέους ανθυπολοχαγούς στα εξειδικευμένα αντικείμενα του όπλου τους. Η διάρκεια τους ήταν εννέαμηνη. Η σύσταση τους έγινε με τον ίδιο νόμο που αναφέρονταν στο «Περί της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων». Τον Ιανουάριο του 1917 συστήθηκε το Σχολείο Εφαρμογής του ιππικού. Πολυζώης Κ. (1998), (σ.159).

¹⁷³ Οργανισμοί Λόχου Υποψηφίων Ευελπίδων και Στρατιωτικού Σχολείου Ευελπίδων/1915, (σ.7-12).

¹⁷⁴ Βασιλικό Διάταγμα της 31^η Αυγούστου 1920. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 327).

¹⁷⁵ Νόμος 2587 της 27^{ης} Απριλίου 1921. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 327).

¹⁷⁶ Ο αριθμός αυτός προσεγγίζει το σύνολο των αξιωματικών που είχαν εξέλθει κατά τα 50 πρώτα χρόνια της λειτουργίας της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων. Κοκκόρης Α. κ.α. (1962), (σ.28).

¹⁷⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.59)

έτος κατά το οποίο δεν εισήλθαν ιδιώτες¹⁷⁸ και έπειτα, εισέρχονταν ογδόντα έως εκατό μαθητές.¹⁷⁹ Η ραγδαία αυτή αύξηση των μαθητών δικαιολογούνταν από την ανάγκη κάλυψης του Στρατού Εκστρατείας σε κατώτερα στελέχη. Υπενθυμίζεται ότι η δύναμη του στρατού είχε αυξηθεί σημαντικά λόγω των Βαλκανικών πολέμων.¹⁸⁰ Όμως δεν ήταν μόνο αυτό. Στην αύξηση του αριθμού των εισακτέων συνετέλεσε τόσο η κατάργηση της Στρατιωτικής Σχολής Υπαξιωματικών και η αλλαγή του εκπαιδευτικού προσανατολισμού της Σχολής όσο και η κατάργηση των διδάκτρων.¹⁸¹

4.2 Μια διοίκηση που άφησε εποχή

Τον συνταγματάρχη Ζενέν διαδέχθηκε στη διοίκηση της Σχολής ο συνταγματάρχης πυροβολικού Γεώργιος Χατζηανέστης, ο μετέπειτα αρχιστράτηγος στη Μικρά Ασία. Η διοίκηση του, που διήρκεσε από το 1914 έως το 1915, χαρακτηρίστηκε από σιδηρά πειθαρχία αλλά και από ιδιορρυθμίες τις οποίες είχε συνδέσει με την αυστηρότητα του. Ο νέος διοικητής είχε αποφοιτήσει από τη Σχολή Ευελπίδων το 1884.¹⁸² Ήταν δηλαδή εύελπιδας όταν διοικητής της Σχολής ήταν ο Πάνος Κολοκοτρώνης τον οποίο είχε ως πρότυπο κατά τη διάρκεια της διοίκησης της Σχολής. Για αυτό, στην πρώτη ημερήσια διαταγή του, κοινοποίησε την αντίστοιχη του Κολοκοτρώνη. Επίσης, προσπάθησε όχι μόνο να αντιγράψει τον παλιό διοικητή του όσο αφορά την αυστηρότητα και την προσήλωση του σε θέματα πειθαρχίας, αλλά και να τον ξεπεράσει. Σε πολλές όμως περιπτώσεις ξεπερνούσε τα όρια, όπως για παράδειγμα όταν υπό καταρρακτώδη βροχή διέταζε τους ευέλπιδες να εκτελούν ασκήσεις πεζικού τις οποίες ο ίδιος παρακολουθούσε έφιππος και άψογα ντυμένος.¹⁸³ Επίσης σε θέματα πειθαρχίας φημίζονταν για την άτεγκτη αυστηρότητα του¹⁸⁴ και για αυτό ως διοικητής της Σχολής είχε επιβάλει

¹⁷⁸ Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. (1981). *Ιστορία της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων (1828-1980)*, (σ.59). Αθήνα: Τυπογραφείο Ενόπλων Δυνάμεων.

¹⁷⁹ Κοκκόρης Α. κ.α. (1962), (σ.28).

¹⁸⁰ Στην έναρξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου ο στρατός αριθμούσε 200.000 άνδρες έναντι 85.200 που αριθμούσε κατά το 1897. Μαλέσης Δ. (2018), (σ.299&414).

¹⁸¹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 362).

¹⁸² Στεργιόπουλος Β. (2022). *Γεώργιος Χατζηανέστης: Ένας αμφιλεγόμενος στρατιωτικός ηγέτης*. in.gr. Ανακτήθηκε την 01/02/2023 από: <https://www.in.gr/2022/05/23/life/stories/georgios-xatzianestis-ena-prosopo-amfile-gomeno/>

¹⁸³ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.129).

¹⁸⁴ Χαρακτηριστικό επ' αυτού είναι το ακόλουθο κείμενο, που είχε δημοσιευτεί στο «Ελεύθερον Βήμα» την Κυριακή 22 Μαΐου 1922 υπό τον τίτλο «Η φήμη του νέου Αρχιστρατήγου»:

Κάποτε, λέγει ή φήμη περί τοῦ στρατηγοῦ, ὁ κ. Χατζηανέστης συνήντησεν ὀπλίτην τινά καθ' ὁδόν, ὅστις τὸν ἐχαιρέτισε κανονικῶς. Ὁ στρατηγὸς δὲν ἀνταπέδωκεν, ἐκ παραδρομῆς βεβαίως, τὸν χαιρετισμόν. Ἀλλὰ πρὶν προχωρήσῃ ὀλίγα βήματα συνησθάνθη τὸ σφάλμα του καὶ ἔσπευσε νὰ καλέσῃ ἀμέσως τὸν στρατιώτην.

- Ἔλα δῶ, στρατιώτα.

- Διατάξατε, στρατηγέ μου.

- Μὲ ἐχαιρέτισες;

- Μάλιστα, στρατηγέ μου.

εξωτερική πειθαρχία¹⁸⁵ και απόλυτη τάξη λόγω του κλίματος φόβου που είχε καλλιεργήσει σε αξιωματικούς, ευέλπιδες και καθηγητές. Η φήμη που καλλιεργήθηκε γύρω από το όνομα του κατά τη διάρκεια της διοίκησης του, στηριζόμενη στα πιστεύω του για τη πειθαρχία που πρέπει να έχουν τα στρατιωτικά σχολεία και γενικότερα τα στρατιωτικά τμήματα, τη μεγάλη του μόρφωση και την άριστη εξωτερική του εμφάνιση, συνετέλεσαν στην επιλογή του ως αρχιστρατήγου στη Μικρά Ασία.¹⁸⁶

- Σε άντεχαιρέτσα ἐγώ;

- Δὲν ἐπρόσεξα.

- Ὅχι, δὲν σὲ άντεχαιρέτσα καὶ ἔχεις ὑποχρέωσιν νὰ μὲ καταγγείλῃς. Ὀνομάζομαι Χατζηανέστης, ὑποστράτηγος.

Ὁ στρατιώτης ἐκοκάλωσε καὶ προσεπάθησε, μασώντας τὰ λόγια του, νὰ δικαιολογήσῃ τὸν στρατηγόν.

- Δὲν πειράζει, στρατηγέ μου. Δὲν εἶνε μεγάλο κακὸ αὐτό.

- Θὰ μὲ καταγγείλῃς. Σε διατάσσω. Ἄλλως θὰ σὲ καταγγείλω ἐγώ, ὅτι δὲν φροντίζεις διὰ τὴν τήρησιν τῶν Κανονισμῶν.

Θέλοντας καὶ μὴ ὁ στρατιώτης ὑπεσχέθῃ νὰ καταγγείλῃ τὸν στρατηγόν. Ἄλλ' ὁ κ. Χατζηανέστης δὲν ἦτο βέβαιος ὅτι ἡ ὑπόσχεσις θὰ τηρηθῇ καὶ παραλαβῶν, παραλαβὼν τὸν στρατιώτην κατηθύνθη εἰς τὸ Φρουραρχεῖον.

- Κύριε φρούραρχε, ὁ στρατιώτης ἀπ' ἐδῶ ἔχει νὰ καταγγείλῃ κάτι εἰς βάρος μου.

Ὁ στρατιώτης ὁμως ἐσιώπη, καὶ ὁ στρατηγὸς ἀνέλαβε νὰ διατυπώσῃ αὐτὸς τὴν μήνυσιν ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἦλθε καὶ ἡ σειρὰ τοῦ φρουράρχου νὰ κοκκαλώσῃ.

- Στρατηγέ μου, δὲν σημαίνει τίποτε. Δὲν εἶνε καμμία σοβαρὰ παράβασις διὰ νὰ σὰς τιμωρήσω.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ φρούραρχος ἐπέμενε, ὁ στρατηγὸς εὗρε τὴν λύσιν.

- Ἀφοῦ ἀρνεῖσθε σεῖς, τιμωρῶ ἐγώ τὸν ἑαυτὸν μου με τεσσάρων ἡμερῶν περιορισμόν.

Τὸ εἶπε καὶ τὸ ἔκαμε. Ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ὁ κ. Χατζηανέστης ἔμεινε κλεισμένος στὸ σπίτι του καὶ δὲν ἐξῆλθε οὔτε διὰ νὰ παραστῇ εἰς κάποιον ἐπίσημον γεῦμα, ποῦ ἔτυχε νὰ παρατεθῇ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας. Στεργιόπουλος Β. (2022).

¹⁸⁵ Η πειθαρχία είναι εσωτερική, όταν πηγάζει από την συναίσθηση της αξιοπρέπειας και της ατομικής τιμής, από τη συνείδηση της ευθύνης και της ηθικής υποχρεώσεως για εκπλήρωση του κοινού έργου και του κοινού σκοπού και από τη σύνδεση του κατώτερου με τον ανώτερο με δεσμούς σεβασμού και εμπιστοσύνης. Αντίθετα, είναι εξωτερική, όταν πηγάζει από το φόβο των ποινών ή την ελπίδα ανταμοιβών. ΣΚ 20-1/2003 Γενικός Κανονισμός Υπηρεσίας στο Στρατό, (σ.17).

¹⁸⁶ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1954), (σ.129). Επίσης για τη συμπεριφορά του Χατζηανέστη κατά τη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας γράφεται από τον Μαζαράκη ότι «Ἡυνοήθη ἀπὸ τὴν τύχη νὰ γεννηθῇ ωραῖος, εὐφυὲς καὶ πλούσιος. Ἄλλ' ἤδη ὡς νέος ἀξιωματικὸς εἶχε δώσει δείγματα ἐκκεντρικότητος καὶ τῆς ἐγωπάθειας τοῦ. Εἶχε μόρφωσιν ἐπαγγελματικὴ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν ὅχι πάντως τόσῃ ὅση ὁ ἴδιος ἐφαντάζετο, μεγάλην δύναμιν ἐργασίας, γενναιοῦτος, θάρρος τῆς γνώμης, τὰ ὁποῖα προσόντα ἐντὸς περιβάλλοντος στρατιωτικοῦ περιστέλλοντος τὰς ἐξάψεις καὶ φαντασιοπληξίας ἠδύναντο νὰ τὸν ἀναδείξουν ἄριστον ἀξιωματικὸ ... Περιφρονητικὸς πρὸς ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ δὴ τοὺς ἀνωτέρους θεωρῶν ὅτι πλὴν παρατηρήσεων οὐδεμία ἄλλην πρὸς αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἐπικοινωνίαν, οὔτε ὑπηρεσιακὴ οὔτε κοινωνικὴν, ἀποδίδων σημασίαν εἰς δευτερεύοντα καὶ τριτεύοντα ζητήματα σπασμωδικῶν κινήσεων χαιρετισμοῦ, χρώματος ἀντισκῆνων καὶ ἀπολύτου ὁμοιομορφίας ἑ-ξαρτήσεως, ἱματισμοῦ, παρημελεῖ τὰ κύρια ἐνδὸς διοικητοῦ μονάδος ἐν ἐπιστρατεύσει μελήματα...». Μαζαράκης - Αινιανός Α. (1948), (σ.185-186).

4.3 Από τον Εθνικό Διχασμό στη Μικρασιατική Καταστροφή

Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στη Ελλάδα από το 1915 έως τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 και σχετίζονται με την πολιτειακή και πολιτική κατάσταση δεν άφησαν ανεπηρέαστους τους ευέλπιδες. Η περίοδος αυτή που χαρακτηρίζεται ως ανώμαλη λόγω του μεγάλου αριθμού των κινημάτων και αντικινημάτων, είχε αναπόφευκτες επιπτώσεις στο στράτευμα και κατ' επέκταση στην εύρυθμη λειτουργία της Σχολής. Η αρχή της ταραχώδους αυτής περιόδου γίνεται με την επιστράτευση του 1915¹⁸⁷ όπου οι μαθητές της Σχολής κατατάχθηκαν προσωρινά στον στρατό για να καλύψουν τις ανάγκες του. Οι μεν δευτεροετείς ως ανθυπολοχαγοί και οι δε πρωτοετείς ως λοχίες.¹⁸⁸

Ο Εθνικός Διχασμός που επήλθε το 1916 και ο σχηματισμός προσωρινής κυβέρνησης από τον Ελευθέριο Βενιζέλο στη Θεσσαλονίκη τον Αύγουστο του ίδιου έτους, ώθησε εξήντα οκτώ μαθητές¹⁸⁹ της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και του Λόχου υποψηφίων μαθητών του Στρατιωτικού Σχολείου να εγκαταλείψουν την Αθήνα και να ενταχθούν στον Στρατό της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη.¹⁹⁰ Στον στρατό της Εθνικής Άμυνας ένα μέρος των ευελπίδων ονομάστηκαν ανθυπολοχαγοί ενώ οι υπόλοιποι ονομάστηκαν ανθυπασπιστές, αφού προηγουμένως είχαν παρακολουθήσει μαθήματα στον «Έκτακτο Ουλαμό Εφέδρων Ανθυπασπιστών» που είχε συγκροτηθεί. Με την επάνοδο του Βενιζέλου στην κυβερνητική εξουσία ολόκληρης της χώρας την 14η Ιουνίου 1917, οι ευέλπιδες της δευτέρας τάξης παρέμειναν στο στράτευμα ως ανθυπολοχαγοί, ενώ οι υπόλοιποι επέστρεψαν στα έδρανα της Σχολής προκειμένου να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους ως ευέλπιδες - ανθυπασπιστές.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, η Σχολή διέκοπτε τα μαθήματα της ή υπολειτουργούσε κατά τις περιόδους της επιστράτευσης του 1918¹⁹¹ και του 1920.¹⁹² Οι μαθητές της τοποθετούνταν προσωρινά στα έμπεδα ως προγυμναστές του Στρατού. Μετά το τέλος της προσωρινής τοποθέτησης τους επανέρχονταν στη Σχολή προκειμένου να ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους. Πέρα όμως από το γεγονός ότι οι ευέλπιδες καλούνταν να χρησιμοποιηθούν ως εκπαιδευτές στο

¹⁸⁷ Την 23η Σεπτεμβρίου 1915, η Ελλάδα κήρυξε γενική επιστράτευση σε απάντηση ανάλογου μέτρου που είχε λάβει η Βουλγαρία την 21η Σεπτεμβρίου 1915 η οποία λίγο πριν είχε συνάψει μυστική συνθήκη συμμαχίας με τις Κεντρικές Δυνάμεις. Παπαρηγόπουλος Κ. (2009-2010). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος 24 1892-1922*, (σ. 136). Αθήνα: National Geographic Society.

¹⁸⁸ Πολυζώης Κ. (1998), (σ.159).

¹⁸⁹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 327).

¹⁹⁰ Καστάνης Α. (2022).

¹⁹¹ Η επιστράτευση που πραγματοποιήθηκε μετά την ένωση του κράτους της Θεσσαλονίκης με αυτό της Αθήνας και αφού απομακρύνθηκε ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, αποσκοπούσε στην αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων προκειμένου να λάβουν μέρος στις επιχειρήσεις του Α' ΠΠ στο πλευρό της Αντάντ. Η έναρξη της επιστράτευσης ξεκίνησε την 09η Αυγούστου 1917 και ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο του 1918. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1993), (σ.82).

¹⁹² Η επιστράτευση έλαβε χώρα το 1920 προκειμένου ο ελληνικός στρατός να συμπληρωθεί σε εφόδια και προσωπικό και να αρχίσει την προέλαση του στην Μικρά Ασία την 09η Ιουνίου 1920. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1993), (σ.86).

στράτευμα την περίοδο εκείνη, υπήρξε και ένα ακόμη γεγονός το οποίο καταδεικνύει αυτή την αναταραχή. Ήταν το γεγονός της επανόρθωσης μερίδας των ευέλπιδων λόγω της εναλλαγής των βενιζελικών και των αντιβενιζελικών στη διακυβέρνηση της χώρας. Αυτό σήμαινε ότι κάθε φορά που είχαμε εναλλαγή στη διακυβέρνηση του κράτους, δηλαδή το 1917 και το 1920,¹⁹³ ακολουθούνταν από την αποκατάσταση μικρού αριθμού ευέλπιδων που είτε είχαν παραιτηθεί ή διαγραφεί από τη Σχολή ή ακόμη που είχαν «αποτύχει» στις εισαγωγικές εξετάσεις της, λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων.¹⁹⁴ Η πρακτική αυτή εφαρμόζονταν σε όλο το στράτευμα¹⁹⁵ και η αποκατάσταση γίνονταν μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων.¹⁹⁶

Παρά τα προβλήματα στη λειτουργία της Σχολής και της πλημμελούς εκπαίδευσης των ευέλπιδων από το 1914 και έπειτα, που οφείλονταν στην κάλυψη των επιστρατευτικών και εκπαιδευτικών αναγκών του στρατού από ευέλπιδες, η αποφοίτηση και η κατάταξη τους στο στράτευμα συνεχίζονταν κανονικά.¹⁹⁷ Έτσι, κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας, δηλαδή από τον Μάιο του 1919 έως τον Αύγουστο του 1922, όλοι οι αποφοιτήσαντες ευέλπιδες μετά την ονομασία τους σε ανθυπολοχαγούς τοποθετήθηκαν στη Στρατιά της Μικράς Ασίας, εκτός από ένα μικρό αριθμό που τοποθετήθηκε στη Στρατιά της Θράκης και ελάχιστους στην προκάλυψη της Μακεδονίας.¹⁹⁸ Ειδικότερα, η τάξη των ευέλπιδων που αποφοίτησε το 1922 και της οποίας το σύνολο των αποφοίτων είχε καταταγεί στο όπλο του πεζικού, τοποθετήθηκε στη Στρατιά της Μικράς Ασίας λίγο πριν την κατάρρευση του

¹⁹³ Μετά την ανάληψη της κυβερνητικής εξουσίας όλης της Ελλάδας από τον Βενιζέλο, την 14η Ιουνίου 1917, αφού κήρυξε τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας έλαβε συστηματικά και εκτεταμένα μέτρα διώξεων των πολιτικών και στρατιωτικών του αντιπάλων, ενώ ταυτόχρονα επεφύλαξε ευνοϊκή μεταχείριση στους στρατιωτικούς που είχαν προσχωρήσει στην Εθνική Άμυνα. Το αντίθετο συνέβη το 1920 όταν την 04η Νοεμβρίου ανέλαβε την κυβέρνηση ο Δημήτριος Ράλλης, οπότε ακολούθησαν πράξεις αντεκδίκησης από τους αντιβενιζελικούς με λήψη μέτρων για την αποκατάσταση όσων είχαν καταδικαστεί το 1917 για λιποταξία και ανυποταξία. Τα μέτρα αυτά που ελήφθησαν από αμφότερες τις παρατάξεις είχαν ως αποτέλεσμα να κλονιστεί το αίσθημα της δικαιοσύνης και της ενότητας των στρατιωτικών. Μαλέσης Δ. (2020), (σ.139 & 144-145).

¹⁹⁴ Αναφορικά με την κατάσταση που επικρατούσε στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων κατά τα χρόνια του Εθνικού Διχασμού ο στρατηγός Καραβίας αναφέρει: «Η εκπαίδευσις εἰς τὴν Σχολὴν ὑπῆρξεν ἐντατικὴ καὶ σκληρὴ, διότι ἡ 4 ἐτῶν φοίτησις πού προεβλέπετο, συνεπύχθη εἰς δύο, λόγω τῆς πολέμικῃς τότε περιόδου καὶ τῆς ἐλλείψεως στελεχῶν. Εἰς τήντάξιν μου ἐφοίτων 70 εὐέλπιδες, ὅλοι προερχόμενοι ἐκ καλῶν οἰκογενειῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ὁ Πολιτικὸς Διχασμὸς τότε εἰς Κωνσταντινικοὺς καὶ Βενιζελικοὺς εἶχεν ἐπιδράσει καὶ εἰς τὴν τάξιν μου. Εἴμεθα διηρημένοι, ἀλλὰ εἶχεν ἀναπτυχθῇ τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως, τὸ ὁποῖον καὶ διειρηθῇ μέχρι τῆς ἀποχωρήσεως μας ἐκ τοῦ Στρατεύματος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πολιτικὸν μας βίον ὑπάρχει ἀκόμη ἡ ἀλληλεγγύη.». Καστάνης Α. (2022).

¹⁹⁵ Ο αριθμός των απολυμένων δημοσίων λειτουργῶν ὁλων των υπουργείων ἀνέρχεται σε 6.257 ἐκ των οποίων 1.554 ἀφοροῦν τὸ Υπουργεῖο των Στρατιωτικῶν γιὰ τὰ ἔτη 1917 καὶ 1918. Η ἀποκατάσταση των στρατιωτικῶν αὐτῶν μετὰ τὴν ἐπᾶνοδο των αντιβενιζελικῶν στὴν ἐξουσία τὸ 1920, που εἶχαν υποστεί τὰ ἐπιχειρήματα τῆς βενιζελικῆς παράταξης γίνεται με τὸ σκεπτικὸ τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἱεραρχικῆς πυραμίδας, ὥστε νὰ ευνοηθοῦν τῶρα ὅσοι ἐκδήλωσαν τὴν προσήλωση τους στὶς ἐπιλογές τοῦ θρόνου. Μαλέσης Δ. (2017), (σ.144 & 177).

¹⁹⁶ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 327).

¹⁹⁷ Καστάνης Α. (2022).

¹⁹⁸ Καστάνης Α. (2022).

μετώπου.¹⁹⁹ Συνοπτικά μπορεί να ειπωθεί ότι, η συμβολή της Σχολής Ευελπίδων σε αίμα κατά την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας ήταν μεγάλη, αφού από τους μαθητές της που ονομάστηκαν αξιωματικοί φονευθήκαν 122 κατά την περίοδο από το 1912 έως το 1922. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί περίπου στο 10% των μαθητών που αποφοίτησαν το αντίστοιχο χρονικό διάστημα.²⁰⁰

4.4 Αλλαγή στο κοινωνικό προφίλ των ευέλπιδων

Η αλλαγή στον Οργανισμό της Σχολής το 1915 συνετέλεσε καθοριστικά στη αλλαγή του κοινωνικού προφίλ των ευέλπιδων. Αυτό οφείλεται σε διάφορους λόγους. Αρχικά επήλθε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση μέσω του Οργανισμού του 1915. Πλέον, όπως έχει αναφερθεί ήδη, παύει το πρότυπο της Σχολής να είναι η Γαλλική Πολυτεχνική Σχολή και αντικαθίστανται από αυτό της γαλλικής Στρατιωτικής Ακαδημίας του Σαιντ- Συρ. Η αλλαγή αυτή οφείλεται στην ανάγκη των νέων αξιωματικών, κυρίως του πεζικού και του ιππικού, να εξοικειωθούν γρήγορα με το πεδίο της μάχης. Η ριζικότερη όμως αλλαγή που επέφερε ο νέος Οργανισμός ήταν η υπέρμετρη αύξηση του αριθμού των εισαχθέντων με την παράλληλη κατάργηση των διδάκτρων.²⁰¹ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την είσοδο στη Σχολή όχι μόνο τέκνων της άρχουσας τάξης αλλά και των μεσαίων και κατωτέρων τάξεων. Η νέα αυτή πραγματικότητα αναφορικά με την κατάργηση της οποιοδήποτε διάκρισης ως προς την κοινωνική προέλευση των υποψήφιων μαθητών της οδήγησε την Σχολή να μην αποτελεί την επιλογή της κοινωνικής ελίτ της Ελλάδας.²⁰²

Καθώς όμως η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων ανοίγεται προς όλες τις κοινωνικές τάξεις το ενδιαφέρον των τέκνων των καλών οικογενειών για αυτή και γενικότερα για το στρατιωτικό επάγγελμα μειώνεται. Σε αυτό συνετέλεσε τόσο η αλλαγή της κοινωνικής θέσης των αξιωματικών που επήλθε μετά το 1918 με την ένταξη στην τάξη των αξιωματικών και άλλων κατηγοριών αξιωματικών που προέρχονταν από τους εφέδρους,²⁰³ αλλά και η πολιτική διαίρεση της εποχής, η επικράτηση του υλισμού και του εγωισμού για την ιθύνουσα τάξη²⁰⁴ καθώς και η απομάκρυνση των στρατιωτικών μονάδων από την Αθήνα.²⁰⁵ Επιπρόσθετο λόγο

¹⁹⁹ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 328).

²⁰⁰ Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. (1981), (σ.28).

²⁰¹ Βερέμης Θ. (2018). *Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916-1936*, (σ.97-98). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

²⁰² Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 399).

²⁰³ Κύριος λόγος για την αλλαγή της νοοτροπίας των μονίμων αξιωματικών ήταν η είσοδος στην τάξη τους της ελάχιστα στρατιωτικοποιημένης κατηγορίας των εφέδρων αξιωματικών. Οι κληρωτοί που ύστερα από ολιγόμηνη εκπαίδευση γίνονταν δόκιμοι αξιωματικοί και στη συνέχεια ανθυπολοχανοί, απέκτησαν χάρη στις πιεστικές ανάγκες των πολέμων την ευκαιρία της μονιμοποίησής. Το ποσοστό αυτών των αξιωματικών το 1922 αποτελούσε τα 3/4 στο σώμα των αξιωματικών. Βερέμης, Θ. (2018), (σ.102).

²⁰⁴ Μαζαράκης - Αινιανός Α. (1948), (σ.8).

²⁰⁵ Το 1903 το 75% των 1.876 του συνόλου των αξιωματικών (μάχιμων και μη) βρίσκονταν τοποθετημένοι στην πρωτεύουσα. Με την επέκταση της ελληνικής επικράτειας οι θέσεις πέρα από την Αθήνα

απομάκρυνσης των αστικών στρωμάτων από το στρατιωτικό επάγγελμα αποτελεί η αύξηση των επαγγελματικών ευκαιριών, ειδικά μετά από το 1922. Με αυτό τον τρόπο ανοίγεται ο δρόμος για τη φοίτηση στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, τέκνων που προέρχονται από αγροτικές οικογένειες ελκυσόμενοι και από τη δωρεά φοίτησης.²⁰⁶ Το γεγονός όμως της αλλαγής της κοινωνικής προέλευσης των ευέλπιδων δεν άλλαξε τον τρόπο που γίνονταν αποδεκτοί από την ελληνική κοινωνία ακόμη και αν δεν ήταν οι αριστοκράτες των παλαιότερων καιρών.²⁰⁷

πληθαίνουν. Miller W. (1905). *Greek Life in Town and Country*, (σ.245). London: George Newnes, Limited.

²⁰⁶ Βερέμης Θ. (2018), (σ.98).

²⁰⁷ Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο που ο Ελληνικός Στρατός είχε μεγεθυνθεί και που στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων εισέρχονταν μεγάλος αριθμός μαθητών, σταμάτησε να υπάρχει η «αριστοκρατική» ατμόσφαιρα στη Σχολή. Διατηρήθηκαν όμως έντονα οι παραδόσεις της στρατιωτικής ευγένειας και της καλής συμπεριφοράς. Η Σχολή Ευελπίδων είχε καλό όνομα στην Αθηναϊκή κοινωνία και οι ευέλπιδες μπορεί να μη ήταν οι αριστοκράτες του παλιού καιρού, αλλά ήταν πάντοτε τα αγαπητά «καναρίνια» της Αθήνας, τα οποία ο κόσμος καμάρωνε για την κορμωστασιά τους, τη συμπεριφορά τους και τα κίτρινα λοφία τους στις παρελάσεις. Παπαγεωργόπουλος Κ. (1995). *Μνήμες Πολέμου και Ειρήνης Α΄ Τόμος*, (σ.313). Αθήνα: Δήλος.

Κεφάλαιο 5

Η συνεισφορά της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων

Μεταξύ των ανωτάτων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων της Ελλάδας, η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων η οποία αποτελεί το αρχαιότερο εκ αυτών,²⁰⁸ μπορεί να υπερηφανεύεται ότι κατέχει τα πρωτεία λόγω της προσφοράς της στην αναγέννηση του έθνους και του κράτους. Η υπερηφάνεια αυτή έχει διττή εκπόρευση. Από τη μία είναι οι υπηρεσίες που προσέφεραν οι απόφοιτοι της στον τεχνικό τομέα κατά τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του ελληνικού κράτους και από την άλλη, ο φόρος αίματος που κατέβαλαν οι απόφοιτοι της για την εκπλήρωση των εθνικών επιδιώξεων της εποχής, για τη Μεγάλη Ιδέα, για ένα κράτος που θα περιλάμβανε το σύνολο του ελληνισμού. Για να καταδειχτεί η πολύπλευρη συνεισφορά της Σχολής Ευελπίδων στην περίοδο που πραγματευόμαστε, στις επόμενες παραγράφους θα εστιάσουμε την προσοχή μας στα σημαντικότερα γεγονότα - θετικά ή αρνητικά - στα οποία τον πρωταγωνιστικό ρόλο κατείχαν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

5.1 Η τεχνική συνεισφορά στη δημιουργία του κράτους

Ο Ιωάννης Καποδίστριας με την έλευση του στην Ελλάδα προσπάθησε να εφαρμόσει την πολιτική του που διαπνέονταν από τις ευρωπαϊκές ιδέες. Οι ιδέες αυτές αφορούσαν όλους τους τομείς του κράτους που οραματίζονταν. Στο γενικότερο πλαίσιο της εκπαίδευσης και της αναβάθμισης του Στρατού εντάσσεται και η ίδρυση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων που είχε ως σκοπό να εκπαιδεύσει ικανούς αξιωματικούς. Ένα μέρος των αξιωματικών αυτών εκτός από τα καθαρά στρατιωτικά τους καθήκοντα είχαν και ως αποστολή να αναλάβουν την συγκρότηση του νεοιδρυθέντος κράτους ως σύγχρονοι μηχανικοί.²⁰⁹ Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της Σχολής Ευελπίδων οι αξιωματικοί που αποφοιτούσαν από αυτή προορίζονταν κυρίως για την στελέχωση του όπλου του μηχανικού και του πυροβολικού.

Η ανάγκη της συγκρότησης ενός σύγχρονου κράτους απαιτούσε την εκτέλεση πλήθους έργων υποδομών τόσο κρατικών όσο και ιδιωτικών που κάλυπταν όλο το φάσμα των κατασκευών από δημόσια κτίρια, συγκοινωνιακά έργα, γεφυροποιία, τοπογραφικές εργασίες κ.λπ. Τα βάρος αυτών των εργασιών στα πρώτα χρόνια το επωμίστηκαν οι Βαυαροί αξιωματικοί που είχαν συνοδεύσει τον βασιλιά Όθωνα αλλά προϊόντος του χρόνου τους αντικατέστησαν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων οι οποίοι και θεωρούνταν περισσότερο

²⁰⁸ Η ίδρυση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων προηγήθηκε της ιδρύσεως του Πανεπιστημίου Αθηνών κατά εννέα έτη. Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. (1938), (σ.20).

²⁰⁹ Καστάνης Α. (1995), (σ. 4).

κατηρτισμένοι.²¹⁰ Τα έργα που κατασκευάστηκαν ανά την επικράτεια ήταν αξιόλογα και ποικίλα σε μέγεθος και με πολλές τεχνικές δυσκολίες. Σε αυτά συγκαταλέγονταν στρατιωτικές εγκαταστάσεις που κάλυπταν τις ανάγκες του στρατεύματος, ενώ στον πολιτικό τομέα ξεχώριζαν έργα οδοποιίας,²¹¹ αποξηράνσεις ελών και κατασκευή γεφυρών. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει για τη διάνοιξη του πορθμού του Ευρίπου και την κατασκευή της γέφυρας που ενώνει την Εύβοια με τον ηπειρωτικό κορμό της χώρας.²¹² Επίσης, αξιομνημόνευτα είναι τα σχέδια πόλεων που συντάχθηκαν και υλοποιήθηκαν από τους αξιωματικούς του μηχανικού που είχαν εκπαιδευτεί ως γεωμέτρες²¹³ και αφορούν τη Σπάρτη, την Ερμούπολη, τη Λαμία, τη Χαλκίδα και τη Κάρυστο. Στα οικοδομικά έργα, η συμβολή των αποφοίτων της Σχολής ήταν καθοριστική για την ανέγερση ή επέκταση ενδεικτικά του Στρατιωτικού

²¹⁰ Την εποχή της βασιλείας του Όθωνα στην Ελλάδα ο αθηναϊκός τύπος σχολιάζει τις σε βάρος των Ελλήνων αξιωματικών του μηχανικού διακρίσεις υπέρ των Βαυαρών για τους οποίους σχολιάζονταν ότι ήταν απλοί τεχνίτες, ενώ οι αντίστοιχοι Έλληνες είναι απόφοιτοι είτε πολυτεχνικών και στρατιωτικών σχολών του Εξωτερικού, είτε της Σχολής Ευελπίδων. Συντάκτης της εφημερίδας «Αιών» γράφει το 1842 : «ἐν θέλουμε νὰ ἀκούσουμε τοὺς Ἕλληνας μηχανικοὺς γιὰ νὰ μὴν φαίνεται ὅτι κάνουν τίποτα οἱ Ἕλληνες στὴν πατρίδα τους, ἐνῶ οἱ Βαυαροὶ κάνουν ὅλες τὶς οἰκοδομὰς ὀξυγώνους, πολυγώνους, σαθρὰς καὶ ἄκρωτηριασμένας μαθαίνοντας στοῦ κασίδη του κεφάλι». Ασημακόπουλος Μ. (επιμ.), Καλγήρου Γ. (επιμ.), Μπελαβίλας Ν. (επιμ.) & Τάσιος Θ. Π. (επιμ.), (2012). *170 χρόνια Πολυτεχνείο. Οι Μηχανικοί και η τεχνολογία στην Ελλάδα. Β' τόμος*, (σ.113). Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

²¹¹ Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί ο δρόμος που διανοίχτηκε στο Ναύπλιο από τον Ιωάννη Μεταξά, τον μετέπειτα δικτάτορα και κυβερνήτη της Ελλάδας, που αποφοίτησε από τη Σχολή Ευελπίδων τον Αύγουστο του 1890 και ονομάστηκε ανθυπολοχαγός μηχανικού. Το 1894 ο Ιωάννης Μεταξάς που υπηρετούσε στη Διεύθυνση Μηχανικού στο Ναύπλιο όπου όπως αναγράφεται στο φύλλο της 08ης Μαΐου 1895 της εφημερίδας «Ανεξαρτησίας» μαθαίνουμε ότι «Δι' ὀλίγων χρημάτων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ δια τῆς προθύμου συνεργασίας, διευθύνοντος τοῦ ἔργου τοῦ ἐξαιρέτου παρ' ἡμῖν νεαροῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ μηχανικοῦ κ. Ἰωάννου Μεταξᾶ, ὁ ἀπρόσιτος τοῦ Ἴτς-Καλὲ ἀπόκρημνος βράχος ὁ καὶ εἰς τὰς αἴγας αὐτὰς ἀπροσπέλαστος βράχος, ἐάλω... καὶ τὸ Ναύπλιον ἀπέκτησε ἓνα σπάνιων καὶ μαγευτικώτερων περιπάτων.» Χρηστίδης Χ. (1951) (επιμ.). *Μεταξάς. Το προσωπικό του ημερολόγιο*, (σ.51). Αθήνα: Εστία.

²¹² Η εκβάθυνση και η κατασκευή της γέφυρας της Χαλκίδας πραγματοποιήθηκε υπό την τεχνική επίβλεψη του υπολοχαγού του μηχανικού Δημητρίου Σκαλιστήρη. Για την συνεισφορά του στην ολοκλήρωση του έργου παρασημοφορήθηκε με το Σταυρό του Σωτήρος ενώ η εφημερίδα «Αθηνά» στο φύλλο της 12 Ιανουαρίου 1858 αναγράφει ότι «ἡ διόρυξις τοῦ Εὐρίπου εἶναι τὸ πρῶτον ἔργον Ἕλληνο μηχανικοῦ ἄξιον νὰ παραβληθῇ μὲ εὐρωπαϊκὰ ἔργα.» Ασημακόπουλος Μ. (επιμ.), Καλγήρου Γ. (επιμ.), Μπελαβίλας Ν. (επιμ.) & Τάσιος Θ. Π. (επιμ.), (2012). *170 χρόνια Πολυτεχνείο. Οι Μηχανικοί και η τεχνολογία στην Ελλάδα. Α' τόμος*, (σ.33). Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

²¹³ Το καλοκαίρι του 1843 αναφέρονται εικοσιπέντε ονόματα γεωμετρών σε ολόκληρη τη χώρα εκ των οποίων επτά είναι Έλληνες και δέκα οχτώ Βαυαροί. Από τους επτά Έλληνες, οι έξι είναι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και ο έβδομος είχε σπουδάσει στο Μόναχο. Ασημακόπουλος Μ. (επιμ.) κ.α. (σ.113).

Νοσοκομείου, του Πολιτικού Νοσοκομείου, του νοσοκομείου του Ευαγγελισμού²¹⁴ κ.α. καθώς και των βασιλικών ανακτόρων.²¹⁵

Εκτός όμως από τις εργασίες στο πεδίο, σημαντική ήταν η συνδρομή των αποφοίτων της Σχολής και στην τεχνική εκπαίδευση των σπουδαστών του «Σχολείου των Τεχνών», του μετέπειτα Πολυτεχνείου, το οποίο ιδρύθηκε το 1837²¹⁶ και από το οποίο αποφοίτησε το επιστημονικά τεχνικά κατηρτισμένο προσωπικό της Ελλάδας. Τη χρονική περίοδο από το 1837 έως το 1900 συνολικά δέκα έξι αξιωματικοί απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων δίδαξαν στο ανωτέρω εκπαιδευτικό ίδρυμα.²¹⁷ Ορισμένοι από αυτούς δε, μονοπωλούσαν τη διάδοση της γνώσης για αρκετά χρόνια στο Σχολείο των Τεχνών, λόγω της εκπαίδευσης που είχαν λάβει στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Έτσι, ως παράδειγμα αναφέρονται οι καθηγητές του μαθήματος της μηχανικής, οι οποίοι για το χρονικό διάστημα από το 1837 έως το 1874 ήταν αξιωματικοί του μηχανικού με εξαίρεση ενός καθηγητή.²¹⁸ Όμως και στη διοίκηση του μετέπειτα Πολυτεχνείου, που από την αρχή λειτούργησε υπό στρατιωτική διοίκηση και με στρατιωτική τάξη,²¹⁹ οι απόφοιτοι της Σχολής

²¹⁴ Όσον αφορά στους μηχανικούς που μελέτησαν τα παραπάνω κτίρια αν εξαιρεθούν οι Ι. Κολλινιάτης, Ι. Ιωάννου και Κλ. Ζάννου οι οποίοι ήταν απόφοιτοι του Σχολείου των Τεχνών, το σύνολο των μηχανικών που σχεδίασαν και επέβλεψαν τα νοσοκομεία ήταν κυρίως απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων ή άλλων Σχολών του εξωτερικού, οι οποίοι συχνά παρείχαν τις υπηρεσίες τους δωρεάν, στο πλαίσιο του φιλανθρωπικού χαρακτήρα των ιδρυμάτων. Ασημακόπουλος Μ. (επιμ.) κ.α. (σ.368).

²¹⁵ Μάλεσης Δ. (2018), (σ.110).

²¹⁶ Το Πολυτεχνείο ξεκίνησε τη 12 Ιανουαρίου 1837 ως ένα ταπεινό σχολείο για τεχνίτες με την ονομασία «Σχολείον των Τεχνών». Οι μαθητές του ήταν ηλικίας από οκτώ έως σαράντα ετών και με επικρατέστερες τις ηλικίες έντεκα έως δεκαπέντε ετών. Είναι σαφές ότι στα πρώτα στάδιά του, το Πολυτεχνείο, όπως και τότε ονομαζόταν λαϊκά το «Σχολείον», δεν ήταν πανεπιστήμιο, ενώ την ευθύνη για τις υποδομές της χώρας είχε το στρατιωτικό σώμα του μηχανικού και μηχανικοί θεωρούνταν οι απόφοιτοι της στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων του μηχανικού. Ο πρώτος σταθμός στη σταδιακή ανέλιξη του «Σχολείου» σε ανώτατο τεχνολογικό ίδρυμα είναι το 1887, όταν μετονομάζεται σε «Σχολείον των Βιομηχάνων Τεχνών» και ιδρύεται η Σχολή Πολιτικών Μηχανικών, η πρώτη σχολή μηχανικών στην ιστορία της χώρας. Κουστογιάννης Δ. (επιμ.) (2016).

²¹⁷ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 78).

²¹⁸ Η διδασκαλία της μηχανικής στην πρώιμη περίοδο του ιδρύματος είναι στενότερα συνυφασμένη με τη διδασκαλία των αντιστοιχών μαθημάτων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων. Είναι χαρακτηριστικό ότι για το χρονικό διάστημα από το 1837 μέχρι το 1874 το σύνολο των διδασκάντων το σχετικό μάθημα ήταν αξιωματικοί του μηχανικού (Βλάσης, Ηπίτης, Σκαλιστήρης) με εξαίρεση τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Γ. Βούρη. Οι παραπάνω αξιωματικοί δίδαξαν για μικρά χρονικά διαστήματα και για αυτό δεν μπόρεσαν να θέσουν την προσωπική τους σφραγίδα στο μάθημα αλλά και στο ίδρυμα. Ασημακόπουλος Μ. (επιμ.) κ.α. (σ.27).

²¹⁹ Για το Σχολείο των Τεχνών αναγράφεται ότι λειτούργησε από την αρχή υπό στρατιωτική διοίκηση και με στρατιωτική τάξη. Η διεξαγωγή της υπηρεσίας του Σχολείου γίνονταν κατά το τυπικό στρατιωτικής Μονάδας και όπως επισημαίνει ο καθηγητής κ. Κ. Μπίρης «Ο Διοικητής του Σχολείου δεν ήταν άλλο παρά Διοικητής Στρατιωτικής Μονάδας, κάτι λιγότερον μάλιστα, ήταν ο ίδιος Διευθυντής Στρατιωτικής Μονάδας.» Παναγιωτεράς Χ. (Οκτώβριος 1997). *Οι Αξιωματικοί του Μηχανικού ει την ιστορίαν και τον χώρων του Ε.Μ. Πολυτεχνείου*. Εθνική Ηχώ, (σ. 6).

διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο δεδομένου ότι τέσσερις εξ αυτών διετέλεσαν διευθυντές του.²²⁰

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί ότι, με τον χαρακτηρισμό Έλληνες μηχανικοί του 19^{ου} αιώνα εννοούμε τους αξιωματικούς του μηχανικού που ήταν απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και που αναλάμβαναν κατά αποκλειστικότητα την κατασκευή των κρατικών υποδομών ως ευπατρίδες, κάτοχοι τεχνικών γνώσεων, που με πάθος αφιέρωσαν τον εαυτό τους στην υπηρεσία του νεοϊδρυθέντος εθνικού κράτους προσπαθώντας να ακολουθήσουν τα δυτικά πρότυπα.²²¹ Επιπρόσθετα, αξίζει να τονιστεί ότι, η ελίτ αυτή των αξιωματικών προερχόμενη από την Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων ήταν προϊόν του οράματος του πρώτου κυβερνήτη που ήθελε οι απόφοιτοι της να είναι πρωτεργάτες στην αναδιοργάνωση της Ελλάδας.

5.2 Ο εμπνευστής Παύλος Μελάς

Ο Παύλος Μελάς είναι άρρηκτα συνδεδεμένος τόσο με τους ευέλπιδες όσο και με τον Μακεδονικό Αγώνα. Με τους πρώτους η σχέση του είναι διαχρονική διότι το σύνολο των ευέλπιδων γαλουχούνται με τις συμβουλές που τους παρέχει μέσα από μία επιστολή²²² η οποία απευθύνεται προς τον νεαρό Εύελπι σαν μία υποθήκη προς όλους του μαθητές της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων. Για δε τον Μακεδονικό Αγώνα, ο Παύλος Μελά αποτέλεσε το πρώτο ευγενές θύμα του και η θυσία του συγκλόνισε το σώμα των Ελλήνων αξιωματικών²²³ και ολόκληρης της Ελλάδας, αποτελώντας τη σπίθα για την ενεργοποίηση των ελληνικών αντανakλαστικών που τελικά οδήγησαν στους νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους.

Για να διαπιστώσουμε τη σημασία που διαδραμάτισε ο θάνατος του γεννηθέντος στη Μασσαλία την 29η Μαρτίου του 1870,²²⁴ ανθυπολοχαγού πυροβολικού Παύλου Μελά, απαιτείται να αναφερθούμε συνοπτικά στη ζωή και τη δράση του. Έτσι, ο νεαρός Παύλος Μελάς μετακινούμενος στην Ελλάδα το 1874

²²⁰ Οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων που ως αξιωματικοί του μηχανικού διατέλεσαν διευθυντές του ήταν ο Ταγματάρχης Γεράσιμος Μεταξάς (1863-1865) ως πρόεδρος της διοικητικής Εφορίας του Σχολείου των Τεχνών (στην ουσία ως διευθυντής), ο Λοχαγός Δημήτριος Σκαλιστήρης (1865-1874), ο Ταγματάρχης Δημήτριος Αντωνόπουλος (1874-1876) και ο Ταγματάρχης Αναστάσιος Θεοφίλης (1879-1887 & 1887-1902, την δεύτερη περίοδο χρημάτισε διευθυντής του Σχολείου Βιομηχανών – Τεχνών της μετεξέλιξης δηλαδή του Σχολείου των Τεχνών). Ανώνυμος (1939) *Διατελέσαντες Διευθυνταί, Πρυτάνεις, Καθηγηταί*. Τεχνικά Χρονικά. Η εκατονταετηρίς του Εθν. Μ. Πολυτεχνείου 1837-1937, σ. 87-88.

²²¹ Ο «τεχνικός ευπατριδισμός» αποτελεί σημαντικό γνώρισμα των αξιωματικών του μηχανικού οι οποίοι αποτέλεσαν την μαγιά της κρατικής γραφειοκρατίας και οι ενέργειες τους περιλαμβάνουν, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, την πολιτική αρένα της εποχής, διαμορφώνοντας την πολιτική σε κρίσιμα πεδία χωρίς απαραίτητα να συμμετάσχουν απευθείας στην τρέχουσα πολιτική. Ασημακόπουλος Μ. (επιμ.) κ.α. (σ.129-130).

²²² Το κείμενο της επιστολής παρατίθεται στο Παράρτημα V.

²²³ Πάγκαλος Θ. (1950), (σ.37).

²²⁴ Ο πατέρας του Μιχαήλ Γεωργίου Μελάς κατάγονταν από την Ήπειρο και εμπορεύονταν στη Μασσαλία ενώ η μητέρα του Ελένη Βουτσινά ήταν κόρη γνωστού μεγάλεμπορου Κεφαλλονίτη στην Οδησό. Μελά, Ν. Π. (1992). *Παύλος Μελάς*, (σ.17). Αθήνα - Γιάννινα : 1992.

έρχεται πολύ νωρίς σε επαφή με την Μεγάλη Ιδέα σε μία περίοδο που γίνονταν ζυμώσεις στη χερσόνησο του Αίμου αναφορικά με το Ανατολικό Ζήτημα.²²⁵ Αυτό τον οδηγεί στην απόφαση²²⁶ να εισαχθεί στη Σχολή Ευελπίδων τον Σεπτέμβριο του 1886 και μετά από πενταετή φοίτηση²²⁷ κατατάσσεται στο στράτευμα ως Ανθυπολοχαγός πυροβολικού.²²⁸ Την ίδια χρονιά γνωρίζει την Ναταλία Δραγούμη την οποία νυμφεύετε τον Οκτώβριο του 1892 και με την οποία αποκτά δύο τέκνα, τον Μιχαήλ και τη Ζωή. Παράλληλα είναι μέλος της Εθνικής Εταιρείας.²²⁹ Το 1897 λαμβάνει μέρος στον ελληνοτουρκικό πόλεμο υπηρετώντας υπό τη διοίκηση του αντισυνταγματάρχη Ν. Ζορμπά και τα σχόλια που γίνονται για αυτόν είναι θετικά.²³⁰ Μετά την οδυνηρή ήττα της Ελλάδας, ο Παύλος Μελάς σε συνεργασία με τον αδελφό της συζύγου του, Ίωνα Δραγούμη,²³¹ εργάζονται προκειμένου να οργανώσουν και

²²⁵ Ο όρος Ανατολικό Ζήτημα, γενικότερα, αναφέρεται στον ανταγωνισμό μεταξύ Ανατολής και Δύσης και ειδικότερα αφορά τα διπλωματικά και πολιτικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τις εγγενείς αδυναμίες στη διατήρηση της συνοχής του Οθωμανικού Κράτους που παρουσιάστηκαν από τα μέσα του 18ου μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα, όταν ο ένας μετά τον άλλο οι υπόδουλοι στους Οθωμανούς λαοί εξεγέρθηκαν κατά της Αυτοκρατορίας, η οποία είχε ηττηθεί από τη Ρωσία κατά τον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο το 1774. Ο όρος αυτός εμφανίστηκε στη γλώσσα της Διπλωματίας το 1822, κατά τις συζητήσεις στη Βερόνα με αναφορά στην Ελληνική Επανάσταση του 1821, σε σχέση με τα δυσεπίλυτα πολιτικά αλλά και οικονομικά προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί με την εξάπλωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή και με κύρια έμφαση στη σταθερή πλέον υποχώρησή της από τις κτήσεις αυτές. Λάσκαρις Μ. (2006). *Το Ανατολικόν Ζήτημα (1800-1923)*, (σ. 11). Θεσσαλονίκη : Επίκεντρο.

²²⁶ Τρεις ημέρες πριν τις εξετάσεις για την εισαγωγή του στο Σχολή Ευελπίδων τον Αύγουστο του 1886, ο Παύλος Μελάς γράφει για την απόφαση του αυτή: «Έκλέγων τὸ στάδιον αὐτό, δὲν ὑπήκουσα παρὰ εἰς μίαν ἰδέαν, νὰ φανῶ χρήσιμος εἰς τὸν πλησίον καὶ εἰς τὸν τόπον μου ... Αὐτὴ εἶναι ὅλη μου ἡ φιλοδοξία· καὶ ὅπως κάθε καλὸς στρατιώτης θέλω νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα μου καὶ δι' αὐτὴν νὰ ἀποθάνω. Καμία δυσκολία δὲν θὰ μὲ σταματήσῃ ... Δὲν θὰ ὑποχωρήσω ποτὲ πρὸ τῶν ἐμποδίων. Πρὸς το παρὼν ἄλλως τε δὲν ἰα ὑποστῶ εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν παρὰ πειθαρχίαν ὀλίγον σκληρῶν καὶ μερικὰς στερεῆσεις». Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 28-29).

²²⁷ Ο Παύλος Μελάς μας δίνει μία περιγραφή για μία καθημερινή ημέρα της Σχολής και πως αυτή διανύεται με βάση το πρόγραμμα που ισχύει στο στρατιωτικό σχολείο. Έτσι σύμφωνα με την περιγραφή του το εγερτήριο πραγματοποιείται στις 5πμ και το καλοκαίρι στις 4 ½πμ. Το νίψιμο πραγματοποιείται στις βρύσες της αυλής. Ακολουθεί τσάι με κουλούρια και δίωρη μελέτη. Στη συνέχεια λαμβάνει χώρα η πρωινή καθαρότητα, η επιθεώρηση στους θαλάμους και το πρωινό. Τα μαθήματα πραγματοποιούνται από τις 8πμ έως τις 12πμ. Ακολουθεί γεύμα το οποίο είναι κρύο διότι παρασκευάζεται από νωρίς. Αυτό αποτελείται από μακαρόνια, πιλάφι ή σούπα, ένα κρέας, φρούτο ή γλυκό. Το απόγευμα γίνονται ασκήσεις πεζικού, πυροβολικού ή ιππασίας στον Πειραιά στην περιοχή της Τερψιθεάς ή στην Αθήνα, στο Πολύγωνο. Η βραδινή μελέτη γίνεται από τις 6μμ έως τις 8μμ ενώ μετά το δείπνο υπάρχει η δυνατότητα για διασκέδαση στο θάλαμο διασκεδάσεως μέχρι την 9μμ. Η μέρα ολοκληρώνεται με προσευχή και σιωπητήριο στις 9 ½μμ. Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 33).

²²⁸ Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 50).

²²⁹ Ο Παύλος Μελάς ήταν μέλος της Εθνικής Εταιρείας που αποτελούσε μια μυστική οργάνωση που αποσκοπούσε στην ηθική ανύψωση και την στρατιωτική προετοιμασία της χώρας πριν τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 74).

²³⁰ Στο απόσπασμα του ημερολογίου του Σουηδού υπολοχαγού Κλέεν την 12 Απριλίου 1897 αναγράφεται ότι ο Παύλος Μελάς είναι ένας από τους πλέον έμπιστους και συνειδητοτέρους αξιωματικούς. Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 107).

²³¹ Στα τέλη του 1902 ο Ίων Δραγούμης διορίζεται υποπρόξενος στο προξενείο Μοναστηρίου και μαζί με τον Παύλο Μελά εργάζονται μαζί, με αμοιβαία κατανόηση και πεποίθηση για τα ελληνικά

να προστατεύσουν τους Έλληνες της Μακεδονίας από τις ενέργειες των Βουλγάρων. Οι ενέργειες αυτές ήταν που ώθησαν την ελληνική κυβέρνηση να οργανώσει μία αποστολή αναγνώρισης προκειμένου να διευκρινιστεί το μέγεθος της βουλγαρικής απειλής.²³² Ανάμεσα σε αυτούς που έλαβαν μέρος σε αυτή την αποστολή ήταν και ο Παύλος Μελάς. Η πρώτη του επίσκεψη στη μακεδονική γη έλαβε χώρα το χρονικό διάστημα από την 24η Φεβρουαρίου έως την 29η Μαρτίου 1904. Η δεύτερη περιοδεία του πραγματοποιήθηκε από τη 10η Ιουλίου μέχρι την 03η Αυγούστου 1904. Στην τελευταία περιοδεία που ξεκίνησε τη 18η Αυγούστου, είχε οριστεί από το Κομιτάτο ως γενικός αρχηγός των ελληνικών σωμάτων στις περιφέρειες Μοναστηριού και Καστοριάς²³³ και το αντάρτικο σώμα του αποτελούνταν από τριάντα πέντε άντρες.²³⁴ Η οργανωτική δράση²³⁵ του Παύλου Μελά στη Μακεδονία περατώνεται την 12η Οκτωβρίου του 1904 όταν και βρίσκει ηρωικό θάνατο στο χωριό Στάτιστα.

Ο θάνατος του Παύλου Μελά που ενήργησε σαν κλέφτης και παλικάρι αντίστοιχο αυτών του αγώνα της εθνεγερσίας, επήλθε υπηρετώντας τα πιστεύω του και τον κατάταξε στο πάνθεο των ηρώων.²³⁶ Ο θάνατος του αποτέλεσε το έναυσμα για την αφύπνιση του ελληνισμού αναφορικά με τον αγώνα των Ελλήνων στην Μακεδονία για τη διατήρηση της ελληνικής τους συνείδησης και ταυτότητας, αναγκάζοντας την Ελληνική Κυβέρνηση να υποστηρίξει πλέον, έστω και σιωπηρά τον αγώνα στη Μακεδονία, δεδομένου ότι ο ηρωικός του θάνατος έγινε λαοπρόβλητος με διάφορους τρόπους. Φωτογραφίες από τον τάφο του δημοσιεύτηκαν στον τύπο,²³⁷ επιστολικά δελτάρια, κάρτ ποστάλ με διάφορες απεικονίσεις του²³⁸ και δημοσίευση ποιημάτων,²³⁹ ήταν μερικοί από τους τρόπους με τους οποίους έγινε η προβολή του Παύλου Μελά ως ήρωα. Ήταν το πρώτο ευγενές θύμα του Μακεδονικού αγώνα, διότι ήταν γνώριμο πρόσωπο στην κοσμική ζωή της Αθήνας και η θυσία του ενέπνευσε αρκετούς Έλληνες αξιωματικούς προερχόμενους από τη Σχολή Ευελπίδων να στρατολογηθούν στον αγώνα για την υπεράσπιση των

συμφέροντα στη Μακεδονία. Ο πρώτος δίνοντας θάρρος στους Έλληνες της Μακεδονίας, αναζωπυρώνοντας την πίστη τους και ο δεύτερος προσπαθώντας να τον στηρίξει με χρήματα και προσωπικό που του έστελνε. Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 180-188).

²³² Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 188).

²³³ Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 314).

²³⁴ Το αντάρτικο σώμα του Παύλου Μελά ήταν το πρώτο που εισήλθε στη Μακεδονία και είχε συγκροτηθεί, κατά το μεγαλύτερο μέρος από Μακεδόνες, Κρήτες και Λάκωνες. Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ. 192).

²³⁵ Ο Παύλος Μελάς συνέστησε επιτροπές στα χωριά, όριζε τα καθήκοντα στα μέλη τους και οργάνωνε τα χωριά εξηγώντας με κάθε λεπτομέρεια ότι απαιτούνταν. Η φήμη του είχε εξαπλωθεί σ' όλη την περιφέρεια και για αυτό όπου ήξεραν ότι θα τον εύρισκαν, έρχονταν άνθρωποι να τον δουν και έφερναν και τα παιδιά τους να του φιλήσουν το χέρι. Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 401).

²³⁶ Koliopoulos J. S., & Veremis T. M. (2002). *Greece the modern sequel*, (σ.213). London: Hurst & company.

²³⁷ Carabott, P., Hamilakis, Y., & Papargyriou, E. (2015). *Camera Graeca: Photographs, Narratives, Materialities*, eds, (σ.34). London: Ashgate Publishing, Farnham, Surrey.

²³⁸ Γούναρης Β. Κ. (2001). *Ο Μακεδονικός Αγώνας μέσα από τις φωτογραφίες 1904-1908*, (σ.13). Αθήνα: Έφεσος.

²³⁹ Παλαμάς Κ. (1912). *Η πολιτεία και η μοναξιά*, (σ.58). Αθήνα: Ι. Ν. Σιδέρη.

Μακεδόνων. Ανάμεσα τους ήταν τα αντάρτικα σώματα των Μωραΐτη, Βλαχάκη, Πραντούνα, Εξαδάκτυλου, Κατεχάκη, Τσόντου, Κλείτου, Σπυρομήλιου, Κωνσταντίνου Μαζαράκη, Οθωναίου και Φραγκόπουλου.²⁴⁰ Έτσι, η θυσία του αποφοίτου της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων αποτέλεσε ορόσημο του Μακεδονικού Αγώνα και το εφαλτήριο που οδήγησε τα επόμενα χρόνια στην απελευθέρωση της Μακεδονίας από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και την προσάρτηση της στον ελλαδικό κορμό. Εμμέσως όμως βοήθησε, μέσω της επιτυχούς εμπλοκής των ελληνικών σωμάτων στον ένοπλο αγώνα της Μακεδονίας, το σώμα των αξιωματικών να περιβληθεί εκ νέου με την εκτίμηση του ελληνικού λαού²⁴¹ την οποία είχε απωλέσει κατά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και τις οδυνηρές συνέπειες που είχαν ακολουθήσει για την Ελλάδα και τους Έλληνες, μετά την ήττα της Ελλάδας στην εν λόγω πολεμική αναμέτρηση.

5.3 Το κίνημα στο Γουδί το 1909

Το επόμενο σημαντικό γεγονός στο οποίο κύριοι πρωταγωνιστές ήταν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε ήταν το κίνημα στο Γουδί. Ένα γεγονός που, από το σύνολο του ακαδημαϊκού κόσμου, χαρακτηρίζεται ως τομή στην ελληνική ιστορική πραγματικότητα. Ήταν το ιστορικό αυτό γεγονός που άλλαξε τον ρου της ελληνικής ιστορίας σηματοδοτώντας την αφύπνιση της ελληνικής κοινωνίας, η οποία έρχεται πλέον σε αντίθεση με το σύνολο των εκφάνσεων του παρελθόντος και τις αποτυχημένες πρακτικές του. Είναι το γεγονός, που θα βοηθήσει στην ανάδειξη νέων δυνάμεων, οι οποίες θα οδηγήσουν την Ελλάδα στον 20^ο αιώνα και στα γεγονότα που θα διαμορφώσουν τελικά την Ελλάδα όπως τη γνωρίζουμε σήμερα.

5.4 Συνοπτικό ιστορικό του κινήματος στο Γουδί

«Τα πάντα έδειχναν ότι ο χειμώνας του 1908 – 1909 θα ήτο λίαν επιτυχής σαιζόν. Όπως συνήθως, οι κοινωνικά διασκεδάσεις ήρχισαν με τον μάλλονχορόν της Αυλής της 2ας Ιανουαρίου».²⁴² Με αυτόν τον τρόπο ετοιμαζόταν ο πρίγκιπας Νικόλαος να υποδεχθεί το 1909. Όμως τα γεγονότα θα διέψευδαν τις προσδοκίες του, διότι οι ζυμώσεις εντός του στρατεύματος ήδη είχαν αρχίσει από τον Οκτώβριο του 1908, όταν μία ολιγάριθμη ομάδα κατώτερων Αξκων²⁴³ συγκεντρώθηκαν στην οικία του υπολοχαγού Θεόδωρου Πάγκαλου όπου αποφασίστηκε η συγκρότηση Στρατιωτικού Συνδέσμου με σκοπό την ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων σε ξηρά και θάλασσα. Στην ίδια συνάντηση υπογράφηκε το πρωτόκολλο ιδρύσεως του

²⁴⁰ Μαλέσης Δ. (2017), (σ.45).

²⁴¹ Πάγκαλος Θ. (1950), (σ.37).

²⁴² Πρίγκηπας Νικόλαος (1926). *Τα πενήντα χρόνια της ζωής μου*, (σ. 263). Αθήναι: Γκρέκα, Κ. Γ. Κοτζιάς και Σία.

²⁴³ Στην πρώτη συγκέντρωση του Στρατιωτικού Συνδέσμου έλαβαν μέρος δύο Υπολοχαγοί και έξι Ανθυπολοχαγοί. Μετά από λίγες ημέρες το πρωτόκολλο υπέγραψαν ακόμη ένας Ανθυπολοχαγός και ένας Λοχαγός. Πάγκαλος Θ. (1950), (σ.47).

Στρατιωτικού Συνδέσμου στο οποίο αναγράφονταν ότι μετά την επικράτηση του Συνδέσμου «... θα μετεκαλέση εκ Κρήτης όπως του αναθέσει την Κυβέρνηση, τον χαλύβδινον Κρήτα πολιτευτήν Ελευθέριον Βενιζέλον»²⁴⁴.

Οι προσπάθειες μύησης και άλλων αξιωματικών στον Στρατιωτικό Σύνδεσμο έως τον Ιανουάριο του 1909 δεν επέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα διότι το μεγαλύτερο μέρος εξ αυτών αντιδρούσε στην αναφορά για χρήση βίας στην περίπτωση που ο βασιλιάς και τα κόμματα δεν ικανοποιούσαν τα αιτήματα του Συνδέσμου²⁴⁵ και γι' αυτό αφαιρέθηκε η αναφορά αυτή.

Πραγματική ώθηση στην ενδυνάμωση του Στρατιωτικού Συνδέσμου δίδεται από τα γεγονότα που συμβαίνουν στην Τουρκία τον Μάρτιο του 1909, όπου πραγματοποιείται κίνημα από τον Σουλτάνο προκειμένου να ανατραπούν οι νεότουρκοι που είχαν ήδη επικρατήσει από το 1908. Το κίνημα αυτό είχε έντονο το αναθεωρητικό στοιχείο αφού διακήρυττε ότι ο Σεφκέτ πασάς θα έπινε τον καφέ του στην Ακρόπολη, επειδή θεωρούσε την Ελλάδα ως μη υπολογίσιμη στρατιωτική δύναμη με αφορμή το Κρητικό Ζήτημα²⁴⁶. Το γεγονός αυτό ώθησε πλήθος αξιωματικών να συνταχθούν με το Στρατιωτικό Σύνδεσμο.²⁴⁷

Εκτός όμως από τη συνωμοτική ομάδα των ανθυπολοχαγών και υπολοχαγών είχαν συγκροτηθεί ακόμη δύο συνωμοτικές ομάδες. Στην πρώτη πρωτοστατούσαν οι αξιωματικοί του Μακεδονικού αγώνα, οι οποίοι αποφάσισαν να επέμβουν στα τεκταινόμενα όταν διαπίστωσαν την αδυναμία στην οποία βρίσκονταν ο τακτικός στρατός, μετά την επάνοδο τους από την Μακεδονία. Αυτή ήταν η επονομαζόμενη «ομάδα των Λοχαγών» και η συγκρότηση της έλαβε χώρα τον Μάιο του 1909 στην οικία του Ίλαρχου Επαμεινώνδα Ζυμβρακάκη. Στη δεύτερη συνωμοτική ομάδα, συμμετείχαν οι υπαξιωματικοί με πρωτεργάτη τον Λοχαγό (ΠΖ) Γεώργιο Καραϊσκάκη, εγγόνο του αγωνιστή της επανάστασης. Αφορμή της αντίδρασης τους ήταν ο νόμος περί κατάστασης των υπαξιωματικών που προωθούσε η κυβέρνηση Θεοτόκη. Ο εν λόγω νόμος δεν επέτρεπε την προαγωγή των υπαξιωματικών πέρα από το βαθμό του ανθυπασπιστή, κατά τα γερμανικά πρότυπα.²⁴⁸ Με τη δεύτερη αυτή συνωμοτική ομάδα, τον Σύνδεσμο Υπαξιωματικών, ήρθε σχεδόν αμέσως σε επαφή ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος και τους έπεισε όπως παραιτηθούν από τα δικά τους ιδιοτελή ζητήματα και να συνδράμουν στην υλοποίηση των σκοπών του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Οι υπαξιωματικοί αποδέχθηκαν την πρόταση και με αυτόν τον τρόπο αυξήθηκαν τα μέλη του Στρατιωτικού Συνδέσμου.²⁴⁹

Και ενώ αυτά συνέβαιναν στο χώρο του στρατού, διεργασίες υπήρχαν και εντός της κοινωνίας μέσω των συντεχνιών, που μέχρι εκείνη την περίοδο δεν είχαν ενεργή πολιτική δράση παρά μόνο κοινωνική. Την 03η Δεκεμβρίου 1908 υποβάλλουν υπόμνημα προς την Κυβέρνηση και τη Βουλή με το οποίο δήλωναν ότι αδυνατούσαν να δεχθούν νέους φόρους. Αφού το αίτημα τους δεν έγινε δεκτό από

²⁴⁴ Πάγκαλος Θ. (1950), (σ. 46-47).

²⁴⁵ Ριζάς, Σ. (2020). *1909 Η μετάβαση της Ελλάδας στον 20ο αιώνα*, (σ.30). Αθήνα: Μεταίχμιο.

²⁴⁶ Μελάς, Σ. (1957). *Η επανάσταση του 1909*, (σ.154). Αθήναι: Μπίρης.

²⁴⁷ Πάγκαλος Θ. (1950), (σ. 49-50).

²⁴⁸ Μελάς Σ. (1957), (σ. 173).

²⁴⁹ Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.), (σ. 150-152).

τον πρωθυπουργό υπέβαλαν νέο υπόμνημα, τη 18η Φεβρουαρίου 1909, αυτή τη φορά στο Βασιλιά, ζητώντας του αλλαγές στον τρόπο διοίκησης του κράτους.²⁵⁰

Μέσα σ' αυτό τον αναβρασμό που επικρατούσε, η ελληνική κυβέρνηση είχε να αντιμετωπίσει και το Κρητικό Ζήτημα ενόψει της αποχώρησης των Μεγάλων Δυνάμεων από την Κρήτη. Παρά την επιθυμία των Οθωμανών για την παραμονή των εγγυητριών δυνάμεων στην Κρήτη, αυτές είχαν αποφασίσει να αποχωρήσουν, ενώ κατέστησαν σαφές ότι η ένωση της μεγαλονήσου με την Ελλάδα δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Το μεσημέρι της 30ης Ιουνίου 1909 υποβλήθηκε ρηματική διακοίνωση από τους πρεσβευτές της Ρωσίας, Αγγλίας, Ιταλίας και Γαλλίας στον υπουργό εξωτερικών με τις θέσεις των κυβερνήσεων τους και δύο εβδομάδες μετά, τα αποσπάσματα τους αποχώρησαν από την Κρήτη. Με την αποχώρηση των συμμαχικών δυνάμεων από την Κρήτη και τη τροπή που πήρε το Κρητικό Ζήτημα επέρχεται γενική αναταραχή τόσο εντός του λαού, όσο και στον πολιτικό κόσμο της εποχής, αφού στην ήδη κακή κατάσταση του εμπορίου, στην οικονομική δυσπραγία και στην ανεργία που έπληττε το λαό, καθώς και στη κακοδιοίκηση του κράτους, που τώρα ήταν περισσότερο έκδηλη, προστίθετο ακόμη ένα πρόβλημα. Διαδόσεις περί επανάστασης με επικεφαλής του προέδρους των συντεχνιών άρχισαν να διαδίδονται, ενώ άλλες φήμες ανέφεραν ότι υφίσταται επαναστατική εταιρία με χιλιάδες μέλη. Η πλέον όμως επίμονη διάδοση ήταν αυτή που αναφέρονταν στο επαναστατικό κίνημα που ετοιμάζονταν από τους αξιωματικούς του Ελληνικού Στρατού. Σ' αυτό μάλιστα το κίνημα αποδίδανε και αντιδυναστικό χαρακτήρα.²⁵¹

Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα που είχε διαμορφωθεί δεν άφησε ανεπηρέαστο το στράτευμα στο οποίο ελάμβαναν χώρα παρασκηνιακές κινήσεις. Στο πλαίσιο αυτό, την 25η Ιουνίου του 1909 συγκεντρώθηκαν στο σπίτι του υπολοχαγού Χατζημιχάλη περίπου εκατό εξήντα αξιωματικοί²⁵² οι οποίοι αποφάσισαν τη συγκρότηση δεκαπενταμελούς διοικητικής επιτροπής, ενώ ταυτόχρονα το πρωτόκολλο που συντάχθηκε ήταν προϊόν συμβιβασμού μεταξύ των διαφορετικών τάσεων που υποστηρίζονταν από την ομάδα των λοχαγών και αυτή των ανθυπολοχαγών και υπολοχαγών. Την 28η Ιουνίου 1909, είχε εκλεγεί η διοικητική επιτροπή και επιπλέον ο γραμματέας της διοικούσης επιτροπής, ανθυπολοχαγός Λοιδωρίκης, ανέλαβε να αρθρογραφεί στην εφημερίδα «Χρόνος» που αποτέλεσε το επίσημο όργανο του Στρατιωτικού Συνδέσμου μέχρι τη διάλυση τού. Τα άρθρα του Στρατιωτικού συνδέσμου γράφονταν στη στήλη «Ανάγκη Ειλικρίνειας».²⁵³ Αξίζει να σημειωθεί ότι, στη συνάντηση αυτή, οι συνωμότες δεν πτοήθηκαν ούτε από τη ξαφνική επέμβαση του φρουράρχου Αθηνών συνταγματάρχη Νικολάου Σχινά, ο οποίος τους απείλησε με πειθαρχικά μέτρα, ούτε από την επέμβαση ενός επιλήφτου, φίλου του διαδόχου Κωνσταντίνου, ο οποίος επιχείρησε να μετατρέψει τα μέτρα που πρότειναν οι συνωμότες σε ευχολόγιο, το οποίο θα υποβάλλονταν

²⁵⁰ Μελάς Σ. (1957), (σ. 177-178).

²⁵¹ Ριζάς Σ. (2020), (σ. 36-38) και Μελάς Σ. (1957), (σ. 182-183).

²⁵² Πάγκαλος Θ. (1950), (σ. 54).

²⁵³ Πάγκαλος Θ. (1950), (σ. 58-61).

μέσω της ιεραρχίας και με κάθε νομιμοφροσύνη.²⁵⁴ Η αντίδραση του διαδόχου Κωνσταντίνου στα όσα έλαβαν χώρα στην οικία του Ζυμβρακάκη ήταν η καταδίκη δώδεκα αξιωματικών σε απόταξη από Ανακριτικό Συμβούλιο. Μία απόφαση η οποία δεν υλοποιήθηκε ποτέ επειδή εντωμεταξύ είχε ξεσπάσει το κίνημα στο Γουδί.²⁵⁵

Οι συνέπειες των συνωμοτικών κινήσεων του Στρατιωτικού Συνδέσμου για τη κυβέρνηση Θεοτόκη ήταν σημαντικές, διότι ο πρωθυπουργός αντιμετώπιζε με ένα φημολογούμενο ένοπλο συλλαλητήριο, το οποίο δεν είχε τα μέσα να αντιμετωπίσει, παραιτήθηκε την 04η Ιουλίου 1909 με αφορμή μία κινητοποίηση Οθωμανών υπηκόων, οι οποίοι ζητούσαν ίση μεταχείριση του οθωμανικού συντάγματος χωρίς διακρίσεις.²⁵⁶ Τη θέση του ανάλαβε ο Ράλλης μετά από τριήμερες διαπραγματεύσεις με το παλάτι, που αντικείμενο είχαν τη δυνατότητα της νέας κυβέρνησης να διαλύσει τη βουλή και να προκηρύξει εκλογές προκειμένου να καρπωθεί τη λαϊκή δυσαρέσκεια που είχε δημιουργηθεί εναντίον του Θεοτόκη, λόγω της τροπής που είχε πάρει το Κρητικό Ζήτημα. Τελικά ο Βασιλιάς παραχώρησε στη κυβέρνηση τη δυνατότητα να διαλύσει τη βουλή αλλά όχι νωρίτερα από το Δεκέμβρη και με αυτόν τον τρόπο σχηματίστηκε κυβέρνηση. Ταυτόχρονα, το φημολογούμενο συλλαλητήριο ματαιώθηκε ενώ ενάντια στη πραγματοποίησή του είχαν εκδώσει δήλωση τόσο οι συντεχνίες όσο και εμπορικός σύλλογος, που πλέον είχαν αρχίσει να έχουν ενεργό συμμετοχή στις κοινωνικές ζυμώσεις της εποχής²⁵⁷.

Το πρόγραμμα του πρωθυπουργού Ράλλη, αναφορικά με τις μεταρρυθμίσεις στο στράτευμα όπως εμφανιζόταν στον τύπο της εποχής προέβλεπε την κατάργηση της Γενικής Διοίκησης του Στρατού, την αναδιοργάνωση του στρατού που θα αριθμούσε πλέον 180.000 άνδρες και την ανάθεση των υπουργείων Στρατιωτικών και Ναυτικών σε αξιωματικούς. Επίσης, γίνονταν αναφορά για την αποκλειστική αρμοδιότητα άσκησης εξωτερικής πολιτικής από την κυβέρνηση και όχι από το στέμμα.²⁵⁸ Όμως, η επίσημη ανακοίνωση του πρωθυπουργού στις εφημερίδες την επόμενη ημέρα με τη γενική διατύπωση «... δεν σημαίνει ότι πρέπει να παροραθεί η οργάνωση συντομώτερον και συντονώτερον στρατού και στόλου, απαραίτητον εις έθνος με παραδόσεις και αποστολήν»²⁵⁹ μόνο απογοήτευση προκάλεσαν. Επιπρόσθετα, η υπαναχώρηση του Ράλλη στα θέματα της Γενικής Διοίκησης του Στρατού και στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής από την κυβέρνηση, αποδείκνυαν για μία ακόμη φορά, την παλαιοκομματική λογική σύμφωνα με την οποία τα κόμματα ενώ όσο ήταν στην αντιπολίτευση ασκούσαν δριμεία κριτική στην κυβέρνηση και στο στέμμα, ενώ όταν καλούνταν να αναλάβουν την εξουσία υπαναχωρούσαν στις απαιτήσεις του Βασιλιά.

Ταυτόχρονα με τις εξελίξεις στον πολιτικό τομέα, όπου την κυβέρνηση ανέλαβε ο Ράλλης ο οποίος δεν ήθελε να συνδιαλλαγεί με τον Στρατιωτικό

²⁵⁴ Μελάς Σ. (1957), (σ. 192-195).

²⁵⁵ Πάγκαλος Θ, (1950), (σ. 59).

²⁵⁶ Ριζάς Σ. (2020), (σ.49).

²⁵⁷ Μελάς Σ. (1957), (σ. 206 – 208).

²⁵⁸ Ριζάς Σ. (2020), (σ.50).

²⁵⁹ Μελάς Σ. (1957), (σ.209).

Σύνδεσμο²⁶⁰, του οποίου οι ενέργειες ήταν ήδη γνωστές μετά τα γεγονότα της 25ης Ιουνίου 1909, υπήρχαν και διεργασίες εντός του συνδέσμου. Την 04η Ιουλ 1909 εξελέγη νέα εννεαμελής επιτροπή - αφού υπήρξαν τριβές μεταξύ των ομάδων των ανθυπολοχαγών και υπολοχαγών και της ομάδας των λοχαγών – με αποστολή τη σύνταξη προγράμματος για την ανασυγκρότηση των Ενόπλων Δυνάμεων και τη γενική ανόρθωση της χώρας. Επίσης, τέθηκε και το θέμα της ανάθεσης της αρχηγίας του Συνδέσμου σε ανώτερο αξιωματικό ώστε να αποφεύγονται οι αντιδικίες οι οποίες προέρχονταν από το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες αξιωματικοί ήταν ομοιόβαθμοι. Την αρχηγία του Συνδέσμου ανέλαβε ο συνταγματάρχης Νικόλαος Ζορμπάς, διοικητής της διεύθυνσης υλικού πολέμου μετά την άρνηση των συνταγματάρχων Ψαροδήμου και Μάνου. Ο Νικόλαος Ζορμπάς περιγράφεται ως μετριοπαθής, εύστροφος, μορφωμένος, εργατικός και έντιμος. Ωστόσο από μέλη του Συνδέσμου είχε χαρακτηριστεί ως εμπαθής και άτολμος. Η ψυχραιμία και η μετριοπάθεια του χαρακτήρα του έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη των γεγονότων, αφού κατάφερε να συγκρατήσει τις ακραίες εκφράσεις των πλέον ριζοσπαστικών αξιωματικών.

Ενώ τα μέλη του Στρατιωτικού Συνδέσμου βρίσκονταν σε αναζήτηση προγράμματος, δύο γεγονότα που έλαβαν χώρα στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής έδρασαν καταλυτικά για την εξέλιξη των γεγονότων. Το πρώτο γεγονός ήταν η αξίωση της οθωμανικής κυβέρνησης προς την ελληνική για την ανάκληση των διακοσίων Ελλήνων αξιωματικών που υπηρετούσαν σε προξενικές θέσεις στην επικράτεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας²⁶¹. Η αξίωση αυτή, που είχε υποβληθεί υπό μορφή τελεσιγράφου με την απειλή χρήσης βίας, έγινε αποδεκτή από την ελληνική κυβέρνηση και την 27η Ιουλίου 1909 ο πρωθυπουργός διαβεβαίωσε την τουρκική κυβέρνηση ότι είχε πραγματοποιηθεί η ανάκληση του συνόλου των εν λόγω αξιωματικών. Το δεύτερο γεγονός είχε να κάνει με το άλλο ανοικτό μέτωπο της εξωτερικής πολιτικής το οποίο ήταν το Κρητικό Ζήτημα. Την 05η Αυγούστου 1909, απόσπασμα από του συμμαχικούς στόλους αποβιβάζεται στα Χανιά και μεταβαίνει στο φρούριο του Φιρκά όπου και κόβει το κοντάρι στο οποίο κυμάτιζε η ελληνική σημαία από τη 13η Ιουλίου μετά την αποχώρηση των συμμαχικών στόλων από την Κρήτη.²⁶² Τόσο η μετάκληση των αξιωματικών από τη Μακεδονία, όσο και

²⁶⁰ Ο Ράλλης έλεγε για το Στρατιωτικό Σύνδεσμο ότι «Αυτά τα σπαθοφόρα παιδαρέλια θα τα διαλύσω με λίγες φυλακίσεις και λίγες μεταθέσεις» Μελάς Σ. (1957), (σ.211).

²⁶¹ Το ειρηνοποιό πρόγραμμα της κυβέρνησης του Ράλλη αντί να εξευμενίσει του νεότουρκους τους έκανε ακόμη πιο θρασεείς, με αποτέλεσμα να λάβουν αποτελεσματικά μέτρα εναντίον της Ελλάδας φοβούμενοι τη διενέργεια πραξικοπήματος στην Κρήτη. Στο πλαίσιο αυτό, συχνές ήταν οι ειδήσεις ότι γίνονταν πολεμικές προετοιμασίες για εισβολή. Προκειμένου να αντιμετωπίσει ο Ράλλης την κατάσταση αυτή προέβη σε μία δήλωση σύμφωνα με την οποία όλοι οι Έλληνες αξιωματικοί που βρίσκονταν στη Μακεδονία θα επέστρεφαν στην Αθήνα καταλύοντας με αυτό τον τρόπο την πάγια πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων να αρνούνται τη συμμετοχή Ελλήνων αξιωματικών στα ανταρτικά σώματα της Μακεδονίας. Εκτός όμως από την παραδοχή της ύπαρξης των αξιωματικών ο Ράλλης είχε προσδιορίσει και τον αριθμό τους, αναφέροντας ότι ήταν διακόσιοι αξιωματικοί. Μελάς Σ. (1957), (σ.219-220, 237).

²⁶² Την 13 Ιουλίου 1909 είχε πραγματοποιηθεί η τελετή αποχώρησης των προστάτιδων δυνάμεων από την Κρήτη και στο φρούριο Φιρκά είχε αντικαταστήσει η ελληνική σημαία τις μέχρι τότε σημαίες

η υποστολή της ελληνικής σημαίας, χαρακτηρίστηκαν ως προδοτικές πράξεις και ήταν τα γεγονότα που αποτέλεσαν το έναυσμα για το κίνημα στο Γουδί που επακολούθησε.²⁶³

Η κυβέρνηση Ράλλη είχε χάσει το γόητρο της στο εξωτερικό, ενώ στο εσωτερικό προσπαθούσε να κρατήσει άτεγκτη στάση απέναντι στον Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Ταυτόχρονα απειλούσε με τον εισαγγελέα τους προέδρους των συντεχνιών για υπονόμευση της τάξης, οι οποίοι αντιδρούσαν στους εξευτελισμούς και τις ταπεινώσεις της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό της χαοτικής κατάστασης, την 07η Αυγούστου 1909 έχουμε τη δημοσίευση της πρώτης επαναστατικής προκήρυξης από τον λοχαγό και βουλευτή Καρδίτσας Γ. Καραϊσκάκη, που ήταν και πρόεδρος στο σύνδεσμο των υπαξιωματικών, με τον τίτλο «Η ημέρα της κρίσεως ήγγικεν». Η προκήρυξη αυτή προοικονομούσε την απομάκρυνση όλων αυτών που θα εναντιώνονταν στην αποκλειστική και στη ριζική θεραπεία των δεινών που αντιμετώπιζε η Ελλάδα.²⁶⁴ Τα γεγονότα αυτά ελάμβαναν χώρα ενώ ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος αριθμούσε πλέον τριακόσια μέλη και μπορούσε να ενισχυθεί και από το προσωπικό της Φρουράς Χαλκίδας.²⁶⁵

Τη 12η Αυγούστου 1909, συνελήφθησαν τα μέλη του Συνδέσμου λοχαγός Σάρρος και ίλαρχος Ταμπακόπουλος κατ' εντολή του Υπουργείου Στρατιωτικών. Το γεγονός αυτό περιγράφεται από τις πηγές της εποχής ως «μοιραία ευτυχής σύμπτωση»²⁶⁶ διότι η απαγωγή τους από τη φυλακή που κρατούνταν, τη 14η Αυγούστου αποτέλεσε τη θρυαλλίδα για την έκρηξη του κινήματος στο Γουδί και αυτό διότι ο Ράλλης αρνήθηκε, μετά από την απαγωγή αυτή, να δεχθεί την τριμελή επιτροπή που είχε μεταβεί σε αυτόν, μετά από πρόσκληση του ιδίου, προκειμένου να του υποβάλλουν τα αιτήματα του Στρατιωτικού Συνδέσμου²⁶⁷. Η πρόσκληση αυτή είχε επιδοθεί από τον ίδιο τον πρωθυπουργό διότι είχε αποφασίσει να δείξει

των προστάτιδων δυνάμεων. Η ελληνική σημαία, που συμβόλιζε τον πόθο και τον αγώνα των κρητικών για ένωση με την Ελλάδα, κυμάτιζε στο Φιρκά μέχρι την 05^η Αυγούστου 1909 οπότε και υποστάλθηκε κατόπιν πιέσεων που ασκήθηκε από την Τουρκία ώστε να γίνει σεβαστή η Επικυριαρχία της Πύλης στην Κρήτη. Μελάς Σ. (1957), (σ.237-241).

²⁶³ Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.), (σ.70).

²⁶⁴ Μελάς Σ. (1957), (σ.247).

²⁶⁵ Ριζάς Σ. (2020), (σ. 52).

²⁶⁶ Πάγκαλος Θ. (1957), (σ.67).

²⁶⁷ Αφού γίνεται η διαπίστωση ότι το επίσημο κράτος αδυνατεί να υπερασπιστεί τα δίκαια του, στα κυριότερα αιτήματα του συνδέσμου, που απευθύνονταν στον βασιλιά, την κυβέρνηση και τον ελληνικό λαό, όπως αυτά δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες της 15ης Αυγούστου 1909, περιλαμβάνονται η αίτηση για στρατιωτική και ναυτική προπαρασκευή, η διαβεβαίωση ότι δεν επιδιώκεται η κατάργηση της Βασιλείας, η αίτηση απομάκρυνσης των Βασιλόπαιδων από τη διοίκηση του στρατεύματος. Επιπρόσθετα δηλώνεται ότι, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος δεν επιθυμεί την αλλαγή της Κυβέρνησης. Παράλληλα, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος ζητούσε να τοποθετείτε ως υπουργός των Στρατιωτικών και των Ναυτικών αξιωματικός, ενώ ακολουθεί και ένα ευχολόγιο για χρηστή διοίκηση, ταχεία απονομή της δικαιοσύνης, ισότητα των πολιτών, λήψη μέτρων για την οικονομική ανόρθωση ώστε να εξασφαλιστούν πόροι για τις στρατιωτική προπαρασκευή. Τέλος, στα αιτήματα των κινήματιών περιλαμβάνονταν και αμνηστευση των συμμετεχόντων στον Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Αναλυτικά το πρόγραμμα του Στρατιωτικού Συνδέσμου αναγράφεται στα Απομνημονεύματα του Νικολάου Ζορμπά. Ζορμπάς Ν. (1925), (σ.15-22).

καλή διάθεση απέναντι στα αιτήματα του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Η άρνηση του όμως να δεχθεί τους εκπροσώπους του Συνδέσμου ώθησε τον Ζορμπά να διατάξει τη συγκέντρωση των αξιωματικών του Στρατιωτικού Συνδέσμου και των οπλιτών που ήθελαν να τους ακολουθήσουν εκούσια, στο Γουδί, τη 15 02:00 Αυγούστου 1909.²⁶⁸

Έτσι έχουμε το πρώτο κίνημα στρατιωτικών στο σύγχρονο ελληνικό κράτος το οποίο δεν καθοδηγείται από πολιτικούς.²⁶⁹ Σε αυτό έλαβα μέρος περισσότεροι από τετρακόσιοι μνημόνιοι αξιωματικοί και δυόμιση χιλιάδες οπλίτες, οι οποίοι δεν αντιμετώπισαν αντίσταση δεδομένου ότι το ναυτικό άγημα που διατάχθηκε από την κυβέρνηση Ράλλη να αντιταχθεί στους κινηματίες τελικά προσχώρησε στο κίνημα. Επίσης, οι προσπάθειες αντίδρασης των συνταγματάρχη Ζαφειρόπουλου και του αντισυνταγματάρχη ιππικού Μεταξά, έπεσαν στο κενό.²⁷⁰ Οι κινήσεις των κινηματιών παρακολουθούνταν από τους πολίτες, οι οποίοι τους επευφημούσαν.²⁷¹ Με αυτόν τον τρόπο και χωρίς να συμβεί οποιοδήποτε σοβαρό επεισόδιο, έχοντας επικρατήσει απόλυτη τάξη ξημέρωσε η 15η Αυγούστου 1909 με το κίνημα στο Γουδί να έχει εδραιωθεί πλήρως, αφού η κυβέρνηση δε διέθετε δυνάμεις για να το αντιμετωπίσει.

Μετά την εδραίωση του κινήματος, η Κυβέρνηση Ράλλη δεν αποδέχθηκε τους όρους του Στρατιωτικού Συνδέσμου και υπέβαλλε την παραίτηση της στον Βασιλιά, ο οποίος ανέθεσε το σχηματισμό κυβέρνησης στον πολιτευτή Λακωνίας Κυριάκο Μαυρομιχάλη που ήταν ο αρχηγός του τρίτου κόμματος της βουλής. Η κυβέρνηση Μαυρομιχάλη έκανε δεκτά τα αιτήματα του Στρατιωτικού Συνδέσμου και την ίδια ημέρα υπογράφηκε το Βασιλικό διάταγμα²⁷² για την αμνηστία των αξιωματικών που είχαν λάβει μέρος στο κίνημα.²⁷³ Υπό αυτές τις συνθήκες ξημέρωσε η 16η Αυγούστου 1909 ημέρα κατά την οποία οι κινηματίες αποχώρησαν από το Γουδί με εντολή του Συνταγματάρχη Ζορμπά.

5.5 Τα γεγονότα μετά το κίνημα

Το κίνημα μετά την αναίμακτη επικράτηση του, ενδυναμώθηκε τόσο με αξιωματικούς όσο και από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, αφού έχαιρε της αποδοχής τόσο από τον τύπο, όσο και από τους πρόεδρους των συντεχνιών, οι οποίοι εξέδωσαν και ψήφισμα ευαρέσκειας «επί τη συμμετοχή του Ελληνικού Στρατού εις το έργον της ανορθώσεως». Παράλληλα, στο πλαίσιο ικανοποίησης των αιτημάτων του Στρατιωτικού Συνδέσμου, τόσο ο διάδοχος Κωνσταντίνος

²⁶⁸ Ζορμπάς Ν. (1925), (σ. 15).

²⁶⁹ Παπαγεωργίου Σ. (1988), (σ.200).

²⁷⁰ Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.), (σ.71).

²⁷¹ Μελάς Σ. (1957), (σ.277).

²⁷² Ζορμπάς Ν. (1925), (σ.31).

²⁷³ Στα απομνημονεύματα του ο Πάγκαλος σχολιάζοντας καυστικά το βασιλικό διάταγμα περί αμνηστίας των κινηματιών γράφει ότι ένας ξένος ανταποκριτής ανέφερε ότι: «Οι Έλληνες εξευτέλισαν και την έννοια της επανάστασης». Πάγκαλος Θ. (1950), (σ.86).

απομακρύνθηκε από τη Γενική Διοίκηση του Στρατού κατόπιν αίτησης του, όσο και οι πρίγκηπες Νικόλαος, Ανδρέας και Χριστόφορος τέθηκαν σε διαθεσιμότητα.²⁷⁴

Η σύμπλευση του κινήματος με τη λαϊκή βούληση εκφράστηκε απερίφραστα τη 14η Σεπτεμβρίου 1909, όταν έλαβε χώρα λαϊκό συλλαλητήριο στο Πεδίο του Άρεως, οργανωμένο από τις συντεχνίες της πρωτεύουσας σε συνεννόηση με το Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Αξίζει να σημειωθεί ότι το λαϊκό ψήφισμα, το οποίο επιδόθηκε τόσο στον Βασιλιά, όσο και στον πρωθυπουργό, με το οποίο εκφραζόταν η χαρά του λαού διότι ο στρατός εξεγέρθηκε για την κατάλυση της πολιτικής συναλλαγής και την ενδυνάμωση των στρατιωτικών και ναυτικών δυνάμεων της χώρας, συντάχθηκε στο σπίτι του υπολοχαγού Πάγκαλου.²⁷⁵ Το συλλαλητήριο αυτό είχε μεγάλη απήχηση τόσο στο εσωτερικό, όσο και στους Έλληνες του εξωτερικού, οι οποίοι κινητοποιήθηκαν και μέσω εράνων συγκέντρωσαν χρήματα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την προμήθεια στρατιωτικού εξοπλισμού.²⁷⁶

Όμως η επάνοδος στην «κανονικότητα» επανάφερε και τις πρακτικές του παρελθόντος, όπου μέλη του Στρατιωτικού Συνδέσμου κατέφευγαν στους πολιτικούς για εξυπηρέτηση ιδίων αιτημάτων παρά τις προτροπές του Ζορμπά. Τη διαμορφωθείσα κατάσταση προσπαθούσε να εκμεταλλευτεί κομματικά ο Μαυρομιχάλης προκειμένου να αυξήσει την εκλογική δύναμη του κόμματός του. Επιπρόσθετα, η κοινοβουλευτική διαδικασία, η οποία είχε ξεκινήσει την 20η Σεπτεμβρίου 1909, δεν ήταν ανέφελη για τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο, δεδομένου ότι ο Θεοτόκης είχε αποδοκιμάσει το κίνημα και αρχικά αρνήθηκε να υποστηρίξει την κυβέρνηση Μαυρομιχάλη. Απόφαση από την οποία υπαναχώρησε υπό τον κίνδυνο της επιβολής δικτατορίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σε διάστημα ογδόντα δύο ημερών η βουλή είχε ψηφίσει περισσότερους από δεκαπέντε νόμους που αφορούσαν την ανόρθωση του κράτους. Οι νόμοι αυτοί ψηφίστηκαν υπό την παρουσία μελών του Στρατιωτικού Συνδέσμου στις κοινοβουλευτικές συνεδριάσεις.

Η κοινοβουλευτική αυτή παραγωγή δεν μπορούσε να κρύψει τα προβλήματα που ήδη είχαν εμφανιστεί από τις αρχές του Οκτωβρίου τα οποία αυτά εκφράστηκαν με το κίνημα στο ναυτικό,²⁷⁷ την πολιτική αστάθεια που συνεπάγονταν η

²⁷⁴ Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.), (σ.74).

²⁷⁵ Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.), (σ.76).

²⁷⁶ Πάγκαλος Θ. (1950), (σ. 91-92).

²⁷⁷ Υπό την πίεση του Κινήματος στο Γουδί, η Βουλή ενέκρινε σταδιακά το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Παρ' όλα αυτά στις αρχές Οκτωβρίου του 1909, ο εκπρόσωπος της ριζοσπαστικής μερίδας του Στρατιωτικού Συνδέσμου, υποπλοίαρχος Κων/νος Τυπάλδος, εξέφρασε την ανησυχία του για την πορεία του μεταρρυθμιστικού έργου που επαγγελλόταν ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος και ειδικότερα για την κατάσταση του Πολεμικού Ναυτικού, η οποία είχε επιδεινωθεί εξ αιτίας της αναβλητικότητας του Υπουργού των Ναυτικών Ι. Δαμιανού. Συγκεκριμένα τη 12^η Οκτωβρίου 1909 ο Υποπλοίαρχος Κ. Τυπάλδος γνωστοποίησε στον Στρατιωτικό Σύνδεσμο δύο αιτήματα της ομάδας των ριζοσπαστών, τα οποία αφορούσαν κατά αρχάς την αποστράτευση όσων Ανωτέρων Αξιωματικών δεν προέρχονταν από τη Ναυτική Σχολή Δοκίμων με παράλληλη κατάργηση των θέσεων τους, ώστε να μην θεωρηθεί ότι απώτερος στόχος των ριζοσπαστών ήταν η κατάληψη από τους ίδιους των κενών θέσεων και κατά δεύτερον την μετάκληση ξένων εκπαιδευτών για την εκπαίδευση του προσωπικού του Πολεμικού Ναυτικού. Την επομένη ημέρα ο υποπλοίαρχος Κ. Τυπάλδος από κοινού με τον αρχηγό του Στρατιωτικού Συνδέσμου συνταγματάρχη Ν. Ζορμπά έθεσαν υπόψη του Υπουργού Ναυτικών Ι. Δαμιανού τα ανωτέρω αιτήματα. Ο Υπουργός Ναυτικών τη 14η

κυβερνητική ομηρία τόσο από το Στρατιωτικό Σύνδεσμο, όσο και από τους βουλευτές των δύο μεγαλύτερων κομμάτων τα οποία βρίσκονταν στην αντιπολίτευση και το επεισόδιο με τον Υπουργό Στρατιωτικών Λαπαθιώτη.²⁷⁸ Τα

Οκτωβρίου προθυμοποιήθηκε να καταθέσει νομοσχέδιο στη Βουλή, με το οποίο θα μειωνόταν το όριο ηλικίας των πλοιάρχων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε τον επόμενο χρόνο να αποστρατεύονταν οι περισσότεροι απ' αυτούς που ζητούσε ο υποπλοίαρχος Κ. Τυπάλδος. Πέραν των Πλοιάρχων, οι ριζοσπάστες επιθυμούσαν και την αποστράτευση δώδεκα αντιπλοιάρχων, για τους οποίους ο Υπουργός των Ναυτικών πρότεινε τη σύσταση επιτροπών κρίσεων, καθώς το όριο ηλικίας τους δεν επέτρεπε την άμεση αποστράτεια, εξ άλλου δε, μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονταν και δύο συγγενικά πρόσωπα του Πρωθυπουργού. Ο αρχηγός του Στρατιωτικού Συνδέσμου, συνταγματάρχης Νικόλαος Ζορμπάς, ήταν εν πολλοίς σύμφωνος με τα ανωτέρω αιτήματα των ριζοσπαστών, ωστόσο η πολιτική που σκόπευε να ακολουθήσει απαιτούσε χειρισμούς εντός των πλαισίων της νομιμότητας, τους οποίους ο υποπλοίαρχος Κ. Τυπάλδος δεν ήταν διατεθειμένος να αναμείνει. Κατόπιν αυτών τη 15η Οκτωβρίου, ο υποπλοίαρχος Κ. Τυπάλδος, μαζί με εικοσιπέντε κατώτερους Αξιωματικούς του Πολεμικού Ναυτικού κινήθηκαν προς το Ναύσταθμο Σαλαμίνας, κατέλαβαν τη νησίδα Λέρο πλησίον του Ναυστάθμου όπου φυλάσσονταν τα πυρομαχικά και απέκτησαν τον έλεγχο επί των αντιτορπιλικών πλοίων Σφενδόνη, Ναυκρατούσα, Ασπίς, Θύελλα και Βέλος. Η αντίδραση του Στρατιωτικού Συνδέσμου σ' αυτές τις εξελίξεις ήταν άμεση. Τα θωρηκτά Ύδρα, Σπέτσαι και Ψαρά, υπό τον ναύαρχο Ι. Μιαούλη, που ήταν αγκυροβολημένα στο Κερατσίνι, απέκλεισαν το Ναύσταθμο. Το απόγευμα της 15ης Οκτωβρίου τα αντιτορπιλικά υπό τον υποπλοίαρχο Κ. Τυπάλδο προσπάθησαν να διέλθουν από το στενό μεταξύ Σαλαμίνας και Κερατσινίου. Ακολούθησε ναυμαχία μεταξύ των δυνάμεων, η οποία διήρκεσε 20 λεπτά της ώρας και τα αντιτορπιλικά υπό τον υποπλοίαρχο Τυπάλδο αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν προς το Ναύσταθμο Σαλαμίνας. Ο απολογισμός αυτής της εμφύλιας ναυμαχίας ήταν τέσσερις νεκροί και αρκετοί τραυματίες, ενώ τα αντιτορπιλικά Σφενδόνη, Ναυκρατούσα, Ασπίς και το Θωρηκτό Ύδρα έπαθαν σημαντικές ζημιές, οι οποίες εκτιμήθηκαν στο ύψος των 150.000 δρχ. Οι ριζοσπάστες, εγκαταλείποντας τα αντιτορπιλικά στο Ναύσταθμο, κατόρθωσαν και διέφυγαν, αλλά εντός της επόμενης εβδομάδος συνελήφθησαν, προφυλακίστηκαν και στη συνέχεια παραπέμφθηκαν σε δίκη με την κατηγορία της ανταρσίας. Ωστόσο πριν τη δίκη, τους χορηγήθηκε αμνηστία, καθώς οι ενέργειές τους θεωρήθηκε ότι αποσκοπούσαν στην προώθηση και υλοποίηση των αρχών του Στρατιωτικού Συνδέσμου, όπως αυτές είχαν διατυπωθεί με το Κίνημα στο Γουδί. Μετά απ' αυτά τα γεγονότα και την εξουδετέρωση της ριζοσπαστικής μερίδας του Στρατιωτικού Συνδέσμου, το ενδεχόμενο κήρυξης δικτατορίας είχε απομακρυνθεί, πλην όμως το κύρος του Στρατιωτικού Συνδέσμου υπέστη σοβαρό πλήγμα. Εν τούτοις οι επιπτώσεις της εμφύλιας διαμάχης για τις μετέπειτα εξελίξεις υπήρξαν θετικές. Προς επίρρωση τούτου ενδεικτικά και μόνον αναφέρεται ότι την 20η Νοεμβρίου 1909 εγκρίθηκε από την ελληνική βουλή η αγορά του θωρηκτού Αβέρωφ έναντι του ποσού των 23.600.000 δρχ, το 1/3 εκ του οποίου προήλθε από τον Γ. Αβέρωφ, ενώ το υπόλοιπο ποσό καλύφθηκε με εσωτερικό δάνειο. Τσιλιβίγκος, Α. (χ.χ.). *Πολεμικό Ναυτικό: Η εμφύλια Ναυμαχία στη Σαλαμίνα το 1909*. Armyvoice. Ανακτήθηκε την 11/01/2022 από: <https://armyvoice.gr/2022/10/rolemiko-naytiko-emfyliia-naymachia-sti/>

²⁷⁸Ο υπουργός Στρατιωτικών της κυβέρνησης Μαυρομικήλη κατά την παρουσίαση του νέου οργανισμού του Στρατού αναφέρθηκε με αποδοκιμαστικούς όρους στο έργο των προηγούμενων κυβερνήσεων αναφορικά με τις στρατιωτικές δαπάνες και στόχευσε ιδιαίτερα τις κυβερνήσεις Θεοτόκη. Η συμπεριφορά του αυτή προκάλεσε την έντονη αντίδραση του Θεοτόκη, η οποία εκφράστηκε με την αποχώρηση του θεοτοκικού κόμματος από το κοινοβούλιο. Την αποχώρηση ακολούθησαν οι αποδοκιμασίες των υπολοίπων αντιπολιτευτικών κομμάτων με αποτέλεσμα να διακοπεί η συνεδρίαση και σύσσωμη η αντιπολίτευση να ζητήσει την απομάκρυνση του υπουργού. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος βρέθηκε σε δύσκολη θέση διότι αυτός είχε προτείνει το εν λόγω υπουργό. Η λύση στο αδιέξοδο που είχε δημιουργηθεί δόθηκε από τον ίδιο τον Λαπαθιώτη όταν έγινε γνωστό ότι ο υπουργός είχε δρομολογήσει προαγωγές στις οποίες εμπλέκονταν τόσο ονόματα μελών της διοικούσας επιτροπής του συνδέσμου, όσο και το δικό του αφού προάγονταν σε Συνταγματάρχη. Η είδηση προκάλεσε την παραίτηση του υπουργού και την απόσυρση των προαγωγών. Ωστόσο, το επεισόδιο αυτό

προβλήματα αυτά και τα αδιέξοδα που είχε να αντιμετωπίσει ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος είχαν ως αποτέλεσμα να προσκληθεί ο Ελευθέριος Βενιζέλος για να σχηματίσει κυβέρνηση, ο οποίος την 28η Δεκεμβρίου 1909 αφικνείται στην Αθήνα για προκαταρκτική μελέτη των πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν στο ελληνικό κράτος.²⁷⁹

Ο Βενιζέλος με την άφιξη του στην Αθήνα αφού κατάκρινε τους στρατιωτικούς για τον τρόπο που χειρίστηκαν τις καταστάσεις με αποτέλεσμα να χαθεί η ευκαιρία για ριζικές αλλαγές,²⁸⁰ έπαιξε διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ των κομμάτων προκειμένου να επέλθει η κυβερνητική μεταβολή και η σύγκληση Αναθεωρητικής Συνέλευσης με αντισυνταγματικές διαδικασίες.²⁸¹ Οι διαδικασίες που πρότεινε έγιναν αποδεκτές και η νέα μεταβατική κυβέρνηση του Στέφανου Δραγούμη ορκίστηκε τη 18η Ιανουαρίου 1910. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε τη 15η Μαρτίου 1910,²⁸² όπως είχε συμφωνηθεί κατά τις διεργασίες που είχαν λάβει χώρα για το σχηματισμό της μεταβατικής κυβέρνησης, ενώ είχε ολοκληρωθεί το μεγαλύτερο μέρος της ανασυγκρότησης των ενόπλων δυνάμεων.²⁸³ Ουσιαστικά ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε όταν σχηματίστηκε η δεύτερη κυβέρνηση Βενιζέλου, τον Νοέμβριο του 1910.

Στα ιστορικά αυτά γεγονότα πρωτοστάτησαν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων οι οποίοι εκτός του ότι ήταν επικριτές της βασιλικής ανάμειξης στα στρατιωτικά ζητήματα, ήταν και οι πρώτοι που διατύπωσαν τα συλλογικά αιτήματα του στρατιωτικού επαγγέλματος.²⁸⁴ Όμως, εκτός από τα συντεχνιακά αίτια για την εκδήλωση του κινήματος και τα οποία αφορούσαν στην απαίτηση των αξιωματικών για την απομάκρυνση του διαδόχου και των πριγκίπων από την ηγεσία του στρατεύματος, στην αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων και στο θέμα των προαγωγών,²⁸⁵ υπήρχαν και θέματα που άπτονταν της οικονομικής, κοινωνικής και

δημιούργησε ρήγματα στις σχέσεις ανάμεσα στην κυβέρνηση, τα λοιπά κόμματα και τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Μαρωνίτη, Ν. (2010), (σ.25).

²⁷⁹ Ζορμπάς Ν. (1925), (σ.64).

²⁸⁰ Ο Βενιζέλος θεώρησε ότι ήταν σφάλμα του Στρατιωτικού Συνδέσμου να αναθέσει την εκτέλεση του προγράμματος που ευαγγελίζονταν σε αυτούς που κατηγορούσε ως υπαίτιους για την κατάσταση στην οποία είχε επέλθει η χώρα. Επιπρόσθετα ανέφερε στους εκπροσώπους του Στρατιωτικού Συνδέσμου ότι, μετά την επικράτηση τους έπρεπε να είχαν επιβάλει δικτατορική κυβέρνηση η οποία αφού προχωρούσε σε εξυγίανση του κράτους και ανασυγκροτούσε τις ένοπλες δυνάμεις να διεξήγαγε εκλογές για την ανάδειξη εθνοσυνέλευσης η οποία θα ρύθμιζε το πολίτευμα. Πάγκαλος Θ. (1950), (σ.109-110).

²⁸¹ Η διαδικασία που προτάθηκε δεν ήταν σύμφωνη με το άρθρο 107 του Συντάγματος του 1864 και για αυτό υπήρξαν διεργασίες μεταξύ των κομμάτων και μάλιστα συγκλείστηκε από το Βασιλιά συμβούλιο προκειμένου να επικυρωθεί η ομογνωμία των πολιτικών αρχηγών. Μαρωνίτη Ν. (2010), (σ.28).

²⁸² Σύμφωνα με τον Νικόλαο Ζορμπά εάν μετά τη διάλυση του Στρατιωτικού Συνδέσμου δεν πραγματοποιούνταν τα όσα είχαν συμφωνηθεί, τότε ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος θα επανεμφανιζόταν με άλλη μορφή και η δράση του θα ήταν διαφορετική από την προηγούμενη. Ζορμπάς Ν. (1925), (σ.89).

²⁸³ Πάγκαλος Θ. (1950), (σ. 150).

²⁸⁴ Βερέμης Θ. (2000). *Ο στρατός στην ελληνική πολιτική*, (σ.71). Αθήνα: Κούριερ.

²⁸⁵ Εκτός από την απομάκρυνση του Διαδόχου και των Πριγκίπων από το στράτευμα και των περί αυτών ευνοούμενων αξιωματικών που σχημάτιζαν τη «Μικρά Αυλή» σημαντική ήταν και η απαίτηση

πολιτικής ζωής. Τέτοια ήταν η βουλευτοκρατία και η συναλλαγή, η οικονομική δυσπραγία λόγω της φορολογίας που έπληττε κυρίως τις λαϊκές τάξεις και η κακή απονομή της δικαιοσύνης.²⁸⁶ Το εύρος αυτό των αιτιών, αντανakλούσε την προϊούσα επαγγελματοποίηση του στρατού, καθώς και την αντίληψη των αξιωματικών της εποχής εκείνης σχετικά με την ανάγκη να διαδραματίζουν ρυθμιστικό ρόλο στα δημόσια δρώμενα της χώρας.²⁸⁷ Η αντίληψη αυτή ήταν διάχυτη σε όλους τους βαθμούς των αξιωματικών των προερχόμενων από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αφού εκτός από τις συνωμοτικές κινήσεις των κατωτέρων, που έλαβαν μέρος στο κίνημα του 1909, υπήρξε και συνωμοτική κίνηση από ανώτερους αξιωματικούς η οποία όμως δεν τελεσφόρησε.²⁸⁸

Τα αποτελέσματα από το κίνημα του 1909, που αποτελούσε το πρώτο αμιγώς στρατιωτικό κίνημα²⁸⁹ στο ελληνικό κράτος που οργανώθηκε και υλοποιήθηκε κατά βάση από αποφοίτους της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και που εκδηλώθηκε εντός της πολιτειακής και συνταγματικής νομιμότητας, υποστηρίχθηκε από ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δυνάμεων. Αποτέλεσε στην ουσία μία κίνηση με την οποία ο στρατός και ο λαός εξέφρασαν τη διαμαρτυρία τους για την παρακμιακή λειτουργία του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος και ταυτόχρονα απαίτησαν τη «ανόρθωση» του κράτους. Δηλαδή τον εκσυγχρονισμό του και όχι την οριστική του ανατροπή.²⁹⁰ Οι στόχοι του κινήματος επιτεύχθηκαν ιδιαίτερα στον τομέα των ενόπλων δυνάμεων. Όμως, το σημαντικότερο επίτευγμα του κινήματος στο Γουδί ήταν η έλευση του Ελευθερίου Βενιζέλου στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας, που θεωρήθηκε ότι ήταν ο μόνος που μπορούσε να δρομολογήσει την αστική, πνευματική και ψυχολογική αναγέννηση της χώρας ώστε να προσφέρει λύσεις στα εθνικά ζητήματα της εποχής.²⁹¹ Επίσης, το Κίνημα στο Γουδί μπορεί να χαρακτηριστεί ως επανάσταση, δεδομένων το σύνολο των εξελίξεων που προκάλεσε. Εξελίξεις που οδήγησαν στον παραγκωνισμό των μέχρι τότε πολιτικών σχηματισμών και στην ανάληψη της εξουσίας από νέες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις με κύριο εκφραστή τον Ελευθέριο Βενιζέλο.²⁹²

να καταργηθεί η πρακτική κατά την οποία κανένας αξιωματικός δεν προάγονταν αν προηγουμένως δεν προβιβάζονταν ο ομοιόβαθμος που υπηρετούσε στο Επιτελείο, ανεξάρτητα αν χήρευε ή όχι η θέση. Μαλέσης Δ. (2020)., (σ.108).

²⁸⁶ Ζορμπάς Ν. (1925). *Απομνημονεύματα*, (σ.5). Αθήνα: Λ. Θ. Λαμπροπούλου.

²⁸⁷ Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.). *Το Κίνημα στο Γουδί. 1909*, (σ.65). Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

²⁸⁸ Η συνωμοτική απόπειρα έλαβε χώρα από δεκαπέντε ανώτερους αξιωματικούς στην οικία του συνταγματάρχη Παναγιώτη Δαγκλή. Η κίνηση όμως αυτή προδόθηκε και η ομάδα του Δαγκλή διέκοψε τη δράση της. Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.), (σ. 68).

²⁸⁹ Στο Κίνημα του 1909 οι ευρύτερες πολιτικές δυνάμεις και τα κόμματα της εποχής δεν είχαν καμία ανάμειξη σε οποιοδήποτε στάδιο του σχεδιασμού και της υλοποίησης του. Η πρωτοβουλία άνηκε και πραγματοποιήθηκε εξ ολοκλήρου από τον στρατό. Μαρωνίτη Ν. (2010). *Το κίνημα στο Γουδί εκατό χρόνια μετά*, (σ.47). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

²⁹⁰ Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.), (σ.78).

²⁹¹ Σκληρός Γ. (1971). *Τα σύγχρονα προβλήματα του ελληνισμού*, (σ.106-120). Αθήνα: Διεθνούς Επιχειρήσεως.

²⁹² Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015). *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*, (σ.21-22). Αθήνα: Πατάκη.

Το κίνημα στο Γουδί όμως προκάλεσε και το διεθνές ενδιαφέρον, λόγω των θέσεων που εξέφραζαν οι αξιωματικοί για την κατάσταση των ενόπλων δυνάμεων σε σχέση με την αλυτρωτική πολιτική. Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση ενημέρωσε την Υψηλή Πύλη ότι δεν θα μεταβάλλονταν η θέση της Ελλάδας ως προς τα εθνικά θέματα, δηλαδή το Μακεδονικό και το Κρητικό ζήτημα. Επίσης, η ελληνική κυβέρνηση καθησύχασε και τους Ευρωπαίους, τόσο ως προς την εκπλήρωση των οικονομικών υποχρεώσεων που είχε αναλάβει η χώρα, όσο και ως προς την τύχη της δυναστείας.²⁹³ Ιδιαίτερη ανησυχία υπήρξε στη Γερμανία αφού ο Καίζερ έβλεπε να πλήττονται οι βλέψεις του για την Ελλάδα, μετά την απομάκρυνση του διάδοχου από την ηγεσία του στρατεύματος. Εκτός όμως από αυτό, η Γερμανία ανησυχούσε και από τη γαλλόφιλη στάση των περισσοτέρων αξιωματικών που συμμετείχαν στο κίνημα στο Γουδί και η οποία πιθανό να επηρέαζε την ισορροπία των συμμαχιών.²⁹⁴

Συνεπώς παρατηρείται ότι η ενέργεια των αποφοίτων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων δεν είχε επιπτώσεις μόνο στο εσωτερικό της χώρας αλλά και στο εξωτερικό αυτής. Η ανάμειξη των αξιωματικών στην πολιτική σταματά με τη διάλυση του Στρατιωτικού Συνδέσμου, τυπικά τον Μάρτιο του 1910 αλλά ουσιαστικά τον Νοέμβριο του 1910 μετά τον σχηματισμό της δεύτερης κυβέρνησης Βενιζέλου. Η ανάμειξη των αποφοίτων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων με την πολιτική επανεμφανίζεται ως φαινόμενο κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού.²⁹⁵

5.6 Στα χρόνια του Εθνικού Διχασμού

Την περίοδο από το 1910 έως το 1915 οι αξιωματικοί ασχολούνταν με τις πολεμικές φροντίδες της προπαρασκευής των Βαλκανικών Πολέμων και τη διεξαγωγή αυτών οπότε δε είχαν εμπλακεί με την πολιτική. Επίσης, μετά το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων οι αθρόες προαγωγές δεν τους άφηναν περιθώριο για συνωμοτικές ενέργειες αφού είχαν ικανοποιηθεί πέρα από ότι ανέμεναν.²⁹⁶ Συνεπώς το 1915 βρίσκει τους απόφοιτους της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων να έχουν ικανοποιηθεί βαθμολογικά και να νιώθουν επαγγελματικά ασφαλείς. Παράλληλα, ο φιλελεύθερος ζήλος πολλών εξ αυτών που είχαν λάβει μέρος στο κίνημα του 1909 είχε ατονήσει, λόγω τις ικανοποίησης των φιλοδοξιών και των απαιτήσεων τους.²⁹⁷ Το γεγονός όμως αυτό θα μεταβάλλονταν τα επόμενα χρόνια, όπως θα περιγραφεί στις επόμενες παραγράφους, με αποτέλεσμα για μία ακόμη φορά η ιστορία να μετατρέψει τους απόφοιτους της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων σε πρωταγωνιστές στα όσα θα λάβουν χώρα στην Ελλάδα.

²⁹³ Δερτιλής Γ. (1999). *Κοινωνικός μετασχηματισμός και στρατιωτική επέμβαση 1880-1909*, (σ.207-209). Αθήνα: Εξάντας.

²⁹⁴ Μαλέσης Δ. (2017), (σ.56).

²⁹⁵ Βερέμης Θ. (2018). (σ.41).

²⁹⁶ Μαζαράκης - Αινιανός Α. (1948), (σ.11).

²⁹⁷ Βερέμης Θ. (2018), (σ.46-47).

5.7 Συνοπτικό ιστορικό των γεγονότων των ετών 1915 – 1917

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι υπήρξαν το μεγαλύτερο πολεμικό επίτευγμα του νεοελληνικού κράτους²⁹⁸ και το ηθικό των Ελλήνων ήταν υψηλό, δεδομένου ότι είχαν καταφέρει να ξεπλύνουν την ντροπή του 1897. Την 05η Μαρτίου 1913, δολοφονήθηκε ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ στη Θεσσαλονίκη και στη θέση του ορκίστηκε ως βασιλιάς ο Κωνσταντίνος Α΄ την 08 Μαρτίου 1913. Η άνοδος του Κωνσταντίνου στον θρόνο επρόκειτο να έχει μοιραίες και μακροπρόθεσμες συνέπειες για τον ελληνισμό διότι ενώ ήταν ταυτόχρονα Βασιλέας και Αρχιστράτηγος δεν υπάγονταν πλέον στις εντολές της κυβέρνησης. Η αυτόνομη άσκηση της πολιτικής του έγινε γρήγορα εμφανής, όταν κατά τη διάρκεια του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου ο Βασιλιάς επέμενε στην άσκοπη παράταση των εχθροπραξιών, παρά την αντίθετη γνώμη του Βενιζέλου που τελικά κατάφερε να συνάψει ανακωχή. Επίσης, ο Κωνσταντίνος έγινε ο πόλος συσπείρωσης όλων των συντηρητικών δυνάμεων της εποχής του που αντιδρούσαν στις αλλαγές που είχαν επέλθει ή δρομολογηθεί μετά το Κίνημα στο Γουδί το 1909.²⁹⁹

Παρόλες τις διαφορές, η συνύπαρξη του Βενιζέλου και του Κωνσταντίνου διατηρήθηκε ομαλή για ενάμιση χρόνο περίπου. Χρονική περίοδος στην οποία οι αξιωματικοί έχοντας ξεπλύνει την ντροπή του 1897, είχαν αυξήσει τη δημοτικότητα τους, ενώ οι προαγωγές που τους είχαν δοθεί αφειδώς, είχαν ικανοποιήσει κάθε φιλοδοξία τους.³⁰⁰ Ενώ οι στρατιωτικοί ήταν ικανοποιημένοι, ο Βενιζέλος προσπαθούσε να διατηρήσει τα κεκτημένα των Βαλκανικών Πολέμων συμπράττοντας όχι μόνο με τη Σερβία και τη Ρουμανία, αλλά και με την Αγγλία και τη Γαλλία. Έτσι, όταν ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος τον Αύγουστο του 1914, πεπεισμένος ότι η προάσπιση των ελληνικών συμφερόντων απαιτούσε τη συμμαχία με την Αντάντ,³⁰¹ έσπευσε να τους την προσφέρει. Αυτή η προσφορά δεν έγινε αποδεκτή από φόβο μη προκληθούν η Τουρκία και η Βουλγαρία, οι οποίες ήταν ακόμη ουδέτερες χώρες. Αυτό όμως δεν πτόησε τον κρητικό πολιτικό που είχε την πεποίθηση ότι η σύμπραξη της Ελλάδας με την Αγγλία και τους συμμάχους της, αποτελούσε την καλύτερη και ίσως την τελευταία ευκαιρία, προκειμένου να ολοκληρωθεί η Μεγάλη Ιδέα.

Αντίθετες απόψεις είχε ο Κωνσταντίνος και το περιβάλλον του, που θαυμάζοντας τον γερμανικό милитарισμό, προσδοκούσαν τη γερμανική νίκη ως προϋπόθεση για τη δική τους επικράτηση στην Ελλάδα. Επίσης, είχαν κατανοήσει

²⁹⁸ Στους Βαλκανικούς πολέμους με σχετικά μικρό ανθρώπινο και υλικό κόστος και σε διάστημα μόνο δέκα μηνών η Ελλάδα κατάφερε να αυξήσει το έδαφος της κατά 93% και τον πληθυσμό της κατά 77%. Αυτό επιτεύχθηκε με την προσάρτηση των «Νέων Χωρών», δηλαδή της Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Κρήτης, της Χίου, της Λέσβου, της Λήμνου, της Σάμου, της Ικαρίας, της Θάσου, της Σαμοθράκης κ.λπ. Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015), (σ.33).

²⁹⁹ Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015), (σ.33-35).

³⁰⁰ Μαζαράκης - Αινιανός Α. (1948), (σ.11).

³⁰¹ «Αντάντ» (Entente) ή ακριβέστερα «Τριπλή Συνεννόηση» ονομαζόταν η συμμαχία Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας και Ρωσίας, στην οποία αργότερα προστέθηκαν η Ιταλία (1915) και οι ΗΠΑ (1917). Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015), (σ.36).

ότι λόγω γεωγραφικής θέσης αλλά και λόγω των αντικρουόμενων συμφερόντων που είχε η Ελλάδα τόσο με τις γερμανικές επιδιώξεις όσο και με τις επιδιώξεις των συμμάχων της (Αυστροουγγαρία, Τουρκία και αργότερα Βουλγαρία) δεν μπορούσαν να συμπλεύσουν με τις Κεντρικές Δυνάμεις. Για αυτό επέλεξαν τη «διαρκή ουδετερότητα», πιστεύοντας ότι η Γερμανία θα συγκρατούσε τους συμμάχους της και με αυτό τον τρόπο θα διασώζονταν τα κέρδη των Βαλκανικών Πολέμων.³⁰² Παρατηρούμε λοιπόν δύο διαφορετικές πολιτικές προσεγγίσεις για την υπηρετήση του ίδιου ακριβώς εθνικού σκοπού. Από τη μία, ο Βενιζέλος, πίστευε ότι με την άμεση έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ θα διασφαλιζόνταν τα κέρδη των Βαλκανικών Πολέμων. Από την άλλη, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, ήταν πεπεισμένος ότι τα κέρδη της Ελλάδας θα διασφαλιζόνταν με την ουδετερότητα. Αυτή η διαφορά αποτέλεσε και το αντικείμενο του Εθνικού Διχασμού.³⁰³

Η άρνηση του Κωνσταντίνου τον Φεβρουάριο του 1915 να συμμετάσχει η Ελλάδα ως σύμμαχος της Αντάντ, αρχικά βοηθώντας τη Σερβία και στη συνέχεια συμμετέχοντας στις επιχειρήσεις στα Δαρδανέλια,³⁰⁴ οδήγησε τον Βενιζέλο σε παραίτηση, τον Μάρτιο του ίδιου έτους. Στις εκλογές του Ιουνίου το Κόμμα των Φιλελευθέρων κερδίζει τις εκλογές εκ νέου.³⁰⁵ Η άρνηση όμως του Κωνσταντίνου να δεχθεί την πρόταση του Βενιζέλου να τηρηθούν οι όροι της ελληνοσερβικής συνθήκης του 1913 και να αποσταλεί στρατιωτική βοήθεια στη Σερβία που αντιμετώπιζε τη Βουλγαρία, τον οδήγησε ξανά σε παραίτηση τον Σεπτέμβριο του 1915. Να σημειωθεί ότι δυνάμεις των Άγγλων και Γάλλων είχαν ήδη καταλάβει τη Θεσσαλονίκη ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις δυνάμεις των Κεντρικών Δυνάμεων. Υπό αυτές τις συνθήκες, στις εκλογές που ακολούθησαν, οι φιλελεύθεροι απείχαν επειδή θεώρησαν αντισυνταγματική τη δεύτερη διάλυση της βουλής για τον ίδιο λόγο, δηλαδή για την άρνηση του Βασιλιά να ακολουθήσει την εξωτερική πολιτική που ασκούσε η εκλεγμένη κυβέρνηση.³⁰⁶ Αποτέλεσμα της αποχής του κόμματος των φιλελευθέρων από τις εκλογές που ακολούθησαν ήταν να εκλεγεί το κόμμα των εθνικοφρόνων με συντριπτική πλειοψηφία³⁰⁷ τον Δεκέμβριο του 1915. Η αποχή αυτή κατέδειξε τη διάσταση μεταξύ όσων πρέσβευαν ότι κυρίαρχος στην πολιτική οφείλει να είναι ο λαός και σε αυτούς που πίστευαν στην κυριαρχία του μονάρχη.³⁰⁸

Υπό αυτό το πολιτικό πλαίσιο, οι αξιωματικοί δεν ήταν δυνατό να μείνουν ανεπηρέαστοι αφού είχαν χωριστεί σε δύο κατηγορίες. Η μία μερίδα αποτελούνταν από αυτούς που ήταν ικανοποιημένοι βαθμολογικά, αισθάνονταν επαγγελματικά ασφαλείς και ήταν προσκείμενοι στο θρόνο. Η δεύτερη κατηγορία αφορούσε αυτούς που δεν διέθεταν προστάτες στην εξουσία ή είχαν προσωπικές αντιδικίες με στελέχη

³⁰² Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015), (σ.36-38).

³⁰³ Βερέμης Θ. (2017), (σ.71).

³⁰⁴ Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015), (σ.40-54).

³⁰⁵ Το κόμμα των φιλελευθέρων κατέλαβε τις 186 από τις 316 έδρες. Βερέμης Θ. (2017), (σ.73).

³⁰⁶ Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015), (σ.76).

³⁰⁷ Το κόμμα των Εθνικοφρόνων κατέλαβε τις 256 από τις 316 έδρες. Μαλέσης, Δ. (2017), (σ.123).

³⁰⁸ Βερέμης Θ. (2018), (σ.45).

της πολιτικής ή στρατιωτικής ηγεσίας. Αυτοί ήταν κυρίως οι στρατιωτικοί που στελέχωσαν τις τάξεις της Εθνικής Άμυνας³⁰⁹ που δημιουργήθηκε στα μέσα Δεκεμβρίου του 1915 στη Θεσσαλονίκη. Στόχος της Εθνικής άμυνας ήταν η ανάσχεση της βουλγαρικής απειλής και η υιοθέτηση μίας φιλοδυτικής εξωτερικής πολιτικής³¹⁰ σε αντίθεση με την πολιτική που ακολουθούσε Κωνσταντίνος και το επιτελείο του, που προσπαθώντας να αποφύγουν την βουλγαρική παρουσία στην ελληνική επικράτεια, έκαναν συνεχώς παραχωρήσεις στις γερμανικές και βουλγαρικές απαιτήσεις. Αποκορύφωμα αυτής της πολιτικής ήταν ή παραχώρηση του σημαντικότερου ελληνικού οχυρού της Ανατολικής Μακεδονίας, του Ρούπελ, στους Βούλγαρους την 09η Μαΐου 1916.³¹¹

Το γεγονός αυτό συντάραξε τον Βενιζέλο και τον οδήγησε στο να αναλάβει πρωτοβουλία παρουσιάζοντας στους πρεσβευτές της Αγγλίας και της Γαλλίας το σχέδιο του, σύμφωνα με το οποίο είχε την πρόθεση να σχηματίσει κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη με σκοπό να συγκροτήσει στρατό ώστε να πολεμήσει στο πλευρό της Αντάντ και να προστατεύσει τη Μακεδονία από τον βουλγαρικό κίνδυνο. Η πρόθεση του αυτή μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο εάν είχε τη συγκατάθεση της Αγγλίας και της Γαλλίας. Όμως, επειδή δεν εξασφάλισε την υποστήριξη της Αγγλίας το σχέδιο αυτό δεν εφαρμόστηκε άμεσα. Ακολούθησαν αναταραχές στην Αθήνα που στόχο είχαν τα γραφεία βενιζελικών εφημερίδων, ενώ πραγματοποιήθηκε και μία προκλητική διαδήλωση μπροστά στην αγγλική πρεσβεία. Αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών ήταν οι πρεσβευτές της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας να επιδώσουν κοινό τελεσίγραφο στην ελληνική κυβέρνηση με το οποίο απαιτούσαν τον τερματισμό της επιστράτευσης,³¹² την εφαρμογή ευνοϊκής ουδετερότητας έναντι των συμμάχων, την αντικατάσταση αξιωματούχων οι οποίοι είχαν εχθρική στάση έναντι της Αντάντ, την άμεση διάλυση της βουλής και την προκήρυξη εκλογών.³¹³ Τις απαιτήσεις αυτές τις αποδέχθηκε η ελληνική κυβέρνηση.

Τα γεγονότα όμως στη Μακεδονία διέθεταν την δική τους δυναμική αφού η βουλγαρική προέλαση στην Ανατολική και Δυτική Μακεδονία από την 05η Αυγούστου 1916 πραγματοποιούνταν χωρίς αντίσταση από τις ελληνικές δυνάμεις. Ο Βενιζέλος προσπάθησε μέχρι την 14η Αυγούστου 1916 μέσω συλλαλητηρίων να πείσει τον Κωνσταντίνο για αλλαγή πολιτικής στάσης. Στα συλλαλητήρια αυτά απάντησαν με αντισυλλαλητήρια οι υποστηρικτές του Κωνσταντίνου. Οι διχαστικές αυτές ενέργειες λάμβαναν χώρα μία ημέρα πριν η Ρουμανία εισέλθει στον πόλεμο

³⁰⁹ Οι Αξιωματικοί που πρωτοστάτησαν στη δημιουργία της Εθνικής Άμυνας ήταν ο λοχαγός πεζικού Νεόκοσμος Γρηγοριάδης και ο συνταγματάρχης ιππικού Επαμεινώνδας Ζυμβρακάκης. Μαλέσης Δ. (2017), (σ.124).

³¹⁰ Ένας επιπλέον λόγος κατά τον Θεόδωρο Πάγκαλο ήταν η απόφαση του Γάλλου στρατηγού Σαράιν να διορίσει Σέρβο Νομάρχη στη Θεσσαλονίκη την οποία την προόριζε ως έδρα της σερβικής κυβέρνησης. Πάγκαλος Θ. (1950), (σ. 161).

³¹¹ Βερέμης Θ. (2018), (σ.50).

³¹² Η Βουλγαρία τον Σεπτέμβριο του 1915 έχοντας αποφασίσει να πάρει μέρος στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων, κήρυξε επιστράτευση. Το γεγονός αυτό υποχρέωσε τον Κωνσταντίνο και το Επιτελείο να δεχθούν την πρόταση της κυβέρνησης για κήρυξη επιστράτευσης και εκ μέρους της Ελλάδας. Μάλεσης Δ. (2018), (σ.447).

³¹³ Βερέμης Θ. (2017), (σ.81-82).

στο πλευρό της Αντάντ. Την 17η Αυγούστου 1916, ο Έλληνας πρωθυπουργός Ζαΐμης, άρχισε διαπραγματεύσεις με την Αντάντ για την είσοδο της Ελλάδας στο πόλεμο στο πλευρό της. Την ίδια ημέρα στη Θεσσαλονίκη εκδηλώθηκε το κίνημα της Εθνικής Άμυνας³¹⁴ που αριθμούσε στις αρχές του Αυγούστου χίλια μέλη.³¹⁵

Τη 19η Αυγούστου 1916 λαμβάνει χώρα η κατάληψη του Πειραιά από στρατεύματα της Αντάντ.³¹⁶ Ακολουθεί η παράδοση του Δ' Σώματος Στρατού στους Γερμανούς³¹⁷ την 29η Αυγούστου 1916, γεγονός που κλιμάκωσε την εχθρότητα των συμμάχων έναντι του Κωνσταντίνου. Την επόμενη ημέρα, οι Βούλγαροι ολοκληρώνουν την κατάληψη της Ανατολικής Μακεδονίας φθάνοντας στην Καβάλα χωρίς να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε αντίσταση. Το γεγονός αυτό ήλπιζε ο Βενιζέλος ότι θα οδηγούσε τον Κωνσταντίνο σε αλλαγή πολιτικής, κάτι που δε συνέβη. Έτσι, ο Βενιζέλος εγκαταλείποντας την μέχρι τότε πολιτική που ακολουθούσε μεταβαίνει στα Χανιά υπό γαλλική προστασία, όπου και σχηματίζει την λεγόμενη Προσωρινή Κυβέρνηση μαζί με τους Κουντουριώτη και Δαγκλή. Ο Εθνικός Διχασμός³¹⁸ είχε πλέον συντελεστεί δεδομένου ότι υπήρχαν δύο κυβερνήσεις. Η γεωγραφική αποτύπωση του Εθνικού Διχασμού θα ολοκληρώνονταν την 26η Σεπτεμβρίου 1916 όταν η Προσωρινή Κυβέρνηση εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη. Στην Ελλάδα υπήρχαν πλέον το «κράτος των Αθηνών» και το «κράτος της Θεσσαλονίκης». Η ανάληψη της ηγεσίας της Εθνικής Άμυνας από τον Βενιζέλο της έδωσε νέα πνοή, ενώ στο «κράτος της Θεσσαλονίκης» εκτός της Κρήτης, προσχώρησαν αμέσως τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (Σάμος, Ικαρία, Χίος, Λέσβος, Λήμνος) και σταδιακά η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία. Η προτεραιότητά της κυβέρνησης του Βενιζέλου ήταν η συγκρότηση στρατού για να ενισχύσει τις δυνάμεις της Αντάντ. Οι προσπάθειες της Προσωρινής Κυβέρνησης

³¹⁴ Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015),(σ.88-90).

³¹⁵ Επίσης τετρακόσιοι περίπου χωροφύλακες υπό τον Παμύκο Ζυμβρακάκη ήταν έτοιμοι να προσχωρήσουν, ενώ η στρατολόγηση από τις στρατιωτικές μονάδες της Μακεδονίας είχε περιορισμένη επιτυχία. Βερέμης, Θ. (2018), (σ.55).

³¹⁶ Τα στρατεύματα της Αντάντ υπό τον Γάλλο ναύαρχο Φουρνέ αποβιβαζόμενα στον Πειραιά κατέλαβαν το ταχυδρομείο, το τηλεγραφείο και τον ασύρματο. Παράλληλα, η αγγλογαλλική μυστική αστυνομία προχώρησε στη σύλληψη και απέλαση πενήντα Γερμανών πρακτόρων. Επίσης, την 27η Αυγούστου 1915 μετά από στημένη επίθεση, με τη συμμετοχή Βενιζελικών, εναντίον της γαλλικής πρεσβείας, η Αντάντ απαίτησε την άμεση διάλυση των Επιστράτων. Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015),(σ.90).

³¹⁷ Μετά την κατάληψη των υψωμάτων περιμετρικά της Καβάλας, την 28η Αυγούστου ο συνταγματάρχης Χατζόπουλος συναντήθηκε με τον Γερμανό ταγματάρχη Σβάϊνιτς, ο οποίος του μετέφερε την απόφαση του Χίντενμπουργκ να συγκεντρωθεί το Δ' Σώμα Στρατού στη Δράμα για να μην εμποδίζει την προέλαση των βουλγάρικων στρατευμάτων. Αντιλαμβανόμενος ότι αυτό σήμαινε αιχμαλωσία αποφάσισε μετά από πολεμικό συμβούλιο να μεταβούν στη Θάσο και να παραδοθούν στους αγγλογάλλους. Τελικά τετρακόσιοι αξιωματικοί και έξι χιλιάδες οπλίτες παραδόθηκαν στους Βούλγαρους και από εκεί μεταφέρθηκαν στο Γκαίρλιτς όπου και κρατήθηκαν αιχμάλωτοι για δύο και πλέον χρόνια. Λίγοι μόνο αξιωματικοί και οπλίτες διέφυγαν στη Θάσο και προσχώρησαν στο κίνημα της Θεσσαλονίκης. Μαζαράκης - Αινιανός Α. (1948), (σ.201-202).

³¹⁸ Ο Εθνικός Διχασμός ορίστηκε ως αντιπαράθεση ανάμεσα στο «κράτος» του Κωνσταντίνου και το «έθνος» ως ευρύτερο σύνολο. Κατά βάθος πρόκειται για σύγκρουση ανάμεσα στην πλειοψηφία της Παλαιάς Ελλάδας και την πλειοψηφία του υπόλοιπου Ελληνισμού δηλαδή των αλύτρωτων και των Ελλήνων των Νέων Χωρών καθώς και εκείνων των παροικιών. Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015),(σ.93).

έφεραν αποτελέσματα αφού στα τέλη του Οκτωβρίου ο στρατός της αποτελούνταν από είκοσι χιλιάδες στρατιώτες και επτακόσιους μόνιμους και έφεδρους αξιωματικούς, αντί της αρχικής δύναμης των δύο χιλιάδων ανδρών του Σεπτεμβρίου του 1916.³¹⁹

Στο διπλωματικό πεδίο η κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης αναγνωρίστηκε de facto από την Αγγλία, τη Γαλλία και τη Ρωσία. Τα κράτη αυτά της παρείχαν περιορισμένη οικονομική βοήθεια. Η Ιταλία από την άλλη, παρέμεινε εχθρική διότι είχε αναγνωρίσει ότι ο Βενιζέλος ήταν εμπόδιο στις δικές της επεκτατικές βλέψεις στη Βαλκανική χερσόνησο.³²⁰

Η συνύπαρξη των δύο κρατών δεν ήταν ανέφελη αφού υπήρξαν μεταξύ των δύο στρατών, της Εθνικής Άμυνας και του βασιλικού στρατού, ένοπλη αντιπαράθεση τον Οκτώβριο του 1916 κατά την προσπάθεια κατάληψης της Κατερίνης από τις δυνάμεις της Εθνικής Άμυνας. Το γεγονός αυτό οδήγησε τους Γάλλους να θέσουν υπό τον έλεγχο τους την πόλη και να χαράξουν μια ουδέτερη ζώνη από την Κορυτσά μέχρι τον Θερμαϊκό που αποτέλεσε και τα «σύνορα» μεταξύ των δύο «κρατών» της Ελλάδας.³²¹

Τα γεγονότα όμως που έπαιξαν καταλυτικό ρόλο ήταν αυτά που έμειναν στην ιστορία ως Νοεμβριανά. Αφορμή για τα γεγονότα αυτά αποτέλεσε η απόρριψη των γαλλικών προτάσεων³²² από την πλευρά του Κωνσταντίνου για παράδοση του πολεμικού υλικού στις δυνάμεις της Αντάντ. Ως αντίδραση στην απόρριψη αυτή, την 18η Νοεμβρίου 1916, μία δύναμη τριών χιλιάδων ανδρών που είχε καταπλεύσει στον Πειραιά, κινήθηκε προς την Αθήνα προκειμένου να καταλάβει στρατηγικά σημεία σε αυτήν. Η δύναμη αυτή αντιμετωπίστηκε με χρήση ένοπλης βίας από τις πιστές στον Κωνσταντίνο δυνάμεις, με αποτέλεσμα να υπάρξουν νεκροί και τραυματίες εκατέρωθεν. Εκτός όμως από τους ενόπλους υπήρξαν και νεκροί άμαχοι. Ο Κωνσταντίνος διέταξε την κατάπαυση το πυρός. Αυτό όμως δεν πτόησε τους φανατικούς υποστηρικτές του να στραφούν κατά των οπαδών του Βενιζέλου και να προκαλέσουν δεκάδες θύματα. Οι συλλήψεις και οι βιαιοπραγίες κάθε είδους που έλαβαν χώρα, διέυρναν το χάσμα ανάμεσα στις αντίπαλες παρατάξεις σε

³¹⁹ Μαλέσης Δ. (2017),(σ.134).

³²⁰ Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015),(σ.95).

³²¹ Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015),(σ.98).

³²² Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος προκειμένου να εμποδίσει την επέκταση του «κράτους της Θεσσαλονίκης» σε βάρος του, ήρθε σε συνεννόηση με τον Γάλλο βουλευτή Μπεναζέ προσφέροντας τόσο τη στρατιωτική εκκένωση της Θεσσαλίας αλλά και την παράδοση στην Αντάντ πολεμικού υλικού, του στρατού και του στόλου, τα πυροβόλα και τα πλοία. Ως αντάλλαγμα αυτών των παραχωρήσεων ο Κωνσταντίνος ζήτησε να εξασφαλιστεί η ουδετερότητα και ο θρόνος του, να μην αναγνωριστεί η Προσωρινή Κυβέρνηση, να μην της επιτραπεί η επέκταση προς τη Θεσσαλία ούτε η στρατολογία νέων οπλιτών και να μην της παραδοθεί το ελληνικό πολεμικό υλικό. Επίσης αξίωσε να παρουσιαστούν αυτοί οι όροι ως δοτοί από την Αντάντ και για αυτό το λόγο οι δυνάμεις της προβήκαν στην κατάληψη του «ελαφρού» στόλου και του ναυστάθμου. Στη συμφωνία αυτή, την οποία είχε επιβεβαιώσει και γραπτά, υπαναχώρησε με αποτέλεσμα να προκληθούν τα Νοεμβριανά. Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015),(σ.97).

τέτοιο σημείο ώστε η «κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης» να κηρύξει έκπτωτο του θρόνου τον Κωνσταντίνο.³²³

Την 25η Νοεμβρίου 1916 οι δυνάμεις της Αντάντ επέβαλλαν ναυτικό αποκλεισμό στο «κράτος των Αθηνών» στην προσπάθεια τους να κάμψουν τη λαϊκή υποστήριξη στον Κωνσταντίνο. Για την άρση του αποκλεισμού είχαν τεθεί ως όροι η συγκέντρωση του στρατού του Κωνσταντίνου στην Πελοπόννησο, η αποφυλάκιση πολιτικών κρατούμενων, η αποζημίωση των παθόντων στα Νοεμβριανά και η απόδοση χαιρετισμού στις σημαίες των Συμμάχων ως ένδειξη επίσημης συγνώμης. Οι αξιώσεις αυτές έγιναν αποδεκτές από το «κράτος των Αθηνών»³²⁴ δίνοντας παράταση ζωής στο κωνσταντινικό καθεστώς μέχρι την 01η Ιουνίου 1917 όταν και παρέδωσε τον θρόνο του στο δευτερότοκο υιό του Αλέξανδρο.³²⁵ Μετά την παρέλευση έντεκα ημερών ο Βενιζέλος επέστρεψε στην Αθήνα, υπό την προστασία γαλλικών στρατευμάτων και ανέλαβε την πρωθυπουργία στις 02 Ιουλίου 1917. Με αυτό τον τρόπο έκλεισε ο κύκλος των δύο «κρατών» στην Ελλάδα και των δύο στρατών, της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, αφού μετά την επάνοδο του Βενιζέλου στην πρωθυπουργία οι δύο στρατοί ενώθηκαν στην Μακεδονία, τερματίζοντας και επίσημα την ελληνική ουδετερότητα. Η ένωση αυτή των δύο «κρατών» δεν έκλεισε το κεφάλαιο του Εθνικού Διχασμού που ταλάνισε για πολλά χρόνια μετά την Ελλάδα και κατά συνέπεια και τους αξιωματικούς, οι οποίοι προέρχονταν από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

Με το ξέσπασμα του Εθνικού Διχασμού οι αξιωματικοί που προέρχονταν από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων κλήθηκαν να απαντήσουν στο δίλημμα³²⁶ με ποιο στρατόπεδο θα συντάσσονταν. Με την νόμιμη κυβέρνηση της Αθήνας ή την προσωρινή της Θεσσαλονίκης; Η απάντηση που δόθηκε στο ερώτημα αυτό από τους αξιωματικούς, όπως αποδεικνύει η ιστορική πραγματικότητα, καταδεικνύει ότι από τους 4.500 μονίμους αξιωματικούς, προερχόμενους από διάφορες

³²³ Μαλέσης Δ. (2017), (σ.138-139).

³²⁴ Μαυρογορδάτος Γ. Θ. (2015), (σ.106).

³²⁵ Ο πρωτότοκος υιός του Κωνσταντίνου Γεώργιος δεν επιλέχθηκε να τον διαδεχθεί στον θρόνο διότι θεωρήθηκε ότι είχε τις ίδιες ιδέες με τον πατέρα του. Βερέμης Θ. (2018), (σ.90).

³²⁶ Χαρακτηριστική του διλήμματος που κυριάρχησε στις τάξεις των αξιωματικών, ιδιαίτερα των προερχομένων από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, είναι η μαρτυρία του ανθυπολοχαγού Τσακαλώτου Θρασύβουλου σύμφωνα με την οποία: «Η διένεξις τῶν δύο Μεγάλων προσωπικοτήτων ποῦ παρουσίασε ἡ πατρίς μας, τοῦ Βασιλέως-Στρατηλάτου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Μεγάλου Βενιζέλου, ἔριξε τίς ρίζες τῆς βαθείας στοῦ στρατεύματος μέχρι τὰ μικρότερα τοῦ στελέχου καὶ κυριολεκτικῶς τὰ συνετάραξε. Τὸ δίλημμα γιὰ τοὺς μικροὺς, ποὺ ἦσαν ἀκόμη μακρὰν ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ δημιουργοῦν αἱ ἀντιζηλῖαι, αἱ φιλοδοξίαι, τὰ ἀτομικὰ γενικῶς συμφέροντα, τὰ ὅποια ἡ πολιτικὴ διαμάχη τὰ ἐκάλυπτε μὲ τὴν πολιτικὴν τους δικαιολογία, γιὰ πολλοὺς, ἦτο πράγματι ἔντονον, ἰδιαίτερα ὅταν οἱ Βούλγαροι εἰσέβαλον στοῦ ἔδαφος μᾶς καὶ κατελάμβανον τὰς πόλεις μᾶς κατ' ἐντολὴν καὶ βοήθειαν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τὴ μία μεριὰ ὁ Ἐθνάρχης, ὁ θρύλος, ὁ ἀγαπημένος Βασιλεὺς, ὁ ὄρκος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἀμείλικτος πάλιν ὁ ὄρκος· ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἔθνους. Τρομερὸ δίλημμα γιὰ τὸν στρατιώτη- ἀξιωματικό. Σὲ ποιὸν περισσότερο ἢ πίστις; Στὸν ἑνσαρκωτὴ καὶ ἀντιπρόσωπο τοῦ ἔθνους ἢ στὴν ἐθνικὴ πραγματικότητα, ποὺ τὴν παρουσιάζουν ὑπεράνω οἰουδῆποτε ἐθνικοῦ ἡγέτου ... Ὅρκίζομαι νὰ φυλάττω πίστιν εἰς τὴν Πατρίδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Συνταγματικὸν Βασιλέα καθορίζει ὁ ὄρκος. Ποῦ λοιπὸν βαραίνει ὁ ὄρκος;» Τσακαλώτος Θ. (1960). *40 χρόνια στρατιώτης της Ελλάδας. Πως εκερδίσσαμε τους αγώνες μας 1940-1949*, (σ.48-49). Αθήναι: Ακροπόλεως.

παραγωγικές σχολές, μόνο 280 έως 300 προσχώρησαν στην Εθνική Άμυνα³²⁷ και από αυτούς, ένα μικρό ποσοστό ήταν απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων,³²⁸ εκ των οποίων οι περισσότεροι κατώτεροι αξιωματικοί. Οι ανώτεροι αξιωματικοί τήρησαν γενικά συντηρητική στάση.³²⁹ Το γεγονός της μικρής ένταξης των αποφοίτων της Σχολής στο στρατόπεδο της Εθνικής Άμυνας εξηγείται αν αναλογιστεί κάποιος την πίστη και την αφοσίωση που έτρεφε μία μεγάλη μερίδα αξιωματικών προς το πρόσωπο του βασιλιά Κωνσταντίνου, οι οποίοι πίστευαν ότι με το να παραμείνουν στην Αθήνα υπηρετούσαν τη νομιμότητα και τηρούσαν τον όρκο που είχαν δώσει.³³⁰ Επίσης, ένα μέρος των παραμενόντων στην Αθήνα αξιωματικών πιθανό να οφείλονταν στην στάση αναμονής που πιθανό να διατηρούσαν με την προσδοκία ότι τελικά ο Κωνσταντίνος θα μετέβαλε τη στάση του.³³¹ Τέλος, δεν πρέπει να υποτιμηθούν και οικογενειακοί λόγοι. Δηλαδή το να εγκατέλειπες την οικογένεια και τους συγγενείς σου στη διάθεση των βασιλοφρόνων³³² απαιτούσε υψηλό αίσθημα ευθύνης έναντι του καθήκοντος, κάτι που δεν χαρακτηρίζει τους αποκατεστημένους σε κανένα τομέα.³³³

Μετά την επανένωση των δύο «κρατών», αντί να εξαλειφθούν τα προβλήματα στο στράτευμα αυτά αυξήθηκαν λόγω του διαμοιρασμού της νομής της εξουσίας. Οι αξιωματικοί της Εθνικής Άμυνας ανησυχούσαν για τη διανομή των διοικήσεων,³³⁴ από τις οποίες φοβούνται ότι θα εκτοπίζονταν από τους αρχαιότερους

³²⁷ Βερέμης, Θ. (2017). *Ελευθέριος Βενιζέλος Ο οραματιστής του εφικτού*, (σ.86). Αθήνα: Μεταίχμιο.

³²⁸ Είναι χαρακτηριστικό ότι από ένα σύνταγμα από τους επτά αξιωματικούς οι οποίοι συντάχθηκαν με την Εθνική Άμυνα μόνο δύο ήταν απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων. Σπάης Λ. (1970). *Πενήντα χρόνια στρατιώτης*, (σ.89). Αθήναι: Μέλισσα.

³²⁹ Με εξαίρεση ορισμένους διοικητές όπως ο Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, ο Επαμεινώνδας Ζυμβρακάκης, ο Νικόλαος Χριστοδούλου, ο Δημήτριος Ιωάννου κ.α. που ανέλαβαν ηγετικές θέσεις στον στρατό της Εθνικής Άμυνας, οι περισσότεροι από τους αποφοίτους της Σχολής Ευελπίδων που προσχώρησαν ήταν κατώτεροι σε βαθμό. Βερέμης Θ. (2017), (σ.87).

³³⁰ Ο αντιβενιζελικός αξιωματικός Γεώργιος Φεσσόπουλος αναφέρει για τους αξιωματικούς που δεν προσχώρησαν στην Εθνική Άμυνα ότι : «...νεπνέοντο έν τῷ συνόλῳ των ἀπὸ τὰς ἡθικωτέρας ἀρχὰς καὶ ἡκολούθησαν τὴν πάντοτε εἰς τὴν Πατρίδα συμφέρουσα κατεύθυνσιν: τὴν τήρησιν τοῦ ὅρκου των.» Φεσσόπουλος Γ. (1934). *Αἱ διχόνιοι των Αξιωματικῶν μας καὶ ἡ διάλυσις του στρατοῦ μας ἐν Μ. Ασία*, (σ.23). Αθήναι: (χ.ε.).

³³¹ Ο βενιζελικός Παναγιώτης Δαγκλής σε επιστολή που απέστειλε προς τον ταγματάρχη Παναγιώτη Καλογερά επιχειρηματολογώντας ώστε να ενταχθεί στις τάξεις της Εθνικής Άμυνας έγραφε : «...Ὡς πρὸς τὸν ἀντιβασιλικὸν ἢ μὴ χαρακτήρα τοῦ κινήματος, σὲ παραπέμπω εἰς τὴν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, τὴν 23ῃ νομίζω, δημοσιευθεῖσαν συνέντευξιν τοῦ κ. Βενιζέλου ὃτι δὲν εἴμεθα ἀντιδυναστικοί. Ὁ Βενιζέλος δὲν εἶναι κατὰ τῆς Βασιλείας, μόνον θέλει φραγμοὺς τινάς, οἵτινες ... δὲν θὰ ἐπιτρέπωσι νὰ ἐφαρμόζη ὅπως ἀρέσῃ εἰς αὐτὸν ἢ τὴν περὶ αὐτὸν κλίκαν τὸ Σύνταγμα.» Δαγκλής Π. (1965). *Αναμνήσεις - Ἐγγραφα - Αλληλογραφία*. Β' Τόμος, (σ.201-205). Αθήναι: Γ. Βαγιονάκη.

³³² Σπάης Λ. (1970), (σ.89)

³³³ Βερέμης Θ. (2018), (σ.48).

³³⁴ Είναι χαρακτηριστική η επιστολή που εστάλη την 10η Ιουνίου 1917 από τον βενιζελικό αυταγματοτάρχη Ορφανίδη υποδιοικήτη Μεραρχίας προς τον στρατηγό Δαγκλή στην οποία έγραφε: «...Οὐχὶ μόνον δίκαιον ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένον φρονῶ ὅτι εἶναι ἴνα, ἴνα αἱ διοικήσεις καὶ αἱ ὑπηρεσίαι ἅπασαι περιέλθωσι εἰς ἡμᾶς πρὸς ἐξασφάλισιν, οὐχὶ μόνον τοῦ μεγάλου, τοῦ ἱεροῦ ὅπερ ἀνελάβομεν ὑπὸ τὴν φαινήν διάοιαν τοῦ μεγάλου Πολίτου καὶ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ δια τὴν ἀτομικὴν ἀσφάλεια ἡμῶν...» Δαγκλής Π. (1965), (σ.223).

συναδέλφους τους που είχαν παραμείνει στο «κράτος των Αθηνών».³³⁵ Ενώ η χώρα έχει κηρυχτεί σε κατάσταση πολιορκίας, ελήφθησαν από τη μία εκτεταμένα μέτρα διώξεων εναντίον εκατό τριάντα τεσσάρων αντιβενιζελικών αξιωματικών³³⁶ και από την άλλη θεσμοθετούνται ευεργετικά μέτρα³³⁷ για τους βενιζελικούς αξιωματικούς.³³⁸ Η πρακτική αυτή είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν τεράστια προβλήματα εντός του στρατεύματος εγκαθιστώντας ένα παράγοντα αστάθειας που διέπνευσε τις σχέσεις στρατού και πολιτικής την περίοδο που ακολούθησε.³³⁹ Χαρακτηριστικό της αστάθειας αυτής είναι η ύπαρξη μεγάλου αριθμού λιποτακτών, αλλά και στασιαστικών κινήσεων τις οποίες η στρατιωτική ηγεσία κατέστειλε βίαια.³⁴⁰ Υπό αυτές τις συνθήκες και παρά τα προβλήματα, ο Ελληνικός Στρατός κατάφερε να συγκροτήσει συνολικά εννέα Μεραρχίες³⁴¹ και πολεμώντας από τον Μάιο έως τον Δεκέμβριο του 1918 στο Μακεδονικό Μέτωπο συνέβαλε στη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας.³⁴²

Οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων όπως ο Νίδερ, ο Οθωναίος, ο Μανέτας κ.α. διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο και κατά τις επιχειρήσεις εναντίον των μπολσεβίκικων δυνάμεων στην Ουκρανία στις αρχές του 1919, στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής του ελληνικού κράτους, υπό την πρωθυπουργία του Ελευθερίου Βενιζέλου. Ήταν μία επιπλέον υπηρεσία³⁴³ που προσέφερε ο Βενιζέλος στους συμμάχους. Ως αντάλλαγμα του συνόλου των υπηρεσιών της Ελλάδας προς τους συμμάχους κατά τα έτη που προηγήθηκαν στις 02 Μαΐου 1919, ελληνικά

³³⁵ Βερέμης Θ. (2018), (σ.63).

³³⁶ Μαλέσης Δ. (2017), (σ.143).

³³⁷ Ανάμεσα στα ευνοϊκά μετρά υπέρ των αξιωματικών που είχαν προσχωρήσει στην Εθνική Άμυνα ήταν και το περίφημο «δεκάμηνο» το οποίο θεσμοθετήθηκε με τον ν.927/1917. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό προστέθηκαν δέκα μήνες στην ενεργό υπηρεσία στους αξιωματικούς του κράτους της Θεσσαλονίκης. Αποτέλεσμα ήταν η καθιερωμένη επετηρίδα να καταστρατηγηθεί. Βερέμης, Θ. (2017), (σ.93). Ο συγκεκριμένος νόμος ήταν από τους πρώτους που καταργήθηκε με την επάνοδο των βασιλικών στην εξουσία το 1920. Βερέμης Θ. (2018), (σ.80).

³³⁸ Μαλέσης Δ. (2017), (σ.146).

³³⁹ Βερέμης Θ. (2018), (σ.69).

³⁴⁰ Σοβαρά εμπόδια στην επιστράτευση που απαιτούνταν για τη συμπλήρωση της εμπόλεμης σύνθεσης του ελληνικού αποτελούσαν οι προσκείμενοι στον Βασιλιά αξιωματικοί οι οποίοι ασκούσαν αντιπολεμική προπαγάνδα. Έτσι παρουσιάζεται μεγάλος αριθμός λιποτακτών όπως για παράδειγμα στην Ι Μεραρχία όπου οι λιποτάκτες είναι 2.500 επί συνόλου 10.000 ανδρών. Όμως έλαβαν χώρα και στασιαστικές κινήσεις σε μονάδες κυρίως της Στερεάς Ελλάδας και συγκεκριμένα σε στρατόπεδα της Λαμίας, της Θήβας και της Αταλάντης. Οι στάσεις αυτές αντιμετωπίστηκαν αποτελεσματικά με έκτακτα στρατοδικεία, φυλακίσεις και εκτελέσεις. Μαλέσης Δ. (2017), (σ.150).

³⁴¹ Μαλέσης Δ. (2017), (σ.155).

³⁴² Βερέμης Θ. (2018), (σ.76).

³⁴³ Για την πολιτική επιτυχία της συμμετοχής του ελληνικού στρατού στην Ουκρανία γράφηκε : «Πολλά έγγραψαν δια την έκστρατείαν αὐτὴν καὶ παρεστάθη ἀναληθῶς ὅτι ὑπῆρξεν καταστρεπτικὴ δια τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν καὶ μισθοφορικὴ. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν μικρῶν ἀπωλειῶν τὰς ὁποίας εἶχεν ὁ Στρατὸς μας εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῶν δύο Μεραρχιῶν εἰς τὴν ἀποτυχούσαν ἐκείνην έκστρατείαν, ἐδημιούργησε εὐμένεστετα σχόλια δια τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν καὶ ἐξετιμήθη σοβαρῶς κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συνδιάσκεψιν τῆς Εἰρήνης.» Παρασκευόπουλος Λ. (1935). *Αναμνήσεις 1896-1920 Β' τόμος*,(σ.41). Αθήναι: (χ.ε.)

στρατεύματα αποβιβάστηκαν στη Σμύρνη.³⁴⁴ Ακολούθησε η συνθήκη των Σεβρών³⁴⁵ και η δολοφονική απόπειρα εναντίον του Βενιζέλου από δύο απότακτους βασιλικούς αξιωματικούς³⁴⁶ η οποία διέυρνε το σχίσμα μεταξύ των αντίπαλων πολιτικών παρατάξεων και οδήγησε εκ νέου σε ακραίες εκφάνσεις των βενιζελικών στην Αθήνα που κατέληξαν στη δολοφονία του Ιώνα Δραγούμη.³⁴⁷

Τα γεγονότα αυτά δεν άφησαν ανεπηρέαστο το στράτευμα που βρίσκονταν στην Μικρά Ασία. Καταλυτικό παράγοντα στη συμπεριφορά των αξιωματικών παίζει η απόφαση του Βενιζέλου να διενεργήσει εκλογές στα τέλη του 1920. Αυτό προκάλεσε ανησυχία στις τάξεις των ανωτέρων αξιωματικών οι οποίοι φοβούνταν βασιλικές αντεκδικήσεις σε περίπτωση επικράτησης τους. Στις διεξαχθείσες εκλογές όπου ο Στρατός ψήφιζε σε χωριστά εκλογικά κέντρα, υπήρξαν κατηγορίες³⁴⁸ για προσπάθεια νόθευσης του εκλογικού αποτελέσματος χωρίς όμως αποτέλεσμα αφού ο Βενιζέλος ηττήθηκε. Η εκλογική αυτή ήττα επέφερε νέα αναταραχή στο στράτευμα όπου πραγματοποιήθηκε η αποκατάσταση χιλίων πεντακοσίων πενήντα αποτάκτων. Η ενέργεια αυτή επέφερε ένα ακόμη δυσεπίλυτο πρόβλημα το οποίο ήταν ο καθορισμός των βαθμών των αξιωματικών που είχαν απομακρυνθεί για τρία χρόνια ενώ οι υπόλοιποι συνάδελφοι τους βρίσκονταν σε υπηρεσία.³⁴⁹ Η χρονική συγκυρία της μικρασιατικής εκστρατείας όμως εμπόδισε στρατιωτικές εκκαθαρίσεις αντίστοιχες του 1917, με εξαίρεση την ηγεσία του Στρατού που αποτελούνταν από αξιωματικούς προσκείμενους στους βενιζελικούς³⁵⁰ που κατά βάση ήταν απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων. Η διαμάχη μεταξύ των βενιζελικών και των

³⁴⁴ Με τη Συνθήκη του Λονδίνου του Απριλίου του 1915 η περιοχή τη Αττάλειας είχε αποσπαστεί από την Ιταλία, ενώ με τη Συμφωνία του Αγίου Ιωάννου της Μωριένης του 1917 της επιδικάζεται και η Σμύρνη. Όμως οι σχέσεις μεταξύ της Ιταλίας με τους συμμάχους τους οξύνονται στη Διάσκεψη για την Ειρήνη το 1919, οπότε ο Λόιντ Τζορτζ πρότεινε να σταλθεί ελληνικός στρατός ως εγγυητής της ομαλότητας στην περιοχή. Η πρόταση αυτή έγινε αποδεκτή από τον Βενιζέλο και στις 02 Μαΐου 1919 αποβιβάζονταν ο ελληνικός στρατός στη Σμύρνη. Βερέμης Θ. (2017), (σ.104).

³⁴⁵ Στα άρθρα 84 έως 87 της Συνθήκης των Σεβρών αναφέρονταν ότι η Ελλάδα εκτός από την Δυτική Θράκη θα ενσωμάτωνε και την Ανατολική, μέχρι τη γραμμή της Τσατάλτζας. Επίσης της κατακυρώθηκε η κυριαρχία των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, συμπεριλαμβανομένης της Ίμβρου και της Τενέδου. Τέλος, η ζώνη της Σμύρνης θα τελούσε υπό ελληνική διοίκηση για πέντε χρόνια και στη συνέχεια θα πραγματοποιούνταν δημοψήφισμα προκειμένου να αποφασισθεί η ένωση ή μη με το ελληνικό κράτος. Συνθήκη ειρήνης μεταξύ των συμμάχων και συνησπισμένων δυνάμεων και της Τουρκίας. (1920), (σ.23-24). Αθήναι: Ελληνικό Τυπογραφείο.

³⁴⁶ Οι απότακτοι αυτοί αξιωματικοί ήταν ο υπολοχαγός μηχανικού Γεώργιος Κυριάκης και ο υποπλοίαρχος Απόστολος Τσερέπης. Μαλέσης Δ. (2020),(σ.144).

³⁴⁷ Βερέμης Θ. (2018), (σ.77).

³⁴⁸ Βερέμης Θ. (2018), (σ.79).

³⁴⁹ Βερέμης Θ. (2017), (σ.110).

³⁵⁰ Ο αρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος και οι υποστράτηγοι Αλέξανδρος Οθωνάιος, Χρήστος Χατσημιχάλης και Αλέξανδρος Μαζαράκης ήταν οι πρώτοι που παραιτήθηκαν μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων των εκλογών του 1920. Αυτούς τους αξιωματικούς ακολούθησαν στην αναγκαστική παραίτηση και άλλοι συνάδελφοι τους μέχρι τον Μάρτιο του 1921. Μαλέσης Δ. (2020),(σ.146).

αντιβενιζελικών³⁵¹ άρχισε πλέον να έχει επίδραση και στα επιχειρησιακά θέματα³⁵² απόρροια της συνύπαρξης αξιωματικών και από τις δύο παρατάξεις. Τέλος, η κατάσταση του Στρατού, η λανθασμένη πολιτική και στρατιωτική απόφαση να επιχειρηθεί ή σε βάθος καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων, επέφερε τη Μικρασιατική Καταστροφή, παρά την κινητοποίηση περίπου διακοσίων χιλιάδων ανδρών,³⁵³ του μεγαλύτερου ελληνικού στρατού που είχε ποτέ συγκεντρωθεί.³⁵⁴ Η καταστροφή αυτή προκάλεσε κοινή δυσaréσκεια στους αξιωματικούς και των δύο παρατάξεων και αποτέλεσε βαθμιαία τη βάση για τη συνεννόηση των παλιών αντιπάλων³⁵⁵ καθιστώντας παρωχημένη την πολιτική διαμάχη μεταξύ τους.³⁵⁶

³⁵¹ Ενδεικτικό είναι η αναφορά στα απομνημονεύματα του Στυλιανού Γονατά αναφορικά με την κατάσταση που επικρατούσε μεταξύ των αξιωματικών στο μέτωπο όταν αναφέρει ότι: «Οί παραμείναντες υπό τὰ ὄπλα ἀξιωματικοὶ ἀπετάθησαν πρὸς ἐμὲ ζητοῦντες νὰ ὑποδείξωμεν εἰς Ἀθήνας νὰ μὴ ἀποστέλλουν εἰ,εἴ τὸ μέτωπο ὅλους τοῦ ἀνικάνους ἀποτάκτους, πρὸς προσωπική των ἱκανοποίησιν καὶ εἰς βάρος τοῦ Στρατοῦ, καὶ ἄλλα ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴν μεταβολὴ τῆς καταστάσεως.» Γονατάς Σ. (1958), (σ.151).

³⁵² Μία ταξιαρχία ιππικού αρνήθηκε την 27η Νοεμβρίου 1920 να ενισχύσει το Α΄ Σώμα Στρατού που διοικούνταν από τον βενιζελικό Στρατηγό Νίδερ, για να μην απομακρυνθεί από την περιοχή της Σμύρνης υπό το φόβο εκδήλωσης βενιζελικού κινήματος. Βερέμης Θ. (2018), (σ.81).

³⁵³ Μαλέσης Δ. (2020), (σ.146).

³⁵⁴ Βερέμης Θ. (2018), (σ.78-87).

³⁵⁵ Μαζαράκης - Αινιάνος Α. (1948), (σ.298) & Στρατηγού, Ξ. (1994). *Η Ελλάς εν Μικρά Ασία*, (σ.270-271). Αθήνα: Δημιουργία.

³⁵⁶ Maurogordatos G. (1983). *Still born republic social coalitions and party strategies in Greece, 1922-1936*, (σ.39). University of California.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και η στρατιωτική στρατηγική της Ελλάδας από το 1828 έως το 1922

Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων συμπεριλαμβάνεται στις στρατιωτικές σχολές εκπαίδευσης και κατάρτισης αξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων. Η προέλευση αυτών των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων χρονολογείται από τα τέλη του 17ου αιώνα, όταν οι ευρωπαϊκές χώρες άρχισαν να αναπτύσσουν μόνιμους εθνικούς στρατούς και χρειάζονταν εκπαιδευμένους αξιωματικούς γι' αυτούς - αν και η ίδρυση των ίδιων των ακαδημιών δεν άρχισε παρά στα μέσα του 18ου αιώνα και αργότερα. Μέχρι τον 20ο αιώνα, η εκπαίδευση έδινε έμφαση στον χειρισμό των όπλων, την εκπαίδευση και τη διοίκηση των ανδρών, την τακτική και τη στρατηγική, καθώς και το τελετουργικό ενώ για τους ναυτικούς δόκιμους περιλαμβάνονταν και η ναυσιπλοΐα. Για να ληφθεί υπόψη ο αυξανόμενος ρόλος της επιστήμης, της τεχνολογίας και της οργάνωσης στον σύγχρονο πόλεμο, το περιεχόμενο της διδασκαλίας διευρύνθηκε ώστε να περιλαμβάνει περισσότερα επιστημονικά, τεχνικά και γενικά θέματα. Ταυτόχρονα, οι μαθητές των στρατιωτικών σχολών άρχισαν να προέρχονται από ευρύτερα κοινωνικά στρώματα από ό,τι μέχρι τότε.³⁵⁷ Την ίδια πορεία όπως διαπιστώσαμε ακολούθησε και η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε.

Τα στρατιωτικά αυτά ιδρύματα είχαν ως κύρια αποστολή την εκπαίδευση των αξιωματικών που θα υποστήριζαν την στρατιωτική στρατηγική κάθε κράτους στο πλαίσιο της υψηλής στρατηγικής.³⁵⁸ Δηλαδή τη μία από τις πέντε βασικές διαστάσεις³⁵⁹ της υψηλής στρατηγικής μέσα στις οποίες καλούνται να κινηθούν οι διεθνείς δρώντες κατά τη διάρκεια του πολέμου. Αυτή τη στρατιωτική στρατηγική της Ελλάδας που κλήθηκαν να υποστηρίξουν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, κατά τη χρονική περίοδο από την ίδρυση της Σχολής έως τη Μικρασιατική Καταστροφή, θα αναπτύξουμε στις επόμενες παραγράφους. Μία χρονική περίοδος που χαρακτηρίζεται από τη συνεχή πολεμική προσπάθεια της

³⁵⁷ Parrott-Sheffer., C. (2017). Military, naval, and air academies. Britannica. Ανακτήθηκε την 24/6/2023 από: <https://www.britannica.com/topic/military-naval-and-air-academies>

³⁵⁸ Στρατηγική είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματική ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Ανάλογα με το πεδίο αναφοράς διακρίνουμε διάφορα επίπεδα στρατηγικής. Η υψηλή στρατηγική είναι το ανώτερο επίπεδο όπου το σύνολο των διαθέσιμων μέσων ενός κράτους (στρατιωτικά, διπλωματικά, οικονομικά κ.λπ.) χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των πολιτικών αντικειμενικών σκοπών του ενόψει πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Κολιόπουλος, Κ. (2008). Η στρατηγική σκέψη, (σ.44). Βάρη Αττικής: Ποιότητα.

³⁵⁹ Η υψηλή στρατηγική στον πόλεμο έχει πέντε βασικές διαστάσεις που επηρεάζουν τις ενέργειες αμφοτέρων των δρώντων σε περίοδο εμπολέμου κατάστασης και αυτές είναι η στρατιωτική στρατηγική, η οικονομία, η εσωτερική πολιτική, η διεθνής νομιμοποίηση και η διπλωματία. Παπασωτηρίου, Χ. (2004). Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6ος - 11ος αιώνας, (σ.17-21) Αθήνα: Ποιότητα.

Ελλάδας να εδραιωθεί ως κράτος εντός του άναρχου και ανταγωνιστικού διεθνούς περιβάλλοντος.³⁶⁰

6.1 Σ στρατιωτική στρατηγική επί Καποδίστρια

Ο Ιωάννης Καποδίστριας ερχόμενος στην Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει τη νεοελληνική πραγματικότητα που χαρακτηρίζονταν από τη γεωγραφική, οικονομική και στρατιωτική ένδεια του κράτους. Ενός υπό σύσταση κράτους, το οποίο αντιμετώπιζε άμεσες στρατιωτικές απειλές τόσο στην Πελοπόννησο από τις δυνάμεις του Ιμπραήμ όσο και στη Ρούμελη από τις δυνάμεις του Κιουταχή. Στο πλαίσιο αυτό, ο στόχος της υψηλής στρατηγικής που τέθηκε από τον Έλληνα Κυβερνήτη ήταν η ολοκλήρωση της ενότητας του ελληνικού έθνους μέσω της απελευθέρωσης του συνόλου των εδαφών που διαβιούσε ελληνικός πληθυσμός.³⁶¹

Για την επιτυχία της υψηλής στρατηγικής του, ο Ιωάννης Καποδίστριας έθεσε ως στόχο της στρατιωτικής στρατηγικής τη δημιουργία ισχυρών, αξιόπιστων και κεντρικά ελεγχόμενων ενόπλων δυνάμεων.³⁶² Η επιλογή αυτή του Κυβερνήτη είχε διττή στόχευση. Η πρώτη αποσκοπούσε στην προσπάθεια οικοδόμησης ενός σύγχρονου αστικού τύπου κράτους και η δεύτερη στην ανακατάληψη των εθνικών εδαφών της Στερεάς και της Πελοποννήσου που βρίσκονταν υπό τον οθωμανικό έλεγχο.³⁶³ Δηλαδή, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η στρατιωτική στρατηγική του Καποδίστρια αποσκοπούσε στην εκδίωξη των δυνάμεων του Ιμπραήμ από την Πελοπόννησο και τη σταδιακή απελευθέρωση των εδαφών που κατοικούσαν Έλληνες και βρίσκονταν υπό την Οθωμανική εξουσία. Επιπρόσθετα, ήταν θεμιτή η δημιουργία τετελεσμένων με μία στρατιωτική επιχείρηση στη δυτική και κεντρική Ελλάδα προκειμένου να ανατραπεί η πολιτική απόφαση της Μεγάλης Βρετανίας για περιορισμό του νεοσύστατου ελληνικού κράτους εντός των ορίων της Πελοποννήσου και των Κυκλάδων.³⁶⁴

Προκειμένου να υλοποιήσει την στρατιωτική του στρατηγική ο κυβερνήτης όφειλε να αξιοποιήσει τους εμπειροπόλεμους άνδρες που υπήρχαν, του οποίους όμως απαιτούνταν να τους μετατρέψει από αμφισβητίες της κεντρικής εξουσίας σε σύμμαχους της. Για τον σκοπό αυτό, λίγες ημέρες μετά την άφιξη του, την 28η

³⁶⁰ Σύμφωνα με ένα από τα αξιώματα του κλασικού ή πολιτικού ρεαλισμού το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και γι' αυτό ανταγωνιστικό. Κουσκουβέλης, Η. Ι. (2010). Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις, (σ.59). Αθήνα: Ποιότητα.

³⁶¹ Τσιριγώτης, Δ. (2013). Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία, (σ.63-64). Αθήνα: Ποιότητα.

³⁶² Ο ελληνικός τρόπος κατανόησης της αποτελεσματικότητας λειτουργεί με την κατασκευή ενός προτύπου, δηλαδή μίας ιδεατή μορφή την οποία σχεδιάζω και τη θέτω ως στόχο. Στη συνέχεια ενεργώ βάση αυτού του σχεδίου προσπαθώντας να πετύχω το στόχο. Συνεπώς πρώτα διαμορφώνεται το πρότυπο και στη συνέχεια αυτό πρέπει να εφαρμοστεί. Για να επιτευχθεί αυτό και για να είμαστε αποτελεσματική κατά τον ελληνικό τρόπο και κατ' επέκταση τον κλασικό ευρωπαϊκό τρόπο σκέψης απαιτείται η νόηση και η θέληση. Με την πρώτη, σύμφωνα με τον Πλάτωνα «συλλαμβάνεται το άριστο», ενώ με τη δεύτερη εντάσσεται το ιδεατό πρότυπο στην πραγματικότητα. Ζυλλιέν, Φ. (2020). Εγκώμιο της απραξίας. (μτφ Θ. Σαμαρτζής), (σ. 22). Ηράκλειο Κρήτης: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

³⁶³ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.74).

³⁶⁴ Δεσποτόπουλος, Α. Ι. (2008). Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωση της Ελλάδος, (σ. 101). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Ιανουαρίου 1828, εξέδωσε προσωρινούς στρατιωτικούς κανονισμούς ενώ δημιούργησε το πρώτο στρατόπεδο με τα υπολείμματα των ατάκτων της Πελοποννήσου. Στη συνέχεια και έχοντας επίγνωση της σημασίας που έχει ένας τακτικός στρατός ο οποίος είναι υπό τον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας, δημιούργησε με γρήγορους ρυθμούς αλλά και με μεγάλη προσοχή το νομοθετικό πλαίσιο για τη συγκρότηση, σε πρώτη φάση ενός ημιτακτικού στρατού.³⁶⁵ Έτσι ιδρύθηκαν οι Χιλιαρχίες³⁶⁶ που αποτέλεσαν την απαρχή του εθνικού στρατού.³⁶⁷

Μετά τη συγκρότηση των Χιλιαρχιών και ενισχυμένος από τους επαναστάτες στρατιωτικούς³⁶⁸ ο Καποδίστριας αποφάσισε την ανάληψη στρατιωτικής δράσης. Η προσπάθεια αυτή ξεκίνησε τον Ιούλιο του 1828 και περατώθηκε τον Σεπτέμβριο του 1829 με την τελευταία νικηφόρα μάχη για τις ελληνικές δυνάμεις που δόθηκε στην Πέτρα της Βοιωτίας. Οι σημαντικές νίκες των ελληνικών όπλων στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η κατάληψη της Αράχοβας, του Διστόμου, της Λειβαδιάς, του Καρπενησίου, της Βόνιτσας, του φρουρίου του Αντίρριου και του Μεσολογγίου επηρέασε θετικά τις εργασίες των πρεσβευτών της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας προκειμένου να προσανατολιστούν σε μία πρόταση που καθιέρωνε ως βόρεια σύνορα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους τη γραμμή Αμβρακικού – Παγασητικού.³⁶⁹

Μετά από τις νίκες αυτές, ο Καποδίστριας, παρά τις αντιδράσεις³⁷⁰ που αντιμετώπισε διέλυσε τις Χιλιαρχίες και ίδρυσε τα Ελαφρά Τάγματα.³⁷¹ Το επόμενο βήμα του ήταν να δημιουργήσει τακτικό στρατό που αποτελούνταν από Πεζικό, Πυροβολικό, Ιππικό και Μηχανικό.³⁷² Ο τακτικός στρατός απαιτεί τη στελέχωση του

³⁶⁵ Μαλέσης Δ. (2018), (σ. 62-63).

³⁶⁶ Παπαγεωργίου, Σ. Π. (2003). Ιστορία του νέου ελληνισμού, Γ΄ Τόμος, (σ. 217). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

³⁶⁷ Κάθε Χιλιαρχία είχε δύναμη 1.200 ανδρών και διοικούνταν από τον Χιλίαρχο. Υποδιαιρούνταν σε πεντακοσιάρχιες, εκατονταρχίες, εικοσιπενταρχίες που διοικούνταν από αξιωματικούς και δωδεκαρχίες και πενταρχίες που διοικούνταν από υπαξιωματικούς. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1993), (σ.24).

³⁶⁸ Ο Καποδίστριας αντιμετώπισε την περίπτωση των «προσκυνημένων» στρατιωτικών υπό το πρίσμα της εθνικής ανάγκης διότι σε μία κρίσιμη για τα σύνορα περίπτωση, απαιτούνταν η ισχύς των εν λόγω στρατιωτικών στις βόρειες επαρχίες της Ρούμελης. Η αντιμετώπιση αυτή από τον Καποδίστρια, δικαιολογείται από την αποδοχή από μέρους του της συμπεριφοράς των στρατιωτικών αυτών στο πλαίσιο της προεπαναστατικής τακτικής όταν η εναλλαγή μεταξύ παρανόμων και νόμιμων οπλοφόρων αποτελούσε κανόνα. Μαλέσης Δ. (2018), (σ. 70).

³⁶⁹ Η πρώτη σημαντική νίκη επί Καποδίστρια ήταν η κατάληψη στα Τριζώνια που είχε ως αποτέλεσμα την αποτυχία του Κιουταχή να ανεφοδιάσει τον Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Ακολούθησαν η κατάληψη της Αράχοβας, του Διστόμου, της Λειβαδιάς, του Καρπενησίου και της Βόνιτσας. Οι επιχειρήσεις του 1829 σηματοδεύτηκαν από την κυρίευση του φρουρίου του Αντίρριου και την κατάληψη του Μεσολογγίου. Η τελευταία νικηφόρα μάχη για τις ελληνικές δυνάμεις ήταν στην Πέτρα της Βοιωτίας τον Σεπτέμβριο του 1829. Λεπτομέρειες για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της καποδιστριακής περιόδου. Δεσποτόπουλος, Α. Ι. (2008), (σ. 141-172).

³⁷⁰ Ο Καποδίστριας στη προσπάθεια για τη δημιουργία σύγχρονου στρατού είχε να αντιμετωπίσει τις καθεστωτικές νοοτροπίες των στρατιωτικών του παρελθόντος που θεωρούσαν ότι θίγονταν από τις μεταρρυθμίσεις του προσκολλημένοι σε τοπικιστικές αντιλήψεις αλλά και στην αρματολική παράδοση του παρλθόντος που συνέχιζε να είναι υπαρκτή. Μαλέσης Δ. (2018), (σ. 72-74).

³⁷¹ Οι χιλιαρχίες αντικαταστάθηκαν από δεκατρία ελαφρά τάγματα τα οποία ήταν επιφορτισμένα με τη φύλαξη των συνόρων. Το κάθε ελαφρό Τάγμα αποτελούνταν από τέσσερις λόχους. Ο μετασχηματισμός αυτός επέφερε και τον καθορισμό νέων βαθμών στους αξιωματικούς οι οποίοι ήταν πλέον αυτός του ανθυπολοχαγού, υπολοχαγού, πρωθυπολοχαγού, λοχαγού, επιλοχαγού, υποταγματάρχου και ταγματάρχου. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.27).

³⁷² Μαλέσης Δ. (2018), (σ. 75).

από νέους αξιωματικούς. Έτσι, στο γενικότερο πλαίσιο της στρατιωτικής στρατηγικής του Καποδίστρια και ακολουθώντας τη τάση που είχε διαμορφωθεί στην Ευρώπη για τον στρατιωτικό επαγγελματισμό, απόρροια της δημιουργίας του έθνους - κράτους και της επικράτησης των αστικών στρωμάτων και των ιδεολογικών ζυμώσεων που προκάλεσε ο Διαφωτισμός και η βιομηχανική επανάσταση, ίδρυσε τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Μία στρατιωτική σχολή που είχε ως αποστολή τη δημιουργία ικανών στρατιωτικών στελεχών τα οποία δεν θα διαπνέονταν από τοπικές και προσωπικές αντιζηλίες, ενώ παράλληλα θα ήταν πειθαρχημένα στην κεντρική εξουσία.³⁷³ Εκτός όμως από στελέχη του τακτικού στρατού η ίδρυση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στα πρότυπα της Γαλλικής Πολυτεχνικής Σχολής, όπως έχει ήδη αναφερθεί, προσέδωσε στο ελληνικό κράτος τεχνικά καταρτισμένους δημόσιους λειτουργούς που συνέβαλλαν στην οικοδομική και συγκοινωνιακή ανασυγκρότηση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Συμπερασματικά λοιπόν, ότι η ίδρυση της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, ως μέσο της στρατιωτικής στρατηγικής³⁷⁴ του πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας, την υποστήριξε δεδομένου ότι από αυτήν προήλθαν οι αξιωματικοί που ηγήθηκαν του ελληνικού στρατού στις πολεμικές επιχειρήσεις με τις οποίες απελευθερώθηκαν τα εδάφη που κατοικούσαν Έλληνες και δημιούργησαν το σύγχρονο ελληνικό κράτος.

6.2 Η στρατιωτική στρατηγική επί βασιλείας Όθωνα

Η περίοδος του εμφύλιου σπαραγμού και του χάους που ακολούθησε τη δολοφονία του Καποδίστρια, δηλαδή η Περίοδος της Αναρχίας, τερματίζεται με τη έλευση του Βαυαρού βασιλιά Όθωνα, ως Βασιλέα της Ελλάδας. Η έλευση όμως του βασιλιά Όθωνα σήμαινε την κατάλυση του εθνικού προτάγματος και την ενίσχυση της εξαρτησιακής λογικής της ελληνικής υψηλής στρατηγικής από τις εγγυήτριες δυνάμεις. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απουσία μίας συγκροτημένης πρότασης πολιτικής για την πραγμάτωση της εδαφικής ολοκλήρωσης του ελληνικού έθνους. Είναι η χρονική περίοδος όπου η εσωτερική πολιτική της Ελλάδας προηγείται της εξωτερικής, η οποία ταυτίζονταν με τα ζωτικά συμφέροντα και τις στρατηγικές προτεραιότητες των μεγάλων δυνάμεων με προεξέχουσα τη Βρετανία. Είναι χαρακτηριστικό ότι, προκειμένου το νεοσυσταθέν κράτος των Ελλήνων να ακολουθήσει τις επιταγές των εγγυητριών δυνάμεων – Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας – λήφθηκαν συγκεκριμένα μέτρα³⁷⁵ που είχαν άμεσο αντίκτυπο στη λειτουργία της

³⁷³ Καστάνης, Α. (1995), (σ. 38-39).

³⁷⁴ Η στρατηγική συνίσταται στο τρίπτυχο «μέσα - σκοποί - αντίπαλος» Κολιόπουλος, Κ. (2008), (σ.44). Υπό αυτή την έννοια η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αποτέλεσε το μέσο προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός που είχε τεθεί από το Καποδίστρια και αφορούσε στην απελευθέρωση των Ελλήνων που βρίσκονταν υπό τους Οθωμανούς, οι οποίοι αποτελούσαν τον αντίπαλο.

³⁷⁵ Τα μέτρα που λήφθηκαν από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής για να ελέγχουν την εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους ήταν στρατιωτικά, στα οποία συγκαταλέγονταν ο ναυτικός αποκλεισμός του Πειραιά κατά το διάστημα Ιανουαρίου – Ιουλίου 1850 και η συνακόλουθη κατάληψη της πόλης του Πειραιά από αγγλογαλλικά στρατεύματα κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου μέχρι το 1857. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν πολιτικές οικονομικού ελέγχου, είτε με τη μορφή απειλών κατά τη διάρκεια αποπληρωμής των δανείων που είχε λάβει η Ελλάδα, είτε με την επιβολή οικονομικού τοποτηρητή. Ακόμη υπήρξε έντονη η επιρροή στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Ελλάδας, από

Στρατιωτική Σχολής Ευελπίδων, η οποία αναγκάστηκε να μετασταθμεύσει από τον Πειραιά στο Μέγαρο της Δούκισσας της Πλακεντίας, από τον Ιούνιο του 1854 έως τον Οκτώβριο του 1857³⁷⁶.

Την περίοδο όμως της βασιλείας του Όθωνα εμφανίζεται η ιδέα της Μεγάλης Ιδέας, όπως αυτή εκφράστηκε, όπως ήδη έχει αναφερθεί, από τον Ιωάννη Κωλλέτη τη 14η Ιανουαρίου του 1844 κατά την ομιλία του όταν μίλησε με θέρμη υπέρ των ετεροχθόνων, κατά τη συζήτηση των σχετικών άρθρων του Συντάγματος για τη διάκριση των αυτοχθόνων από τους ετερόχθονες και τα δικαιώματά τους. Η Μεγάλη Ιδέα θα διαδραματίσει από την περίοδο αυτή έως και το 1922 τον κεντρικό πολιτικό και στρατηγικό άξονα του ελληνικού λαού και της ελληνικής πολιτειακής και πολιτικής ελίτ που τη χρησιμοποίησε για τη νομιμοποίηση της εσωτερικής τους πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό και εκμεταλλευόμενη τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο τα διεθνή γεγονότα οι πολιτειακοί και πολιτική ταγοί του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, χωρίς να εξασφαλίσουν την απαραίτητες προϋποθέσεις για την υλοποίηση ενός μακρόπνοου εθνικού σχεδίου, ενθάρρυναν τοπικές εξεγέρσεις στις περιοχές που κατοικούσε ο αλύτρωτος ελληνισμός.³⁷⁷ Η στάση αυτή εμφάνιζε σημεία τρωτότητας που είχαν ως αποτέλεσμα να αυτοϋπονομεύεται η πολιτική της Μεγάλης Ιδέας³⁷⁸ με συνέπεια ο ελληνικός λαός να συνειδητοποιήσει μετά το πέρας του Κριμαϊκού πολέμου ότι δεν είναι ο μόνος λαός που διεκδικεί την κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεδομένου ότι και οι υπόλοιποι λαοί των Βαλκανίων - Σέρβοι, Μαυροβούνιοι, Βούλγαροι – έχουν αντίστοιχη αλυτρωτική ιδεολογία που προσκρούει στον ελληνικό μεγαλοϊδεατισμό.³⁷⁹

Την οθωνική περίοδο διαπιστώνεται ανυπαρξία μία συγκροτημένης υψηλής στρατηγικής που είχε ως αποτέλεσμα την ανορθολογική διαχείριση από την ελληνική ελίτ του γεωστρατηγικού πλεονεκτήματος της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας με αποτέλεσμα να μην υπάρξει μία συγκροτημένη στρατιωτική στρατηγική. Αυτό ήταν απότοκο και των πεποιθήσεων του βασιλιά Όθωνα που ήταν από τους

πλευράς των Μεγάλων Δυνάμεων, μέσω των πολιτικών κομμάτων της εποχής. Το Αγγλικό, Γαλλικό και Ρωσικό κόμμα ήταν πολιτικοί σχηματισμοί οι οποίοι είχαν προσδεθεί στο άρμα των Μεγάλων Δυνάμεων προσδοκώντας οικονομική και πολιτικοδιπλωματική ισχύ για την επίτευξη των πολιτικών τους στόχων αλλά ταυτόχρονα αποτελούσαν το όχημα των μεγάλων δυνάμεων για την προώθηση των συμφερόντων τους. Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.106-120).

³⁷⁶ Κοκκόρης Α. κ.α. (1962), (σ.14).

³⁷⁷ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.129).

³⁷⁸ Υπήρχε απουσία εσωτερικής συνοχής αφού το Αγγλικό κόμμα υποστήριζε την πολιτική της ειρηνικής, έστω και προσωρινής, συνύπαρξης με την Οθωμανική Αυτοκρατορία μέχρι τη στιγμή που θα είχε το ελληνικό κράτος τους συντελεστές ισχύος που θα καθιστούσαν δυνατή την εθνική ολοκλήρωση. Από την άλλη το Γαλλικό κόμμα υποστήριζε την υποστήριξη των ενόπλων εξεγέρσεων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία προκειμένου να επιτευχθεί η εθνική ολοκλήρωση και η διαρρύθμιση των εσωτερικών προβλημάτων. Επιπρόσθετα, υπήρχαν συνεχείς τριβές στο εσωτερικό της Ελλάδας από τις εξεγέρσεις που κλιμακώνονται σε κάποιες περιπτώσεις και σε εμφύλιους πολέμους αλλά και από τη σύγκρουση του θρόνου με τα πολιτικά κόμματα. Συνάμα υπήρξε έντονο το πρόβλημα της οριοθέτησης της θέσης και του ρόλου που θα διαδραμάτιζαν οι ετερόχθονες στον πολιτικό και κυβερνητικό μηχανισμό του ελληνικού κράτους. Τέλος, σημαντική ήταν και η επίδραση της εξωτερική πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής, που την αναφερόμενη περίοδο ήταν στοιχισμένη στην αρχή της διατήρησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στον αποκλεισμό ενός τρίτου δρώντα, όπως ήταν η Ελλάδα, που θα διαδραμάτιζε ενεργό ρόλο στην τεκταίνουσα Ανατολική Ζήτημα. Ιδιαίτερα όταν αυτός ο δρώντας εφαρμόζε φιλορωσική πολιτική. Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.130-138).

³⁷⁹ Σβορώνος, Ν. (1977). Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, (σ. 97). Αθήνα: Θεμέλιο.

πλέον πιστούς οπαδούς της πολιτικής του «ρομαντισμού» και του «αισθήματος», δηλαδή της πολιτικής στάσης που πρέσβευε ότι τα εδάφη της Ελλάδας που είχαν απελευθερωθεί αποτελούσαν προσωρινό σταθμό και θα επακολουθούσε η απελευθέρωση και των λοιπών περιοχών που κατοικούνταν από υπόδουλους Έλληνες χωρίς σοβαρή προπαρασκευή και στρατιωτική οργάνωση.³⁸⁰ Για τον λόγο αυτό, ο Όθωνας δεν υπολόγιζε στη δύναμη του ελληνικού στρατού για την εκπλήρωση των εθνικών προσδοκιών με την απελευθέρωση των υπόδουλων Ελλήνων, αλλά τον θεωρούσε απαραίτητο για την εδραίωση της εξουσίας του και τη συγκρότηση ενός σύγχρονου ευρωπαϊκού κράτους.³⁸¹

Στο πλαίσιο αυτό και υπό τη γενικότερη στρατιωτική πολιτική των Βαυαρών, η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός σώματος Ελλήνων αξιωματικών οι οποίοι θα ήταν πιστοί και ελεγχόμενοι από την κεντρική εξουσία αφομοιώνοντας τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα. Παράλληλα, θα είχαν αποκτήσει κατάρτιση και εξειδίκευση την οποία θα αξιοποιούσε η κεντρική εξουσία για τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους.³⁸² Το γεγονός της αξιοποίησης επιβεβαιώνεται από την κρατική προσπάθεια για την ανοικοδόμηση της Ελλάδας με την κατασκευή έργων υποδομής όπου τον πρώτο λόγο είχαν οι Αξκοί του μηχανικού.³⁸³

Εκτός όμως από τα έργα υποδομής που κατασκευάστηκαν την περίοδο αυτή από τους απόφοιτους αξιωματικούς της Σχολής Ευελπίδων, που υπηρετούσαν στο όπλο του μηχανικού, σημαντική ήταν και η συμβολή των αποφοίτων και στην υπηρετήση της αλυτρωτικής πολιτικής της Ελλάδας που αποσκοπούσε στην απελευθέρωση των υπόδουλων ελληνικών πληθυσμών. Αφορμή για την πρώτη προσπάθεια διεύρυνσης των συνόρων του ελληνικού κράτους αποτέλεσε ο πόλεμος του 1853 – 1856 μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που έμεινε στην ιστορία γνωστός ως Κριμαϊκός πόλεμος.³⁸⁴ Στον πόλεμο αυτό η ελληνική ηγεσία κράτησε μία επαμφοτερίζουσα στάση αφού από τη μία υπήρχε η πίεση της ελληνικής κοινής γνώμης η οποία διακατέχονταν από το αλυτρωτικό

³⁸⁰ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.37).

³⁸¹ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.43).

³⁸² Μαλέσης Δ. (2018), (σ. 129).

³⁸³ Μαλέσης Δ. (2018), (σ. 111).

³⁸⁴ Ο πόλεμος αυτός πήρε την ονομασία του από την Κριμαϊκή χερσόνησο που κατέχει στρατηγική θέση. Αρχικά ονομάστηκε «Ανατολικός Πόλεμος», αλλά με το πέρασμα του χρόνου καθιερώθηκε η ονομασία του σε «Κριμαϊκό». Αιτία αυτού του πολέμου ήταν η προσπάθεια της Ρωσίας να έχει διέξοδο στη Μεσόγειο και από εκεί σε ολόκληρο τον κόσμο. Τη διέξοδο αυτή δεν μπορούσε να την επιτρέψει η Δύση και για αυτό το λόγο οι Άγγλοι και οι Γάλλοι προσέφεραν τη βοήθεια τους στην Τουρκία. Αφορμή για αυτόν το πόλεμο αποτέλεσε η απαίτηση του αυτοκράτορα Ναπολέον Γ΄ της Γαλλίας προς την οθωμανική κυβέρνηση να παραδώσει το κλειδί των θυρών του ναού της γέννησης του Χριστού στη Βηθλεέμ στους καθολικούς από τους ορθοδόξους. Η ικανοποίηση της απαίτησης αυτής από τον Σουλτάνο Μεντζίντ Α΄, πρόσβαλε τόσο τους ορθοδόξους όσο και τη Ρωσία. Απέναντι στη στάση αυτή της Τουρκίας, η Ρωσία κυριεύσε τις παραδουνάβιες κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έτσι ξεκινάει η εχθροπραξία μεταξύ τους. Στον ρωσοτουρκικό αυτό πόλεμο, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι συστρατεύονται με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο πόλεμος αυτό που διήρκεσε από το 1854 έως το 1856, έληξε με τη συνθήκη ειρήνης των Παρισίων σύμφωνα με την οποία, η Μαύρη Θάλασσα κηρύσσεται ουδέτερη, στη Μολδαβία παραδίδεται η Νότια Βεσσαραβία και στην Τουρκία όλες οι ρωσικές κτήσεις του Καυκάσου. Στάρικοφ, Ν., & Μπελιάφ, Ν. (χ.χ.). Ρωσία, Κριμαία, Ιστορία, (σ. 229-249). Αθήνα: Κομπρέμι.

πνεύμα της Μεγάλης Ιδέας για λήψη δράσης εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ενώ από την άλλη πλευρά η ελληνική ηγεσία είχε επίγνωση του υψηλού κινδύνου που υπήρχε σε μία πολεμική αναμέτρηση με την Υψηλή Πύλη, δεδομένου του αρνητικού ευρωπαϊκού κλίματος για τις ελληνικές επιδιώξεις. Υπό αυτές τις συνθήκες ο βασιλιάς Όθωνας δεν επέλεξε την ευθεία στρατιωτική αντιπαράθεση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά κατέληξε στην υποκίνηση απελευθερωτικών κινημάτων στην Ήπειρο, τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία χωρίς την κήρυξη επίσημου πολέμου.³⁸⁵ Στα απελευθερωτικά αυτά κινήματα έλαβαν εθελοντικά μέρος πολλοί Έλληνες αξιωματικοί προερχόμενοι και από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αφού υπέβαλαν τυπικά τις παραιτήσεις τους προς τον αρχηγό του στρατού, δηλαδή τον Βασιλιά, κατατάσσονταν στα εθελοντικά σώματα που περνούσαν τα σύνορα και ώστε να συνδράμουν στις κατά τόπους εξεγέρσεις.³⁸⁶

Οι επαναστάσεις που ξέσπασαν ταυτόχρονα σε Ήπειρο και Θεσσαλία, τον Ιανουάριο του 1854, έφεραν αρκετές ελληνικές στρατιωτικές επιτυχίες που έκαναν τον βασιλιά Όθωνα να ονειρεύεται την εξέγερση του υπόδουλου ελληνισμού με την εμφάνιση μόνο της βασιλικής συνοδείας και μια θριαμβευτική πορεία μέχρι την Κωνσταντινούπολη.³⁸⁷ Τις επαναστάσεις στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία ακολούθησε η επανάσταση στη Μακεδονία, όπου οι στρατιωτικές επιχειρήσεις ήταν δυσχερέστερες λόγω της απόστασης της από τα ελληνικά σύνορα. Τελικά και οι τρεις εξεγέρσεις οδηγήθηκαν σε αποτυχία παρά τις θυσίες των συμμετεχόντων, τόσο των ντόπιων επαναστατών όσο και των εθελοντών από το ελεύθερο ελληνικό κράτος. Αποτέλεσμα της ανεργμάνιστης αυτής στρατιωτικής στρατηγικής, ήταν η επιβολή του διπλού αποκλεισμού του Πειραιά από δυνάμεις της Γαλλίας και της Αγγλίας, που εκτός από την εθνική ταπείνωση προκάλεσε και τον θάνατο 3.000 περίπου Αθηναίων από χολέρα που μετέδωσαν οι Γάλλοι στρατιώτες.³⁸⁸ Αποτέλεσμα της κατάληψης τους Πειραιά ήταν και η μετακίνηση της έδρας της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων από την έδρα της στο Μέγαρο της Δούκισσας της Πλακεντίας.

Συνεπώς, μπορεί να ειπωθεί ότι, κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων μέσω των αποφοίτων της κατάφερε να υποστηρίξει το ρόλο της, δηλαδή την παροχή αξιωματικών που είχαν τα γνωστικά εφόδια αλλά και το σθένος να βοηθήσουν στην ανοικοδόμηση ενός σύγχρονου κράτους αλλά και να υποστηρίξουν τη στρατιωτική στρατηγική του, ανεξάρτητα του αποτελέσματος.

6.3 Η στρατιωτική στρατηγική επί βασιλείας Γεωργίου Α΄

Την έξωση του Βασιλιά Όθωνα από την Ελλάδα, ακολούθησε μία περίοδος χάους μέχρι την έλευση του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ τη 17η Οκτωβρίου 1863³⁸⁹ μετά

³⁸⁵ «Ότι δὲ τῶν κινήματων τούτων ὑποβόλεως καὶ προστάτις ὑπῆρξεν ἡ ἀνεξάρτητος Ἑλλάς καὶ τὸτ ἤτο γνωστὸν καὶ σήμερον ὕοδεις ἀρνεῖται διότι ἐντευθεν λαοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται καὶ ὅπλα καὶ ἐφόδια καὶ χρηματὰ ἐσταλῆσαν καὶ ὁδηγία ἐδίδεντο ἀδιακόπως ...» Δραγούμης Ν. (1879), (σ. 160).

³⁸⁶ Μαλέσης Δ. (2020), (σ. 32-33).

³⁸⁷ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ. 44).

³⁸⁸ Μαλέσης Δ. (2020), (σ. 34).

³⁸⁹ Παπανικολάου - Κρίστενσεν, Α. (2022). Γεώργιος Α΄ Η διαδρομή του 1863-1913, (σ. 20). Αθήνα: Κάπον.

την επικύρωση της εκλογής του από τις προστάτιδες δυνάμεις.³⁹⁰ Η πρώτη δεκαπενταετή περίοδος της βασιλείας του Γεωργίου Α΄ χαρακτηρίζεται από κυβερνητική αστάθεια με συνέπεια τον διορισμό συνολικά είκοσι εννέα κυβερνήσεων που είχαν εξαιρετικά βραχύβια θητεία.³⁹¹ Η κυβερνητική αυτή εναλλαγή είχε επιπτώσεις και στη λειτουργία της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων διότι είχαμε διαδοχικές μεταβολές στον Οργανισμό λειτουργίας της όπως ήδη έχει αναφερθεί.

Το σημαντικότερο όμως αποτέλεσμα της συνεχής αυτής κυβερνητικής εναλλαγής, ήταν η απουσία μία σταθερής ελληνικής υψηλής στρατηγικής και συνεπώς, μίας σταθερής στρατιωτικής στρατηγικής που αποτελεί υποσύνολο της. Την εξεταζόμενη περίοδο σημαντική προσωπικότητα που διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση της ελληνικής υψηλής στρατηγικής ήταν ο Α. Κουμουνδούρος, ο οποίος διατέλεσε δέκα φορές πρωθυπουργός της χώρας.³⁹² Με την ανάληψη της εξουσίας ο Κουμουνδούρος ανήγαγε τη Μεγάλη Ιδέα σε κεντρικό άξονα σχεδιασμού τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής πολιτικής του. Έτσι, στο πλαίσιο αυτό, προσπάθησε να διατηρήσει φιλικές σχέσεις με τις ξένες μεγάλες δυνάμεις προσπαθώντας μέσω της ορθολογικής ανάλυσης των δεδομένων, ως προς τη διευθέτηση του Ανατολικού Ζητήματος, να επιτύχει τη πραγμάτωση της εδαφικής ολοκλήρωσης του ελληνικού έθνους. Για την επίτευξη αυτού του στόχου στη στρατιωτική στρατηγική τέθηκε ως αντικειμενικός πολιτικός στόχος τόσο η αποτροπή έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά και η προβολή αποτελεσματικής άμυνας εξασφαλίζοντας την εδαφική ακεραιότητα της Χώρας με ταυτόχρονη δυνατότητα ανάληψης επιθετικής δράσης για καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων.³⁹³ Υποστηρίζοντας αυτή την πολιτική προσπάθησε να συνάψει στρατιωτική συμμαχία με τα βαλκανικά κράτη και την Αίγυπτο προκειμένου να αντιμετωπίσει την απειλή που προέρχονταν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.³⁹⁴

³⁹⁰ Η επικύρωση της εκλογής του πραγματοποιήθηκε με τη συνθήκη του Λονδίνου της 01 Ιουλίου 1863. Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 153).

³⁹¹ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 156-167).

³⁹² Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 157).

³⁹³ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 164).

³⁹⁴ Η συνθήκη συμμαχίας με τη Σερβία ή συνθήκη του Φεσλάου που υπογράφηκε τη 14^η Αυγούστου 1867 και που παρέμεινε ανενεργή λόγω της παραίτησης της Κυβέρνηση του Κομουνδούρου είχε ως κοινό στόχο ανάμεσα στα δύο κράτη την απελευθέρωση των χριστιανικών πληθυσμών των Βαλκανίων, των νησιών του Αιγαίου και της Κρήτης. Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.165-167). Ειδικότερα προέβλεπε ότι η κήρυξη πολέμου εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα πραγματοποιούνταν μόνο μετά από κοινή συνεννόηση των συμβαλλομένων μερών. Σύμφωνα με τη συνθήκη η Σερβία θα συνείσφερε στην πολεμική προσπάθεια με 60.000 άνδρες ενώ η Ελλάδα με 30.000 ετοιμοπόλεμους άνδρες και σημαντικό στόλο. Σκοπός της πολεμικής προσπάθειας ήταν η προσάρτηση της Ηπείρου και της Θεσσαλίας για την Ελλάδα και της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης για τη Σερβία. Σε περίπτωση που η πολεμική προσπάθεια θα ευοδώνονταν τα σύνορα μεταξύ των δύο κρατών θα καθορίζονταν με ειδική συνθήκη. Παπαθανασόπουλος, Κ. (1993). Αλέξανδρος Κουμουνδούρος - Σχόλια για μια βιογραφία, (σ. 109-110). Αθήνα: Λένης.

Την περίοδο αυτή οι ελληνικές κυβερνήσεις κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν το Κρητικό³⁹⁵ και Μακεδονικό ζήτημα³⁹⁶ που αποτελούσαν μέρος του Ανατολικού ζητήματος. Αναφορικά με την κατάληξη του Κρητικού ζητήματος η ακολουθούμενη πολιτική και στρατιωτική αδυναμία οδήγησε σε δυσμενή κατάληξη. Την ίδια κατάληξη είχε και η εμπλοκή της Ελλάδας στο Μακεδονικό ζήτημα με απότοκο την έναρξη μίας νέας περιόδου φιλίας με την Υψηλή Πύλη και την προσπάθεια για ανάπτυξη ισόρροπων στις διεθνείς σχέσεις με τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Η περίοδος αυτή έληξε με το ξέσπασμα του πολέμου μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1877, οπότε εκμεταλλευόμενη την περίσταση η ελληνική κυβέρνηση και έχοντας ως στόχο την ενεργό και πραγματική προστασία του Ελληνισμού, υποστήριξε τα επαναστατικά κινήματα σε Ήπειρο, Μακεδονία, Θεσσαλία και Κρήτη αποσκοπώντας στη δημιουργία τετελεσμένων ώστε να αξιώσει την ενσωμάτωση των περιοχών αυτών στον εθνικό κορμό ή την ενίσχυση της παρουσίας του ελληνικού στοιχείου στις διαφιλονικούμενες περιοχές.³⁹⁷ Το αποτέλεσμα αυτής της τακτικής ήταν η ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στον ελλαδικό κορμό τα επόμενα χρόνια μετά από διπλωματικές διεργασίες.³⁹⁸

Στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Γεωργίου Α', η στρατιωτική στρατηγική του ελληνικού κράτους αποσκοπούσε σε διπλό στόχο. Από τη μία στην οργάνωση και εκδήλωση τοπικών εξεγέρσεων ως αντιπερισπασμό στις οθωμανικές δυνάμεις και από την άλλη στην επέμβαση του του ελληνικού στρατού στις περιοχές όπου

³⁹⁵ Το Κρητικό Ζήτημα, δηλαδή η «μακρόχρονη διένεξη μεταξύ των χριστιανών και των μουσουλμάνων της Κρήτης, καθώς και μεταξύ των κυβερνήσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Ελλάδας και των ευρωπαϊκών δυνάμεων ως προς το προσωρινό και μελλοντικό πολιτικό καθεστώς της Κρήτης», ταλάνισε τα εμπλεκόμενα μέρη από το 1770, όταν έλαβε χώρα η εξέγερση του Δασκαλογιάννη στα Σφακιά, μέχρι την επίσημη ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα που έλαβε χώρα την 1^η Δεκεμβρίου του 1913, όποτε και δόθηκε οριστική λύση. Λιμαντζάκης, Γ. (2020). Το Κρητικό Ζήτημα, 1868-1913 από τα πεδία των μαχών στη διεθνή διπλωματία, (σ.389). Χανιά: Εθνικό ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Δήμος Αποκορώνου, Κοινωφελές ίδρυμα «Αγία Σοφία».

³⁹⁶ Οι απαρχές του Μακεδονικού ζητήματος εντοπίζονται στη δεκαετία του 1820, όταν ο βουλγαρικός κλήρος αξίωσε τον διορισμό Βουλγάρων επισκόπων αντί Ελλήνων στις μητροπόλεις της Βουλγαρίας. Με το πέρασμα των ετών και με τη συνδρομή της Υψηλής Πύλης που ενθάρρυνε τις αξιώσεις των Βουλγάρων το 1860 η βουλγαρική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης αλλά και τριάντα ακόμη κοινοτήτων στις βουλγαρικές επαρχίες διόρισαν τον επίσκοπο Ιλαρίωνα Στογιάνοβιτς στην κεφαλή της Βουλγαρικής εκκλησίας. Την 11η Μαρτίου 1870 η Πύλη ιδρύει τη Βουλγαρική εξαρχία γεγονός που δεν γίνεται αποδεκτό από τον Πατριάρχη ο οποίος το 1872 χαρακτηρίζει τη νέα βουλγαρική εκκλησία αιρετική και αφορίζει τον εξάρχο και τους επισκόπους της. Dakin, D. (1994). Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923, (σ. 188) Αθήνα: Μορφωτική ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας. Όμως η διαμάχη αυτή που ξεκίνησε ως εκκλησιαστική ήταν ουσιαστικά μία εθνική διαμάχη που στόχευε στη μελλοντική κυριαρχία στις υπό την οθωμανική κατοχή περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης. Βακαλόπουλος, Κ. (1993). Το Μακεδονικό Ζήτημα, 1856-1913, (σ.56-61). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

³⁹⁷ Η εφαρμοζόμενη πολιτική είχε ως στόχο τη δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων για την Ήπειρο και τη Θεσσαλία που συνόρευαν με το ελληνικό κράτος, ώστε να οδηγούνταν στην προσάρτηση των περιοχών αυτών. Για την περίπτωση της Μακεδονίας η ελληνική πολιτική σκόπευε στην ενίσχυση της ελληνικής παρουσίας και στη διεθνοποίηση της πληθυσμιακής, ιστορικής και γεωγραφικής σημασίας που είχε αυτή η γεωγραφική περιοχή για την Ελλάδα έναντι της προσπάθειας των Βουλγάρων για μία ενδεχόμενη ενσωμάτωση. Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 191).

³⁹⁸ Η ενσωμάτωση της Θεσσαλίας πέρα από την πληθυσμιακή και γεωγραφική επέκταση της Ελλάδας αλλά και την προσάρτηση του ελληνικού σιτοβολώνα και τη διεύρυνση της αγοράς είχε μεγάλη σημασία λόγω του ότι αποτέλεσε την πρώτη έμπρακτη επιτυχή αύξηση των ορίων του ελληνικού κράτους έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο πλαίσιο των επιταγών της Μεγάλης Ιδέας. Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 195).

εκδηλώνονταν οι εξεγέρσεις αυτές που το ίδιο οργάνωνε. Η επέμβαση του ελληνικού στρατού πραγματοποιούνταν προκειμένου να προστατεύσει τις ζωές αλλά και τις περιουσίες των ομοεθνών.³⁹⁹ Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η Κρητική επανάσταση του 1866 – 1869, στην οποία η επίσημη ελληνική πολιτεία βοήθησε τους επαναστατημένους κρητικούς με την αποστολή στρατιωτικής βοήθειας και εθελοντών που ανάμεσα τους υπήρχαν και πολλοί αξιωματικοί προερχόμενοι από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.⁴⁰⁰ Στην επανάσταση αυτή καταγράφεται και ο πρώτος θάνατος αξιωματικού στο πεδίο της μάχης, που είχε αποφοιτήσει από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, όπως έχει ήδη αναφερθεί.

Εκτός όμως από την Κρητική επανάσταση, την περίοδο των πρώτων χρόνων της βασιλείας του Γεωργίου Α΄, είχαμε και τις αποτυχημένες εξεγέρσεις στην Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία. Παράλληλα, υπήρξε και η εντολή για εισβολή του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία, τον Ιανουάριο του 1878, χωρίς την κήρυξη πολέμου και με την πρωτότυπη εντολή για το ελληνικό στράτευμα αλλά και γενικότερα για στρατό, ώστε να μην έρθουν σε σύγκρουση με τις οθωμανικές δυνάμεις, οι οποίες αποτελούσαν τον αντίπαλο τους. Με την επέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων οι ελληνικές δυνάμεις ανακλήθηκαν, αλλά ο αγώνας συνεχίστηκε με τοπικές εξεγέρσεις που δεν απέδωσαν κάποιο από αποτέλεσμα την παρούσα χρονική στιγμή.⁴⁰¹ Όμως και σε αυτή την προσπάθεια του ελληνικού κράτους, οι μαθητές της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων ήταν παρόντες αφού συμμετείχαν εθελοντικά στα ελληνικά αντάρτικα σώματα και βοήθησαν στον ένοπλο αγώνα των εκτός συνόρων ομογενών.

Τα επόμενα χρόνια στην Ελλάδα και μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα αναπτύχθηκαν δύο διαφορετικές και επαμφοτερίζουσες όψεις της υψηλής στρατηγικής. Από τη μία ήταν η υψηλή στρατηγική που εκπονήθηκε και προσπάθηκε να εφαρμοσθεί υπό την πρωθυπουργία του Χ. Τρικούπη. Η στρατηγική αυτή είχε θέσει ως πολιτικό στόχο τη συγκρότηση ενός ισχυρού κράτους,⁴⁰² το οποίο θα διέθετε ισχυρούς εσωτερικούς συντελεστές ισχύος⁴⁰³ ώστε να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο στα τεκταινόμενα της βαλκανικής χερσονήσου και στόχευε στην εδαφική ολοκλήρωση του ελληνικού έθνους υπό ένα ενιαίο κράτος.⁴⁰⁴ Η επιτυχία αυτής της στρατηγικής στηρίζονταν στη διατήρηση καλών σχέσεων με την Υψηλή

³⁹⁹ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 186).

⁴⁰⁰ Μαλέσης Δ. (2018), (σ. 191-192).

⁴⁰¹ Μαλέσης Δ. (2020), (σ. 73).

⁴⁰² Ο Χ. Τρικούπης έλαβε δραστικά μέτρα για την ενίσχυση των δημόσιων οικονομικών με την αύξηση της φορολογίας για την ανάπτυξη της βιομηχανίας, της ναυτιλίας, της γεωργίας, την ανάπτυξη του οδικού, σιδηροδρομικού και τηλεγραφικού δικτύου. Το κόστος αυτών των μεταρρυθμίσεων ήταν υψηλό με απότοκο την πτώχευση του ελληνικού κράτους στις 10 Δεκεμβρίου 1893. Dakin, D. (1994), (223-226).

⁴⁰³ Η υψηλή στρατηγική του Χ. Τρικούπη δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα διότι δεν ακολουθήθηκε από τους κυβερνώντες που τον διαδέχονταν διότι ο πολιτικός αυτός ήταν πολύ ανώτερος της εποχής του ή η εποχή του ήταν πολύ κατωτέρα του πολιτικού αυτού ανδρός. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.56).

⁴⁰⁴ «Έθνική τοῦ ἑλληνισμοῦ ἰδέα εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἑλληνικῆς χώρας καὶ ὁ καταρτισμὸς ἐνιαίου ἑλληνικοῦ κράτους περιλαμβάνοντος ἅπαν τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος.» Φλεριανού, Α. (επιμ.). (1999). Χαρίλαος Τρικούπης. Η ζωή και το έργο του. Α΄ Τόμος, (σ. 289). Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

Πύλη μέχρι να επέλθει η εσωτερική οικονομική και στρατιωτική ανασυγκρότηση,⁴⁰⁵ εφαρμόζοντας στο πεδίο της στρατιωτικής στρατηγικής την κατευναστική πολιτική. Για αυτό η περίοδος της πρωθυπουργίας του Τρικούπη δεν έχει να επιδείξει σημαντικά στρατιωτικά γεγονότα⁴⁰⁶ αφού η προτεραιότητα είχε δοθεί στην ανασυγκρότηση του κράτους. Είναι η περίοδος όπου η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων αναβαθμίζεται τόσο σε υλικοτεχνική υποδομή, αποκτώντας το δικό της κτίριο, όσο και σε θέματα εκπαίδευσης, στο πλαίσιο της γενικότερης ανασυγκρότησης του ελληνικού στρατού.⁴⁰⁷

Σε αντιδιαστολή με την υψηλή στρατηγική που περιεγράφηκε προηγουμένως, η δεύτερη υψηλή στρατηγική που εφαρμόστηκε αυτή τη χρονική περίοδο από την ελληνική ελίτ ήταν αυτή που συνέχισε τη στρατηγική που είχε υιοθετηθεί κατά τα προηγούμενα χρόνια και υποστήριζε την κινητοποίηση απελευθερωτικών κινημάτων στις υπόδουλες ελληνικές περιοχές παράλληλα με την πολιτική, διπλωματική και στρατιωτική εξισορρόπηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής, η ελληνική πολιτική ελίτ προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τη νέα κρίση του Ανατολικού ζητήματος το 1885 προχωρώντας σε γενική επιστράτευση. Με τον τρόπο αυτό προσπάθησε εκβιαστικά να πετύχει την παραχώρηση της Κρήτης και των Ιωαννίνων.⁴⁰⁸ Η στρατιωτική αυτή στρατηγική δεν απέδωσε τα αναμενόμενα δεδομένου ότι, προσέκρουσε τόσο στη βούληση της Υψηλής Πύλης που συγκέντρωσε ισχυρές οθωμανικές δυνάμεις στα σύνορα, όσο και σε αυτή των Μεγάλων Δυνάμεων που επιθυμούσαν τη διατήρηση του status quo στη Βαλκανική χερσόνησο. Η συνέχεια ήταν ακόμη πιο δύσκολη για την Ελλάδα που προσπαθώντας να εκμεταλλευτεί το ξέσπασμα της Κρητικής Επανάστασης το 1896 προέβη στην αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων στο νησί της Κρήτης κηρύσσοντας την ένωση με τον ηπειρωτικό κορμό.⁴⁰⁹ Η ενέργεια αυτή, η οποία ήταν αντίθετη με

⁴⁰⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 68-69).

⁴⁰⁶ Την 8^η Μαΐου 1866 αναλάμβανε την πρωθυπουργία ο Χ. Τρικούπης. Η ημέρα αυτή ήταν, που μετά από την παρατεταμένη περίοδο επιστράτευσης του 1885, οι στρατιωτικοί ορμώμενοι πιθανό από φόβο για την ήπια πολιτική που θα ακολουθούσε ο νέος πρωθυπουργός δίνοντας τέλος στις ελπίδες τους για τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων ξεκίνησαν συμπλοκές μεταξύ των ελληνικών και οθωμανικών δυνάμεων στα θεσσαλικά σύνορα. Οι συγκρούσεις που διήρκησαν πέντε ημέρες περατώθηκαν με διαμεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων και αφού είχε επέλθει η αιχμαλωσία της Κούτρας όπου 300 υπαξιωματικοί και οπλίτες συνθηκολόγησαν και παραδόθηκαν σε ολιγάριθμους τούρκους. Παντουβάκης, Μ. Μ. (2019). Στρατός και εθνικό ζήτημα στην Ελλάδα [1880-109], (σ. 131-138) Αθήνα: Ασίνη.

⁴⁰⁷ Στο γενικότερο έργο αναφορικά με την ανασυγκρότηση του στρατού κατά την πρωθυπουργία του Τρικούπη αξίζει να αναφερθεί η αλλαγή στη διαδικασία της στρατολόγησης, η απεμπλοκή του στρατού από υπηρεσίες διατήρησης της δημόσιας τάξης και καταπολέμησης της ληστείας, η ίδρυση του Στρατιωτικού Σχολείου Υπαξιωματικών, η δημιουργία σχολείου για την εκπαίδευση των εφέδρων αξιωματικών, η άφιξη γαλλικής αποστολής για την αναδιοργάνωση του στρατού, τον περιορισμό του φαινομένου της ανάμιξης των εν ενεργεία στρατιωτικών στα πολιτικά πράγματα, η ίδρυση της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων και η προμήθεια τριών γαλλικών θωρηκτών. Μαλέσης Δ. (2020), (σ. 77-78).

⁴⁰⁸ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.65-67).

⁴⁰⁹ Στην επαναστατική κίνηση των Κρητών, η ελληνική κυβέρνηση για ακόμη μία φορά βρέθηκε πιεζόμενη από την κοινή γνώμη προκειμένου να στηρίξει έμπρακτα τους χριστιανούς της Κρήτης. Στην πίεση αυτή, αν και αρχικά η ελληνική κυβέρνηση δεν έκρινε σκόπιμο να αναμειχθεί, τελικά στις 29 Ιανουαρίου αποφάσισε να σταλεί μία μοίρα τορπιλοβόλων για να προστατέψει τον κρητικό λαό αλλά και να αποτρέψει την ενίσχυση των οθωμανικών στρατευμάτων. Στην απόφαση αυτή αντέδρασαν οι Μεγάλες Δυνάμεις οι οποίες προκειμένου να ελέγξουν τις εξελίξεις σκέφτηκαν τη στρατιωτική επέμβαση στη νήσο. Η ελληνική κυβέρνηση επιθυμώντας να προλάβει αυτή την εξέλιξη απέστειλε

την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων είχε ως αποτέλεσμα τον ναυτικό αποκλεισμό του νησιού και την αδυναμία εξεύρεσης διπλωματικής λύσης. Αποτέλεσμα ήταν η κήρυξη πολέμου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εναντίον της Ελλάδας⁴¹⁰ με απότοκο την ήττα του ελληνικού στρατού και την είσοδο των οθωμανικών στρατευμάτων εντός του ελληνικού εδάφους φτάνοντας έως τη Λάρισα, στον ελληνοτουρκικό πόλεμο που διενεργήθηκε και έμεινε γνωστός στην ελληνική ιστορία ως ατυχής.⁴¹¹

Τα αποτελέσματα του ατυχούς ελληνοτουρκικού πολέμου επέφερε στο ελληνικό κράτος μία περίοδο από το 1898 έως το 1909 που χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτική αστάθεια λόγω της συχνής εναλλαγής κυβερνήσεων, με συνέπεια την έλλειψη μίας ξεκάθαρης υψηλής στρατηγικής. Ειδικότερα στον τομέα της στρατιωτικής στρατηγικής, είχε γίνει ξεκάθαρο ότι η αυτοϋπονομευόμενη, απαρασκευάστη και μονομερής επιδίωξη υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας απειλούσε όχι μόνο τα ζωτικά συμφέροντα του ελληνισμού αλλά και την επιβίωση του ίδιου του ελληνικού κράτους.⁴¹² Όμως οι προκλήσεις για την Ελλάδα δεν μπορούσαν να λάβουν αναβολή δεδομένου ότι στις αρχές του 20ου αιώνα, λόγω των διεθνών ζυμώσεων που διενεργούνταν στην περιοχή, η Ελλάδα κλήθηκε να αντιμετωπίσει δύο σημαντικά εθνικά ζητήματα, το Κρητικό και το Μακεδονικό. Το πρώτο επανήλθε στο προσκήνιο όταν απομακρύνθηκε de facto ο Έλληνας αρμοστής από την Κρήτη και η Ελλάδα ακολούθησε μία πολιτική «ευμενούς ουδετερότητας» έναντι των χριστιανών κατοίκων της νήσου.⁴¹³ Η πολιτική αυτή υπαγορεύτηκε από το δυσμενές για την Ελλάδα, αποτέλεσμα του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, που απέδειξε ότι δεν διέθετε τους απαιτούμενους συντελεστές ισχύος προκειμένου να επιτύχει τους εθνικούς της σκοπούς. Η πενία σε συντελεστές ισχύος έγινε ακόμα μεγαλύτερη μετά την επιβολή των οικονομικών κυρώσεων που της επιβλήθηκαν από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Ταυτόχρονα, πρέπει να σημειωθεί ότι την ίδια χρονική περίοδο και ιδιαίτερα μετά το 1904, την Ελλάδα προβλημάτιζε ιδιαίτερα το Μακεδονικό ζήτημα αφού η διαμορφωθείσα κατάσταση στην περιοχή της Μακεδονίας, όπου οι διεκδικητές και οι ενδιαφερόμενοι για τη μακεδονική γη ήταν περισσότεροι του ενός και πιθανοί λάθος χειρισμοί να οδηγούσαν στην οριστική απώλεια της.⁴¹⁴

Τα γεγονότα αυτά καταδεικνύουν την αδυναμία της πολιτικής ελίτ να διαχειριστεί αποτελεσματικά τις προκλήσεις της εποχής της και για αυτό

εκστρατευτικό σώμα υπό τον συνταγματάρχη Τιμολέοντα Βάσσο με την εντολή να καταλάβει την νήσο και να κηρύξει την ένωση της με την Ελλάδα. Έτσι, την 03 Φεβρουαρίου 1897, το εκστρατευτικό σώμα φθάνει στη Κρήτη και ο Βάσσος σε προκήρυξη που απηύθυνε προς την κρητικό λαό διακήρυξε την κατάληψη της Κρήτης και της ένωσης της με την Ελλάδα. Δετοράκης, Θ. (1990). Ιστορία της Κρήτης, (σ.395). Ηράκλειο: Θ. Δετοράκης.

⁴¹⁰ Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει για ακόμη μία φορά τον Κλαούσεβιτς που υποστηρίζει ότι ο πόλεμος αποτελεί τη συνέχιση της πολιτικής επικοινωνίας με την ανάμιξη άλλων μέσων και γεννιέται από αυτή τη πολιτική επικοινωνία. Κονδύλης, Π. (1988). Θεωρία του πολέμου, (σ. 43). Αθήνα: Θεμέλιο.

⁴¹¹ Η πρώτη φορά που χαρακτηρίζεται ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 ως «ατυχής πόλεμος» είναι στην εφημερίδα Άστυ στις 28 Απριλίου 1897. Μαλέσης, Δ. (2018), (σ.311).

⁴¹² Τσιριγώτης, Δ. (2010), (σ. 257-258).

⁴¹³ Λιμαντζάκης Γ. (2020), (σ.399).

⁴¹⁴ Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με το Μακεδονικό Ζήτημα βλέπε Βακαλόπουλος, Κ. (1993). *Το Μακεδονικό Ζήτημα*, 1856-1913. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

οδηγηθήκαμε στην εκδήλωση του κινήματος στο Γουδί τον Αύγουστο του 1909, για το οποίο έχει προηγηθεί αναλυτική αναφορά λόγω του πρωταγωνιστικού και αποφασιστικού ρόλου που διαδραμάτισαν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων. Αυτή ήταν και η μεγαλύτερη συνεισφορά της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στη μετάβαση της Ελλάδας στον 20ο αιώνα. Όμως, τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε μέρος των αποφοίτων της Σχολής συμμετείχε τόσο στις πολεμικές επιχειρήσεις στην Κρήτη, υπό τον Τιμολέοντα Βάσσο, όσο και στις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στα ηπειρωτικά σύνορα της Ελλάδας, στη Θεσσαλία, υπηρετώντας την εκάστοτε στρατιωτική στρατηγική. Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, οι Ευέλπιδες δεν έλαβαν μέρος σε αυτόν, αφού τα μαθήματα της Σχολής είχαν διακοπεί κατά τη διάρκεια του και οι μαθητές είχαν μεταβεί στα σπίτια τους με άδεια. Επίσης, πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στους αποφοίτους της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, με κυριότερο τον Παύλο Μελά, που τα πρώτα χρόνια του 20ου αιώνα συνέβαλαν καθοριστικά στον αγώνα των Ελλήνων στη Μακεδονία και στις υπόλοιπες υπόδουλες, υπό τον οθωμανικό ζυγό, περιοχές.

Το κίνημα στο Γουδί έφερε στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος αναλαμβάνοντας την πρωθυπουργία της Χώρας τον Νοέμβριο του 1910⁴¹⁵ χαράσσει νέα υψηλή στρατηγική η οποία εδράζεται σε τρεις θεμελιώδεις άξονες. Το εγγενές συμφέρον της εθνικής αυτοσυντήρησης, την εθνική επέκταση και την αναβάθμιση της Ελλάδας σε περιφερειακή δύναμη. Για την επιτυχία αυτών των πολιτικών στόχων αναλήφθηκαν από τη κυβέρνηση πρωτοβουλίες που αποσκοπούσαν στην αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης, της διοίκησης, της οικονομίας, της άμυνας, της γεωργίας, του εμπορίου και όλων των πτυχών της εσωτερικής και πολιτικής ζωής της Ελλάδας ώστε να επιτευχθεί η κοινωνικοπολιτική, οικονομική και στρατιωτική της ανάπτυξη.⁴¹⁶

Ειδικότερα στον τομέα της στρατιωτικής στρατηγικής η Ελλάδα ενεργώντας με μία επεκτατική στρατιωτική πολιτική καταφέρνει με τους Βαλκανικούς Πολέμους να επιτύχει το μεγαλύτερο πολεμικό επίτευγμα της. Το διπλασιασμό σχεδόν, τόσο του πληθυσμού όσο και των εδαφών της, με την προσάρτηση των «Νέων Χωρών» στις οποίες συμπεριλαμβάνονταν η Μακεδονία, η Ήπειρος, η Κρήτη, τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου εκτός των Δωδεκανήσων.⁴¹⁷ Για να γίνει όμως πραγματικότητα αυτό το επίτευγμα απαιτήθηκε η εντατική αναδιοργάνωση του στρατού με τη κλήση εφέδρων οπλιτών για εκγύμναση σε γυμνάσια εκτός στρατοπέδου στην περιοχή της Θήβας υπό τη διεύθυνση της γαλλικής εκπαιδευτικής αποστολής, με τον στρατηγό Εντού⁴¹⁸ ως επικεφαλής, που είχε έρθει για αυτόν τον σκοπό στην Ελλάδα, μετά από πρόσκληση της ελληνικής κυβέρνησης. Ταυτόχρονα, με την εντατικοποίηση της εκπαίδευσης του στρατεύματος πραγματοποιούνταν και η προμήθεια στρατιωτικού

⁴¹⁵ Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ. 29).

⁴¹⁶ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 275).

⁴¹⁷ Το έδαφος αυξήθηκε κατά 93% ενώ ο πληθυσμός κατά 77%. Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ. 33).

⁴¹⁸ Μαλέσης Δ. (2020), (σ. 120).

υλικού⁴¹⁹ ώστε να είναι σε θέση ο στρατός⁴²⁰ να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των καιρών. Οι ενέργειες αυτές είχαν ως συνέπεια την εξύψωση του εθνικού φρονήματος, ώστε να επιτευχθούν στα πεδία των μαχών οι επιτυχίες αυτές που οδήγησαν στα θετικά για την Ελλάδα αποτελέσματα των Βαλκανικών Πολέμων.⁴²¹

Στο εθνικό προσκλητήριο των Βαλκανικών Πολέμων παρούσα ήταν και η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων τόσο με τους αποφοίτους της που έλαβαν μέρος στις στρατιωτικές επιχειρήσεις ως αξιωματικοί του στρατού όσο και με τους μαθητές της. Υπενθυμίζεται, επειδή ήδη έχει αναφερθεί, ότι τη 18η Σεπτεμβρίου 1912 ανεστάλησαν τα μαθήματα στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων με τη κήρυξη της γενικής επιστράτευσης και οι μαθητές της τελευταίας τάξης κατατάχτηκαν στο στράτευμα ως ανθυπολοχαγοί του πυροβολικού ενώ οι σαράντα ένας μαθητές της αμέσως κατωτέρας τάξης ως ανθυπασπιστές πεζικού. Την 25η Σεπτεμβρίου 1912 με αναγκαστικό διάταγμα επιτράπηκε η κατάταξη στο στράτευμα και των ευέλπιδων των κατωτέρων τάξεων με το βαθμό του λοχία, υπό την προϋπόθεση ότι είχαν συμπληρώσει το δέκατο έβδομο έτος της ηλικίας τους και είχαν δώσει τον στρατιωτικό όρκο. Με αυτό τον τρόπο, οι μαθητές της Σχολής συνέβαλαν στην υποστήριξη της στρατιωτικής στρατηγικής της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της περιόδου 1912 - 1913.

6.4 Η στρατιωτική στρατηγική έως τη Μικρασιατική Καταστροφή

Με το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων μία νέα εποχή ξεκινά για την Ελλάδα αφού ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ δολοφονήθηκε την 05η Μαρτίου 1913⁴²² και στον θρόνο ανέρχεται ο γιός του Κωνσταντίνος Α΄, ο οποίος έγινε πόλος συσπείρωσης των αντιπάλων του Βενιζέλου οι οποίοι ήθελαν να ακυρώσουν όσες αλλαγές είχαν πραγματοποιηθεί ή είχαν δρομολογηθεί μετά από το Κίνημα του 1909.⁴²³ Η συνύπαρξη των δύο αυτών πόλων της πολιτικής - του Βενιζέλου και του Κωνσταντίνου - είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη δύο διαφορετικών υψηλών στρατηγικών που όμως εκμαιεύονταν από τον ίδιο πολιτικό στόχο. Ο στόχος αυτός δεν ήταν άλλος από τη διασφάλιση των ελληνικών εθνικών συμφερόντων και την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας. Για την επίτευξη αυτού του πολιτικού στόχου, ο Βενιζέλος υποστήριζε την πολιτική και στρατιωτική σύμπραξη με την Αντάντ⁴²⁴

⁴¹⁹ Από το 1904 έως το 1912 διατέθηκαν για τις ανάγκες του στρατευματος περί τα 214 εκατομμύρια δραχμές, εκ των οποίων τα μισά περίπου τη διετία 1910-1912. Με τα χρήματα αυτά ο ελληνικός στρατός με την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων διέθετε 100.000 τυφέκια Μάνλιχερ, 7.000 αραβίδες, 1.200 περίστροφα, 127.000 τυφέκια Γκρα, 144 πεδινά ταχυβόλα, 24 ορειβατικά πυροβόλα τύπου Δαγκλή και 6 πολυβόλα Μαξίμ. Επίσης είχαν αγοραστεί πυρομαχικά, είδη ένδυσης και υπόδησης, ίπποι, ημίονοι, οχήματα και κατασκευάστηκαν αποθήκες. Επίσης είχαν πραγματοποιηθεί εργασίες αμυντικής οργάνωσης βόρεια της Λάρισας, που περιλάμβαναν πολυβολεία, πυροβολεία, χαρακώματα, σκέπαστρα και ορύγματα συγκοινωνίας. Παρόμοια έργα αμυντικής οργάνωσης σε μικρότερη κλίμακα είχαν πραγματοποιηθεί στην Ήπειρο. Μαλέσης Δ. (2017), (σ. 81).

⁴²⁰ Ο στρατός με την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων αριθμούσε περί τους 200.000 άνδρες. Βερέμης, Θ. (2018), (σ. 90).

⁴²¹ Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.71-72).

⁴²² Παπανικολάου - Κρίστενσεν, Α. (2022), (σ. 60).

⁴²³ Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ. 35).

⁴²⁴ Ο Βενιζέλος υποστήριζε τη σύμπραξη με την Αντάντ διότι διέβλεπε την ευμενή στάση της Βρετανίας στο ζήτημα του καθεστώτος των νησιών του Αιγαίου, την αναγκαιότητα διασφάλισης των

αποσκοπώντας στη διατήρηση του status quo στη χερσόνησο του Αίμου και την ανάσχεση της οθωμανικής και βουλγαρικής απειλής.⁴²⁵ Αντίθετα, ο Βασιλιάς, το σύνολο των πολιτικών αντιπάλων του Βενιζέλου και η στρατιωτική ηγεσία υποστήριζαν την άποψη ότι ο πολιτικός στόχος της διασφάλισης των εθνικών συμφερόντων θα επιτυγχάνονταν με την τήρηση της ουδετερότητας στο Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο που ήδη είχε ξεσπάσει.⁴²⁶

Οι αντίθετες αυτές απόψεις οδήγησαν στον Εθνικό Διχασμό,⁴²⁷ δηλαδή στη διαίρεση των Ελλήνων και κατ' επέκταση της Ελλάδας πολιτικά, γεωγραφικά, ψυχικά και στρατιωτικά για το χρονικό διάστημα από τον Σεπτέμβριο του 1916 έως τον Ιούνιο του 1917, όταν και θα υπάρξει πάλι η συνένωση των δύο κρατών που είχαν δημιουργηθεί, υπό την ενιαία κυβερνητική εξουσία του Βενιζέλου. Στο διάστημα που στην Ελλάδα υπήρξαν δύο «κράτη», το «κράτος των Αθηνών» και αυτό της «Θεσσαλονίκης»,⁴²⁸ υπηρετήθηκαν δύο διαφορετικές υψηλές στρατηγικές και κατά συνέπεια δύο διαφορετικές στρατιωτικές στρατηγικές. Η μία στρατιωτική στρατηγική του Βασιλιά υποστήριζε την ουδετερότητα και ήρθε σε αντίθεση με τις δυνάμεις της Αντάντ.⁴²⁹ Στον αντίποδα, η στρατηγική στρατιωτική του Βενιζέλου είχε

ελληνικών συμφερόντων κατά τη διανομή των εδαφών μετά το πέρας του πολέμου, την ευμενή στάση των κεντρικών δυνάμεων έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που μεταφράζονταν σε παροχή στρατιωτικού υλικού και τεχνογνωσίας καθώς και την επιλογή τους για τη δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.297).

⁴²⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2010). Η ελληνική στρατηγική στη Μικρά Ασία 1919-1922, (σ. 74-75). Αθήνα: Ποιότητα.

⁴²⁶ Οι αντίπαλοι του Βενιζέλου υπερθεμάτιζαν την ουδετερότητα ως στρατηγική επιλογή με την οποία θα επιτυγχάνονταν οι εθνικές διεκδικήσεις διότι με αυτόν τον τρόπο θα αποφεύγονταν μία στρατιωτική αντιπαράθεση με τη Βουλγαρία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία δεδομένου ότι η Ελλάδα δεν είχε ολοκληρώσει την οικονομική και στρατιωτικής της ανασυγκρότηση. Επίσης, δεν είχαν τη δυνατότητα να προβλέψουν την τελική έκβαση του πολέμου αλλά ούτε την ικανότητα να κατανοήσουν την γεωπολιτική υπεραξία που προσδίδει η γεωγραφική θέση της Ελλάδας που θα βοηθούσε την ευόδωση των επιχειρησιακών στόχων των αντιπάλων αλλά μπορούσε να λειτουργήσει και ως εμπόδιο για τη μεταφορά δυνάμεων από και προς τα Στενά των Δαρδανελίων. Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 297-298).

⁴²⁷ Ο Εθνικός Διχασμός ορίστηκε ως η αντιπαράθεση ανάμεσα στο «κράτος» του Κωνσταντίνου και το «έθνος» ως ευρύτερο σύνολο. Κατά βάθος πρόκειται για σύγκρουση ανάμεσα στην πλειοψηφία της Παλαιάς Ελλάδας και την πλειοψηφία του υπόλοιπου Ελληνισμού δηλαδή των αλύτρωτων και των Ελλήνων των Νέων Χωρών καθώς και εκείνων των παροικιών. Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ. 93).

⁴²⁸ Τα δύο αυτά «κράτη» διαχωρίζονταν από μία διαχωριστική ουδέτερη ζώνη υπό των Γάλλων από την Κορυτσά μέχρι τον Θερμαϊκό κόλπο. Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ. 93)

⁴²⁹ Ο Κωνσταντίνος προκειμένου να εμποδίσει την επέκταση του κράτους της Θεσσαλονίκης πρότεινε στις δυνάμεις της Αντάντ, μέσω του Γάλλου βουλευτή Μπεναζέ, την εκκένωση του στρατού από τη Θεσσαλία αλλά και την παράδοση του πολεμικού υλικού του στρατού και του στόλου στις δυνάμεις της. Για να μείνει αυτή η πρόταση μυστική ο Κωνσταντίνος αξίωσε, αυτή να φανεί ως επιτακτικές αξιώσεις της Αντάντ. Στο πλαίσιο αυτό καταλήφθηκε αρχικά ο ελαφρύς στόλος και ο Ναυσταθμός ενώ στις 3 Νοεμβρίου ζητήθηκε και παράδοση του λοιπού πολεμικού υλικού. Στην αξίωση αυτή αντιτάχθηκαν τόσο οι υποστηρικτές του Βασιλιά όσο και ο ίδιος που πείστηκε ότι οι Σύμμαχοι θα τον άφηναν άοπλο στο έλεος του Βενιζέλου. Αποτέλεσμα ήταν η προσπάθεια κατάληψης στρατηγικών σημείων από αγήματα των Συμμάχων, η ένοπλη αντιπαράθεση με τους υποστηρικτές του θρόνου, ο βομβαρδισμός της Αθήνας από το συμμαχικό στόλο, το «πογκρόμ» εναντίον των οπαδών του Βενιζέλου και στο «Ανάθεμα» κατά του Βενιζέλου την 12 Δεκεμβρίου στο Πεδίο του Άρεως. Τα γεγονότα αυτά που έμειναν στην ιστορία ως «Νοεμβριανά» επέφεραν την 25 Νοεμβρίου 1916 τον ασφυκτικό αποκλεισμό των ελληνικών παραλίων από τις συμμαχικές δυνάμεις προκαλώντας τους μήνες που ακολούθησαν στερήσεις, πείνα και ανυπολόγιστο αριθμό θυμάτων στο κράτος των Αθηνών. Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ. 96-103).

ως στόχο την υποστήριξη των επιχειρήσεων των Συμμάχων στα Βαλκάνια και γι' αυτό δημιουργήσε στρατό για να τους συνδράμει.⁴³⁰

Στα χρόνια του Εθνικού Διχασμού, τόσο οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων όσο και οι μαθητές της, δε θα μπορούσαν να μείνουν ανεπηρέαστοι από τα όσα διαδραματίζονταν στο ελληνικό κράτος. Έτσι, όπως ήδη έχει λεχθεί, ένα μέρος από τους ανωτέρω υποστήριξε τη στρατιωτική στρατηγική του Βενιζέλου προσχωρώντας στον στρατό της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη, ενώ οι υπόλοιποι τη στρατιωτική στρατηγική του Κωνσταντίνου. Η διαίρεση αυτή των αποφοίτων και των μαθητών της Σχολής, όπως και ολόκληρου του στρατεύματος, τερματίστηκε με το τυπικό πέρας του Εθνικού Διχασμού, τον Ιούνιο του 1917, οπότε και θα υποστηριχθεί πλέον από το σύνολο του στρατεύματος η στρατιωτική στρατηγική του Βενιζέλου που επέβαλε πλέον τη συμμετοχή ολόκληρου του στρατού στις στρατιωτικές επιχειρήσεις με το μέρος της Αντάντ. Η ιστορική αυτή εξέλιξη είχε ως απότοκο η Ελλάδα να βρίσκεται με το μέρος των νικητών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και να διεκδικεί την εθνική της ολοκλήρωση με την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας.⁴³¹

Η καθυστερημένη συμμετοχή της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ανάγκασε τον Βενιζέλο να κρίνει ως απαραίτητη τη συμμετοχή της Ελλάδας στην εκστρατεία των Συμμάχων εναντίον των Μπολσεβίκων στην Ουκρανία στις αρχές του 1919.⁴³² Συμμετοχή που έπαιξε κάποιο ρόλο στην ελληνική απόβαση στη Σμύρνη στις 02 Μαΐου 1919.⁴³³ Η απόβαση αυτή πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της εντολής που είχε λάβει η Ελλάδα από του Συμμάχους της, προκειμένου να αποστείλει ένοπλες δυνάμεις στην Ιωνία για να τηρήσει την τάξη και να εμποδίσει τους Ιταλούς να επεκταθούν στη Μικρά Ασία. Αυτή ήταν η αρχή της Μικρασιατικής Εκστρατείας καθώς και η βάση για τη διεκδίκηση από την Ελλάδα της ζώνης της Σμύρνης, η οποία παραχωρήθηκε επίσημα στο ελληνικό κράτος το 1920 με τη

⁴³⁰ Μετά την παροχή βοήθειας από τους Συμμάχους τον Απρίλιο του 1917 είχαν συγκροτηθεί οι Μεραρχίες Σερρών, Αρχιπελάγους και Κρήτης που μαζί με τη Χωροφυλακή την 1^η Ιουνίου 1917 αριθμούσαν 60.000 άνδρες. Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ. 108).

⁴³¹ Στο συνέδριο της ειρήνης που έλαβε χώρα στο Παρίσι τον Ιανουάριο του 1919 ο Ελευθέριος Βενιζέλος διεκδίκησε τη Βόρεια Ήπειρο, τη Δυτική και Ανατολική Θράκη, τα Δωδεκάνησα, το Καστελόριζο, την Ίμβρο, την Τένεδο ενώ για την Μικρά Ασία έκανε λόγο για μία ζώνη εκτεινόμενη από την Προποντίδα έως τη Μάκρη. Αναφορικά με την Κωνσταντινούπολη και τα Στενά πρότεινε τη δημιουργία ενός διεθνούς κράτους, υπό την προστασία της Κοινωνίας των Εθνών. Μαλέσης Δ. (2017), (σ. 159).

⁴³² Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, τον Οκτώβριο του 1917, εξερράγη η επανάσταση των μπολσεβίκων την οποία εκμεταλλεύτηκε η Γερμανία και κατέλαβε μεγάλες περιοχές της Ρωσίας με τη Συνθήκη Μπρέστ - Λιτόφσκ τον Μάρτιο του 1918. Η ήττα της Γερμανίας δημιούργησε κενά εξουσίας που θέλησαν να εκμεταλλευτούν οι μπολσεβίκοι. Το γεγονός αυτό ώθησε τους συμμάχους να πραγματοποιήσουν εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία όπως αποκαλούνταν τότε η Ουκρανία προκειμένου να περιορίσουν τους μπολσεβίκους και να δημιουργήσουν ζώνες επιρροής. Η εκστρατεία τελούσε υπό γαλλική διοίκηση και σε σύνολο 70.000 ανδρών η Ελλάδα συμμετείχε με 23.350 άνδρες. Τα προβλήματα της εκστρατείας ήταν πολλά και γρήγορα μετατράπηκε σε αμυντικό αγώνα με αποτέλεσμα να διακοπούν οι επιχειρήσεις. Οι ελληνικές δυνάμεις ήταν οι τελευταίες που αποχώρησαν τον Απρίλιο του 1919 με συνολικές απώλειες 400 νεκρούς και 650 τραυματίες. Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ε. (2022). Μικρασιατική Καταστροφή. 50 ερωτήματα και απαντήσεις, (σ. 74-76). Αθήνα: Πατάκη.

⁴³³ Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ.122).

Συνθήκη των Σεβρών.⁴³⁴ Η ενέργεια αυτή ήταν στο πλαίσιο της αέναης προσπάθειας του Ελευθερίου Βενιζέλου για την ολοκλήρωση του εθνικού στόχου, που δεν ήταν άλλος από την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας.⁴³⁵ Για την πραγμάτωση αυτού του εθνικού στόχου είχε εκπονηθεί μία υψηλή στρατηγική που εδράζονταν στην ιεράρχηση και υλοποίηση βραχυπρόθεσμων, μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων πολιτικών στόχων με την ανάπτυξη των απαραίτητων συντελεστών ισχύος του ελληνικού κράτους. Επίσης, η υψηλή στρατηγική του Ελευθερίου Βενιζέλου στηρίζονταν στην εκμετάλλευση των παραθύρων ευκαιρίας και στην αποφυγή των απειλών με την αгаστή χρήση του συνόλου των δυνατοτήτων που του παρείχε η πολιτική, διπλωματική, οικονομική και στρατιωτική διάσταση της ελληνικής υψηλής στρατηγικής.⁴³⁶

Εφαρμόζοντας λοιπόν αυτή την υψηλή στρατηγική στην Μικρασιατική Εκστρατεία, στον τομέα της στρατιωτικής στρατηγικής, ο Βενιζέλος προσπάθησε να αποφύγει τόσο τη στρατηγική υπερεπέκταση⁴³⁷ όσο και την υπερεξάπλωση⁴³⁸ χρησιμοποιώντας περιορισμένα στρατιωτικά μέσα πέριξ της περιοχής της Σμύρνης και πάντα με τη διεθνή νομιμοποίηση της ελληνικής στρατιωτικής αποστολής από την διασυμμαχική διάσκεψη.⁴³⁹ Επίσης, στην επιτυχία των ενεργειών του ελληνικού στρατού κατά τα πρώτα στάδια της Μικρασιατικής Εκστρατείας συνέβαλαν οι κεραυνοβόλες στρατιωτικές ενέργειες δεδομένου ότι η οθωμανική κυβέρνηση αιφνιδιάστηκε ως προς τον τρόπο, τον χώρο και τον χρόνο ενέργειας των ελληνικών στρατευμάτων που ενήργησαν την απόβαση στη Σμύρνη. Επιπρόσθετα, ο ελληνικός στρατός τόσο στο θέατρο επιχειρήσεων της Μικράς Ασίας όσο και σε αυτό της Αν. Θράκης πέτυχε νικηφόρα αποτελέσματα κατά τις επιχειρήσεις του θέρους του 1920,⁴⁴⁰ με αποτέλεσμα την αποδοχή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών από τον Σουλτάνο τη 10η Αυγούστου 1920.⁴⁴¹

Με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών ο πόλεμος τυπικά είχε λήξει και ο Βενιζέλος ως θιασώτης του κοινοβουλευτικού συστήματος⁴⁴² υπακούοντας στη

⁴³⁴ Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ε. (2022), (σ. 40).

⁴³⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2010), (σ. 195).

⁴³⁶ Ως ευκαιρία δύναται να αναφερθεί η διασυμμαχική εντολή για αποστολή στη Σμύρνη τον Μάιο του 1919 ενώ ως απειλή οι εδαφικές αξιώσεις της Ιταλίας στην περιοχή της Σμύρνης και τα οικονομικά συμφέροντα της Γαλλίας στην Ανατολία. Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 320-321).

⁴³⁷ Στρατηγική υπερεπέκταση έχουμε όταν οι στόχοι της υψηλής στρατηγικής δε συμβαδίζουν με τις ικανότητες της χώρας με αποτέλεσμα υπερβολικά φιλόδοξοι στόχοι να ενέχουν τον κίνδυνο υπέρβασης των ικανοτήτων και κατάρρευσης. Το πρόβλημα της στρατηγικής υπερεπέκτασης αποτελεί διαχρονική «αχίλλειο πτέρνα» της υψηλής στρατηγικής των μεγάλων δυνάμεων ιδίως κατά τη φάση της συγκριτικής τους παρακμής. Παπασωτηρίου, Χ. (2004), (σ.32).

⁴³⁸ Στρατηγική υπερεξάπλωση είναι η κατάσταση στην οποία υπεισέρχεται ένα κράτος λόγω μία άμετρης εδαφικής του διεύρυνσης με το συνεπαγόμενο κόστος για τη διατήρηση των κτήσεων να υπερβαίνει το σχετικό όφελος. Gilpin, R. (2007). Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική, (σ. 287). Αθήνα: Ποιότητα.

⁴³⁹ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 321).

⁴⁴⁰ Ο ελληνικός στρατός άρχισε την προέλαση του την 09 Ιουνίου 1920 αφού ο Βενιζέλος είχε λάβει τη σύμφωνη γνώμη των Συμμάχων. Οι επιχειρήσεις στέφθηκαν από επιτυχία και κατελήφθησαν στη Μικρά Ασία η Φιλαδέλφεια, η Πάνορμος και η Προύσα ενώ κατελήφθηκε και η Ανατολική Θράκη. Στασινόπουλος Ε. Κ. (1940), (σ.87).

⁴⁴¹ Τσιριγώτης, Δ. (2010), (σ. 257-264).

⁴⁴² Ο Ελευθέριος Βενιζέλος τον Νοέμβριο του 1919 είχε δεσμευθεί με την ακόλουθη δήλωση: «Δηλώ έπισημως ότι άμέσως μετά την ύπογραφήν τής συνθήκης Ειρήνης μετά τής Τουρκίας, ή Βουλή θά

συνταγματική επιταγή, οδήγησε τη χώρα στις εκλογές τον Νοέμβριο του 1920 τις οποίες και έχασε φέρνοντας στην εξουσία την αντιβενιζελική παράταξη.⁴⁴³ Προτεραιότητα των νέων κυβερνητικών ταγών ήταν η άμεση επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου στην οποία αντέδρασαν με κοινή διακοίνωση η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ιταλία. Η αντιβενιζελική ηγεσία αφηφώντας τις προειδοποιήσεις αυτές προχώρησε σε δημοψήφισμα όπου η επάνοδος του Κωνσταντίνου υποτίθεται ότι εγκρίθηκε με ποσοστό 99%.⁴⁴⁴ Η επανόρθωση του Κωνσταντίνου στο θρόνο είχε ως συνέπεια το διεθνές μέτωπο στο οποίο είχε στηριχθεί η Ελλάδα για να πραγματοποιήσει την Μικρασιατική Εκστρατεία να έχει διαλυθεί.⁴⁴⁵

Όμως παρά την κυβερνητική αλλαγή στη Ελλάδα η υψηλή στρατηγική της δεν άλλαξε δεδομένου ότι οι κυβερνώντες που διαδέχθηκαν τον Βενιζέλο όχι μόνο διατήρησαν αλλά και ενίσχυσαν τη στρατιωτική εμπλοκή της στην Μικρά Ασία προκειμένου να επιτύχουν την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας. Σε αντίθεση όμως με την πολιτική του Βενιζέλου, οι μεταβενιζελικές κυβερνήσεις, επέδειξαν χαμηλό βαθμό εκμετάλλευσης των αναφύμενων παραθύρων ευκαιρίας αλλά και προσαρμοστικότητας στις αναφύμενες κατανομές ισχύος και συμφερόντων στην περιοχή της Μικράς Ασίας.⁴⁴⁶ Απότοκο αυτής της πολιτικής ήταν η Ελλάδα να βρεθεί μόνη της, απομονωμένη και υποσκαπτόμενη από τους παλαιούς της συμμάχους, να προσπαθεί να εφαρμόσει τη Συνθήκη των Σεβρών.⁴⁴⁷

Στο πλαίσιο αυτό που είχε δημιουργηθεί, η στρατιωτική στρατηγική του ελληνικού κράτους για τη χρονική περίοδο από το 1920 έως το 1922 χαρακτηρίζεται από τη στρατηγική υπερεπέκταση όσο και την υπερεξάπλωση, στην προσπάθεια της να επιτύχει, με μία στρατηγική άμεσης προσέγγισης, την καταστροφή των τουρκικών δυνάμεων και να επιτύχει τον πολιτικό στόχο της Μικρασιατικής Εκστρατείας που δεν ήταν άλλος από την επικράτηση στη Μικρά Ασία.⁴⁴⁸ Για να το επιτύχει αυτό αποφασίστηκαν οι επιθετικές επιχειρήσεις του Μαρτίου και του Ιουνίου – Ιουλίου του 1921 που αν και οδήγησαν σε τακτικές νίκες δεν επέφεραν τελικά την υλοποίηση του πολιτικού αντικειμενικού σκοπού του πολέμου που δεν ήταν άλλος από την επιβολή της ελληνικής πολιτικής βούλησης έναντι αυτής του Κεμάλ.⁴⁴⁹ Η αποτυχία αυτή οδήγησε τον ελληνικό στρατό να ταχθεί αμυντικά στην προκεχωρημένη γραμμή Εσκή Σεχέρ - Κιουτάχεια - Αφιόν Καραχισάρ με το ηθικό του να διαπνέεται από την ηττοπάθεια. Έτσι, η αντεπίθεση του Τούρκων που εξαπολύθηκε τη 13η Αυγούστου 1922 οδήγησε στην ταχεία κατάρρευση του μετώπου και στον

διαλυθεί και εκλογαί θα διεξαχθούν εντός τῶν προθεσμιῶν, τὰς ὁποίας τὸ Σύνταγμα καθορίζει». Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ε. (2022), (σ. 124).

⁴⁴³ Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ε. (2022), (σ. 123-124).

⁴⁴⁴ Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015), (σ.141).

⁴⁴⁵ Η επιστροφή του Κωνσταντίνου έδωσε την αφορμή στις ήδη πρόθυμες Γαλλία και Ιταλία να αποστασιοποιηθούν από την ελληνική πολιτική και στον επόμενο χρόνο να ανεφοδιάζουν τις τουρκικές δυνάμεις. Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ε. (2022), (σ. 135).

⁴⁴⁶ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 335).

⁴⁴⁷ Συρίγος, Α., & Χατζηβασιλείου, Ε. (2022), (σ. 135).

⁴⁴⁸ Τσιριγώτης, Δ. (2010), (σ. 296).

⁴⁴⁹ Τσιριγώτης, Δ. (2010), (σ. 395).

τερματισμό της Μικρασιατικής Εκστρατείας με μεγάλο τίμημα σε ανθρώπινες ζωές για τον ελληνικό στρατό.⁴⁵⁰

Η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και οι απόφοιτοί της δεν μπορούσαν να μην συμμετέχουν στην περιπέτεια της Ελλάδας στη Μικρά Ασία. Αντίθετα, η ιστορία τους επεφύλαξε πρωταγωνιστικό ρόλο αφού οι Αξκοί που προέρχονταν και από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, ήταν αυτοί που οδήγησαν τον ελληνικό στρατό τόσο στις επιτυχίες, όσο και στις αποτυχίες στα πεδία των μαχών, επιτυγχάνοντας τη μεγαλύτερη διεύρυνση του ελληνικού κράτους από ιδρύσεως του μέχρι τον Αύγουστο του 1922. Με αυτό τον τρόπο έγινε πραγματικότητα η Μεγάλη Ιδέα, για την οποία, όπως έχει αναφερθεί, από τους μαθητές της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων που αποφοίτησαν, φονεύθηκαν περίπου στο 10% στα πεδία των μαχών, το χρονικό διάστημα από τους Βαλκανικούς Πολέμους έως την Μικρασιατική Καταστροφή.

⁴⁵⁰ Κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας οι απώλειες για τον ελληνικό στρατό σε αξιωματικούς ανήλθαν σε 812 φονευθέντες, 141 θανόντες, 465 αγνοούμενους και 1.696 τραυματίες. Αντίστοιχα για τους οπλίτες οι απώλειες ήταν 18.550 φονευθέντες, 4.747 θανόντες, 17.630 αγνοούμενοι και 47.184 τραυματίες. Γενικό Επιτελείο Στρατού (1967). Επίτομος ιστορία της εις Μικράν Ασίαν Εκστρατείας 1919-1922, (σ. 490). Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΙ

7.1 Συμπεράσματα

Η ίδρυση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, το οποίο ήταν προϊόν της ελληνικής επανάστασης, απαιτούσε την ύπαρξη εκπαιδευτικών δομών που να έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν σε αυτό στελέχη της γραφειοκρατίας που θα κάλυπταν τις βασικές ανάγκες του. Πρωταρχικά για την εξασφάλιση της ασφάλειας του, μέσω των ενόπλων δυνάμεων και στη συνέχεια για την ανασυγκρότηση του με την εκτέλεση των αναγκαίων τεχνικών έργων, τα οποία θα παρείχαν τα εχέγγυα για την οικονομική του ανάπτυξη. Αυτό ήταν αντιληπτό από τον Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος στις προτεραιότητες που έθεσε ήταν η συγκρότηση ενός στρατιωτικού σχολείου που θα είχε τη δυνατότητα να παρέχει στο ελληνικό κράτος εκπαιδευμένους αξιωματικούς με διττό ρόλο. Από τη μία να διασφαλίζουν την ασφάλεια του ελληνικού κράτους έναντι των εξωτερικών κινδύνων και από την άλλη να συνδράμουν με τις τεχνικές τους γνώσεις στη συγκρότηση ενός σύγχρονου κράτους. Τα ιστορικά αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι η αποστολή αυτή επιτεύχθηκε, αφού στα πρώτα χρόνια ύπαρξης του ελληνικού κράτους οι αξιωματικοί του μηχανικού ήταν συνώνυμο με το Έλληνα μηχανικό και τα έργα που κατασκευάστηκαν εκείνη την εποχή ήταν πρωτοποριακά αλλά και διαχρονικά δεδομένου ότι πλείστα από αυτά βρίσκονται σε χρήση ακόμη και σήμερα. Από την άλλη όμως, επιτυχής ήταν και η δεύτερη αποστολή που είχαν επωμιστεί οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων που δεν ήταν άλλη από την εξασφάλιση της ασφάλειας του κράτους, αφού στη διάρκεια της περιόδου που εξετάσαμε πέρα από τι όποιες παλινδρομήσεις, το ελληνικό κράτος του 1830 είχε αυξηθεί τόσο γεωγραφικά όσο και πληθυσμιακά. Η επιμονή και η στρατηγική επιλογή του Καποδίστρια για τη δημιουργία εθνικού στρατιωτικού σχολείου δικαιώθηκε από τις ιστορικές εξελίξεις.

Όμως η ιστορία της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων από το 1828 έως το 1922 μας δείχνει ότι ένας οργανισμός προκειμένου να είναι επιτυχημένος απαιτείται να προσαρμόζεται στις ανάγκες των καιρών. Επίσης, πρέπει ως οργανισμός να είναι ευέλικτος και αυτοί που τον διοικούν να έχουν σχεδιάσει εναλλακτικές επιλογές χωρίς αγκυλώσεις και στερεότυπα. Αυτό μπορεί να αποδειχθεί εύκολα αναλογιζόμενοι ότι στα αρχικά χρόνια λειτουργίας της, λόγω της διττής αποστολής της που είχε τεθεί από το ελληνικό κράτος, η εκπαίδευση των μαθητών της στηρίζονταν στο εκπαιδευτικό υπόβαθρο που της παρείχε το πρότυπο της, η αντίστοιχη γαλλική Πολυτεχνική Σχολή. Η εκπαίδευση αυτή παρήγαγε αξιωματικούς οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα να ανταποκρίνονται τόσο στο ειρηνικά όσο και στα πολεμικά έργα που τους αναθέτονταν. Όταν όμως οι εθνικοί στόχοι μεταβλήθηκαν και ως αποτέλεσμα μεταβλήθηκαν και οι ανάγκες, τότε επήλθε και η τροποποίηση στον εκπαιδευτικό προσανατολισμό της Σχολής με την υιοθέτηση ως προτύπου

πλέον τη γαλλική ακαδημία του Σαιντ- Συρ που παρείχε κυρίως εκπαίδευση για αξιωματικούς του πεδίου. Ταυτόχρονα όμως, η αρχική άρνηση των πρωτεργατών της ελληνικής επανάστασης να στείλουν τα τέκνα τους για εκπαίδευση στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων καταδεικνύει τις αγκυλώσεις που προέρχονται από τις κατεστημένες αντιλήψεις της εποχής. Στις αντιλήψεις αυτές αντέδρασε ο Κυβερνήτης με την κατάταξη σε αυτή ορφανών παιδιών προερχόμενα από το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, γεγονός που δείχνει ότι πρέπει να διαθέτουμε εναλλακτικές λύσεις. Όμως η άρνηση των καλών οικογενειών της εποχής δεν διήρκεσε πολύ, αφού στα επόμενα χρόνια λόγω των οικονομικών και κοινωνικών δεδομένων της εποχής, η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων γίνεται το εκπαιδευτικό ίδρυμα στο οποίο εκπαιδεύονται οι γόνοι των επιφανών Ελλήνων. Με αυτό τον τρόπο, οι απόφοιτοι της γίνονται μέλη μίας προνομιούχου ομάδας που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο σε όλες τις εκφάνσεις των στρατιωτικών, πολιτικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών δρώμενων της Ελλάδας. Οι απόφοιτοι της εκτός από στρατιωτικά αξιώματα αναλαμβάνουν σημαντικά πολιτειακά, πολιτικά και εκπαιδευτικά αξιώματα.

Επίσης, η ιστορική διαδρομή της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων μας αναδεικνύει και τον σημαίνοντα ρόλο που διαδραματίζει στην εξέλιξη ενός οργανισμού ο διοικητής του. Έτσι παρατηρείται ότι, όταν η Σχολή διοικούνταν από αξιόλογους διοικητές, όπως για παράδειγμα ο Μήλιος, ο Κολοκοτρώνης και ο Ζορμπάς, αυτή προόδευε και εξυπηρετούσε το σκοπό για τον οποίο είχε ιδρυθεί. Ταυτόχρονα, οι διοικητές αυτοί γίνονταν πρότυπα για τους μελλοντικούς αξιωματικούς και σε αυτούς προσέτρεχαν όταν οι καιροί το απαιτούσαν, όπως έγινε κατά το Κίνημα του 1909, όταν ορίστηκε ως αρχηγός του ο Ζορμπάς ή όταν ο Χατζηανέστης ως διοικητής της Σχολής τη διοικούσε έχοντας ως πρότυπο του τη διοίκηση του Κολοκοτρώνη. Η επιλογή λοιπόν του διοικητή είναι σημαντική για κάθε οργανισμό και ιδιαίτερα για ένα στρατιωτικό σχολείο, διότι είναι αυτός ο οποίος έχει το όραμα για τη λειτουργία του και εμπνέει του υφισταμένους του να το υλοποιήσουν. Αντίθετα, σε περιόδους όπου ο διοικητής της Σχολής ήταν πρόσωπο αρεστό στην κρατική εξουσία αλλά δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις που απαιτούνταν και η διοίκηση του ήταν διεκπαιρευτική τότε παρουσιάζονταν πληθώρα προβλημάτων και δυσχερειών. Αυτό είναι εμφανές στην περίπτωση του Καρατζά, κατά τη διοίκηση του οποίου σημειώθηκε η μοναδική στην ιστορία ένοπλη εξέγερση των ευελπίδων. Η επιμονή λοιπόν της εκάστοτε πολιτικής ελίτ σε επιλογές προσώπων, που από το σύνολο των λοιπών κρίνονται ως αποτυχημένες έχει συχνά ολέθρια αποτελέσματα, κάτι που δυστυχώς λαμβάνει χώρα και στη σύγχρονη εποχή.

Επιπρόσθετα, πρέπει να επισημανθεί ότι το σύνολο της παιδείας που παρέχονταν από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων απέδωσε στην ελληνική κοινωνία αξιωματικούς οι οποίοι από μικρή ηλικία σφυρηλάτησαν ισχυρούς χαρακτήρες και παράλληλα με τις γνώσεις που απέκτησαν διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ιστορική εξέλιξη της Ελλάδος. Τέτοιος αξιωματικός ήταν ο Παύλος Μελάς, του οποίου η θυσία αποτέλεσε το ορόσημο για την αφύπνιση των Ελλήνων μετά τον αποτυχημένο ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 ώστε να οδηγηθούμε

στους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους. Τέτοιοι ήταν και οι πρωτεργάτες του Κινήματος στο Γουδί το 1909, που αν και χαμηλόβαθμοι στους στρατιωτικούς βαθμούς, αντιπροσωπεύοντας της ζωογόνες δυνάμεις της συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας και υποστηρίζοντας κατ' αρχάς κυρίως συνεχνιακά συμφέροντα, ήρθαν σε ρήξη με το παρελθόν. Στη συνέχεια συσπειρωμένοι γύρω από την ηγετική φυσιογνωμία του Ελευθερίου Βενιζέλου, έβαλαν τους θεμέλιους λίθους για τη σύγχρονη Ελλάδα του 20ου αιώνα επιφέροντας δομικές αλλαγές στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας. Συνεπώς, αν ο θάνατος του Παύλου Μελά αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα για την αφύπνιση του έθνους, οι ενέργειες των κινηματιών του 1909 ήταν αυτές που έδωσαν τη δυνατότητα στην Ελλάδα να υλοποιήσει, έστω για βραχύ χρονικό διάστημα, τη Μεγάλη Ιδέα. Η δυνατότητα αυτή δόθηκε με την ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων της, τόσο σε οργανωτικό όσο και σε επίπεδο εξοπλισμών, δημιουργώντας τον εκτελεστικό βραχίονα που είχε ανάγκη η Ελλάδα για να υλοποιήσει το εθνικό της όραμα. Η υλοποίηση αυτή πραγματοποιήθηκε υπό την πολιτική καθοδήγηση του Ελευθερίου Βενιζέλου και την αντίστοιχη στρατιωτική του βασιλιά Κωνσταντίνου ο οποίος ήταν ένας εκ των αποφοίτων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

Όμως υπάρχει και η ζοφερή πλευρά αναφορικά με το ρόλο που διαδραμάτισαν οι απόφοιτοι της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στο ιστορικό πλαίσιο που αναφερόμαστε. Αυτός ο ρόλος έχει να κάνει με τη συμβολή των προερχομένων αξιωματικών από τη Σχολή στα όσα διαδραματίστηκαν τόσο κατά τη διάρκεια του Εθνικού Διχασμού, όσο και στα γεγονότα που τον επακολούθησαν και οδήγησαν στη Μικρασιατική Καταστροφή. Στα χρόνια εκείνα που η Ελλάδα βρέθηκε διαιρεμένη σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα, έχοντας δύο κυβερνήσεις, οι αξιωματικοί οι προερχόμενοι εκ της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων ακολουθώντας τις φιλοδοξίες και τα πιστεύω τους βρέθηκαν και αυτοί διαιρεμένοι, υποστηρίζοντας τους πολιτικούς σκοπούς της παράταξης που υπηρετούσαν. Αξίζει να σημειωθεί ότι η κατανομή τους ήταν ετεροβαρής, δεδομένου ότι οι περισσότεροι εξ αυτών παρέμειναν στην Αθήνα υπηρετώντας τη νόμιμη κυβέρνηση αντί της προσωρινής στη Θεσσαλονίκη. Η ετεροβαρής αυτή στάση αποδεικνύει μία συντηρητική συμπεριφορά των εν λόγω αξιωματικών που ίσως ερμηνεύεται από τη στρατιωτική εκπαίδευση που είχαν λάβει. Όμως, έστω και με αυτή τη συμμετοχή, ήταν συνυπεύθυνοι, αν όχι οι κύριοι υπεύθυνοι για τα δεινά που αντιμετώπισε η Ελλάδα λόγω του Εθνικού Διχασμού. Αυτό τεκμαίρεται αν αναλογιστεί κάποιος ότι, αν μία εκ των δύο πολιτικών παρατάξεων δεν διέθετε στρατιωτική ισχύ τότε πιθανόν να μην είχε επέλθει η ρήξη ή αν είχε επέλθει να μην είχε πάρει τις διαστάσεις που έλαβε. Η συλλογιστική αυτή αποτελεί υπόθεση εργασίας και δυστυχώς δεν απαλείφει τις ευθύνες των αποφοίτων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων που με τον τρόπο τους συνέβαλαν στη δημιουργία του Εθνικού Διχασμού με τις συνέπειες που αυτός είχε για τον ελληνισμό. Η κυριότερη εκ αυτών των συνεπειών ήταν η Μικρασιατική Καταστροφή, η οποία αποτέλεσε και το δραματικό τέλος της Μεγάλης Ιδέας.

Παρά τις όποιες αδυναμίες παρουσιάστηκαν στη λειτουργία της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων από τη σύσταση της έως τη Μικρασιατική Καταστροφή αλλά και στο ρόλο που διαδραμάτισαν οι απόφοιτοι της, το αποτύπωμα της Σχολής στη

νεότερη ιστορία της Ελλάδας είναι θετικό. Αυτό είναι απότοκο της επιτυχούς υπηρετήσης της εκάστοτε στρατιωτικής στρατηγικής του ελληνικού κράτους από τους μαθητές και τους αποφοίτους της, με αποτέλεσμα την εδραίωση του ελληνικού κράτους εντός του διεθνούς συστήματος και στη συνέχεια τη διεύρυνση των ελληνικών συνόρων διαχρονικά, εξυπηρετώντας την ελληνική υψηλή στρατηγική που χαράσσονταν από τους πολιτικούς ταγούς της Ελλάδας. Αυτό αποδεικνύει ότι, όταν υφίστανται αγαστή σύζευξη μέσων και σκοπών, τα αποτελέσματα της στρατιωτικής στρατηγικής είναι τα επιθυμητά και αν συνδυαστούν με τους υπόλοιπους τομείς της υψηλής στρατηγικής επιτυγχάνονται οι αντικειμενικοί πολιτικοί στόχοι που έχουν τεθεί.

7.2 Επίλογος

91. Συνοψίζοντας τα όσα έχουν γραφεί για τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων μπορεί να ειπωθεί ότι αποτελώντας το παλαιότερο εκπαιδευτικό ίδρυμα της Ελλάδας, συνέβαλλε ποικιλοτρόπως και καθοριστικά στη δημιουργία της σύγχρονης Ελλάδας, μέσω των αποφοίτων της κατά τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του κράτους. Όμως, «Όποιον άξιωματικό καὶ νὰ ρωτήσης ἂν θὰ ἤθελε νὰ ξαναγίνη Εὐέλπιδις, θὰ σοῦ πῇ· ὄχι ποτέ» όπως αναγράφεται στην βιογραφία του Παύλου Μελά. Η αντίληψη αυτή αντανακλά τη συλλογική στάση των αξιωματικών για τα χρόνια που έζησαν στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Όμως αυτό το στρατιωτικό σχολείο είναι που παρείχε τις γνώσεις, αλλά κυρίως διαμόρφωσε τους χαρακτήρες των αξιωματικών που επέδρασαν καταλυτικά στη δημιουργία της σύγχρονης Ελλάδας, διότι «... χάραζε βαθιὰ τὸν τύπο τὸ Στρατιωτικὸ Σχολεῖο. Ὅσοι πέρασαν ἀπ' αὐτὸ ... σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ σῶζουν κάτι τὸ κοινὸ στὴ σκέψη, στὸ αἶσθημα, στὸ ἥθος, ποὺ τοὺς ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς πολῖτες...».⁴⁵¹ Είναι αυτοί, που ακόμη και σήμερα, όταν απαιτείται καλούνται να φέρουν σε πέρας ότι τους ανατεθεί, ώστε να υπηρετήσουν την Ελλάδα από οποιοδήποτε μετερίζι τους ζητηθεί.

Αριθμός Λέξεων: 26.033

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- I Πηγές – Βιβλιογραφία
- II Διάταγμα Ίδρυσης της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων
- III Αριθμητικός Πίνακας Πεσόντων Αξιωματικών Απόφοιτων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Ευέλπιδων που Έπεσαν για την Πατρίδα κατά την Περίοδο 1828-1922
- IV Οι Στολές των Ευέλπιδων Κατά την Περίοδο 1828 – 1922
- V Επιστολή του Παύλου Μελά προς ένα Νεαρό Εύελπι

⁴⁵¹ Μελά Ν. Π. (1992), (σ. 49).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Πηγές – Βιβλιογραφία

ΠΗΓΕΣ

α. Νόμοι – Διαταγές – Κανονισμοί

ΣΚ 20-1/2003 Γενικός Κανονισμός Υπηρεσίας στο Στρατό.

Οργανισμοί Λόχου Υποψηφίων Ευελπίδων και Στρατιωτικού Σχολείου Ευελπίδων/1915

Συνθήκη ειρήνης μεταξύ των συμμάχων και συνησπισμένων δυνάμεων και της Τουρκίας. (1920). Αθήναι: Ελληνικό Τυπογραφείο.

β. Ιστοσελίδες

Ανώνυμος (χ.χ.). *Τοπογραφικό σχέδιο, παλαιό αντίγραφο*. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Ανακτήθηκε την 08/3/2023 από: <https://nhmuseum.gr/tmimata/mesa-stis-syloges-tou-mouseiou/item/3210-ipalaiascholieuelpidonsimeradikastiriastopedioto-uareostopografikoschediopalaioantigrafo>

Γούναρης, Β. (2004). *Ο Μακεδονικός Αγώνας μετά τον Παύλο Μελά*. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε την 20/1/2023 από: <https://archive.ph/iBkH>

Καστάνης, Α. (2022). *Εκτεταμένη Ιστορική Αναφορά*. Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Ανακτήθηκε την 26/12/2022 από: <https://sse.army.gr/ektetameni-istoriki-anafora/>

Κουστογιάννης Δ. (επιμ.) (2016). *Σύντομο ιστορικό της Σχολής*. Σχολή Πολιτικών Μηχανικών Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Ανακτήθηκε την 25/12/2022 από: <http://www.civil.ntua.gr/info/history/>

Μίλεσης, Σ. (2012). *Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων Πειραιά (Πολεμικών Σχολείων)*. Pireorama ιστορίας και πολιτισμού. Ανακτήθηκε την 02/1/2023 από: https://pireorama.blogspot.com/2012/09/blog-post_26.html

Μίλεσης, Σ. (2020). *Η εξέγερση των σπουδαστών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων στον Πειραιά (1846)* Pireorama ιστορίας και πολιτισμού. Ανακτήθηκε την 02/01/2023 από: <https://pireorama.gr/i-exegersi-ton-spoudaston-tis-stratiotikis-scholis-evelpidon-ston-pirea-1846/>

Στεργιόπουλος, Β. (2022). *Γεώργιος Χατζηανέστης: Ένας αμφιλεγόμενος στρατιωτικός ηγέτορας*. in.gr. Ανακτήθηκε την 01/02/2023 από: <https://www.in.gr/2022/05/23/life/stories/georgios-xatzianestis-ena-prosopo-amfilegomeno/>

Τσιλιβίγκος, Α. (χ.χ.). *Πολεμικό Ναυτικό: Η εμφύλια Ναυμαχία στη Σαλαμίνα το 1909*. Armyvoice. Ανακτήθηκε την 11/01/2022 από: <https://armyvoice.gr/2022/10/polemiko-naytiko-emfylia-naymachia-sti/>

Parrott-Sheffer., C. (2017). Military, naval, and air academies. Britannica. Ανακτήθηκε την 24/6/2023 από: <https://www.britannica.com/topic/military-naval-and-air-academies>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α. Ελληνόγλωσση

Ανώνυμος (1939) *Διατελέσαντες Διευθυνταί, Πρυτάνεις, Καθηγηταί*. Τεχνικά Χρονικά. Η εκατονταετηρίς του Εθν. Μ. Πολυτεχνείου 1837-1937, σ. 87-88.

Ασημακόπουλος Μ. (επιμ.), Καλγήρου Γ. (επιμ.), Μπελαβίλας Ν. (επιμ.) & Τάσιος Θ. Π. (επιμ.), (2012). *170 χρόνια Πολυτεχνείο. Οι Μηχανικοί και η τεχνολογία στην Ελλάδα. Α' τόμος*. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Ασημακόπουλος Μ. (επιμ.), Καλγήρου Γ. (επιμ.), Μπελαβίλας Ν. (επιμ.) & Τάσιος Θ. Π. (επιμ.), (2012). *170 χρόνια Πολυτεχνείο. Οι Μηχανικοί και η τεχνολογία στην Ελλάδα. Β' τόμος*. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Βακαλόπουλος, Κ. (1993). Το Μακεδονικό Ζήτημα, 1856-1913. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Βερέμης, Θ. (2017). *Ελευθέριος Βενιζέλος Ο οραματιστής του εφικτού*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Βερέμης, Θ. (2018). *Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916-1936*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Βερέμης, Θ. (2000). *Ο στρατός στην ελληνική πολιτική*. Αθήνα: Κούριερ.

Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας. (2013). *Το λεξικό του ηγέτη*. Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού.

Γενικό Επιτελείο Στρατού (1967). *Επίτομος ιστορία της εις Μικράν Ασίαν Εκστρατείας 1919-1922*. Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.

- Γονατάς, Σ. (1958). *Απομνημονεύματα Στυλιανού Γονατά*. Αθήναι: (χ.ε.).
- Γούναρης, Β. Κ. (2001). *Ο Μακεδονικός Αγώνας μέσα από τις φωτογραφίες 1904 - 1908*. Αθήνα: Έφεσος.
- Δαγκλής, Π. (1965). *Αναμνήσεις - Έγγραφα - Αλληλογραφία*. Β' Τόμος. Αθήναι: Γ. Βαγιονάκη.
- Δερτιλής, Γ. (1999). *Κοινωνικός μετασχηματισμός και στρατιωτική επέμβαση 1880 - 1909*. Αθήνα: Εξάντας.
- Δεσποτόπουλος, Α. Ι. (2008). *Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωση της Ελλάδος*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Δετοράκης, Θ. (1990). *Ιστορία της Κρήτης*. Ηράκλειο: Θ. Δετοράκης.
- Δραγούμης, Ν. (1879). *Ιστορικά Αναμνήσεις*. Αθήναι: Χ. Ν. Φιλαδελφέως.
- Ζορμπάς, Ν. (1925). *Απομνημονεύματα*. Αθήναι: Λ. Θ. Λαμπροπούλου.
- Ζυλλιέν, Φ. (2020). Εγκώμιο της απραξίας. (μτφ Θ. Σαμαρτζής) Ηράκλειο Κρήτης: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Καστάνης, Α. (1995). *Η Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της 1828 -1834 (Διδακτορική Διατριβή)*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ανακτήθηκε την 26/10/200 από <https://thesis.ekt.gr/thesis-BookReader/id/7432?lang=el#page/2/mode/1up>
- Κοκκόρης , Α., Αλογαραστός, Ε., Πεντελέας, Ε., Σταματιάδης, Π., & Κιτσινέλης , Ι. (1962). *Ιστορία της Στρατιωτικής Σχολής των Ευελπίδων 1828-1962*. Αθήνα: Εκ του στρατιωτικού τυπογραφείου.
- Κολιόπουλος, Κ. (2008). *Η στρατηγική σκέψη. Βάρη Αττικής: Ποιότητα*.
- Κονδύλης, Π. (1988). *Θεωρία του πολέμου*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κοντογιάννης, Π. (1924). *Ο Στρατός και οι τελευταίοι πόλεμοι*. Αθήνα: (χ.ε.).
- Κουσκουβέλης, Η. Ι. (2010). *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Λάσκαρις, Μ. (2006). *Το Ανατολικόν Ζήτημα (1800-1923)*. Θεσσαλονίκη : Επίκεντρο.
- Λιμαντζάκης, Γ. (χ.χ.). *Το Κρητικό Ζήτημα, 1868-1913 από τα πεδία των μαχών στη διεθνή διπλωματία*.

Μαζαράκης - Αινιανός, Α. (1948). *Απομνημονεύματα*. Αθήνα: Ίκαρος.

Μαλέσης, Δ. (2017). *Ήττα - Θρίαμβος – Καταστροφή. Ο Στρατός στο Ελληνικό Κράτος από το 1898 έως το 1922*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Μαλέσης, Δ. (2018). *Μεγάλη ιδέα και στρατός τον 19ο αιώνα*. Αθήνα: Ασίνη.

Μαλέσης, Δ. (2020). *Οι Υπουργοί των Στρατιωτικών στο νεοελληνικό κράτος (1833 - 1950)*. Θεσσαλονίκη : Επίκεντρο.

Μαρωνίτη, Ν. (2010). *Το κίνημα στο Γουδί εκατό χρόνια μετά*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Μαρωνίτη Ν. (2012) (επιμ.). *Το Κίνημα στο Γουδί. 1909*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Μαυρογορδάτος, Γ. Θ. (2015). *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*. Αθήνα: Πατάκη.

Μελά, Ν. Π. (1992). *Παύλος Μελάς*. Αθήνα - Γιάννινα : 1992.

Μελάς, Σ. (1957). *Η επανάσταση του 1909*. Αθήναι: Μπίρης.

Μυλωνάς, Ι. (1993). *Ιστορία των στολών της Στρατιωτικής Σχολής των Ευελπίδων*. Αθήνα: Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

Πάγκαλος, Θ. (1950). *Τα απομνημονεύματα μου 1897-1947*. Αθήνα: Αετός Α.Ε.

Παλαμάς, Κ. (1912). *Η πολιτεία και η μοναξιά*. Αθήνα: Ι. Ν. Σιδέρη.

Παναγιωτερέας, Χ. (Οκτώβριος 1997). *Οι Αξιωματικοί του Μηχανικού ει την ιστορίαν και τον χώρων του Ε.Μ. Πολυτεχνείου*. Εθνική Ηχώ, (σ. 6).

Παντουβάκης, Μ. Μ. (2019). *Στρατός και εθνικό ζήτημα στην Ελλάδα [1880-1909]*. Αθήνα: Ασίνη.

Παπαγεωργίου, Σ. Π. (2003). *Ιστορία του νέου ελληνισμού, Γ΄ Τόμος*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαγεωργόπουλος, Κ. (1995). *Μνήμες Πολέμου και Ειρήνης Α΄ Τόμος*. Αθήνα: Δήλος.

Παπαθανασόπουλος, Κ. (1993). *Αλέξανδρος Κουμουνδούρος - Σχόλια για μια βιογραφία*. Αθήνα: Λένης.

Παπανικολάου - Κρίστενσεν, Α. (2022). Γεώργιος Α΄ Η διαδρομή του 1863-1913. Αθήνα: Κάπον.

Παπαρηγόπουλος, Κ. (2009-2010). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος 20*. Αθήνα: National Geographic Society.

Παπαρηγόπουλος, Κ. (2009-2010). *Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Τόμος 21*. Αθήνα: National Geographic Society.

Παπαρηγόπουλος, Κ. (2009-2010). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος 24 1892-1922*. Αθήνα: National Geographic Society.

Παπασωτηρίου, Χ. (2004). Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6ος - 11ος αιώνας. Αθήνα: Ποιότητα.

Παρασκευόπουλος, Λ. (1935). *Αναμνήσεις 1896-1920 Β΄ τόμος*. Αθήναι: (χ.ε.)

Πασχαλίδου Έ. Σ. (επιμ.) (2005). *Η ιστορία της οργάνωσης του Ελληνικού Στρατού (1821-1954)*. Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.

Πολυζώης, Κ. (1998). *Ιστορία του Ελληνικού Στρατού 1821-1997*. Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.

Πρίγκηπας Νικόλαος. (1926). *Τα πενήντα χρόνια της ζωής μου*. Αθήναι: Γκρέκα Κ. Γ. Κοτζιάς και Σία.

Ριζάς, Σ. (2020). *1909 Η μετάβαση της Ελλάδας στον 20ο αιώνα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σβορώνος, Ν. (1977). Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας. Αθήνα: Θεμέλιο.

Σκληρός, Γ. (1971). *Τα σύγχρονα προβλήματα του ελληνισμού*. Αθήναι: Διεθνούς Επικαιρότητας

Σπάης, Λ. (1970). *Πενήντα χρόνια στρατιώτης*. Αθήναι: Μέλισσα.

Στάρικοφ, Ν., & Μπελιάεφ, Ν. (χ.χ.). Ρωσία, Κριμαία, Ιστορία. Αθήνα: Κομπρέμι.

Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1933). *Η ιστορία της Σχολής των Ευελπίδων. Εποχή Καποδίστρια και Όθωνος*. Αθήνα: (χ.ε.).

Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1940). *Η ιστορία της Σχολής των Ευελπίδων (1828-1938)*. Αθήνα: Ιωαν. & Αριστ. Γ. Παπανικολάου.

Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1954). *Η ιστορία της Σχολής των Ευελπίδων. Τα 125 χρόνια της Σχολής (1828-1953)*. Αθήνα: Ιωσήφ Προδρόμου & Δημ. Μουσουλιώτη.

Στασινόπουλος, Ε. Κ. (1993). *Ο Ελληνικός Στρατός της πρώτης εκατονταετίας*. Αθήνα: Ελεύθερη σκέψις.

Στρατηγού, Ξ. (1994). *Η Ελλάς εν Μικρά Ασία*. Αθήνα: Δημιουργία.

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. (1938). *Τα εκατόν δέκα χρόνια της Σχολής των Ευελπίδων*. Αθήνα: Τυπογραφεία Αδελφών Ρόδη - Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού.

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. (1981). *Ιστορία της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων (1828-1980)*. Αθήνα: Τυπογραφείο Ενόπλων Δυνάμεων.

Συρίγος, Α., & Χατζηβασίλειου, Ε. (2022). *Μικρασιατική Καταστροφή. 50 ερωτήματα και απαντήσεις*. Αθήνα: Πατάκη.

Τάξη 1996. (1996). Αθήνα: (χ.ε.).

Τσακαλώτος, Θ. (1960). *40 χρόνια στρατιώτης της Ελλάδας. Πως εκερδίσσαμε τους αγώνες μας 1940-1949*. Αθήνα: Ακροπόλεως.

Τσιριγώτης, Δ. (2010). *Η ελληνική στρατηγική στη Μικρά Ασία 1919-1922*. Αθήνα: Ποιότητα.

Τσιριγώτης, Δ. (2013). *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία*. Αθήνα: Ποιότητα.

Φεσσόπουλος, Γ. (1934). *Αι διχόνιαι των Αξιωματικών μας και η διάλυσις του στρατού μας εν Μ. Ασία*. Αθήνα: (χ.ε.)

Φλεριανού, Α. (επιμ.). (1999). *Χαρίλαος Τρικούπης. Η ζωή και το έργο του. Α' Τόμος*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

Φωτόπουλος, Χ. (1998). *1828 - 1998 Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων Αφιέρωμα για τα 170 χρόνια από την ίδρυση της Α' τόμος*. Αθήνα: 7ου ΕΓ/ΓΕΣ.

Φωτόπουλος, Χ. (1998). *1828-1998 Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Αφιέρωμα για τα 170 χρόνια από την ίδρυση της. Β' τόμος*. Αθήνα: 7ου ΕΓ/ΓΕΣ.

Χρηστίδης Χ. (1951) (επιμ.). *Μεταξάς. Το προσωπικό του ημερολόγιο*. Αθήνα: Εστία.

Dakin, D. (1994). *Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923*. Αθήνα: Μορφωτική ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.

Gilpin, R. (2007). Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική. Αθήνα: Ποιότητα.

β. Ξενόγλωσση

Carabott, P., Hamilakis, Y., & Papargyriou, E. (2015). *Camera Graeca: Photographs, Narratives, Materialities*, eds. London: Ashgate Publishing, Farnham, Surrey.

Dupuy, R. E., & Dupuy, T. N. (1980). *The encyclopedia of military history*. London: Jane's Publishing.

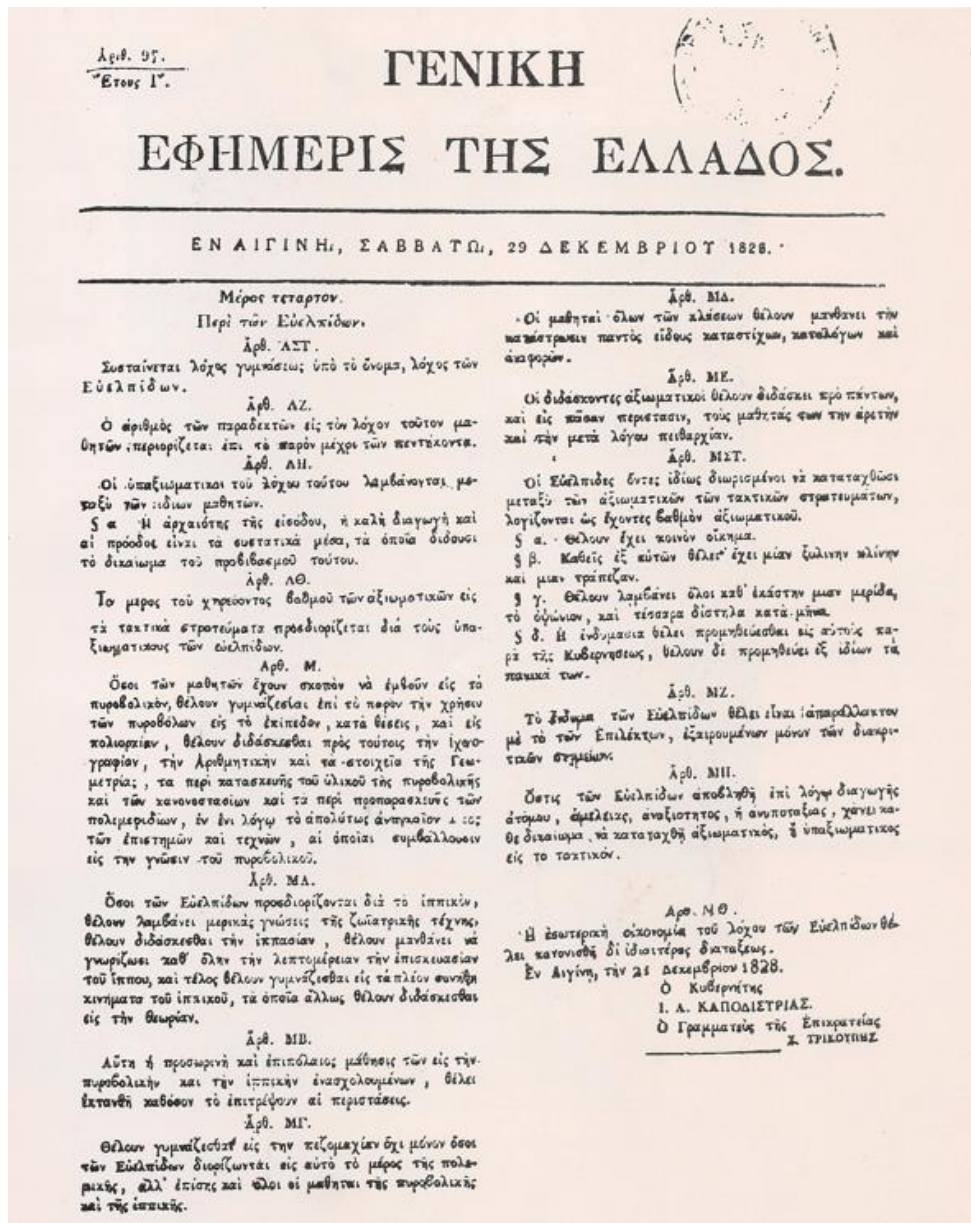
Koliopoulos, J. S., & Veremis, T. M. (2002). *Greece the modern sequel*. London: Hurst & company.

Maurogordatos, G. (1983). *Still born republic social coalitions and party strategies in Greece, 1922-1936*. University of California.

Miller, W. (1905). *Greek Life in Town and Country*. London: George Newnes, Limited.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Διάταγμα ίδρυσης της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων⁴⁵²

⁴⁵² Έχει ανατυπωθεί από το Τάξη 1996. (1996). Αθήνα: (χ.ε.).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

**Αριθμητικός πίνακας
πεσόντων αξιωματικών αποφοίτων της
Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και ευέλπιδων που έπεσαν για
την πατρίδα κατά την περίοδο 1828-1922⁴⁵³**

Εμφύλιες συγκρούσεις 1862	3	Αξιωματικοί
Κρητική επανάσταση 1866-1869	1	Αξιωματικός
Κρητική επανάσταση 1897	2	Αξιωματικοί
Ελληνοτουρκικός πόλεμος 1897	1	Αξιωματικός
Μακεδονικός αγώνας 1904-1908	3	Αξιωματικοί
Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913	25	Αξιωματικοί
	8	Ευέλπιδες ⁴⁵⁴
Μακεδονικό μέτωπο 1918	7	Αξιωματικοί
Εκστρατευτικό σώμα Ουκρανίας 1919	2	Αξιωματικοί
Εκστρατεία στην Μικρά Ασία 1919-1922	83	Αξιωματικοί

⁴⁵³ Τα στοιχεία έχουν αντληθεί από τους πίνακες Α και Β του 1828-1998 Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων. Αφιέρωμα για τα 170 χρόνια από την ίδρυση της. Α΄ Τόμος. Φωτόπουλος, Χ. (1998).

⁴⁵⁴ Ένας εύελπις 4ης τάξης ως ανθυπολοχαγός, δύο ευέλπιδες 3ης τάξης ως ανθυπολοχαγοί και δύο ως ανθυπασπιστές και τρεις ευέλπιδες 2ας & 1ης Τάξης ως λοχίες πεζικού. Πίνακας Β. Φωτόπουλος, Χ. (1998).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

Οι στολές των ευέλπιδων κατά την περίοδο 1828-1922⁴⁵⁵

Μικρά στολή
1829 - 1834

Μεγάλη θερινή στολή
1834 - 1852

Μεγάλη χειμερινή στολή
1834 - 1852

Μικρά χειμερινή στολή
1834 - 1852

Θερινή στολή
1852 - 1864

Μεγάλη χειμερινή στολή
1852 - 1864

⁴⁵⁵ Μυλωνάς, Ι. (1993). Ιστορία των στολών της Στρατιωτικής Σχολής των Ευελπίδων, (σ.17-23). Αθήνα: Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων.

Μικρά θερινή στολή
1864 - 1868

Μεγάλη χειμερινή στολή
1864 - 1868

Μικρά θερινή στολή
1868 - 1880

Μεγάλη χειμερινή στολή
1868 - 1880

Μεγάλη χειμερινή στολή
1880 - 1907

Μεγάλη χειμερινή στολή με χλαίνη
1880 - 1907

Μικρά θερινή στολή
1907 - 1914

Μικρά χειμερινή στολή
1907 - 1914

Μεγάλη χειμερινή στολή
1907 - 1914

Μικρά θερινή στολή
1914 - 1926

Μικρά χειμερινή στολή
1914 - 1926

Χειμερινή στολή υπηρεσίας
με χλαίνη
1915 - 1926

Χειμερινή στολή υπηρεσίας
1916 - 1925

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΝΕΑΡΟ ΕΥΕΛΠΙ

Ο Παύλος Μελάς ενώ αγωνίζεται με όλες του τις δυνάμεις για την υπόθεση της Μακεδονίας γράφει την παρακάτω επιστολή προς ένα νεαρό Εύελπι⁴⁵⁶ :

«Η ζωή είναι πόλεμος. Η γη σου είναι φρούριο και χρέος σου η ΝΙΚΗ.

Μη μιλάς, να σκέπτεσαι, ν' αγαπάς, να μην πονάς.

Ένας είναι ο σκοπός σου : ο ΠΟΛΕΜΟΣ. Πολέμα για τα ιδανικά σου, για τα Ελληνικά ιδανικά του ανθρωπισμού. Πολέμα για τη μεγάλη ΙΔΕΑ. Άνδρες που περπατούν στη ζωή ευθυτενείς και με γαλήνη, μαθημένοι να πονούν χωρίς να υποφέρουν, να νικούν χωρίς να θριαμβολογούν, να νικούνται χωρίς να μοιρολογούν. Αυτοί είναι οι πραγματικοί άνδρες, θεμέλια γενεών. Αυτοί είναι οι Ευέλπιδες, οι αυριανοί ηγέτες του Έθνους.

Νεαρέ Εύελπι μάθε και εξασκήσου να είσαι απλός, ολιγόλογος, συγκρατημένος, σεμνός.

Λίγα λόγια, πολλά έργα.

Ανθρωπιά μεγάλη, πειθαρχία, πείσμα, αντοχή.

Όποιος σε κοιτά, τα μάτια να γεμίζουν παλικάρι.

Περισσότερο να προσβάλλεσαι όταν σε κυριεύει ο πόνος.

Μη θυμώνεις, χειρότερα είναι να κτυπήσεις, έστω και αν μόλις κρατιέσαι με έναν κόμπο στο λαιμό.

Να φύγεις είναι δειλία.

Μόνος σου αποφάσεις να γίνεις Αξιωματικός.

Απελπισία, ύστερα γελάς και από τη μία μέρα στην άλλη γίνεσαι άνδρας, δηλαδή μαθαίνεις να κρατάς μέσα σου τον πόνο και την απορία, έτσι, χωρίς να φαίνεται, αλλά να επιμένεις πάντα στο σκοπό σου, στα όνειρά σου»⁴⁵⁷

Παύλος Μελάς (ή Μίκης Ζέζας)
Ανθ/λγός Πυροβολικού
Τάξις 1891

⁴⁵⁶ Φωτόπουλος Χ. (1998), (σ.194).

⁴⁵⁷ Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας. (2013). *Το λεξικό του ηγέτη*, (σ.1). Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού.